

RYSZARD KAMIŃSKI

Sprawozdawczość finansowa przedsiębiorstwa w regulacjach polskich i międzynarodowych

WYDAWNICTWO NAUKOWE UAM

**SPRAWOZDAWCZOŚĆ FINANSOWA PRZEDSIĘBIORSTWA
W REGULACJACH POLSKICH I MIĘDZYNARODOWYCH**

UNIWERSYTET IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU
SERIA NAUKI EKONOMICZNE NR 10

RYSZARD KAMIŃSKI

**Sprawozdawczość finansowa
przedsiębiorstwa w regulacjach polskich
i międzynarodowych**

POZNAŃ 2015

ABSTRACT. Kamiński Ryszard, *Sprawozdawczość finansowa przedsiębiorstwa w regulacjach polskich i międzynarodowych* [Corporate financial reporting in Polish and international regulations]. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (Adam Mickiewicz University Press). Poznań 2015. Seria Nauki Ekonomiczne nr 10. Pp. 196. ISBN 978-83-232-2955-1. ISSN 0137-1428. Polish text with English summary.

This book focuses on the financial reporting system as an element of a broadly understood system of communication of a company with its environment. This work aims to present the system of financial reporting (including environmental and social awareness) and to evaluate these systems, focusing in particular on the recent developments that have occurred in consequence of the changing conditions of activity of companies. The book discusses the concept of financial reports, their types and rules of preparing these documents. The monograph characterises regulations (obligatory and optional) on reporting companies, both Polish and international (EU, IFRS). The study also presents the regulations concerning corporate social responsibility, corporate governance, auditing and ethics in accounting and reporting.

Ryszard Kamiński, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Katedra Nauk Ekonomicznych, ul. Święty Marcin 90, 61-809 Poznań, Polska-Poland.

Recenzent: prof. dr hab. Wiktor Gabrusewicz

Publikacja sfinansowana ze środków Wydziału Prawa i Administracji UAM

© Ryszard Kamiński 2015

This edition © Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2015

Projekt okładki: Ewa Wąsowska

Redaktor: Ewa Dobosz

Opracowanie techniczne: Krystyna Jasińska

ISBN 978-83-232-2955-1

ISSN 0137-1428

WYDAWNICTWO NAUKOWE UNIwersYTETU IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU
61-701 POZNAŃ, UL. ALEKSANDRA FREDRY 10
www.press.amu.edu.pl

Sekretariat: tel. 61 829 46 46, faks 61 829 46 47, e-mail: wyd nauk@amu.edu.pl

Dział sprzedaży: tel. 61 829 46 40, e-mail: press@amu.edu.pl

Wydanie I. Ark. wyd. 12,00. Ark. druk. 12,25

DRUK I OPRAWA: UNI-DRUK, LUBOŃ, UL. PRZEMYSŁOWA 13

Spis treści

Wykaz skrótów	7
Wstęp	9
ROZDZIAŁ 1	
Ogólna charakterystyka sprawozdawczości finansowej	13
1.1. Sprawozdawczość finansowa w systemie rachunkowości	13
1.1.1. Pojęcie i klasyfikacja sprawozdawczości finansowej	13
1.1.2. Użytkownicy informacji dostarczanych przez rachunkowość	15
1.1.3. Podstawy prawne sprawozdawczości finansowej	20
1.1.4. Cele sprawozdań finansowych	24
1.2. Zasady sporządzania sprawozdań finansowych	27
1.2.1. Zasada wiernego i prawdziwego obrazu przedsiębiorstwa	27
1.2.2. Nadrzędne zasady rachunkowości	30
1.2.3. Cechy jakościowe sprawozdań finansowych	32
ROZDZIAŁ 2	
Sprawozdanie finansowe według ustawy o rachunkowości	36
2.1. Rodzaje sprawozdań finansowych	36
2.2. Przygotowanie sprawozdania finansowego	38
2.3. Składniki sprawozdania finansowego	43
2.3.1. Bilans	43
2.3.2. Rachunek zysków i strat	46
2.3.3. Zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym	48
2.3.4. Rachunek przepływów pieniężnych	49
2.3.5. Informacja dodatkowa	51
2.4. Sprawozdanie z działalności jednostki	52
2.5. Sprawozdawczość finansowa jednostek mikro	54
2.6. Badanie sprawozdań finansowych	57
2.7. Zatwierdzanie i ogłaszanie sprawozdań finansowych	60
ROZDZIAŁ 3	
Inne obowiązki sprawozdawcze przedsiębiorstw	65
3.1. Sprawozdawczość emitentów papierów wartościowych	65
3.2. Sprawozdania statystyczne	70
3.3. Regulacje Kodeksu spółek handlowych	73

ROZDZIAŁ 4	
Regulacje międzynarodowe sprawozdawczości finansowej	75
4.1. Proces harmonizacji rachunkowości	75
4.2. Sprawozdanie finansowe według MSSF	79
4.2.1. Podstawowe założenia sporządzania i przedstawiania sprawozdań finansowych	79
4.2.2. Sprawozdanie z sytuacji finansowej	83
4.2.3. Sprawozdanie z wyniku i pozostałych całkowitych dochodów	88
4.2.4. Sprawozdanie z przepływów pieniężnych	94
4.2.5. Sprawozdanie ze zmian w kapitale własnym	97
4.2.6. Informacja dodatkowa	99
4.3. Regulacje Unii Europejskiej (EWG)	101
4.4. Wspólna koncepcja sprawozdawczości finansowej IASB i FASB	110
ROZDZIAŁ 5	
Sprawozdawczość społecznej odpowiedzialności biznesu	119
5.1. Istota społecznej odpowiedzialności biznesu. Warianty raportowania zagadnień społecznych	119
5.2. Działania na rzecz standaryzacji sprawozdawczości z zakresu CSR	123
5.3. Sprawozdawczość CSR w świetle uregulowań unijnych i polskich	125
ROZDZIAŁ 6	
Sprawozdawczość zintegrowana	133
6.1. Istota sprawozdania zintegrowanego	133
6.2. Koncepcje standaryzacji sprawozdań zintegrowanych	135
6.3. Raportowanie zintegrowane w UE i w Polsce	140
ROZDZIAŁ 7	
Nadzór i kontrola nad sprawozdaniem finansowym i ich badaniem	146
7.1. Uwagi wstępne	146
7.2. Ustawa <i>Sarbanes-Oxley</i>	148
7.3. Dyrektywy UE i ich implementacja w Polsce	151
7.4. Nadzór korporacyjny	160
7.5. Normy etyczne	168
Posumowanie	176
Spis literatury	179
Spis aktów prawnych	189
Spis tabel i schematów	193
Corporate financial reporting in Polish and international regulations (Summary)	195

Wykaz skrótów

AICPA	-	A amerykański Instytut Biegłych Księgowych
COSO	-	Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission
CSR	-	Corporate Social Responsibility
EFTA	-	Europejskie Stowarzyszenie Wolnego Handlu
EMAS	-	Eco Management and Audit Scheme
EOG	-	Europejski Obszar Gospodarczy
ESG	-	environmental, social responsibility, corporate governance
EWG	-	Europejska Wspólnota Gospodarcza
FASB	-	A amerykańska Rada Standardów Rachunkowości Finansowej
FEE	-	Europejska Federacja Ekspertów Rachunkowości
GAAP	-	Generally Accepted Accounting Principles
GPW	-	Giełda Papierów Wartościowych
GRI	-	Global Reporting Initiative
GUS	-	Główny Urząd Statystyczny
IASB	-	International Accounting Standards Board
IASC	-	International Accounting Standards Committee
IFAC	-	Międzynarodowa Federacja Księgowych
IFRIC	-	International Financial Reporting Interpretations Committee
IIRC	-	International Integrated Reporting Council
IOSCO	-	Międzynarodowa Organizacja Komisji Papierów Wartościowych
ISAR	-	Międzynarodowa Grupa Ekspertów Międzynarodowych Standardów Rachunkowości
ISO	-	Międzynarodowa Organizacja Normalizująca
IT	-	information technology
JZP	-	jednostki zainteresowania publicznego
KEONA	-	Komitet Europejskich Organów Nadzoru Audytowego
KIBR	-	Krajowa Izba Biegłych Rewidentów
KRS	-	Krajowy Rejestr Sądowy
k.s.h.	-	Kodeks spółek handlowych
LOP	-	Międzynarodowa Organizacja Pracy

MSR	- Międzynarodowe Standardy Rachunkowości
MSRF	- Międzynarodowe Standardy Rewizji Finansowej
MSSF	- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej
NCP	- National Contact Point
NIK	- Najwyższa Izba Kontroli
OECD	- Organizacja ds. Współpracy Gospodarczej i Rozwoju
ONZ	- Organizacja Narodów Zjednoczonych
PCAOB	- Public Company Accounting Oversight Board
PKB	- Produkt krajowy brutto
SIC	- Standing Interpretation Committee
SEC	- Securities and Exchange Commission
SKwP	- Stowarzyszenie Księgowych w Polsce
SOX	- Sarbanes-Oxley Act
TBT	- Komitet w Sprawie Barrier Technicznych w Handlu
UE	- Unia Europejska
UNCTAD	- Konferencja Narodów Zjednoczonych ds. Handlu i Rozwoju
UNGC	- United Nations Global Compact.
UNGP	- United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights
Uor	- Ustawa o rachunkowości
WTO	- Światowa Organizacja Handlu

Wstęp

Współcześnie przedsiębiorstwa funkcjonują w złożonej i coraz bardziej komplikującej się sieci powiązań z podmiotami z otoczenia zarówno o charakterze realnym jak i symbolicznym. Powiązania o charakterze symbolicznym bazują m.in. na systemie sprawozdawczości finansowej, która jest podstawowym medium komunikowania się przedsiębiorstw z otoczeniem. Panuje zgodność co do tego, że celem sprawozdawczości finansowej jest przede wszystkim przedstawienie rzetelnego obrazu sytuacji finansowo-majątkowej przedsiębiorstwa oraz jego osiągnięć zarówno odbiorcom wewnętrznym, jak i zewnętrznym interesariuszom. Warunki w których funkcjonują przedsiębiorstwa nieustannie ewoluują. W związku z tym, aby cel ten osiągnąć koncepcje (modele) sprawozdawczości finansowej muszą być systematycznie dostosowywane do tych zmieniających się warunków.

Do głównych powodów pojawienia się w ostatnich latach nowych koncepcji sprawozdania finansowego należy zaliczyć:

- rosnące oczekiwania interesariuszy przedsiębiorstw co do przejrzystości prowadzonych przez nie interesów i jednocześnie oczekiwanie, aby interesy te były prowadzone w sposób odpowiedzialny, tzn. z uwzględnieniem potrzeb i celów partnerów z ich otoczenia;
- kognitywizacja gospodarki, tj. rozwój w kierunku gospodarki opartej na wiedzy, w której to zasoby niematerialne stają się podstawowym czynnikiem w procesie tworzenia wartości przedsiębiorstw;
- globalizacja i integracja rynków, co powoduje wzrost współzależności gospodarek;
- nowe techniki i technologie (szczególnie widoczne w obszarze IT), innowacje organizacyjne oraz rosnące znaczenie konkurencyjności wynikające z globalizacji;
- zmiany w systemie finansowania przedsiębiorstw, czego przejawem jest narastające zjawisko tzw. finansyzacji gospodarki¹;

¹ Pojęcie finansyzacji najczęściej definiowane jest jako szczególna i rosnąca rola sfery finansowej oraz kryteriów finansowych w funkcjonowaniu życia ekonomicznego i społecznego. (Por. M. Ratajczak, *Ekonomia i edukacja ekonomiczna w dobie finansyzacji gospodarki*, [w:] *Ekonomia dla przyszłości. Fundamentalne problemy teorii ekonomii i praktyki gospodarczej*, (red.) E. Mączyńska, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2014, s. 51 i 52).

- rozwój przedsiębiorstw międzynarodowych o strukturze holdingu, czego konsekwencją jest potrzeba sporządzania sprawozdań skonsolidowanych z zastosowaniem powszechnie akceptowanych standardów międzynarodowych;

- działania organizacji międzynarodowych, będące odpowiedzią na zjawiska kryzysowe dotykające gospodarkę światową;

- narastające problemy ekologiczne, a także przypadki zachowań nieetycznych przedstawicieli zarządów spółek i ich służb finansowo-księgowych.

Zjawiska te spowodowały to, iż od pewnego czasu dotychczasowe paradygmaty dotyczące modelu sprawozdawczości finansowej weryfikuje się pod kontem ich przydatności w nowych uwarunkowaniach funkcjonowania przedsiębiorstw. Nie budzi już wątpliwości, że współczesne realia gospodarcze powodują konieczność zmiany myślenia o systemie komunikowania się przedsiębiorstwa z jego otoczeniem poprzez raportowanie osiągnięć.

Cechą charakterystyczną dla dzisiejszej gospodarki jest wzajemna interakcja pomiędzy przedsiębiorstwami a ich otoczeniem ekonomicznym, społecznym i środowiskowym. W tej sytuacji zaistniała potrzeba nowego podejścia do kształtu i zakresu sprawozdania finansowego przedsiębiorstwa, które gwarantowałyby respektowanie klasycznych do tej pory cech jakościowych informacji w nich zawartych, takich jak: kompletność, wiarygodność, rzetelność i przejrzystość, ale również odpowiadałyby na potrzeby informacyjne zgłaszane przez podmioty zewnętrzne, w tym głównie przez inwestorów. Obecni i potencjalni inwestorzy, ale także inni uczestnicy rynku (analitycy, kredytodawcy) zainteresowani są informacjami dotyczącymi procesu tworzenia wartości w okresie sprawozdawczym oraz możliwości jej wzrostu w przyszłości, a także wszelkich rodzajów ryzyka z tym związanych. Dla inwestorów ważne są również informacje na temat sprawowanego nad przedsiębiorstwem nadzoru korporacyjnego, który ma zapewnić, iż powierzone mu zasoby są efektywnie wykorzystywane. Interesariusze przedsiębiorstwa coraz częściej interesują się jego dbałością o środowisko naturalne, zachowaniami etycznymi w prowadzonej działalności gospodarczej, jego otwartością na potrzeby społeczności lokalnych, a także organizacji pozarządowych.

Kryzys gospodarczy zapoczątkowany w 2007 r., który dotknął większość gospodarek na świecie, uwypuklił istnienie tego rodzaju potrzeb, przyczyniając się zarazem do intensyfikacji prac nad modelem sprawozdawczości finansowej dostosowanym do współcześnie zgłaszanych potrzeb różnych grup interesariuszy. Efektem tych działań było opracowanie nowych koncepcji raportowania. Wprowadziły one znaczące zmiany w strukturze raportu. Do najważniejszych należy zaliczyć:

- nowy sposób ujęcia treści, które były przedmiotem tradycyjnie pojmowanego bilansu oraz rachunku zysków i strat;
- odzwierciedlenie trzech kluczowych rodzajów działalności gospodarczej przedsiębiorstwa, a mianowicie działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej nie tylko, jak to było dotychczas, w sprawozdaniu z przepływów pieniężnych, ale również w sprawozdaniu z sytuacji finansowej (bilansie) oraz sprawozdaniu z całkowitych dochodów (rachunku zysków i strat);
- rozszerzenie zakresu przedmiotowego sprawozdania o nowe obszary, tj. odpowiedzialność przedsiębiorstw za zrównoważony rozwój; ponadto pojawił się projekt integrowania raportów dotychczas opracowywanych osobno obejmujących zagadnienia finansowe i niefinansowe;
- przyjęcie do stosowania nowych metod pomiaru wielkości ekonomicznych – znanych dotychczas tylko z teorii (np. metoda zdyskontowanej wartości przepływów finansowych netto dla wyceny trwałej utraty wartości środków trwałych).

Nowe koncepcje sprawozdawczości przedsiębiorstw zostały opracowane przez organizacje księgowych i audytorów, takie jak np. Rada MSR, Rada MSRF, organizacje ponadnarodowe, w tym m.in. UE, ONZ, a także poszczególne kraje. Niektóre koncepcje są do siebie zbliżone, czy też zapożyczają od siebie pomysły, inne nie wykazują podobieństw. Niektóre budzą kontrowersje. Część koncepcji stała się popularna i stosowana w praktyce, również w Polsce. Nadal jednak obowiązują koncepcje opierające się na klasycznym pojmowaniu sprawozdawczości. Przykładem tego są zasady sporządzania sprawozdań finansowych określone w polskiej ustawie o rachunkowości.

Proces systematycznego ewoluowania koncepcji sprawozdawczości przedsiębiorstw od kilku lat jest przedmiotem rozważań dokumentowanych w literaturze przedmiotu. Ich autorzy przeważnie zajmują się wybranymi elementami całego systemu sprawozdawczości przedsiębiorstw. Ta sytuacja zainspirowała autora niniejszej monografii do przygotowania opracowania, które ujmowałoby zagadnienie w sposób możliwie kompleksowy, niemniej z wyraźnym ukierunkowaniem na prezentację przepisów regulujących rozważaną materię (od strony ich treści oraz efektów stosowania, a także w przypadkach uzasadnionych – z uwzględnieniem kontekstu historycznego ich powstania).

Celem monografii jest ukazanie i ocena szeroko pojmowanego systemu sprawozdawczości finansowej (w ujęciu krajowym i międzynarodowym), a także zmian, jakie dokonują się w tej dziedzinie. Można przypuszczać, że proces ewoluowania modelu raportowania sytuacji gospodarczej i osiągnięć przez przedsiębiorstwa, który przyspieszył z początkiem XXI w., jest w fazie początkowej, oraz że w przyszłości będzie postępował przede wszystkim pod wpływem globalizacji (w tym również w obszarze uregulowań prawnych i środowiskowych), a także w wyniku dostosowania systemu raporto-

wania do wymogów przedsiębiorstw, różniących się np. wielkością, modelem biznesowym, zaangażowaniem w sprawy społeczności lokalnych itp. Rozważania prowadzone w niniejszej książce wynikają również z potrzeby weryfikacji tej tezy.

Monografię przygotowano na podstawie literatury przedmiotu, aktów prawnych oraz standardów środowiskowych dotyczących sprawozdawczości finansowej i niefinansowej przedsiębiorstw wraz z ich komentarzem. Źródłem danych są również opublikowane raporty wybranych organizacji, prezentujące badania dotyczące problemów podjętych w opracowaniu. W pracy przedstawiono stan prawny na dzień 30 czerwca 2015 r.

Cel monografii przesądził o treści i sekwencji głównych zagadnień w niej podjętych, co znalazło wyraz w jej strukturze. Składa się ona z siedmiu rozdziałów. Pierwsze trzy rozdziały poświęcone są ukazaniu istoty sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw oraz założeń koncepcyjnych i regulacji obowiązujących w tym przedmiocie. Dominującą materią w tej części pracy jest prezentacja przepisów prawnych dotyczących sprawozdawczości finansowej obowiązujących w Polsce. Omówiono przepisy ustawy o rachunkowości i rozporządzenia Ministra Finansów dotyczącego sprawozdawczości emitentów papierów wartościowych; scharakteryzowano również statystyczne sprawozdania finansowe oraz reguły sprawozdawczości wynikające z przepisów Kodeksu spółek handlowych. Kolejne cztery rozdziały poświęcone są przedstawieniu międzynarodowych koncepcji sprawozdawczości finansowej o wymiarze globalnym i europejskim. Uwagę skupiono na standardach Rady MSR, dyrektywach Unii Europejskiej oraz wspólnej propozycji Rady MSR oraz Amerykańskiej Rady Standardów Rachunkowości Finansowej. Znalazła się w nich również prezentacja sprawozdawczości dotyczącej społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw oraz modeli integracji danych dotyczących obszarów finansowych i niefinansowych. W ostatnim rozdziale ukazano system nadzoru i kontroli nad sprawozdawczością finansową przedsiębiorstw. Treścią rozważań prowadzonych w rozdziałach od czwartego do siódmego są przede wszystkim regulacje międzynarodowe, w tym unijne. Niemniej w przypadkach, w których było to uzasadnione i możliwe, omówione zostały również rozwiązania zastosowane w Polsce, których źródłem lub wzorcem są regulacje międzynarodowe.

W związku z tym, że w niniejszej monografii obszernie prezentowane i komentowane są przepisy prawa i standardy dotyczące sprawozdawczości przedsiębiorstw może ona zainteresować szerokie i zróżnicowane spektrum odbiorców. Autor wyraża nadzieję, że znajdzie ona uznanie zarówno u osób z kręgu akademickiego (pracowników nauki oraz studentów, którzy mogą ją traktować jako swego rodzaju podręcznik), jak i u praktyków (księgowych, audytorów, finansistów, prawników).

Rozdział 1

Ogólna charakterystyka sprawozdawczości finansowej

1.1. Sprawozdawczość finansowa w systemie rachunkowości

1.1.1. Pojęcie i klasyfikacja sprawozdawczości finansowej

Sprawozdawczość finansowa postrzegana jest najczęściej jako końcowy produkt szeroko rozumianego systemu rachunkowości, w którym dokonywany jest proces dokumentowania, rejestrowania, systematyzowania – według określonych zasad konceptualnych – i komunikowania finansowych aspektów działalności gospodarczej. Aspekty te prezentowane są w postaci różnorodnych zestawień i danych liczbowych. Przekazywane są one okresowo lub jednorazowo przeważnie podmiotom zewnętrznym w formie wypełnionych formularzy sprawozdawczych lub meldunków i specjalnych raportów². W ramach sprawozdawczości koncentrującej się na stronie finansowej działalności przedsiębiorstwa oprócz sprawozdawczości finansowej sensu stricto (tj. regulowanej przez prawo o rachunkowości i standardy rachunkowości) można również wyróżnić: deklaracje podatkowe, raporty dla zarządu oraz raporty specjalne (np. dla GUS, funduszy inwestycyjnych, zakładów ubezpieczeń)³.

W niniejszej książce sprawozdawczość finansowa rozumiana jest zgodnie z definicją Zdzisława Kołaczyka, który stwierdza, że obejmuje ona swym zakresem *usystematyzowane zbiory wybranych informacji, tworzonych zarówno przez rachunkowość, jak i poza nią, charakteryzujących minioną i obecną sytuację finansowo-majątkową jednostki gospodarczej oraz wielkość osiągniętego wyniku finansowego, jako rezultatu działalności tej jednostki*⁴. Definicję tę można uzu-

² Por. *Podstawy rachunkowości*, (red.) K. Sawicki, PWN, Warszawa 2002, s. 296.

³ Por. *Rachunkowość finansowa w świetle podatku dochodowego*, (red.) E. Walińska, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa 1997, s. 20.

⁴ Z. Kołaczyk, *Rachunkowość finansowa*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1996, s. 445.

pełnić stwierdzeniem Janusza Samelaka, który podkreśla istnienie prospektywnego aspektu sprawozdawczości finansowej. W opinii tego autora sprawozdawczość finansowa pozwala nie tylko ocenić przeszłą i aktualną sytuację finansową przedsiębiorstwa, ale również formułować wnioski odnośnie do jego przyszłości⁵. Zatem sprawozdanie finansowe postrzegane jest jako medium, które umożliwia zdawanie relacji z działalności gospodarczej danego podmiotu za pomocą opisu i uzyskanych z ewidencji księgowej uogólnionych danych liczbowych⁶. Oprócz tej funkcji sprawozdanie finansowe:

- dokumentuje operacje gospodarcze zaistniałe w jednostce gospodarczej, co dokonywane jest przez przedstawienie pojawiających się w okresie sprawozdawczym zmian i stanu zasobów i kapitałów na koniec okresu;
- umożliwia złożenie rachunku przez kierownictwo jednostki ze swoich czynności zarządczych;
- zabezpiecza interesy określonych podmiotów z otoczenia, a głównie zabezpiecza prawa wierzycieli, którzy są zagrożeni ryzykiem utraty swoich należności;
- pozwala na oszacowanie podstawy opodatkowania⁷.

Sprawozdawczość finansowa stanowi złożony system, na który składa się wiele różnych sprawozdań. Można je klasyfikować według różnych kryteriów.

1. Ze względu na rodzaj odbiorcy i ich treść wyróżnia się:

- sprawozdania wewnętrzne (są one przeznaczone wyłącznie na wewnętrzne potrzeby podmiotu sporządzającego, zawierają np. informacje o stanie i ruchu składników majątku, przebiegu procesów gospodarczych, ponoszonych kosztach, osiągniętych wynikach);
- sprawozdania zewnętrzne (są wykorzystywane przez podmioty z otoczenia, np. banki, urzędy statystyczne, ale również przez podmiot sporządzający).

2. Z punktu widzenia częstotliwości sporządzania sprawozdań można wyróżnić sprawozdania operatywne, miesięczne, kwartalne, półroczne i roczne.

3. Ze względu na rytm i powtarzalność wyróżnia się sprawozdawczość:

- okresową (sporządzaną z określoną częstotliwością, zależną od potrzeb odbiorcy);

⁵ Por. J. Samelak, *Determinanty sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw oraz kierunki jej dalszego rozwoju*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2004, s. 109.

⁶ Por. J. Maciejewska, *Rachunkowość finansowa*, WSIP, Warszawa 2002, s. 25.

⁷ Por. J. Samelak, *Pojęcie i zakres sprawozdań*, [w:] *Sprawozdania finansowe*, (red.) Z. Kołaczyk, Wydawnictwo Stowarzyszenia Księgowych w Polsce, Poznań 1996, s. 8.

– sporadyczną (sporządzaną wraz z pojawiającymi się potrzebami, zazwyczaj na żądanie odpowiednich władz nadrzędnych i instytucji uprawnionych do kontroli działalności podmiotu gospodarczego).

4. Z uwagi na stopień uogólnienia sprawozdań można wyróżnić:

– sprawozdania syntetyczne (zawierają one informacje całościowe o charakterze uogólnionym);

– sprawozdania analityczne (podają one informacje szczegółowe na temat wybranego problemu, które uzupełniają informacje zawarte w sprawozdaniach syntetycznych).

5. Ze względu na liczbę jednostek gospodarczych, których sprawozdanie dotyczy wyróżnia się:

– sprawozdawczość zbiorczą (kumuluje ona informacje zawarte w sprawozdaniach jednostkowych);

– sprawozdawczość skonsolidowaną (sporządzana jest ona przez jednostkę dominującą na podstawie sprawozdań finansowych jednostek od niej zależnych, współzależnych lub stowarzyszonych należących do danej grupy kapitałowej).

6. Ze względu na obowiązek sporządzania sprawozdań odróżnia się:

– sprawozdania obligatoryjne (obowiązek ich sporządzenia wynika z przepisów prawa) od

– sprawozdań fakultatywnych (przygotowywanych na własne potrzeby jednostki).

1.1.2. Użytkownicy informacji dostarczanych przez rachunkowość

Sprawozdania finansowe są sporządzane dla szerokiego kręgu adresatów. Ich oczekiwania informacyjne mogą być różne i zależne od relacji z przedsiębiorstwem. Wykorzystując informacje sprawozdawcze, podmioty te przeprowadzają analizę, ocenę i kontrolę działalności przedsiębiorstw, których wyniki są podstawą podejmowanych przez nich decyzji. Rodzaj informacji wykorzystywanych przez użytkowników sprawozdań zależy od rodzaju decyzji, jakie są podejmowane na ich podstawie. System rachunkowości i sprawozdawczości finansowej powinien zatem generować na rzecz różnych użytkowników różne raporty. Wiarygodność danych przekazywanych za pośrednictwem tych raportów powinna być niepodważalna, co jest warunkiem prawidłowej interpretacji zawartych w nich informacji. Aby spełnić ten wymóg, podstawowe zasady funkcjonowania systemu ewidencji księgowej i sprawozdawczości finansowej zostały prawnie uregulowane. Zasady te obejmują określone uregulowania obowiązujące w ujęciu globalnym, regionalnym (np. w Unii Europejskiej), krajowym i branżowym.

Sprawozdania finansowe dostarczają informacji zarówno użytkownikom wewnętrznym (zarządowi przedsiębiorstwa), jak i użytkownikom zewnętrznym. Zarząd przedsiębiorstwa wykorzystuje informacje ze sprawozdań finansowych do celów zarządczych i kontrolnych. Wśród celów szczegółowych najczęściej wymieniane są:

- kontrola zgodności rzeczywistego przebiegu procesów gospodarczych z założeniami planowymi;
- uzyskanie informacji dotyczącej czynników, kierunków i warunków optymalizacji jego działania;
- ustalenie płynności finansowej;
- ustalenie zdolności kredytowej;
- określenie stopnia zadłużenia;
- zbadanie pozycji przedsiębiorstwa na rynku;
- uzyskanie wiarygodnej podstawy do oceny ryzyka działalności, możliwości jej kontynuowania i prognozowania przyszłej sytuacji przedsiębiorstwa;
- uzyskanie orientacji, jak sytuację majątkową i finansową przedsiębiorstwa oceniają jej wierzyciele oraz inni kontrahenci, a także pracownicy, co pozwala określić „siłę negocjacyjną” wobec tych podmiotów⁸.

Osiągnięcie tych celów powinno umożliwić zarządowi skonfrontowanie rzeczywistego stanu przedsiębiorstwa ze stanem oczekiwanym, wykrycie jego mocnych i słabych stron, a także identyfikację rysujących się szans i zagrożeń funkcjonowania w związku ze zmiennością otoczenia, co warunkuje wykorzystanie możliwości konkurencyjnych i rozwojowych przedsiębiorstwa.

Użytkowników zewnętrznych można podzielić na zaangażowanych kapitałowo i zaangażowanych informacyjnie⁹. Użytkownicy zaangażowani kapitałowo to podmioty, które na różne sposoby finansują działalność przedsiębiorstwa, a zatem są to:

- właściciele i ich reprezentanci;
- pozostałe podmioty, które wniosły do jednostki kapitał (np. banki, leasingodawcy, pożyczkodawcy, fundusze emerytalne).

Użytkownicy zaangażowani informacyjnie to podmioty, dla których informacje o przedsiębiorstwie są niezbędne do prowadzenia własnej działalności gospodarczej, kontrolowania czy też administrowania państwem. Użytkowników tych można podzielić na:

⁸ Por. W. Bień, *Ocena efektywności finansowej spółek kapitałowych*, Finans-Servis, Warszawa 2002, s. 8; L. Czechowski, *Wielowymiarowa ocena efektywności ekonomicznej przedsiębiorstwa przemysłowego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1997, s. 79.

⁹ Por. D. Wędzki, *Analiza wskaźnikowa sprawozdania finansowego*, Wolters Kluwer Polska, Kraków 2006, s. 12.

- organy państwowe (np. NIK, GUS, sądy);
- agencje informacyjne (np. instytucje badawcze, agencje ratingowe, biura doradcze);
- innych (kategoria ta obejmuje podmioty informowane o zdarzeniach, w jakie zaangażowane jest przedsiębiorstwo, lub formułujące o nich opinie, np. media, organizacje społeczne, organizacje ekologiczne).

Sprawozdania finansowe sporządzane są przede wszystkim dla użytkowników zewnętrznych – często określanymi mianem interesariuszy. Zaliczyć do nich należy zarówno tradycyjnie rozumianych inwestorów, jak i dostawców oraz odbiorców, społeczności lokalne reprezentowane przez władze samorządowe czy też pracowników. Interesariusze artykułują swoje oczekiwania wobec przedsiębiorstwa i mają faktyczną lub potencjalną możliwość spowodowania, aby zostały one spełnione¹⁰. Interesariusze w zależności od charakteru związków z jednostką mają różne potrzeby informacyjne.

Inwestorzy, którzy powierzyli swoje kapitały przedsiębiorstwu zainteresowani są informacjami, które pozwolą im ocenić ryzyko i możliwości uzyskania pożądanej stopy zwrotu z planowanych lub podjętych przedsięwzięć inwestycyjnych. Dla tych podmiotów ważne są również informacje wykorzystywane przy ocenie sprawności działania jednostki oraz jej strategii rozwojowej. Wyniki tej oceny są podstawą podjęcia decyzji o nabyciu, utrzymaniu lub sprzedaży lokat kapitałowych, a także przesłanką do działań mających celu ewentualną zmianę kierownictwa jednostki. Natomiast w przypadku akcjonariuszy informacje te są niezbędne do oceny zdolności spółki do wypłaty dywidendy.

Wierzyciele, w tym pożyczkodawcy zainteresowani są informacjami, które pozwalają im na dokonanie oceny możliwości zwrotu kapitału wraz z odsetkami przez jednostkę w umownych terminach¹¹. Pożyczkodawców interesuje głównie zdolność kredytowa jednostki.

Kontrahenci zainteresowani są głównie tymi aspektami funkcjonowania przedsiębiorstwa, które bezpośrednio dotyczą spraw ważnych z punktu widzenia istniejących i przyszłych kontaktów gospodarczych. Dostawcy zwracają uwagę na informacje dotyczące zdolności płatniczej firmy w krótkim i długim okresie. Natomiast odbiorców interesuje głównie problem przetrwania i rozwoju przedsiębiorstwa na rynku, chcą oni mieć stałego i sprawdzonego kontrahenta.

¹⁰ Por. K. Zalega, *Systemy corporate governance a efektywność zarządzania spółką kapitałową*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2003, s. 20.

¹¹ Por. B.E. Needles, Jr., *Financial Accounting*, Houghton Mifflin Company, Boston 1983, s. 717 i 718.

Potrzeby informacyjne mają również społeczności lokalne, które np. dokonują określonych inwestycji (np. modernizacji infrastruktury) w celu przyciągnięcia przedsiębiorstw i osiągnięcia korzyści z ich działalności na swoim terenie lub zainteresowane są ochroną środowiska naturalnego.

Pracownicy w swych ocenach szczególnie uwagę poświęcają możliwości wypłaty i wzrostu płac. Przedmiotem ich zainteresowania jest również możliwość utrzymania miejsc pracy, a tym kontekście stabilność przedsiębiorstwa, jego pozycja na rynku i możliwość rozwoju.

Wśród innych bardzo ważnych podmiotów z otoczenia wykorzystujących informacje o stanie gospodarki przedsiębiorstw są organy skarbowe oraz różne agendy rządowe. Organy skarbowe zainteresowane są informacjami, które służą do oceny zeznań podatkowych oraz danych dotyczących wymiaru podatków. Urzędy skarbowe są organem rządowym, do którego jednostki gospodarcze zobowiązane są dostarczyć swoje sprawozdanie finansowe w ściśle określonym terminie wraz z raportem i opinią biegłego rewidenta, jeśli sprawozdanie to podlegało obowiązkowemu badaniu. Te organy są zainteresowane przede wszystkim prawidłowością i terminowością wywiązywania się przedsiębiorstwa ze swoich zobowiązań podatkowych. Podobny cel przyświeca organom odpowiedzialnym za prawidłowe naliczanie i odprowadzanie przez przedsiębiorstwa składek na ubezpieczenie społeczne¹².

Agendy rządowe (np. Najwyższa Izba Kontroli, Państwowa Inspekcja Pracy, Komisja Papierów Wartościowych) skupiają się na informacjach dotyczących przestrzegania przez przedsiębiorstwa obowiązującego prawa lub tak jak Główny Urząd Statystyczny gromadzą informacje istotne z różnych punktów widzenia dotyczące całej zbiorowości przedsiębiorstw.

Cel podobny do celu GUS mają analitycy finansowi (pracujący w różnego rodzaju instytucjach finansowych i badawczych), których raporty o sytuacji gospodarczej przedsiębiorstw, branż i gałęzi gospodarki narodowej oraz perspektywach ich rozwoju wykorzystywane są przede wszystkim przez inwestorów i same przedsiębiorstwa¹³.

Wśród zewnętrznych odbiorców informacji gospodarczych o przedsiębiorstwach są również sądy rejestrowe. Przedsiębiorstwa mają obowiązek składania tam co roku swoich sprawozdań finansowych.

W tym kontekście nie można przecenić doniosłości funkcji informacyjnej pełnionej przez rachunkowość i sprawozdawczość finansową. Jej wypełnienie stwarza podstawy do podejmowania decyzji zarówno przez samo

¹² Por. T. Waśniewski, W. Skoczylas, *Teoria i praktyka analizy finansowej w przedsiębiorstwie*, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa 2002, s. 9.

¹³ Por. S. Matulich, L. E. Heitger, *Financial Accounting*, McGraw-Hill Book Company, New York 1980, s. 22 i 23.

przedsiębiorstwo, jak i podmioty z jego otoczenia. Oczywiście jest więc, że dostarczanie przez rachunkowość rzetelnych, wiarygodnych i terminowych informacji postrzegane jest jako jeden z zasadniczych warunków racjonalnego zarządzania przedsiębiorstwem oraz pomyślnej współpracy z partnerami zewnętrznymi (kontrahentami, inwestorami obecnymi i potencjalnymi, bankami, towarzystwami ubezpieczeniowymi, władzami rządowymi i lokalnymi, jednostkami nadrzędnymi, pracownikami itp.), którzy swoje decyzje podejmują m.in. na podstawie tych informacji. Aby warunek ten mógł być spełniony, konstrukcja systemu sprawozdawczości finansowej powinna:

- zapewniać pełne zrozumienie przekazywanych informacji sprawozdawczych przez osoby dokonujące oceny i podejmujące decyzje (inwestorów, analityków itp.);

- pozwalać na jak najszersze wykorzystanie sprawozdań finansowych przez decydentów, uwzględniając przy tym złożoność procesu podejmowania decyzji (decyzje dotyczą przyszłości, a o skuteczności decyzji decyduje czas ich podejmowania, który często musi być krótki, z kolei sprawozdania finansowe mają charakter ex post i sporządzane są za okresy określone przepisami);

- uwzględniać fakt, iż komunikaty zawarte w sprawozdaniach finansowych (ich treść, układ, stopień szczegółowości itp.) wywołują określone zachowania ich adresatów.

Należy mieć świadomość, że nie wszystkie oczekiwania użytkowników sprawozdań finansowych mogą być w pełni zaspokojone, tym bardziej że ich wymagania są coraz większe i nie zawsze spójne. Mają oni różne potrzeby wynikające z ich odmiennych celów, specyfiki działalności i niekiedy bardzo różnych problemów decyzyjnych, przed którymi stoją. Cechą charakterystyczną tradycyjnie rozumianych sprawozdań finansowych jest to, że dotyczą one przeszłego stanu gospodarki przedsiębiorstwa, są zatem sprawozdaniami o charakterze ex post. Natomiast warunkiem podjęcia decyzji jest posiadanie informacji o charakterze ex ante dotyczących wielkości prognozowanych (przychodów, kosztów, wyników finansowych). Przewidywane przyszłe przychody ze sprzedaży, kierunki rozwoju przedsiębiorstwa i źródła ich finansowania ujmowane są w sprawozdaniach pro forma. Sprawozdania tego rodzaju sporządzane są przede wszystkim dla użytkowników wewnętrznych. To sprawia, że ich konstrukcja oraz metody ich opracowania mogą różnić się od standardów obowiązujących w rachunkowości finansowej¹⁴.

¹⁴ Por. W. Gabrusewicz, M. Remlein, *Sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa – jednostkowe i skonsolidowane*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2011, s. 24-26.

1.1.3. Podstawy prawne sprawozdawczości finansowej

Źródła regulacji sprawozdawczości finansowej w Polsce mają charakter dualny, można wśród nich wyróżnić źródła krajowe oraz źródła międzynarodowe. Krajowe źródła mają charakter zarówno prawny, jak i środowiskowy (regulacje stowarzyszeń i organizacji księgowych oraz biegłych rewidentów). Istotne znaczenie mają międzynarodowe regulacje rachunkowości, w tym sprawozdawczości finansowej; wynika to z członkostwa Polski w Unii Europejskiej oraz z postępującego procesu globalizacji rynku kapitałowego. Podobnie jak w przypadku krajowych źródeł prawa na regulacje międzynarodowe składają się zarówno przepisy prawne, jak i normy środowiskowe.

Najważniejszymi elementami międzynarodowych regulacji rachunkowości i sprawozdawczości finansowej są dyrektywy Unii Europejskiej, które należy traktować jak regulacje prawne (są one promulgowane przez Parlament Europejski), oraz Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF), tworzone i propagowane przez organizację środowiskową, jaką jest Rada Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (*International Accounting Standards Board*). Dyrektywy mają zastosowanie jedynie w krajach członkowskich Unii Europejskiej, zaś Międzynarodowe Standardy Rachunkowości nie są obligatoryjne, ale mogą być stosowane na całym świecie.

Jednostki gospodarcze muszą stosować się do właściwych w ich przypadku wymogów sformułowanych w przepisach prawnych, dotyczących sprawozdawczości finansowej. Spółki notowane na giełdzie papierów wartościowych są ponadto zobowiązane stosować się do zasad sprawozdawczości finansowej, określonych przez organizację giełdowe.

Wśród regulacji krajowych najważniejszym aktem prawnym jest Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r.¹⁵ (w skrócie: Uor). Ustawa o rachunkowości ma charakter ogólny, co oznacza, że podstawowe założenia i zasady podane w ustawie obejmują wszystkie jednostki, natomiast niektóre zagadnienia, wymagające szczegółowych regulacji, a także kwestie dotyczące określonej grupy jednostek (szczególną grupę stanowią banki, ubezpieczyciele oraz fundusze inwestycyjne i emerytalne) zostały uregulowane aktami prawnymi niższego rzędu, tj. rozporządzeniami Ministra Finansów. W strukturach Ministerstwa Finansów funkcjonuje Komitet Standardów Rachunkowości, który wydaje standardy zawierające zalecenia i sugestie co do rozwiązań w kwestii ewidencji, wyceny i prezentacji składników majątku i kapitałów przedsiębiorstwa oraz czynników wpływających

¹⁵ Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r., Dz. U. Nr 121, poz. 591 z późn. zm.

na osiągnięty przez nie wynik finansowy. Są one swego rodzaju normami prawnymi zalecanymi jednostkom do wykorzystania. W rezultacie standardy te mają przyczynić się do lepszej jakości sprawozdań finansowych. Krajowe standardy rachunkowości uwzględniają polskie przepisy o rachunkowości, zalecenia Komisji Europejskiej oraz Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej. Dotychczas Komitet Standardów Rachunkowości opublikował:

- Krajowy Standard Rachunkowości nr 1 „Rachunek przepływów pieniężnych”¹⁶;
- Krajowy Standard Rachunkowości nr 2 „Podatek dochodowy”¹⁷;
- Krajowy Standard Rachunkowości nr 3 „Niezakończone usługi budowlane”¹⁸;
- Krajowy Standard Rachunkowości nr 4 „Utrata wartości aktywów”¹⁹;
- Krajowy Standard Rachunkowości nr 5 „Leasing, najem i dzierżawa”²⁰;
- Krajowy Standard Rachunkowości nr 6 „Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, zobowiązania warunkowe”²¹;
- Krajowy Standard Rachunkowości nr 7 „Zmiany zasad (polityki) rachunkowości, wartości szacunkowych, poprawianie błędów, zdarzenia następujące po dniu bilansowym – ujęcie i prezentacja”²²;
- Krajowy Standard Rachunkowości nr 8 „Działalność deweloperska”²³;
- Krajowy Standard Rachunkowości nr 9 „Sprawozdanie z działalności”²⁴.

Komitet Standardów Rachunkowości ponadto wydał stanowiska w sprawie:

- księgowego ujęcia praw majątkowych wynikających ze świadectw pochodzenia energii wytworzonej w odnawialnych źródłach energii²⁵;
- ustalania kosztu wytworzenia dla celów bilansowej wyceny zapasów²⁶;
- niektórych zasad prowadzenia ksiąg rachunkowych²⁷;
- księgowego ujęcia praw do emisji gazów cieplarnianych²⁸.

¹⁶ Dz. Urz. Ministra Finansów z dnia 2 sierpnia 2011 r. Nr 6, poz. 26.

¹⁷ Dz. Urz. Ministra Finansów z dnia 28 lipca 2010 r. Nr 7 poz. 31.

¹⁸ Dz. Urz. Ministra Finansów z dnia 31 grudnia 2009 r. Nr 16 poz. 88.

¹⁹ Dz. Urz. Ministra Finansów z dnia 23 kwietnia 2012 r. poz. 15.

²⁰ Dz. Urz. Ministra Finansów z dnia 30 grudnia 2011 r., Nr 9.

²¹ Dz. Urz. Ministra Finansów z dnia 7 kwietnia 2014 r. poz. 12.

²² Dz. Urz. Ministra Finansów z dnia 3 lipca 2012 r. poz. 34.

²³ Dz. Urz. Ministra Finansów z dnia 20 lutego 2014 r. poz. 5.

²⁴ Dz. Urz. Ministra Finansów z dnia 15 maja 2014 r. poz. 17.

²⁵ Dz. Urz. Ministra Finansów z 20 lipca 2007 r. Nr 8, poz. 47.

²⁶ Dz. Urz. Ministra Finansów z 2007 r. Nr 2, poz. 11.

²⁷ Dz. Urz. Ministra Finansów z dnia 24 czerwca 2010 r. Nr 6, poz. 26.

²⁸ Dz. Urz. Ministra Finansów z dnia 30 grudnia 2011 r. Nr 9.

Należy dodać, że podstawą prawną sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw, będących spółkami prawa handlowego oprócz przepisów ustawy o rachunkowości i aktów wykonawczych do niej jest również Kodeks spółek handlowych²⁹.

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej spowodowało wymóg stosowania od 1 stycznia 2005 r. standardów międzynarodowych rachunkowości przez spółki giełdowe sporządzające skonsolidowane sprawozdania finansowe. Wśród nich znajdują się jednostki, które na mocy ustawy o rachunkowości są zobowiązane do stosowania Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej. Zgodnie z art. 55, ust. 5 Uor. zalicza się do nich emitentów papierów wartościowych, o których mowa w rozporządzeniu (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie stosowania międzynarodowych standardów rachunkowości³⁰ oraz banki.

Część spółek konsolidujących sprawozdania, które nie mają obowiązku, sporządzać sprawozdania zgodnie z MSSF może to jednak czynić. Są to:

- sporządzający skonsolidowane sprawozdania finansowe emitenci papierów wartościowych ubiegający się o ich dopuszczenie do publicznego obrotu lub do obrotu na jednym z rynków regulowanych krajów Europejskiego Obszaru Gospodarczego³¹;

- sporządzające skonsolidowane sprawozdania finansowe jednostki wchodzące w skład grupy kapitałowej, w której jednostka dominująca wyższego szczebla sporządza skonsolidowane sprawozdanie finansowe zgodnie z MSSF³².

W przypadku pozostałych jednostek stosowanie Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej nie jest przewidziane w sposób

²⁹ Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych, Dz. U. 2000 Nr 94 poz. 1037.

³⁰ Dz. Urz. WE L 243 z 11 września 2002 r.; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 13, t. 29, s. 609, z późn. zm. Zgodnie z art. 4 tego rozporządzenia są to spółki, których papiery wartościowe były dopuszczone do obrotu na regulowanym rynku któregośkolwiek z państw członkowskich UE w rozumieniu art. 1 ust. 13 dyrektywy Rady 93/22/EWG z dnia 10 maja 1993 r. w sprawie usług inwestycyjnych w zakresie papierów wartościowych. (Dz. U. L 141 z 11 czerwca 1993 r., s. 27). Na zasadzie odstępstwa od przepisu art. 4 rozporządzenia (WE) nr 1606/2002 państwa członkowskie UE mogły postanowić, aby wymagania tego artykułu miały zastosowanie do każdego roku obrotowego zaczynającego się po 1 stycznia 2007 r. w przypadku spółek, których dłużne papiery wartościowe są tylko dopuszczone na rynek regulowany któregośkolwiek z państw członkowskich w rozumieniu art. 1 ust. 13 dyrektywy 93/22/EWG.

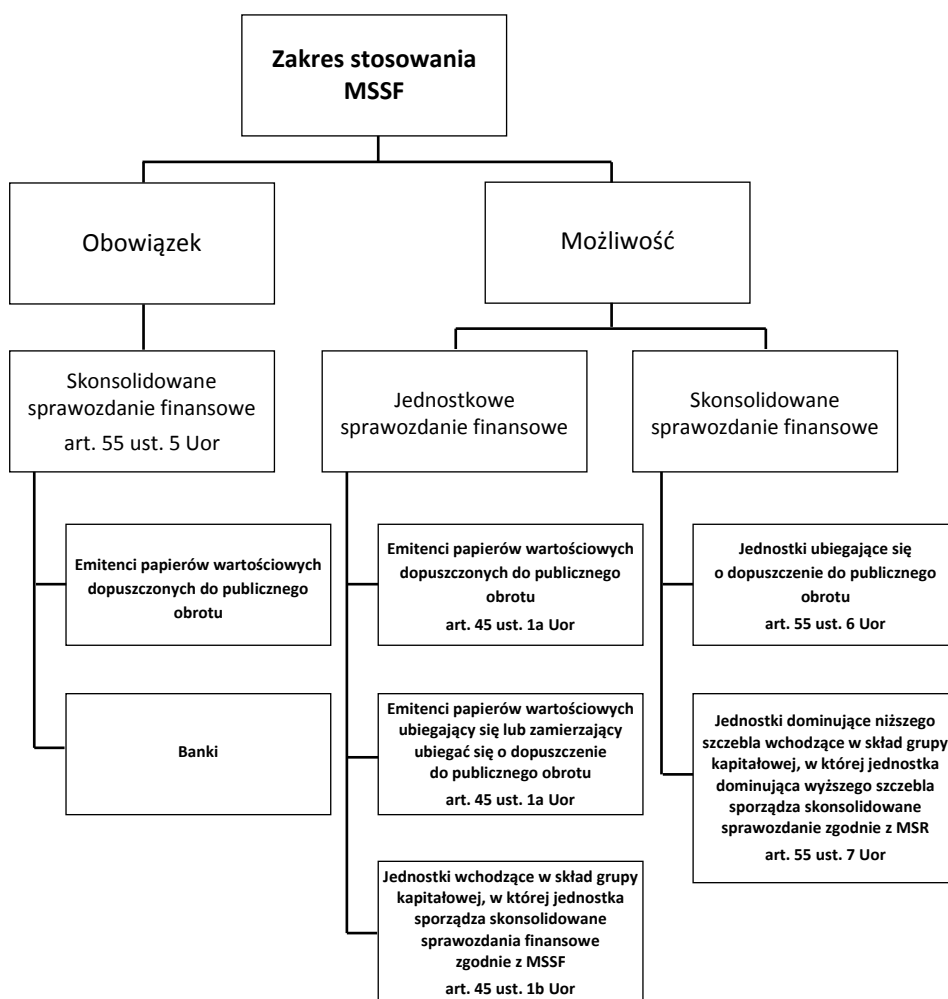
³¹ Art. 55, ust. 6 Uor. Europejski Obszar Gospodarczy, EOG (ang. *European Economic Area*, EEA) – obejmuje państwa Unii Europejskiej i Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu (EFTA), z wyjątkiem Szwajcarii.

³² Art. 55, ust. 7 Uor.

bezpośredni. Niemniej możliwość taka jest dopuszczona zgodnie artykułem 10 ust. 3 Ustawy o rachunkowości, który stanowi, że *W sprawach nieuregulowanych przepisami ustawy, przyjmując zasady (politykę) rachunkowości, jednostki mogą stosować krajowe standardy rachunkowości wydane przez Komitet Standardów Rachunkowości. W przypadku braku odpowiedniego standardu krajowego, jednostki, inne niż wymienione w art. 2 ust. 3, mogą stosować MSR.*

Zakres obowiązku i prawa sporządzania sprawozdań finansowych zgodnie z MSSF obowiązujący w Polsce przedstawia poniższy schemat 1.

Schemat 1. Zakres zastosowania MSSF w Polsce

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Uor.

Zgodnie z art. 64 Uor w celu ustalenia prawidłowości i rzetelności rocznego sprawozdania finansowego podmiotu zawarte w nim dane podlegają badaniu przeprowadzanemu przez biegłych rewidentów. Działalność biegłych rewidentów jest regulowana osobnym aktem prawnym, tj. ustawą z dnia 7 maja 2009 r. o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym³³. Na szczeblu Unii Europejskiej kwestia ta jest regulowana przez Dyrektywę 2006/43/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 maja 2006 r. w sprawie ustawowych badań rocznych sprawozdań finansowych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych³⁴, zmienioną przez Dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady:

- 2008/30/WE z dnia 11 marca 2008 r.³⁵,
- 2013/34/UE z dnia 26 czerwca 2013 r.³⁶ oraz
- 2014/56/UE z dnia 16 kwietnia 2014 r.³⁷

Obszerniej ten temat traktuje rozdział 7.3.

1.1.4. Cele sprawozdań finansowych

Do celów sprawozdań finansowych odnoszą się przepisy Ustawy o rachunkowości oraz Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej. Ustawa o rachunkowości nie określa w sposób bezpośredni celu sporządzania sprawozdania finansowego. W art. 4 ust. 1 Uor sformułowany jest jedynie wymóg, aby jednostka stosowała określone ustawą zasady (politykę) rachunkowości, rzetelnie i jasno przedstawiając sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy. Jednocześnie w art. 8 ust. 1 obliuguje się jednostkę do tego, aby dokonując wyboru rozwiązań dopuszczonych ustawą i dostosowując je do potrzeb jednostki, zapewniała wyodrębnienie w rachunkowości wszystkich zdarzeń istotnych do oceny sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego jednostki, przy zachowaniu zasady ostrożności. Uzasadnione jest zatem stwierdzenie, że w myśl ustawy o rachunkowości głównym celem sprawozdania finansowego jest prawidłowe i rzetelne przedstawienie sytuacji majątkowej i finansowej jednostki, jej wyniku finansowego i osiągniętej rentowności w okresie sprawozdawczym.

³³ Dz. U. z 2009 r., nr 77, poz. 649.

³⁴ Dz. U. L 157 z 9 czerwca 2006 r., s. 87.

³⁵ Dz. U. L 81 z 20 marca 2008 r., s. 53.

³⁶ Dz. U. L 182 z 29 czerwca 2013 r., s. 19.

³⁷ Dz. U. L 158 z 27 maja 2014 r., s. 196.

Cel sprawozdania finansowego już bardziej precyzyjnie wyjaśniony jest w *Założeniach koncepcyjnych sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych* przyjętych przez Radę Międzynarodowych Standardów Rachunkowości. W rozdziale 1 pkt C2 tych założeń stwierdza się, iż *celem sprawozdawczości finansowej ogólnego przeznaczenia jest dostarczanie informacji finansowych na temat jednostki sprawozdawczej, które są użyteczne dla potencjalnych inwestorów, pożyczkodawców i innych wierzycieli przy podejmowaniu przez nich decyzji o dostarczaniu zasobów dla jednostki*³⁸.

Natomiast wysiłek szczegółowego określenia celu sprawozdania finansowego podjęła Anna Szychta, według której jest nim:

a) dostarczanie informacji użytecznych dla obecnych i potencjalnych inwestorów i wierzycieli oraz innych użytkowników podejmujących racjonalne decyzje inwestycyjne i kredytowe,

b) dostarczanie informacji inwestorom oraz innym użytkownikom dotyczących zdolności jednostki do generowania środków pieniężnych; na tej podstawie użytkownicy sprawozdań finansowych mają możliwość oceny zdolności jednostki do terminowego regulowania zobowiązań handlowych, spłaty kredytów i pożyczek oraz wypłaty dywidendy dla właścicieli,

c) dostarczanie informacji o:

- zasobach przedsiębiorstwa, ich wielkości i strukturze, oraz

- roszczeniach do tych zasobów (zobowiązaniach), a także

- skutkach transakcji i zdarzeń rzutujących na zmiany wielkości zasobów i roszczenia do tych zasobów³⁹.

Jak widać w powyższych sformułowaniach celu sprawozdań finansowych, akcent położony jest na cele informacyjne, sprowadzające się do dostarczania ich użytkownikom danych charakteryzujących sytuację finansową i wyniki działalności jednostki w okresie sprawozdawczym. Niemniej ważne są również cele kontrolne sprawozdań finansowych. Informacje zawarte w sprawozdaniu finansowym pomagają w kontrolowaniu stopnia realizacji założeń planowych ustalonych na okres sprawozdawczy. Kontrola może dotyczyć gospodarowania zasobami majątkowymi, uzyskanych przychodów ze sprzedaży, wielkości osiągniętego zysku, poziomu rentowności i kształtowania się płynności finansowej. Informacje zawarte w sprawozda-

³⁸ *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2013*, International Financial Reporting Standards Board, Warszawa 2014, s. 36.

³⁹ Por. A. Szychta, *Cele rachunkowości jednostek gospodarczych a główne tendencje rozwoju praktyki i teorii rachunkowości*, *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości* 17 (73), 2003, s. 130. Podobnie cel sprawozdań finansowych formułują W. Gabrusewicz i P. Gabrusewicz. (Por. W. Gabrusewicz, P. Gabrusewicz, *Roczne sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2015, s. 28-30).

niu finansowym mogą być również podstawą oceny kierownictwa jednostki odpowiedzialnego za gospodarowanie zasobami majątkowymi i osobowymi oraz za uzyskane wyniki finansowe. Sytuacja taka występuje w przypadku udzielania absolutorium członkom zarządu spółki przez walne zgromadzenie wspólników. Sprawozdanie finansowe jest również sporządzane w celu umożliwienia kierownictwu jednostki gospodarczej dokonania oceny dotychczasowej działalności w okresie sprawozdawczym oraz perspektyw jej kontynuowania i rozwoju w przyszłości. Jednostki gospodarcze, czerpiąc dane ze sprawozdań finansowych, mogą uzyskać wiele cennych wskazówek sprzyjających usprawnieniu działalności, minimalizowaniu ryzyka związanego z podejmowanymi decyzjami i określaniu pożądanych kierunków rozwoju w przyszłości⁴⁰.

Konkludując, cel sprawozdawczości finansowej jest pochodną potrzeb informacyjnych jej użytkowników (które to potrzeby wynikają z celów tych podmiotów). Zatem zasadniczym celem sprawozdań finansowych jest dostarczenie niezbędnych informacji szerokiemu kręgowi użytkowników, przede wszystkim podmiotom z zewnątrz. Informacje te umożliwiają im dokonanie oceny sytuacji finansowej i majątkowej jednostki gospodarczej oraz osiągniętych przez nią wyników działalności gospodarczej. Pomagają również w przewidywaniu przyszłego rozwoju przedsiębiorstwa przez dokonywanie porównań i określanie trendów. To sprawia, że trudno nie doceniać roli sprawozdania finansowego jako wartościowego źródła informacji finansowych wykorzystywanych przy podejmowaniu decyzji inwestycyjnych, transakcyjnych, kredytowych itp.⁴¹ Należy jednak zauważyć, że ze względu na to, iż sprawozdania finansowe zawierają informacje o zdarzeniach z przeszłości niekiedy ich przydatność w procesie podejmowania decyzji dotyczących przyszłości przedsiębiorstwa może być mała. Dzieje się tak głównie z powodu szybkich zmian warunków funkcjonowania jednostek gospodarczych. Poważnym mankamentem sprawozdań finansowych jest także to, że pomijają one istotną część zasobów jednostki, np.: kapitał intelektualny, posiadane zasoby informacji, nie uwzględniają pozycji jednostki na rynku i jej strategii rozwoju. Sprawozdania finansowe zawierają bowiem jedynie informacje finansowe o charakterze wewnętrznym, natomiast pomijają informacje dotyczące otoczenia jednostki⁴².

⁴⁰ Por. W. Gabrusewicz, M. Remlein, op. cit. s. 27-28.

⁴¹ Por. I. Olchowicz, A. Tłaczała, *Sprawozdawczość finansowa*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2002, s. 15.

⁴² Por. W. Dotkuś, *Obrazy gospodarcze w świetle sprawozdań finansowych*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości 2000, nr 56, s. 80.

1.2. Zasady sporządzania sprawozdań finansowych

1.2.1. Zasada wiernego i prawdziwego obrazu przedsiębiorstwa

Sprawozdawczości finansowej stawiane są bardzo wysokie wymagania dotyczące wartości poznawczej zawartych w niej informacji. Aby sprostać tym wymaganiom, sprawozdanie finansowe powinno być sporządzone według określonych zasad przyjętych w rachunkowości. Zasady rachunkowości to podstawowe normy i reguły postępowania w systemie ewidencji operacji gospodarczych i sprawozdawczości finansowej. U podstaw tych zasad leży koncepcja wiernego i prawdziwego obrazu przedsiębiorstwa (ang. *true and fair view*) znana także pod angielską nazwą *fair presentation*. Pojęcie to pierwotnie znalazło zastosowanie w brytyjskim prawie o rachunkowości.

Źródłem koncepcji „prawdziwego i wiernego obrazu przedsiębiorstwa” należy doszukiwać się w podejściu etycznym do rachunkowości⁴³. Kładzie się w nim nacisk na poszukiwanie sprawiedliwości, prawdy i uczciwości. Zgodnie z tym podejściem obiektywizm i wiernie przedstawienie stanu rzeczywistego uznaje się za konieczne cechy wiarygodnego sprawozdania finansowego. Jednakże sformułowanie prostych, jednoznacznych kryteriów oceny tego, czy dany sposób prezentacji procesów gospodarczych jest obiektywny i wierny, w praktyce nie zawsze jest możliwe. Ponadto nie można przewidzieć wszystkich potencjalnych wariantów działalności gospodarczej przedsiębiorstw, co sprawia, że nie ma tym samym możliwości sporządzenia *ex ante* „instrukcji” ich ujmowania w księgach rachunkowych i prezentacji w sprawozdaniach finansowych. Przyjęto zatem, że narzędziami, które w sposób nadrzędny mają czuwać nad obiektywnością i rzetelnością informacji generowanych przez system rachunkowości, są zasady usankcjonowane przez przepisy prawa o rachunkowości⁴⁴.

Główną rolę wśród tych zasad odgrywa koncepcja „prawdziwego i wiernego obrazu przedsiębiorstwa”. Oznacza ona wierne i zgodne z prawdą odzwierciedlenie stanu gospodarki (majątku, kapitałów, wyniku finansowego) przedsiębiorstwa prezentowanego w jego sprawozdawczości finansowej⁴⁵. To sprawia, iż – jak stwierdza Zbigniew Messner – *zasada ta (...)*

⁴³ Obszerniej ten temat traktuje rozdział 7.5.

⁴⁴ Por. A. Beresińska, M. Golec, A. Karmańska, *Koncepcja true and fair view w praktyce światowej i w Polsce*, Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej Stowarzyszenia Księgowych w Polsce 1997, nr 40, s. 12.

⁴⁵ Zasada *true and fair view* w praktyce najczęściej kojarzona jest ze sporządzaniem i prezentowaniem sprawozdań finansowych. Niemniej sprawozdania są tylko końcowym produktem, (...) ukoronowaniem koncepcji podmiotowości i wiernego obrazu respektowanej w każdym ogniwie i na każdym etapie funkcjonowania systemu informacyjnego rachunkowości. (Ibidem, s. 28).

ma podstawowe znaczenie dla wiarygodności sprawozdania finansowego konkretnego przedsiębiorstwa⁴⁶. W ujęciu ogólnym zasada „prawdziwego i wiernego obrazu przedsiębiorstwa” jest pewnym ideałem, metanormą, czyli normą norm, która pozostałym zasadom rachunkowości nadaje głębszy sens i kierunek⁴⁷. Jest ona również traktowana jako główny argument w stosowaniu w praktyce rozwiązań nietypowych, niestandardowych, które wprost nie wynikają z przepisów prawa.

Koncepcja „prawdziwego i wiernego obrazu przedsiębiorstwa” została wprowadzona do przepisów prawnych już w 1978 r., a mianowicie w Czwartej Dyrektywie Rady Europejskiej Wspólnoty Europejskiej z dnia 25 lipca 1978 r. nr 78/660/EEC, w sprawie rocznych sprawozdań finansowych niektórych rodzajów spółek, której art. 2 brzmi: *Roczne sprawozdanie finansowe należy sporządzić w sposób jasny i przejrzysty; (...) Roczne sprawozdanie finansowe powinno przedstawiać prawdziwy i rzetelny obraz stanu majątkowego spółki, jej sytuacji finansowej oraz wyniku. (...) W tych wyjątkowych przypadkach, gdy zastosowanie jakiegoś przepisu niniejszej dyrektywy byłoby sprzeczne z obowiązkiem określonym w ustępie 3 [tj. zgodnie z zasadą true and fair view – przepis autora R.K.], należy odstąpić od stosowania takiego przepisu w celu prawdziwego i rzetelnego przedstawienia obrazu spółki w rozumieniu ustępu 3. (...) Każde tego rodzaju odstępstwo należy przedstawić w informacji dodatkowej wraz z wyjaśnieniem jego przyczyn i wpływu na majątek, sytuację finansową i wynik. Państwa Członkowskie mogą określić wspomniane wyjątkowe przypadki i ustanowić odpowiednie zasady szczególne⁴⁸.*

Podobne rozumienie zasady *true and fair view* pojawiło się również w sformułowanych w 1999 r. przez Komitet Międzynarodowych Standardów Rachunkowości *Założeniach koncepcyjnych sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych*, w których stwierdza się, iż *Sprawozdania finansowe opisuje się często jako „przedstawiające prawdziwy i rzetelny obraz” sytuacji finansowej, wyników działalności i zmian sytuacji finansowej jednostki (...) posiadanie przez sprawozdania finansowe podstawowych cech jakościowych i zastosowanie właściwych standardów rachunkowości powoduje zwykle to, że sporządzone sprawozdanie przekazuje to, co powszechnie rozumie się pod pojęciami „prawdziwego i rzetelnego*

⁴⁶ Z. Messner, *Rachunkowość finansowa w systemie informacji ekonomicznej*, [w:] *Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF*, (red.) Z. Messner, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 26.

⁴⁷ Por. M. Sikorska, *True and fair view w teorii i praktyce polskiej rachunkowości*, *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości* 38(94), 2007, s. 206.

⁴⁸ *Czwarta Dyrektywa Rady z dnia 25 lipca 1978 roku w sprawie rocznych sprawozdań finansowych niektórych rodzajów spółek*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Zarząd Główny, Warszawa 1998, s. 10 i 11.

obrazu" lub „rzetelnej prezentacji informacji”⁴⁹. W Założeniach koncepcyjnych sprawozdawczości finansowej wydanych przez Radę Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej w 2013 r. nastąpiło doprecyzowanie wskazanych cech jakościowych sprawozdania finansowego. W par. CJ12 stwierdza się mianowicie: *Aby być w pełni wierną, prezentacja powinna posiadać trzy cechy: być kompletna, neutralna i niezawierająca błędów. Oczywiście perfekcja jest rzadko, o ile w ogóle, możliwa do osiągnięcia. Celem Rady jest maksymalizowanie tych cech w możliwie największym zakresie*⁵⁰.

Jak widać, już na etapie definiowania koncepcji „prawdziwego i wiernego obrazu przedsiębiorstwa” jej autorom towarzyszą wątpliwości co do możliwości praktycznej realizacji tej idei. W związku z tym wśród osób odpowiedzialnych za sporządzanie sprawozdań finansowych zauważana jest tendencja do opierania się głównie na standardach, regułach, regulacjach i procedurach, traktowanych jako zabezpieczenie przed ryzykiem popełnienia błędów w kreowaniu obrazu sytuacji finansowej przedsiębiorstwa. Stąd też bierze się ciągle zapotrzebowanie na nowe regulacje, które uwalniałyby służby finansowo-księgowe z odpowiedzialności. Występuje też silne poszukiwanie przepisów prawa, które zmniejszyłyby zakres decyzji opartych na wykorzystaniu indywidualnych rozwiązań.

Z drugiej jednak strony, należy zauważyć, że obraz przedsiębiorstwa ukazywany w jego sprawozdaniach zgodnie z najbardziej nawet doskonałymi wzorcami (zakładając, że można byłoby takie sformułować) zależy od konkretnych sytuacji, okoliczności, zdarzeń wyjątkowych – interpretowanych przez danego pracownika służb finansowo-księgowych w sposób niepowtarzalny, żeby nie użyć słowa „subiektywny”. Obraz ten często jest wynikiem jego niekonwencjonalnego myślenia i odwoływania się do informacji pozyskanych w różny sposób i przetworzonych w zależności od różnych potrzeb⁵¹. Ta sytuacja uzasadnia potrzebę utrzymania pewnej elastyczności przepisów prawa regulujących sprawozdawczość finansową. Trzeba jednak zauważyć, co podkreśla Aldona Kamela-Sowińska, że (...) *zwiększenie elastyczności interpretowania i prezentacji zdarzeń gospodarczych stawia bardzo wysokie wymagania co do umiejętności, kwalifikacji i doświadczenia prowadzących księgi rachunkowe i biegłych rewidentów*⁵². Wymaga to od nich również więcej

⁴⁹ Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 1999, International Accounting Standards Committee, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Zarząd Główny, Warszawa 1999, s. 59.

⁵⁰ Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2013, op. cit., s. 43.

⁵¹ Por. N. Zimniewicz, *Polityka rachunkowości w świetle zasady true and fair view*, [w:] *Krajowy i międzynarodowy wymiar współczesnej rachunkowości*, (red.) W. Gabrusewicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2009, s. 170.

⁵² A. Kamela-Sowińska, *Rachunkowość na zakręcie*, [w:] *Informacyjna funkcja rachunkowości w gospodarce współczesnej*, (red.) A. Dyhdalewicz, G. Klamecka-Roszkowska i J. Sikorski, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2008, s. 33.

wysiłku aniżeli działanie oparte na stosowaniu takich przepisów, które pozwalają uznać rozwiązania legalne za merytorycznie poprawne⁵³. Stąd często spotkać się można z opinią, że księgowym wygodniej jest realizować swoje zadania w sytuacji, kiedy przepisy szczegółowo regulują jak największą liczbę zagadnień dotyczących działalności gospodarczej przedsiębiorstwa⁵⁴.

Wzorcowi prawdziwego i wiernego obrazu przedsiębiorstwa podporządkowane są wszelkie inne zasady rachunkowości. Wśród nich największy wpływ na sporządzenie sprawozdania finansowego mają tzw. zasady nadrzędne, a mianowicie zasada memoriałowa (ang. *accrual basis assumption*) oraz zasada kontynuacji działania (ang. *going concern assumption*).

1.2.2. Nadrzędne zasady rachunkowości

Zasada memoriałowa oznacza, że w księgach rachunkowych jednostki należy ująć wszystkie osiągnięte, przypadające na jej rzecz przychody i obciążające ją koszty związane z tymi przychodami dotyczące danego roku obrotowego, niezależnie od terminu ich zapłaty⁵⁵. To znaczy, że przychody i koszty kształtujące wynik finansowy są ujmowane w księgach i rachunkach zysków i strat w momencie rozpoczęcia tych zdarzeń, a nie w momencie ich realizacji kasowej⁵⁶. Respektowanie tej zasady pozwala ujmować w sprawozdaniu finansowym zdarzenia gospodarcze nie tylko skutkujące przepływami środków pieniężnych, ale również wszelkie inne zmiany w sytuacji majątkowej jednostki niemające wymiaru pieniężnego, takie jak na przykład powstanie zobowiązań i należności, poniesienie kosztu, uzyskanie przychodu czy też utworzenie rezerwy na zobowiązania. Uzupełnieniem zasady memoriałowej jest zasada współmierności (ang. *matching principle*). Oznacza ona merytoryczną i czasową zgodność kosztów i strat z przychodami i zyskami uwzględnianymi przy obliczaniu wyniku finansowego osiągniętego przez jednostkę gospodarczą w danym roku obrotowym. Dopeł-

⁵³ Por. S. Surdykowska, *Rachunkowość międzynarodowa*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 1999, s. 43.

⁵⁴ Por. R. Lewis, D. Pendrill, *Advanced Financial Accounting, Sixth Edition*, Prentice Hall, Financial Times, London 2000, s. 34.

⁵⁵ Por. art. 6 ust. 1 Uor.

⁵⁶ Przeciwnieństwem zasady memoriałowej jest zasada kasowa. W tym przypadku decydujący jest moment zapłaty, a nie fakt wydania produktu czy towaru lub też wystawienia faktury za sprzedane dobra, co jest najważniejsze dla zasady memoriału. Zasada kasowa stosowana jest w rozliczaniu zobowiązań podatkowych. (Por. B. Micherda, *Współczesna rachunkowość w kreowaniu wiarygodnego obrazu działalności jednostki gospodarczej*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2004, s. 31).

nieniem zasady współmierności nakierowanym na właściwe oszacowanie wyniku finansowego jest zasada ostrożności (ang. *prudence*). Polega ona na możliwie wysokim (niemniej realistycznym) szacowaniu kosztów, strat i zobowiązań jednostki gospodarczej i jednoczesnym ostrożnym wycenieniu osiągniętych przychodów i zysków oraz stanu końcowego jej aktywów.

Zasada kontynuacji działania przyjmuje założenie, że jednostka będzie kontynuowała działalność w dającej się przewidzieć przyszłości w niezmnieszonej istotnie zakresie, bez postawienia jej w stan likwidacji lub upadłości, chyba że jest to niezgodne ze stanem faktycznym lub prawnym. Trzeba zaznaczyć, że nie chodzi o kontynuację prowadzonej działalności za wszelką cenę. Kontynuacja ma sens, jeżeli pozwoli przedsiębiorstwu i jego właścicielom na dalszą realizację przyjętych zadań. Należy więc ściśle wiązać zasadę kontynuacji z celami danego przedsiębiorstwa i możliwością ich osiągnięcia. Stawia to przed systemem rachunkowości zadanie takiego pomiaru i ewidencji operacji gospodarczych, które będą stanowić miarodajne przesłanki oceny możliwości osiągnięcia przez jednostkę celów działalności⁵⁷. Dokonanie tej oceny wymaga uwzględnienia również wszelkich dostępnych informacji zewnętrznych dotyczących przyszłości, zwykle w okresie jednego roku od dnia bilansowego, choć nie musi być ściśle ograniczona do dwunastu miesięcy od dnia bilansowego. Wnikliwość takiej oceny zależy od konkretnej sytuacji jednostki. Jeżeli jednostka jest rentowna i ma zapewniony dostęp do źródeł finansowania działalności, to przyjęcie założenia o kontynuacji działalności nie wymaga szczegółowej analizy. W innej sytuacji niezbędna jest szczegółowa analiza⁵⁸.

Sprawozdania finansowe, zgodnie z zasadą kontynuacji działania, przygotowuje się przy założeniu domniemanego dalszego prowadzenia przez jednostkę gospodarczą działalności w dającej się przewidzieć przyszłości w takim samym (lub podobnym) zakresie. To oznacza, że dzięki tej zasadzie pojawia się możliwość łączenia aktualnego stanu gospodarki jednostki z jej przyszłymi działaniami; jednocześnie wskazuje ona potrzeby informacyjne, użytkowników sprawozdań finansowych związane z podejmowanymi przez nich decyzjami.

Jeżeli założenie kontynuacji działania jednostki gospodarczej jest realistyczne przynajmniej w następnym roku obrotowym – jej aktywa wyceniane są na podstawie rzeczywistych cen lub kosztów (tj. poniesionych na ich nabycie), a jej pasywa – uwzględniając kwoty wymagające zapłaty. Odmiennie przebiega wycena aktywów i pasywów jednostki gospodarczej w przypadku, gdy jej dalsza egzystencja jest zagrożona (tj. gdy postawiono ją w stan

⁵⁷ Por. T. Kondraszuk, *Polityka rachunkowości a zasada kontynuacji działania*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości 60 (116), 2011, s. 193.

⁵⁸ Por. *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2013*, op. cit., s. 584.

likwidacji, upadłości itp.). Wówczas wycena składników majątkowych takiej jednostki gospodarczej następuje po cenach możliwych do uzyskania, nie wyższych od cen ich nabycia lub kosztów wytworzenia, z uwzględnieniem odpisów amortyzacyjnych i odpisów z tytułu trwałej utraty wartości. W takim przypadku jednostka jest również zobowiązana utworzyć rezerwę na przewidziane przyszłe, dodatkowe koszty i straty spowodowane zaniechaniem lub utratą zdolności do kontynuowania działalności. Wycena po cenach sprzedaży netto i utworzenie rezerwy następują w szczególności na dzień poprzedzający datę postawienia jednostki w stan likwidacji lub upadłości⁵⁹.

1.2.3. Cechy jakościowe sprawozdań finansowych

Warunkiem właściwego wypełniania przez sprawozdawczość finansową nałożonych na nią funkcji jest to, aby informacje w niej zawarte były prezentowane w sposób uporządkowany, rzetelny i użyteczny. Podkreślono to już w Kodeksie handlowym z 1934 r.⁶⁰ (art. 244-253 i art. 418-430), formułując pojęcie „prawidłowej rachunkowości”. W art. 54 ustawodawca stanowił, iż: *kupiec jest obowiązany prowadzić według zasad prawidłowej rachunkowości taką księgowość handlową, jaka ze względu na rodzaj i rozmiar przedsiębiorstwa jest konieczna, celem ujawnienia stanu majątku i interesów handlowych. Zatem wymagano od jednostki sprawozdawczej, aby jej rachunkowość była dostosowana do zakresu i rodzaju prowadzonej przez nią działalności.*

Powszechnie przyjmuje się, że sprawozdawczość finansowa powinna cechować się określonymi cechami jakościowymi, do których zalicza się: zrozumiałość, przydatność, wiarygodność i porównywalność⁶¹.

Informacje prezentowane w sprawozdaniach finansowych powinny być zrozumiałe dla ich użytkowników posiadających określony poziom wiedzy z zakresu działalności gospodarczej i rachunkowości. Zrozumiałość informacji zapewniona jest, gdy są one przedstawione w sposób przejrzysty i jasny. Nie oznacza to jednak, że w celu zapewnienia zrozumiałości można w sprawozdaniach finansowych pomijać informacje, których zrozumienie może być trudne dla przeciętnego użytkownika, jeśli są one istotne w procesie podejmowania decyzji.

⁵⁹ Por. art. 29 Uor.

⁶⁰ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27 czerwca 1934 r. Kodeks handlowy. (Dz. U. Nr 57, poz. 502, z 1946 r. z późn. zm.).

⁶¹ Na cechy te wskazuje się również w *Założeniach koncepcyjnych MSSF, (Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2013, op. cit., s. 42-47).*

Informacje sprawozdawcze są przydatne (trafne), gdy posiadają zdolność wpływu na decyzje ekonomiczne ich użytkowników. Informacja jest przydatna, jeżeli jej pominięcie, włączenie do innej lub zniekształcenie może wpłynąć na decyzje użytkowników sprawozdań finansowych. Ważne jest, aby potrzebne informacje docierały do użytkowników przed podejmowaniem przez nich decyzji. Nieuzasadnione opóźnienie w ewidencji dokumentów i sporządzeniu sprawozdania finansowego może sprawić, że zawarte tam informacje tracą przydatność. Przydatność informacji zależy od innej jej cechy, a mianowicie od istotności. Istotność informacji zależy od jej charakteru jakościowego (wymiaru kwalitatywnego) oraz materialności (wymiaru kwantytatywnego). Informacja jest istotna wówczas, gdy jej uwzględnienie przyczynia się do polepszenia oceny przebiegu określonych zjawisk i procesów mających miejsce w jednostce gospodarczej lub pozwala na poprawę jakości prognoz dokonywanych przez użytkownika sprawozdania finansowego. Praktyczna realizacja zasady istotności informacji sprowadza się do uproszczeń klasyfikacyjno-ewidencyjnych w odniesieniu do kwestii mniej znaczących, nieistotnych z punktu widzenia podejmowanych decyzji.

Wymóg wiarygodności informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych wynika z „notarialnej” funkcji rachunkowości polegającej na rzetelnym przedstawieniu obrazu jednostki poprzez sprawozdania z jej sytuacji majątkowej i finansowej. Wiarygodność informacji oznacza, że muszą one ukazywać stan faktyczny, być kompletne, obiektywne oraz wolne od błędów, nie mogą być prezentowane w sposób tendencyjny i stronniczy. Informacje nie są wiarygodne, jeżeli są efektem manipulowania danymi pochodzącymi z rachunkowości, przy wykorzystaniu luk prawnych oraz tendencyjnie wybranych metod pomiaru i sposobu prezentacji informacji w sprawozdaniu, co pozwala na kreowanie fałszywego wizerunku finansowego jednostki gospodarczej. Zwiększeniu wiarygodności informacji sprzyja respektowanie następujących zasad:

- przewagi treści nad formą (informacje powinny być ujęte zgodnie z ich treścią ekonomiczną, a nie tylko prawną);

- neutralności (informacje powinny być przygotowane w sposób ustrukturalizowany i zestandaryzowany pod kątem potrzeb informacyjnych szerokiego grona użytkowników, a nie wybranej ich grupy);

- ostrożności (zasada ta sprowadza się do niezbędnej przezorności przy dokonywaniu szacowania wartości aktywów i pasywów, tak aby aktywa nie były zawyżone, a zobowiązania zaniżone; osiąga się to wówczas, gdy przychody są uznawane, jeżeli są rzeczywiście pewne, a koszty – jeżeli są prawdopodobne);

- kompletności (informacja powinna uwzględniać wszystkie okoliczności i czynniki, zarówno te o charakterze pozytywnym, jak i negatywnym, mające wpływ na sytuację finansową i wyniki jednostki gospodarczej; każda istotna pozycja sprawozdania finansowego powinna być prezentowana oddzielnie, bowiem jej kompensowanie osłabia zdolność prawidłowej oceny jednostki gospodarczej dokonywanej przez użytkowników sprawozdania⁶²);
- wiernego odzwierciedlenia, zwana również zasadą sprawdzalności (zgodnie z tą zasadą wszystkie zdarzenia powinny być ujmowane w systemie rachunkowości na podstawie możliwych do sprawdzenia dowodów księgowych potwierdzających zaistnienie rejestrowanych faktów);
- prawidłowości (sprawozdanie finansowe powinno być zgodne z obowiązującymi w tej mierze przepisami);
- terminowości (informacje sprawozdawcze powinny być podawane w przewidzianych terminach, bez zbędnej zwłoki);
- ciągłości (informacje na początku danego okresu muszą być identyczne jak na koniec poprzedniego okresu sprawozdawczego)⁶³.

Warto zauważyć, że może dochodzić do konfliktu między przydatnością i wiarygodnością informacji. Wynika to z nakładanych na jednostki terminów sporządzania sprawozdań, których dotrzymanie niekiedy wymaga rezygnacji z poznawania wszystkich aspektów opisywanych zdarzeń gospodarczych.

Respektowanie zasady porównywalności wymaga stosowania w kolejnych latach obrotowych tych samych rozwiązań w zakresie zbierania, klasyfikacji, metod przetwarzania danych i prezentacji sprawozdań finansowych. Efektem jej przestrzegania jest umożliwienie użytkownikom sprawozdań finansowych dokonywania porównań w czasie i w przestrzeni. Porównywanie w czasie pozwala na zestawianie ze sobą informacji z różnych okresów sprawozdawczych; zaś porównywanie w przestrzeni daje możliwość zestawiania danych pochodzących z różnych przedsiębiorstw, branż, rynków. Wartość poznawcza tych porównań zależy od tego, czy sprawozdania

⁶² Zakaz kompensowania to bardzo ważna zasada z punktu widzenia sporządzania i interpretacji rachunku zysków i strat. Wartość poszczególnych składników aktywów i pasywów, przychodów i związanych z nimi kosztów, jak też zysków i strat nadzwyczajnych ustala się oddzielnie. Nie można kompensować ze sobą wartości różnych co do rodzaju aktywów i pasywów, przychodów i kosztów związanych z nimi oraz zysków i strat nadzwyczajnych. W Polsce – zgodnie z ustawą o rachunkowości – w sprawozdaniu finansowym kompensuje się ze sobą wartość początkową i umorzenie oraz odpisy aktualizujące (w tym także z tytułu trwałej utraty wartości) majątku trwałego, a także wartość początkową i odpisy aktualizujące należności oraz rzeczowych składników aktywów obrotowych. Konsekwencją tego jest obniżenie wysokości sumy bilansowej.

⁶³ Por. R. Kamiński, Ł. Owczarek, *Polityka przedsiębiorstw w zakresie sprawozdawczości finansowej*, Ars boni et aequi, Poznań 2008, s. 26; W. Gabruserwicz, M. Remlein, op. cit., s. 38 i 39.

finansowe zostały przygotowane z zastosowaniem takich samych i niezmiennych zasad. Jeżeli zmiany te nastąpiły – obowiązkiem sporządzającego sprawozdanie jest ujawnić ich przyczyny i konsekwencje. Pozwala to na zachowanie porównywalności informacji finansowych za kolejne lata obrotowe i w całym cyklu życia przedsiębiorstwa.

Wskazane powyżej cechy jakościowe sprawozdania finansowego – jako oczywisty przedmiot refleksji teoretycznych nad rachunkowością – w praktyce jednostek gospodarczych powinny być również wyznacznikiem przyjętej przez nie polityki w zakresie sprawozdawczości finansowej, która realizowana jest w oparciu o zestaw alternatywnych reguł podanych w regulacjach prawnych i środowiskowych. Ich dobór powinien uwzględniać specyfikę działalności danej jednostki gospodarczej i być nakierowany na uzyskanie jak najwyższej jakości sprawozdań finansowych.

* * *

Można idealistycznie założyć, że system sprawozdawczości finansowej powinien w równym stopniu zaspokajać potrzeby informacyjne wszystkich zainteresowanych przedsiębiorstwem podmiotów z otoczenia. Niestety, nie istnieją doskonale systemy informacyjne, które sprostałyby temu zadaniu. W związku z tym często spotyka się opinie, że preferencje wśród interesariuszy przedsiębiorstwa w zakresie zaspokajania potrzeb informacyjnych powinni mieć kapitałodawcy (właściciele, banki, pożyczkodawcy). To oni bowiem stwarzają fundamenty do działalności gospodarczej przedsiębiorstw. To sprawia, że utrudnione jest zaspokojenie zapotrzebowania informacyjnego pozostałych grup użytkowników zewnętrznych w sposób ich satysfakcjonujący. W tym kontekście postulat, aby wartość informacyjna sprawozdań finansowych była wystarczająco wysoka – skądinąd słuszny – musi być również skonfrontowany z wymogiem ograniczania (żeby nie powiedzieć minimalizacji) kosztów związanych z przygotowaniem sprawozdań finansowych oraz interpretacją informacji w nich zawartych. Jest to szczególnie istotne w przypadku przedsiębiorstw działających na rynkach globalnych, gdzie z powodu różnic pomiędzy krajowymi systemami rachunkowości i sprawozdawczości finansowej, czytelnicy sprawozdań pochodzących z różnych krajów muszą być świadomi tych różnic i umieć je uwzględnić przy dokonywaniu oceny ich sytuacji finansowej i osiągnięć.

Rozdział 2

Sprawozdanie finansowe według ustawy o rachunkowości

2.1. Rodzaje sprawozdań finansowych

W ustawie o rachunkowości podstawowym kryterium podziału sprawozdań jest złożoność podmiotu, którego dotyczą sprawozdania finansowe. Zgodnie z tym kryterium można wyróżnić sprawozdania: jednostkowe, łączne i skonsolidowane.

Podstawowym rodzajem sprawozdań finansowych jest jednostkowe roczne sprawozdanie przedsiębiorstwa. Obejmuje ono zbiór najważniejszych informacji o przedsiębiorstwie, jego zasobach i źródłach finansowania, jak również o wynikach działalności przedsiębiorstwa osiągniętych w roku obrotowym. Ze względu na dużą zawartość informacyjną ma ono pozwolić jego interesariuszom na ocenę dotychczasowej działalności przedsiębiorstwa, jego mocnych i słabych stron oraz możliwości przyszłego rozwoju⁶⁴. Obowiązek sporządzania jednostkowego sprawozdania finansowego spoczywa na każdej jednostce podlegającej ustawie o rachunkowości, oprócz tego na wybrane podmioty może zostać nałożony obowiązek sporządzania sprawozdania łącznego lub skonsolidowanego.

Łączne sprawozdanie finansowe sporządza jednostka posiadająca osobowość prawną (statutową), w skład którego wchodzi jedna lub więcej wewnętrznych jednostek organizacyjnych (zakładów albo innych wyodrębnionych jednostek organizacyjnych) samodzielnie bilansujących się i sporządzających samodzielne, roczne sprawozdania finansowe. Firmy te mogą funkcjonować zarówno w kraju, jak i za granicą. Jednostka, w skład której wchodzi jednostki wewnętrzne samodzielnie sporządzające sprawozdania finansowe, przygotowuje zarówno jednostkowe, jak i łączne sprawozdanie finansowe.

⁶⁴ Por. W. Gabrusewicz, P. Gabrusewicz, op. cit., s. 21.

Sprawozdanie łączne sporządzane jest poprzez zsumowanie poszczególnych pozycji sprawozdania finansowego jednostki sporządzającej takie sprawozdanie oraz sprawozdań finansowych wszystkich jednostek wewnętrznych z jednoczesnym wyeliminowaniem:

- wydzielonych aktywów i funduszy;
- wzajemnych należności i zobowiązań, innych rozrachunków o podobnym charakterze;
- przychodów i kosztów związanych z operacjami dokonanymi między jednostką a jej oddziałami (zakładami) lub między tymi oddziałami (zakładami);
- wyniku finansowego powstałego z operacji dokonywanych wewnątrz jednostki⁶⁵.

Do sprawozdania jednostki, w skład której wchodzi oddziały (zakłady) zagraniczne i tam sporządzające sprawozdania finansowe, włącza się odpowiednie dane wynikające z bilansów tych oddziałów (zakładów), wyrażone w walutach obcych, przeliczone na polską walutę.

Skonsolidowane sprawozdanie finansowe grupy kapitałowej sporządza jednostka dominująca, mająca siedzibę lub miejsce sprawowania zarządu na terenie Polski. Zakres podmiotowy skonsolidowanego sprawozdania finansowego obejmuje jednostki tworzące grupę kapitałową. W sprawozdaniu tym oprócz danych finansowych jednostki dominującej, zobligowanej do jego sporządzenia powinny być zawarte dane finansowe jednostek od niej zależnych zarówno w zależności bezpośredniej, jak i pośredniej przez inne jednostki zależne. Układ zależności może tworzyć strukturę wieloszczeblową, w której jednostka zależna będzie występować również jako jednostka dominująca niższego szczebla, sprawując kontrolę nad jednostkami od siebie zależnymi. Celem skonsolidowanego sprawozdania finansowego jest ukazanie sytuacji majątkowej i finansowej ogółu jednostek w grupie, tak jakby one stanowiły jedną jednostkę gospodarczą.

Szczegółowe zasady dotyczące sporządzania skonsolidowanych sprawozdań finansowych grup kapitałowych, w tym zakres informacji wykazywanych w tych sprawozdaniach oraz zasady obejmowania tym raportem jednostek dominujących niższych szczebli są określone w rozporządzeniu Ministra Finansów z dnia 25 września 2009 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania przez jednostki inne niż banki, zakłady ubezpieczeń i zakłady reasekuracji skonsolidowanych sprawozdań finansowych grup kapitałowych⁶⁶.

⁶⁵ Art. 51, ust. 1 Uor.

⁶⁶ Dz. U. z 2009 r. Nr 169, poz. 1327.

Innymi kryteriami podziału sprawozdań finansowych są:

- powtarzalność sporządzania;
- długość okresu sprawozdawczego;
- stopień szczegółowości;
- metoda sporządzania sprawozdania⁶⁷.

Z punktu widzenia kryterium powtarzalności sporządzania wyodrębnia się sprawozdania finansowe systematyczne oraz sporadyczne (sporządzane na przykład w przypadku podziału jednostki lub jej likwidacji). Z kolei wśród sprawozdań systematycznych można wyróżnić sprawozdania różniące się długością okresu sprawozdawczego, takie jak roczne, śródroczne i kwartalne.

Ze względu na stopień szczegółowości wyróżnia się sprawozdania finansowe szczegółowe i uproszczone. Sprawozdania szczegółowe ukazują informacje liczbowe z wielostopniowym rozwinięciem analitycznym. Natomiast w uproszczonej wersji sprawozdań finansowych informacje są uogólnione, prezentowane z minimalną określoną w przepisach szczegółowością.

Z uwagi na metodę sporządzania sprawozdania finansowe dzieli się na przygotowane metodą brutto, netto i mieszaną. W sprawozdaniach finansowych przygotowanych metodą brutto znajduje się więcej niż jedna informacja o określonej wielkości ekonomicznej. Stąd sprawozdanie to charakteryzuje się relatywnie dużą wartością poznawczą. Z kolei w sprawozdaniu finansowym sporządzanym metodą netto znajduje się tylko jedna informacja o określonej wielkości ekonomicznej, co pomniejsza jego wartość poznawczą, lecz sprawia, iż jest bardziej czytelne, a jego dane ukazują bardziej realne składniki majątkowe. W związku z zaletami i wadami metod brutto i netto, w praktyce niekiedy stosuje się metodę mieszaną. Sprowadza się ona do tego, iż najważniejsze wielkości ekonomiczne prezentuje się w ujęciu brutto, a pozostałe – w ujęciu netto, po dokonaniu korekt ich wartości (najczęściej zmniejszających)⁶⁸.

2.2. Przygotowanie sprawozdania finansowego

Sporządzanie sprawozdania finansowego jest elementem końcowego etapu cyklu rachunkowości finansowej. W cyklu rachunkowości finansowej można wyodrębnić:

⁶⁷ D. Krzywdą, *Sprawozdanie finansowe jako produkt rachunkowości*, [w:] *Podstawy rachunkowości. Aspekty teoretyczne i praktyczne*, (red.) B. Micherda, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 236.

⁶⁸ Por. W. Gabrusewicz, M. Remlein, op. cit., s. 41.

a) etap rejestracji zdarzeń, na który składają się: identyfikacja zdarzeń i ich rejestracja w dzienniku, przeniesienie zapisów zarejestrowanych w dzienniku do księgi głównej;

b) etap przygotowania sprawozdania finansowego i zamknięcia ksiąg, na który składają się: zapisy związane z końcem okresu sprawozdawczego, przygotowanie zestawienia obrotów i sald kont księgi głównej, sporządzenie sprawozdania finansowego, zapisy związane z zamknięciem kont w księdze głównej i dzienniku, zapisy pozwalające na otwarcie nowego okresu sprawozdawczego.

Jednostki podlegające ustawie o rachunkowości przygotowują sprawozdanie finansowe na dzień bilansowy⁶⁹. Dniem tym może być:

a) dzień zamknięcia ksiąg rachunkowych, którym może być: dzień kończący rok obrotowy, dzień zakończenia działalności jednostki, dzień poprzedzający dzień postawienia jednostki w stan likwidacji lub upadłości, dzień poprzedzający zmianę formy prawnej, w jednostce przejmowanej – dzień przejścia jednostki przez inną jednostkę, dzień poprzedzający dzień podziału lub połączenia jednostek, jeżeli w wyniku połączenia powstaje nowa jednostka⁷⁰;

b) inny dzień, na który jednostka sporządza sprawozdanie finansowe.

Zgodnie z ustawą o rachunkowości nie ma obowiązku zamykania i otwierania ksiąg rachunkowych w przypadku:

– przekształcenia spółki osobowej oraz spółki cywilnej w inną spółkę osobową, jak również spółki kapitałowej w inną spółkę kapitałową;

– połączenia jednostek, wówczas gdy zgodnie z ustawą rozliczenie połączenia następuje metodą łączenia udziałów i nie powoduje powstania nowej jednostki;

– podziału jednostki w drodze wydzielenia;

– ogłoszenia upadłości z możliwością zawarcia układu⁷¹.

Podstawowym okresem sprawozdawczym jest rok obrotowy. Jest nim rok kalendarzowy lub inny okres trwający 12 pełnych miesięcy kalendarzowych. Rok obrotowy lub jego zmiany określa statut lub umowa, na podstawie której utworzono jednostkę⁷². W przypadku gdy jednostka rozpoczęła działalność w drugiej połowie przyjętego roku obrotowego, to okres ten można połączyć ze sprawozdaniem finansowym za rok następny. Istnieje możliwość zmiany roku obrotowego, jeżeli uzasadniają to inne okoliczności, np. sezonowość działalności jednostki czy też potrzeba dostosowania roku

⁶⁹ Art. 45, ust. 1 Uor.

⁷⁰ Art. 12 ust. 2 Uor.

⁷¹ Art. 12 ust. 3 i 3a Uor.

⁷² Art. 3 ust. 1, pkt 9 Uor.

sprawozdawczego jednostki do wymogów jednostki dominującej w grupie kapitałowej.

Ustawa o rachunkowości określa szereg wymogów formalnych, istotnych dla jakości i wiarygodności sprawozdań finansowych. Zalicza się do nich to, iż:

- sprawozdanie finansowe oraz sprawozdanie z działalności jednostki sporządza się w języku polskim i w walucie polskiej; dane liczbowe można wykazać w zaokrągleniu do tysiący złotych, jeśli to nie zniekształca obrazu jednostki zawartego w sprawozdaniu finansowym oraz w sprawozdaniu z działalności;

- roczne sprawozdanie finansowe powinno być sporządzone nie później niż w ciągu 3 miesięcy od dnia bilansowego;

- sprawozdanie finansowe podpisują (równocześnie podając datę podpisu): osoba, której powierzono prowadzenie ksiąg oraz kierownik jednostki. Jeśli natomiast jednostką kieruje organ wieloosobowy (zarząd), to sprawozdanie podpisują wszyscy członkowie tego organu. Odmowa podpisu wymaga pisemnego uzasadnienia, które dołącza się do sprawozdania finansowego;

- kierownik jednostki jest zobowiązany udostępnić roczne sprawozdanie finansowe właściwym organom, zgodnie z obowiązującymi jednostkę przepisami prawa, postanowieniami statutu lub umowy, tzn. radzie nadzorczej (w spółkach kapitałowych i komandytowo-akcyjnych), komisji rewizyjnej (m.in. w spółkach kapitałowych) albo radzie pracowniczej (w przedsiębiorstwach państwowych).

Informacje zawarte w sprawozdaniu finansowym mogą być wykazane z większą szczegółowością niż określona w załącznikach do ustawy, jeżeli wynika to z potrzeb lub specyfiki jednostki (art. 50 ust. 1 Uor). Z kolei niektóre jednostki mogą sporządzać sprawozdanie finansowe w uproszczonej formie - wykazując w nich tylko dane dotyczące pozycji oznaczonych literami i cyframi rzymskimi. Jednostki te mogą również w formie uproszczonej przedstawić „dodatkowe informacje i objaśnienia” (art. 50 ust. 2 Uor). Są to te jednostki, które w roku sprawozdawczym (obrotowym, za który sporządzają sprawozdania finansowe) nie osiągnęły dwóch z następujących trzech wielkości:

- 1) średnioroczne zatrudnienie (w przeliczeniu na pełny wymiar czasu pracy) wyniosło nie więcej niż 50 osób;

- 2) suma aktywów bilansu na koniec roku obrotowego w walucie polskiej nie przekroczyła równowartości 2 000 000 euro;

- 3) przychody netto ze sprzedaży produktów i towarów oraz operacji finansowych w walucie polskiej nie przekroczyły równowartości 4 000 000 euro.

W sytuacji, gdy informacje dotyczące poszczególnych pozycji sprawozdania finansowego nie wystąpiły w jednostce w roku obrotowym, jak i za rok poprzedzający rok obrotowy, to przy sporządzaniu sprawozdania pozycje te są pomijane.

Na mocy ustawy z dnia 11 lipca 2014 r. o zmianie ustawy o rachunkowości⁷³ zostały wprowadzone kolejne uproszczenia w rachunkowości i sprawozdawczości finansowej – nowej w tym akcie prawnym – kategorii jednostek gospodarczych zwanych „mikro”. Uproszczenia te dotyczą elementów składowych sprawozdania finansowego oraz sprawozdania z działalności jednostki. Zostały one omówione w rozdziale 2.5.

Procedura sporządzania przez jednostkę gospodarczą sprawozdania finansowego powinna wynikać z zasad (polityki) rachunkowości przez nią przyjętej. Zgodnie z art. 3 ust. 1 pkt 11 Uor – przez zasady (politykę) rachunkowości rozumie się (...) *wybrane i stosowane przez jednostkę rozwiązania dopuszczone ustawą, w tym także określone w MSR, zapewniające wymaganą jakość sprawozdań finansowych*. Art. 10 Uor stanowi, że zasady (polityka) rachunkowości powinna określać w szczególności:

- rok obrotowy i wchodzący w jego skład okresy sprawozdawcze;
- metody wyceny aktywów i pasywów oraz ustalania wyniku finansowego;
- sposób prowadzenia ksiąg rachunkowych;
- system służący ochronie danych i ich zbiorów, w tym dowodów księgowych, ksiąg rachunkowych i innych dokumentów stanowiących podstawę dokonywania w nich zapisów.

Jednostka gospodarcza, dokonując wyboru zasad (polityki) rachunkowości, powinna kierować się regułami określonymi w ustawie o rachunkowości. W art. 8 ust. 1 ustawa ta stanowi, iż *określając zasady (politykę) rachunkowości należy zapewnić wyodrębnienie w rachunkowości wszystkich zdarzeń istotnych do oceny sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego jednostki, przy zachowaniu zasady ostrożności, o której mowa w art. 7*. W sprawach, które nie są uregulowane przepisami Uor, formułując zasady (politykę) rachunkowości, jednostki mogą stosować krajowe standardy rachunkowości wydane przez Komitet Standardów Rachunkowości. W przypadku braku odpowiedniego standardu krajowego, jednostki mogą stosować MSR. Podstawową przesłanką wyboru konkretnych rozwiązań jest dążenie do osiągnięcia odpowiedniego poziomu jakości sprawozdawczości finansowej. Jeżeli zatem zmiana rozwiązań może poprawić jakość informacji sprawozdawczych, to, pomimo obowiązywania zasady ciągłości, jest ona uzasadniona. Dobór zasad (polityki) rachunkowości powinien zapewnić wierną i jasną

⁷³ Dz. U. z 2014 r. poz. 1100.

prezentację sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego w sporządzanym przez jednostkę sprawozdaniu finansowym. Rzecz jasna, aby tak się stało, wybór tych zasad powinien uwzględniać specyfikę jej działalności.

Zgodnie z art. 5 ust. 1 Uor przyjęte zasady (politykę) rachunkowości należy stosować w sposób ciągły tak, aby za kolejne lata informacje wynikające ze sprawozdań finansowych były porównywalne. Jednakże z treści art. 8 ust. 2 Uor wynika, że jednostka gospodarcza ma prawo dokonać zmian w przyjętych i stosowanych dotychczas zasadach prowadzenia rachunkowości. W celu osiągnięcia „prawdziwego i wiernego obrazu” przedstawianego w sprawozdaniach finansowych istnieje wręcz konieczność ciągłej weryfikacji przyjętych w przeszłości rozwiązań stosowanych w systemie rachunkowości pod kątem ich adekwatności i przydatności do aktualnych uwarunkowań funkcjonowania jednostki. Zmianie mogą ulec:

- definicje podstawowych kategorii aktywów i zobowiązań;
- zasady wyceny aktywów i zobowiązań oraz ustalania wyniku finansowego;
- zakres i sposób prezentacji informacji w sprawozdaniach finansowych.

Ustawa o rachunkowości nie ogranicza zakresu zmian zasad (polityki) rachunkowości. Obszar możliwych zmian zakreślają jedynie prawa wyboru zawarte w przepisach dotyczących rachunkowości oraz ogólna przesłanka polepszenia jakości prezentacji sprawozdań finansowych. Jednak to, czy informacje sprawozdawcze po dokonanych zmianach zasad (polityki) rachunkowości będą bardziej przydatne i wiarygodne, jest kwestią subiektywnej oceny autorów zmian.

Zmiana dotychczas stosowanych rozwiązań wymaga określenia w informacji dodatkowej wpływu tych zmian na sprawozdanie finansowe, jeżeli zostały one sporządzone za okres, w którym powyższe rozwiązania uległy zmianie. W takim przypadku należy w sprawozdaniu finansowym jednostki za rok obrotowy, w którym zmiany te nastąpiły, podać przyczyny tych zmian, określić liczbowo ich wpływ na wynik finansowy oraz zapewnić porównywalność danych sprawozdania finansowego dotyczących roku poprzedzającego rok obrotowy, w którym dokonano zmian (art. 8 ust. 2 Uor). Z przepisów ustawy o rachunkowości nie wynika wyraźnie, w jaki sposób jednostka powinna ująć w księgach zmiany w zasadach rachunkowości⁷⁴.

⁷⁴ W celu interpretacji tego przepisu uzasadnione jest zatem skorzystanie z rozwiązań zawartych w Międzynarodowych Standardach Rachunkowości. W myśl MSR 8 *Zysk lub strata netto okresu obrotowego, podstawowe błędy i zmiany zasad (polityki) rachunkowości* zmiana zasad rachunkowości powinna być ujęta w księgach według podejścia retrospektywnego lub jeśli nie ma takiej możliwości według podejścia prospektywnego (§ 22-27).

2.3. Składniki sprawozdania finansowego

Zakres rocznego sprawozdania finansowego jest zróżnicowany w zależności od rodzaju jednostek. W kompletnym zakresie sprawozdania finansowe przygotowują:

- banki, zakłady ubezpieczeń, zakłady reasekuracji oraz spółdzielcze kasy oszczędnościowo-pożyczkowe;
- jednostki działające na podstawie przepisów o obrocie papierami wartościowymi i przepisów o funduszach inwestycyjnych;
- jednostki działające na podstawie przepisów o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych;
- spółki akcyjne (poza spółkami w organizacji);
- pozostałe jednostki spełniające w poprzednim roku obrotowym, za który sporządza się sprawozdanie finansowe, co najmniej dwa z następujących warunków: średnioroczne zatrudnienie wyniosło co najmniej 50 pracowników, suma aktywów w przeliczeniu na walutę polską co najmniej 2 500 000 euro oraz przychody ze sprzedaży towarów i produktów oraz operacji finansowych wyniosły co najmniej 5 000 000 euro.

Artykuł 45 Ustawy o rachunkowości określa części składowe kompletnego rocznego sprawozdania finansowego. Są nimi:

- bilans;
- rachunek zysków i strat;
- zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym;
- rachunek przepływów pieniężnych;
- informacja dodatkowa, składająca się z wprowadzenia do sprawozdania finansowego oraz dodatkowych informacji i objaśnień.

Dla pozostałych jednostek prowadzących księgi rachunkowe zgodnie z Uor, to jest tzw. małych i średnich minimalny zakres rocznego sprawozdania finansowego ogranicza się do wymogu sporządzania bilansu, rachunku zysków i strat oraz informacji dodatkowej.

2.3.1. Bilans

Bilans dostarcza informacji o sytuacji majątkowej i finansowej jednostki. Jest on (...) zestawieniem finansowym sporządzonym na konkretny dzień, zawierającym z jednej strony aktywa (majątek) jednostki, z drugiej strony natomiast – źródła finansowania tego majątku (pasywa)⁷⁵. W konstrukcji bilansu zostały wyszcze-

⁷⁵ E.M. Walińska, *Bilans jako fundament sprawozdawczości finansowej, w kontekście zmian współczesnej rachunkowości*, Wolters Kluwer business, Warszawa 2009, s. 28.

gólnione w określonej kolejności i w zbiorczych grupach pozycje aktywów oraz źródła ich pochodzenia. Ustawa o rachunkowości w załącznikach⁷⁶ wskazuje na obowiązek odrębnego ujmowania w bilansie aktywów i pasywów. Oznacza to niedopuszczenie do stosowania tzw. drabinkowego (jednostronnego) układu bilansu; uzasadnieniem tego jest brak sumy bilansowej w tym układzie⁷⁷.

Warunkiem ujęcia zasobów majątkowych w aktywach bilansu jest spełnienie kryteriów wynikających z ustawowej definicji aktywów. Przez aktywa rozumie się kontrolowane przez jednostkę zasoby majątkowe o wiarygodnie określonej wartości, powstałe w wyniku przeszłych zdarzeń, które spowodują w przyszłości wpływ do jednostki korzyści ekonomicznych⁷⁸.

Zasoby majątkowe, spełniające wymagania powyższej definicji są ujmowane w aktywach bilansu z podziałem na grupy zawierające pozycje o zbliżonym rodzaju, przeznaczeniu i właściwościach. Wyodrębnia się aktywa trwałe, co do których istnieje oczekiwanie, iż będą wykorzystywane dłużej niż rok i aktywa obrotowe, co do których oczekuje się, że zostaną przekształcone w gotówkę lub zużyte w bliskiej przyszłości. Wśród aktywów trwałych wyodrębnia się: wartości niematerialne i prawne, rzeczowe składniki majątku trwałego, należności długoterminowe, inwestycje długoterminowe oraz długoterminowe rozliczenia międzyokresowe. Wśród aktywów obrotowych wyróżnia się: zapasy, należności krótkoterminowe, krótkoterminowe inwestycje (a wśród nich krótkoterminowe aktywa finansowe) oraz krótkoterminowe rozliczenia międzyokresowe.

Ze względu na różne źródła pochodzenia środków, z których mogą być finansowane będące pod kontrolą jednostki zasoby majątkowe, wyróżnia się kapitały własne i zobowiązania. Kapitały (fundusze) własne mogą pochodzić z wkładów właścicieli (wspólników, udziałowców) oraz z wygospodarowanego i zatrzymanego w jednostce zysku. W ustawie o rachunkowości kapitał własny jest utożsamiany z aktywami netto, które rozumiane są jako *aktywa jednostki pomniejszone o zobowiązania* (art. 3 ust. 1 pkt 29). W myśl art. 36 ust. 1 Uor ujęcie kapitałów własnych w księgach rachunkowych powinno nastąpić z podziałem na ich rodzaje i według zasad określonych przepisami prawa, postanowieniami statutu lub umowy o utworzeniu jed-

⁷⁶ W załącznikach do ustawy o rachunkowości przewidziane są cztery rodzaje bilansów (tym samym cztery rodzaje struktur informacyjnych): dla jednostek innych niż banki zakłady ubezpieczeń; dla zakładów ubezpieczeń; dla banków oraz dla jednostek mikro.

⁷⁷ Stosowanie układu bilansu w formie drabinkowej przewidywała Czwarta Dyrektywa EWG (art. 10), Fourth Council Directive 78/660/EEC of 25 July 1978 based on Article 54 (3) (g) of the Treaty on the annual accounts of certain types of companies. Official Journal L 222, 14.8.1978.

⁷⁸ Art. 3 ust. 1 pkt 12 Uor.

nostki. Zaś w bilansie kapitał (fundusz) własny powinien być prezentowany z podziałem na:

- kapitał (fundusz) podstawowy;
- należne wpłaty na kapitał podstawowy (wielkość ujemna);
- udziały (akcje) własne (wielkość ujemna);
- kapitał (fundusz) zapasowy;
- kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny;
- pozostałe kapitały (fundusze) rezerwowe;
- zysk (strata) z lat ubiegłych;
- zysk (strata) netto;
- odpisy z zysku netto w ciągu roku obrotowego (wielkość ujemna).

Zgodnie z art. 3 ust. 1 pkt 20 Uor zobowiązania są to obowiązki jednostki do świadczeń, które spowodują wykorzystanie już posiadanych lub przyszłych jej aktywów. Świadczenia te muszą być wiarygodnie wycenione i wynikać z przeszłych zdarzeń. W myśl tej definicji zobowiązaniami, poza tradycyjnie rozumianymi długami, są także rezerwy na przyszłe zobowiązania oraz bierne rozliczenia międzyokresowe. W grupie zobowiązań ujmuje się również fundusze specjalne.

Zobowiązania wykazywane są z podziałem na długo- i krótkoterminowe. Zobowiązania z tytułu dostaw i usług zalicza się w całości, niezależnie od umownego terminu ich zapłaty, do zobowiązań krótkoterminowych. Pozostałe zobowiązania dzieli się na długo- i krótkoterminowe w zależności od tego, czy wymaga się ich zapłaty w okresie dłuższym, czy też krótszym niż 12 miesięcy, licząc od dnia bilansowego.

Rezerwy na zobowiązania są wyrazem stosowania zasady ostrożności w rachunkowości. Tworzone są w celu zabezpieczenia jednostki przed znanym i przewidywalnym ryzykiem gospodarczym, grożącymi stratami oraz niekorzystnymi skutkami innych prawdopodobnych zdarzeń. Istotą tworzenia rezerw na zobowiązania jest zabezpieczenie części wyniku finansowego na poczet przewidywanych kosztów lub strat, które powstały w danym roku obrotowym, a faktycznie poniesione zostaną w następnych okresach. Praktycznym rezultatem sprawdzenia się tych przewidywań jest powstanie zobowiązania. W związku z tym w ustawie o rachunkowości rezerwy traktowane są jako zobowiązania, których termin wymagalności lub kwota nie są pewne (art. 3 ust. 1 pkt. 21 Uor).

W pozycji pasywów rozliczenia międzyokresowe ujmuje się z podziałem na ujemną wartość firmy oraz inne rozliczenia międzyokresowe, które dzielone na długoterminowe i krótkoterminowe. Do innych rozliczeń międzyokresowych zalicza się: bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów i rozliczenia międzyokresowe przychodów.

2.3.2. Rachunek zysków i strat

Ustawa o rachunkowości dopuszcza sporządzanie rachunku wyników jednostki w wariantcie porównawczym bądź kalkulacyjnym. W obu wariantach rachunek zysków i strat sporządza się w układzie pionowym, tzn. „metodą drabinkową”; polega ona na zestawieniu poszczególnych elementów składowych rachunku w odpowiedniej kolejności. Niektóre przychody i koszty wynikające z transakcji z jednostkami powiązаныmi należy wykazywać odrębnie. Dotyczy to przychodów netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów w wariantcie kalkulacyjnym (przychodów netto ze sprzedaży i zrównanych z nimi w wariantcie porównawczym), kosztów sprzedanych produktów, towarów i materiałów, przychodów finansowych z tytułu dywidend i udziałów w zyskach oraz odsetek, a także kosztów finansowych z tytułu odsetek.

Rachunek zysków i strat w wariantcie porównawczym sprowadza się do porównania sumy przychodów ze sprzedaży towarów i materiałów oraz przychodów ze sprzedaży produktów, skorygowanych o przyrost lub ubytek stanu zapasów produkcji gotowej i niezakończonyj oraz rozliczeń międzyokresowych kosztów (bez finansowych), jak również kosztów wytworzenia świadczeń na własne potrzeby, z wartością sprzedanych towarów i materiałów w cenach nabycia lub zakupu oraz kosztów według rodzajów działalności. Cechą charakterystyczną tego wariantu jest to, że wykazuje się w nim koszty działalności operacyjnej według poszczególnych rodzajów, natomiast przychody ze sprzedaży – z uwzględnieniem zmian stanu produktów oraz kosztu wytworzenia świadczeń na własne potrzeby jednostki.

Rachunek zysków i strat w wariantcie kalkulacyjnym polega na porównaniu przychodów ze sprzedaży towarów, materiałów i produktów ze współmiernymi do nich: wartością sprzedanych towarów i materiałów w cenach nabycia lub zakupu, kosztami wytworzenia sprzedanych produktów oraz całością kosztów ogólnego zarządu i kosztów sprzedaży.

O wyborze formy sporządzania rachunku zysków i strat jednostka decyduje samodzielnie. Powinna dać temu wyraz w dokumentacji opisującej stosowane zasady (politykę) rachunkowości. Przyjęta forma prezentowania informacji, zgodnie z zasadą ciągłości (art. 5 ust. 1 Uor), powinna być co roku jednakowa.

Rachunek zysków i strat występuje w ujęciu wariantowym jedynie w części dotyczącej ustalania wyniku na sprzedaży (operacyjnego). Pozostałe jego składniki – obejmujące pozostałe przychody i koszty operacyjne, przychody i koszty finansowe, zyski i straty nadzwyczajne oraz obowiązkowe obciążenia wyniku finansowego – są w obu dopuszczonych wariantach jednakowe.

Przychodem ze sprzedaży jest kwota netto, należna z tego tytułu od odbiorcy, to znaczy po pomniejszeniu o rabaty, bonifikaty, skonta i inne opusty⁷⁹. Przychody te są ustalane według tych samych reguł, niezależnie od wariantu rachunku zysków i strat. Koszty wytworzenia sprzedanych produktów powinny być współmierne do przychodów. Aby spełnić ten warunek, ich ustalenie następuje w sposób pośredni (wariant porównawczy) lub bezpośredni (wariant kalkulacyjny). Sposób pośredni ustalenia kosztu sprzedanych produktów polega na dokonaniu korekty sumy kosztów rodzajowych działalności operacyjnej o kwoty równe:

a) zmianie kosztów, które obciążają wartość produktów gotowych i niezakończonych (półfabrykatów i w toku) oraz rozliczeń międzyokresowych (z wyłączeniem rozliczeń nie dotyczących działalności operacyjnej, tj. kosztów, które nie są księgowane w zespole 4 kont), w okresie pomiędzy początkiem i końcem roku obrotowego;

b) kosztom świadczeń wewnętrznych, które spowodowały wzrost wartości składników aktywów jednostki (środków trwałych, środków trwałych w budowie, prac rozwojowych odnoszonych na wartości niematerialne i prawne, materiałów, opakowań, narzędzi, a także dochodzonych niedoborów produktów) bądź które przyczyniły się do wzrostu wyniku finansowego ustalanego w innych częściach rachunku zysków i strat niż wynik na sprzedaży (na przykład koszty zakupu i sprzedaży materiałów, wartość sprzedanych odpadów, koszty likwidacji środków trwałych, świadczenia na rzecz działalności bytowej czy też koszty utrzymania obiektów socjalnych).

Kwoty te podwyższają lub zmniejszają przychody netto ze sprzedaży, a nie koszty według rodzaju. Nie zmienia to, rzecz jasna, istoty dokonanej w ten sposób korekty.

Natomiast sposób bezpośredni polega na ustaleniu kosztu wytworzenia sprzedanych produktów, kosztów ich sprzedaży oraz kosztów ogólnego zarządu. Stosowanie kalkulacyjnego wariantu rachunku zysków i strat nie jest uwarunkowane dokonywaniem kalkulacji wszystkich produktów lub ich grup. Warunkiem wystarczającym jest wyodrębnienie w ewidencji księgowej kosztów sprzedaży, kosztów ogólnego zarządu oraz kosztów wytworzenia produktów korygowanych o różnicę stanu zapasów produktów niezakończonych i gotowych.

Z powyższego wynika, że różnica pomiędzy wariantem porównawczym i wariantem kalkulacyjnym rachunku zysków i strat sprowadza się do

⁷⁹ Ustawa o rachunkowości w art. 3 ust 1 pkt. 30 przychód definiuje jako uprawdopodobnione powstanie w okresie sprawozdawczym korzyści ekonomicznych, o wiarygodnie określonej wartości, w formie zwiększenia wartości aktywów, albo zmniejszenia wartości zobowiązań i rezerw, które doprowadzą do wzrostu kapitału własnego lub zmniejszenia jego niedoboru w inny sposób niż wniesienie środków przez udziałowców lub właścicieli.

sposobu respektowania zasady współmierności kosztów i przychodów. Sposoby te bazują na różnych układach grupowania kosztów i ich rozliczania na część dotyczącą sprzedanych produktów oraz na część powodującą zmiany wartości aktywów jednostki. Ta druga część ujawnia się jako „zmiana stanu zapasów produktów”.

Stosowanie układu pionowego rachunku zysków i strat sprawia, że różnice pomiędzy kolejnymi pozycjami osiągniętych przychodów oraz ponoszonych kosztów stanowią wynik finansowy na poszczególnych poziomach działalności jednostki, tj. na:

- poziomie operacyjnym, pozwalającym ustalić wynik operacyjny;
- poziomie finansowym, na którym ustala się wynik działalności gospodarczej jednostki;
- poziomie nadzwyczajnym, na którym koryguje się wynik działalności gospodarczej o zdarzenia nadzwyczajne w celu uzyskania wyniku finansowego.

2.3.3. Zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym

Zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym dostarcza czytelnikowi informacji pozwalających na analizę struktury i dynamiki zmian poszczególnych elementów kapitału (funduszu) własnego oraz informacji o niektórych zdarzeniach wpływających bezpośrednio na kapitał (fundusz) własny, z pominięciem rachunku zysków i strat. Zestawienie uzupełnia zbiór informacji dostarczanych przez pozostałe części rocznego sprawozdania finansowego, likwidując „białe plamy” na temat tych przyczyn zwiększeń lub zmniejszeń aktywów bądź pasywów, które nie są wykazywane w rachunku zysków i strat⁸⁰.

Zgodnie z ustawą o rachunkowości w zestawieniu należy podać informacje o zmianach poszczególnych składników kapitału (funduszu) własnego zarówno za rok bieżący (dane sprawozdawcze), jak i za poprzedni rok obrotowy (dane porównawcze), a także stany kapitału na początek i koniec tego okresu oraz zmiany, jakie w tym okresie nastąpiły. Wzór zestawienia, zawarty w załączniku do ustawy o rachunkowości, mimo że jest dość szczegółowy, ma charakter „otwarty”, co oznacza, że jednostka może go uzupełnić o dane dotyczące tych istotnych zdarzeń, które nastąpiły w okresie objętym sprawozdaniem. Warunkiem przydatności zestawienia jest bowiem dostarczenie przez nie informacji, umożliwiających rozpoznanie źródeł samofinansowania jednostki. A to może nastąpić przy znajomości struktury kapitału własnego i zmian, jakim ta struktura uległa w roku obrotowym.

⁸⁰ Por. J. Adamczyk, *Zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym*, [w:] *Zamknięcie roku 2011, Rachunkowość 2005*, s. 232.

Przy sporządzaniu zestawienia zmian w kapitale (funduszu) własnym stosuje się te same kryteria klasyfikacji kapitałów (funduszy), jakie obowiązują przy sporządzaniu bilansu. To oznacza, że dane o stanach poszczególnych pozycji wykazywane w zestawieniu na początek i na koniec okresu powinny być zgodne z odpowiadającymi im danymi występującymi w grupie „Kapitał (fundusz) własny” pasywów bilansu.

Elementami zestawienia zmian w kapitale (funduszu) własnym są następujące składniki:

- a) kapitał (fundusz) podstawowy; w zależności od formy prawnej jednostki, kapitał podstawowy przyjmuje nazwę:
 - kapitału zakładowego - w spółkach kapitałowych,
 - kapitału zakładowego, własnego (właścicieli) - w spółkach osobowych,
 - funduszu założycielskiego - w przedsiębiorstwach państwowych,
 - funduszu udziałowego - w spółdzielniach;
- b) należne wpłaty na kapitał podstawowy;
- c) udziały (akcje) własne;
- d) kapitał (fundusz) zapasowy;
- e) kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny;
- f) pozostałe kapitały (fundusze) rezerwowe;
- g) zysk (strata) z lat ubiegłych;
- h) wynik netto.

W zestawieniu zmian w kapitale (funduszu) własnym przedstawia się ponadto informacje o wielkości kapitału (funduszu) własnego, po uwzględnieniu proponowanego podziału zysku (pokryciu straty), która ma na celu ukazanie stanu kapitału (funduszu) własnego po zagospodarowaniu wyniku. Stan ten może się nie zmienić w stosunku do stanu przed podziałem, jeżeli wynik jest przeznaczony na zwiększenie kapitału (funduszu) własnego, lub też może ulec zmniejszeniu, na przykład w wyniku wypłaty dywidendy.

Jednostki, które nie mają obowiązku sporządzania zestawienia zmian w kapitale (funduszu) własnym, podają tylko informacje o stanie kapitałów (funduszy) zapasowych i rezerwowych na początku roku obrotowego, zwiększeniach i wykorzystaniu oraz stanie na koniec roku obrotowego w dodatkowych informacjach i objaśnieniach.

2.3.4. Rachunek przepływów pieniężnych

Rachunek przepływów pieniężnych dostarcza informacji o zmianie stanu środków pieniężnych oraz o źródłach pozyskania gotówki i kierunkach wydatków. Istotą rachunku przepływów pieniężnych jest ukazanie realnych

wydatków i wpływów środków pieniężnych w danym okresie obrachunkowym w podziale na trzy podstawowe obszary działalności: operacyjną, inwestycyjną i finansową. Ogólny zarys rachunku przepływów pieniężnych zawarty jest w załączniku nr 1 do Ustawy o rachunkowości⁸¹.

Przez działalność operacyjną rozumie się podstawowy rodzaj działalności jednostki oraz inne rodzaje działalności, niezaliczone do działalności inwestycyjnej (lokacyjnej) lub finansowej. Działalność inwestycyjna definiowana jest jako nabywanie lub zbywanie składników aktywów trwałych i krótkoterminowych aktywów finansowych oraz wszystkie związane z nimi pieniężne koszty i korzyści. Z kolei działalność finansowa to pozyskiwanie lub utrata źródeł finansowania [zmiany w rozmiarach i relacjach kapitału (funduszu) własnego i obcego w jednostce] oraz wszystkie z nimi związane pieniężne koszty i korzyści. Podział wszystkich przepływów pieniężnych na wymienione rodzaje działalności pozwala ustalić:

- które rodzaje działalności generują środki pieniężne, a które je pochłaniają;

- jaki jest ich wpływ na sytuację finansową jednostki;

- jakie są relacje pomiędzy poszczególnymi rodzajami działalności⁸².

Sporządzenie przepływów z działalności operacyjnej przedsiębiorstwo może dokonać przy wykorzystaniu jednej z dwóch metod, a mianowicie:

1) metody bezpośredniej, gdzie wykazuje się główne rodzaje wpływów i rozchodów środków pieniężnych;

2) metody pośredniej, gdzie dokonuje się korekt wyniku finansowego netto, ustalonego w rachunku zysków i strat o pozycje przychodów i kosztów, które nie powodują ruchu środków pieniężnych oraz pozycje niezwiązane z działalnością operacyjną.

Metoda bezpośrednia uważana jest za lepszą, bowiem sporządzone na jej bazie sprawozdanie dostarcza dane wykorzystywane w prognozowaniu przepływów pieniężnych; danych takich nie uzyskuje się, stosując metodę pośrednią.

⁸¹ W 2003 r. wszedł w życie Krajowy Standard Rachunkowości nr 1 „Rachunek przepływów pieniężnych” zawierający liczne wskazówki i wyjaśnienia dotyczące prezentacji poszczególnych zdarzeń w rachunku przepływów pieniężnych. Należy podkreślić, że zgodnie z art. 10 ust. 3 Ustawy o rachunkowości istnieje możliwość stosowania standardów rachunkowości wydanych przez Komitet Standardów Rachunkowości. Niemniej przepis ten nie nakłada obowiązku stosowania krajowego standardu, a jedynie prawo by tak czynić. Zatem jednostka może zastosować inne, niż przewidziane w krajowym standardzie rozwiązania, wszakże pod warunkiem, że nie są one sprzeczne z Ustawą o rachunkowości i zostaną zaprezentowane w informacji dodatkowej do sprawozdania finansowego.

⁸² Por. I. Olchowicz, A. Tłaczała, *Sprawozdawczość finansowa*, Difin, Warszawa 2004, s. 326.

Przepływy środków pieniężnych z działalności inwestycyjnej i finansowej w obydwu metodach są prezentowane w taki sam sposób, a mianowicie wpływy i wydatki z poszczególnych tytułów ustalane są metodą bezpośrednią.

2.3.5. Informacja dodatkowa

Wielkości ekonomiczne wykazane w poszczególnych zestawieniach liczbowych, składających się na roczne sprawozdanie finansowe są rozszerzane i uzupełniane w informacji dodatkowej. Ten element sprawozdania finansowego dostarcza dodatkowych wyjaśnień w postaci liczb i opisów słownych. Zgodnie z postanowieniami art. 48 ust. 1 Ustawy o rachunkowości informacja dodatkowa powinna zawierać istotne dane oraz objaśnienia niezbędne do tego, aby sprawozdanie finansowe przedstawiało rzetelnie i jasno sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy jednostki.

W myśl ustawy informacja dodatkowa obejmuje dwie części:

- wprowadzenie do sprawozdania finansowego;
- dodatkowe informacje i objaśnienia.

Celem „wprowadzenia do sprawozdania finansowego” jest przedstawienie zwięzłych i jasnych informacji⁸³, pozwalających na łatwe korzystanie ze sprawozdania finansowego. Zalicza się do nich:

- informacje identyfikujące jednostkę (tj. nazwa (firma) i siedziba, podstawowy przedmiot działalności jednostki, sąd lub inny organ, w którym jednostka jest zarejestrowana);
- wskazanie czasu trwania działalności jednostki, jeżeli jest on umownie ograniczony;
- wskazanie okresu objętego sprawozdaniem finansowym;
- wskazanie, że sprawozdanie finansowe zawiera dane łączne, jeżeli w skład jednostki wchodzi wewnątrzne jednostki organizacyjne sporządzające samodzielnie sprawozdania finansowe;
- wskazanie, czy sprawozdanie finansowe zostało sporządzone przy założeniu kontynuowania działalności gospodarczej przez jednostkę w dającej się przewidzieć przyszłości oraz czy nie istnieją okoliczności wskazujące na poważne zagrożenia dla kontynuowania przez nią działalności;
- w przypadku sprawozdania finansowego sporządzonego za okres, w ciągu którego nastąpiło połączenie, wskazanie, że jest to sprawozdanie finansowe sporządzone po połączeniu spółek oraz wskazanie zastosowanej metody rozliczenia połączeń (nabycia, łączenia udziałów);

⁸³ Por. *Wprowadzenie do rocznego sprawozdania finansowego*, [w:] *Zamknięcie roku 2014, Rachunkowość 2014*, s. 43-46.

- omówienie przyjętych zasad (polityki) rachunkowości, w tym metod wyceny aktywów i pasywów, pomiaru wyniku finansowego w zakresie, w jakim ustawa pozostawia jednostce prawo wyboru.

Natomiast celem „dodatkowych informacji i objaśnień” jest bliższe przedstawienie poszczególnych składników i pozycji sprawozdania finansowego. Zgodnie z art. 48, ust. 1 pkt 2 Ustawy o rachunkowości powinny one zawierać:

- wyjaśnienia pozycji bilansu, rachunku zysków i strat, zestawienia zmian w kapitale (funduszu) własnym oraz rachunku przepływów pieniężnych za okresy sprawozdawcze objęte sprawozdaniem finansowym;
- proponowany podział zysku lub sposób pokrycia straty;
- podstawowe informacje o pracownikach i organach jednostki;
- inne istotne informacje niezbędne do zrozumienia sprawozdania finansowego.

Jak już wcześniej wspomniano, w Ustawie o rachunkowości przyjęto zasadę, iż poszczególne pozycje bilansu oraz rachunku zysków i strat mogą być wykazywane ze szczegółowością większą, niż to wynika z załączników do Ustawy o rachunkowości. Prawo określania szczegółowości sprawozdania finansowego odnosi się również do „dodatkowych informacji i objaśnień”. Zgodnie z art. 48 ust 2 Uor ta część sprawozdania powinna zawierać co najmniej dane i wyjaśnienia określone w załączniku nr 1 do Uor. Ponadto, w myśl ust. 10 załącznika, powinno się w niej ujawnić informacje nieprzewidziane w przepisach, które jednak w istotny sposób mogłyby wpłynąć na ocenę sytuacji majątkowej, finansowej i wynik finansowy jednostki. Ten przepis, o charakterze klauzuli generalnej, zobowiązuje więc jednostkę gospodarczą do przedstawienia istotnych, specyficznych dla niej informacji, nawet wówczas gdy wymóg ich ujawnienia nie wynika wprost z zapisów załącznika.

2.4. Sprawozdanie z działalności jednostki

Zgodnie z art. 49 ust. 1 Uor do rocznego sprawozdania finansowego dołączane jest sprawozdanie z działalności jednostki. Obowiązek jego sporządzenia jest nałożony na spółki kapitałowe, spółki komandytowo-akcyjne, towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych, towarzystwa reasekuracji wzajemnej, spółdzielnie oraz przedsiębiorstwa państwowe.

Sprawozdanie z działalności nie jest jednak elementem składowym sprawozdania finansowego. Stanowi ono odrębne opracowanie, którego treść jest jednak w dużym stopniu określona przepisami ustawy o rachunkowości. W myśl art. 49 ust. 2 Uor sprawozdanie z działalności jednostki

powinno obejmować znaczące informacje o stanie majątkowym i sytuacji finansowej, w tym ocenę uzyskiwanych efektów oraz wskazanie czynników ryzyka i opis zagrożeń, a szczególnie informacje o:

a) zdarzeniach istotnie wpływających na działalność jednostki, jakie nastąpiły w roku obrotowym, a także po jego zakończeniu, do dnia zatwierdzenia sprawozdania finansowego;

b) przewidywanym rozwoju jednostki;

c) ważniejszych osiągnięciach w dziedzinie badań i rozwoju;

d) aktualnej i przewidywanej sytuacji finansowej;

e) nabyciu udziałów (akcji) własnych, a w szczególności celu ich nabycia, liczbie i wartości nominalnej, ze wskazaniem, jaką część kapitału zakładowego reprezentują, cenie nabycia oraz cenie sprzedaży tych udziałów (akcji) w przypadku ich zbycia;

f) posiadanych przez jednostkę oddziałach (zakładach);

g) instrumentach finansowych w zakresie:

- ryzyka: zmiany cen, kredytowego, istotnych zakłóceń przepływów środków pieniężnych oraz utraty płynności finansowej, na jakie narażona jest jednostka,

- przyjętych przez jednostkę celach i metodach zarządzania ryzykiem finansowym, łącznie z metodami zabezpieczenia istotnych rodzajów planowanych transakcji, dla których stosowana jest rachunkowość zabezpieczeń;

h) stosowaniu zasad ładu korporacyjnego w przypadku jednostek, których papiery wartościowe zostały dopuszczone do obrotu na jednym z rynków regulowanych Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

Sprawozdanie z działalności jednostki powinno także obejmować – o ile jest to istotne dla oceny sytuacji jednostki – wskaźniki finansowe i niefinansowe, łącznie z informacjami dotyczącymi zagadnień środowiska naturalnego i zatrudnienia (obszerniej o tej kwestii w rozdziale 5.3.).

Ustawodawca nie określił szczegółowo, w jakiej formie powinny być prezentowane dane w sprawozdaniu z działalności. W związku z tym jednostki te mogą we własnym zakresie określić formę jego sporządzenia. Przy sporządzaniu tego sprawozdania należy kierować się zasadą istotności, co sprowadza się do wyodrębnienia tych operacji gospodarczych, które są ważne dla oceny sytuacji majątkowej i finansowej, wyniku finansowego oraz rentowności jednostki⁸⁴. W praktyce o treści sprawozdania z działalności decyduje nie tylko zasada istotności, ale również motyw ochrony tajemnicy

⁸⁴ W literaturze przedmiotu proponuje się, aby – w sytuacji gdy istotne dla tego sprawozdania informacje przekazano w ramach „dodatkowych informacji i objaśnień” – jedynie wskazać, iż tam już je zamieszczono. (Por. E. Dutkowska, *Sprawozdawczość finansowa*, [w:] *Znowelizowana ustawa o rachunkowości*, Rachunkowość, Zeszyt Specjalny, 2001, s. 98).

handlowej, czego skutkiem jest pomijanie niektórych ważnych informacji. Wydaje się jednak, że motyw ten znajduje uzasadnienie jedynie wówczas, gdy ujawnienie informacji mogłoby przynieść szkodę interesom jednostki⁸⁵.

Sprawozdanie z działalności należy sporządzać na podstawie:

- danych udokumentowanych w sprawozdaniu finansowym sporządzonym za ten sam okres sprawozdawczy;
- oraz przewidywań i założeń, które powinny być adekwatne do realnych możliwości jednostki, a także mieć swoje uzasadnienie w decyzjach podejmowanych przez kierownictwo jednostki.

Sprawozdanie to powinno w sposób komunikatywny przekazywać informacje określonym podmiotom o sytuacji gospodarczej, finansowej i perspektywach rozwojowych jednostki. Dokonana w sprawozdaniu z działalności charakterystyka wewnętrzna firmy powinna być przedstawiona w kontekście istniejących uwarunkowań zewnętrznych. Z treści tego sprawozdania powinna również wynikać ocena kierownictwa dotycząca działalności i sytuacji gospodarczej jednostki w roku obrotowym.

2.5. Sprawozdawczość finansowa jednostek mikro

W 2014 r. wprowadzono do Ustawy o rachunkowości uproszczenia w zakresie rachunkowości i sprawozdawczości finansowej jednostek mikro⁸⁶. Do jednostek tych zalicza się:

1) spółki handlowe (kapitałowe i osobowe), spółki cywilne, spółdzielnie oraz inne osoby prawne, a także oddziały przedsiębiorców zagranicznych, w rozumieniu przepisów o swobodzie działalności gospodarczej, jeżeli jednostki te w roku obrotowym, za który sporządzają sprawozdanie finansowe oraz w roku poprzedzającym ten rok obrotowy, a w przypadku jednostek rozpoczynających działalność w roku obrotowym, w którym rozpoczęły działalność, nie przekroczyły co najmniej dwóch z następujących trzech wielkości:

- 1 500 000 zł - w przypadku sumy aktywów bilansu na koniec roku obrotowego,
- 3 000 000 zł - w przypadku przychodów netto ze sprzedaży towarów i produktów za rok obrotowy,
- 10 osób - w przypadku średniorocznego zatrudnienia w przeliczeniu na pełne etaty;

⁸⁵ Por. Z. Fedak, *Sprawozdanie z działalności*, [w:] *Zamknięcie roku 2011, Rachunkowość*, Zeszyt Specjalny, 2011, s. 357.

⁸⁶ Ustawa z dnia 11 lipca 2014 r. o zmianie ustawy o rachunkowości, Dz. U. 2014 poz. 1100.

2) stowarzyszenia, związki zawodowe, organizacje pracodawców, izby gospodarcze, fundacje, przedstawicielstwa przedsiębiorców zagranicznych, w rozumieniu przepisów o swobodzie działalności gospodarczej, społeczno-zawodowe organizacje rolników, organizacje samorządu zawodowego, organizacje samorządu gospodarczego rzemiosła i Polskie Biuro Ubezpieczycieli Komunikacyjnych – jeżeli nie prowadzą działalności gospodarczej;

3) osoby fizyczne, spółki cywilne osób fizycznych, spółki jawne osób fizycznych, spółki partnerskie, jeżeli ich przychody netto ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych wyniosły równowartość w walucie polskiej nie mniej niż 1 200 000 euro i nie więcej niż 2 000 000 euro za poprzedni rok obrotowy; w przypadku jednostek rozpoczynających działalność albo prowadzenie ksiąg rachunkowych w sposób określony ustawą o rachunkowości – w roku obrotowym, w którym rozpoczęły prowadzenie działalności albo prowadzenie ksiąg rachunkowych, w sposób określony ustawą;

4) osoby fizyczne, spółki cywilne osób fizycznych, spółki jawne osób fizycznych, spółki partnerskie, które prowadzą księgi rachunkowe dobrowolnie w sytuacji, gdy ich przychody nie osiągnęły przychodów w wysokości równowartości w walucie polskiej 1 200 000 euro – w myśl art. 2 ust. 2 Uor.

Do jednostek mikro nie zalicza się jednak jednostek sektora finansów publicznych oraz jednostek działających na rynku finansowym, a w szczególności banków, zakładów ubezpieczeń, spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych oraz jednostek zamierzających ubiegać się lub ubiegających się o zezwolenie na wykonywanie działalności na podstawie przepisów, o których mowa w art. 2 ust. 1 pkt 3 Uor.

Stosowanie uproszczeń nie jest obowiązkowe. Warunkiem, aby wymienione jednostki były kwalifikowane jako mikro, jest podjęcie decyzji przez ich organy zatwierdzające w sprawie sporządzania sprawozdania finansowego z zastosowaniem uproszczeń przewidzianych ustawą o rachunkowości dla jednostek mikro. Warto dodać, że podjęcie decyzji o stosowaniu uproszczeń dla jednostek mikro powoduje konieczność aktualizacji przyjętych przez jednostkę zasad (polityki) rachunkowości.

Wprowadzone uproszczenia dla jednostek mikro dotyczą przede wszystkim możliwości sporządzania przez te jednostki uproszczonego sprawozdania finansowego (obejmującego bilans oraz rachunek zysków i strat). Zakres informacyjny sprawozdania finansowego jednostek mikro określony został w załączniku nr 4 do Uor. Sprawozdanie to obejmuje: informacje ogólne, uproszczony bilans, uproszczony rachunek zysków i strat w wersji porównawczej, informacje uzupełniające do bilansu. W bilansie oraz rachunku zysków i strat należy wykazać odpowiednio stany aktywów i pasywów oraz oddzielnie przychody, koszty, zyski i straty oraz obowiąz-

kowe obciążenia wyniku finansowego za bieżący i poprzedni rok obrotowy, co zapewnia porównywalność danych.

Kolejnym uproszczeniem jest brak obowiązku sporządzania informacji dodatkowej, wszakże pod warunkiem, że niektóre informacje objęte zakresem informacyjnym tego sprawozdania zostaną przez te jednostki ujawnione w informacjach uzupełniających do bilansu. Zgodnie z załącznikiem nr 4 do Uor, informacje te dotyczą:

1) kwot wszelkich zobowiązań finansowych, w tym z tytułu dłużnych instrumentów finansowych, gwarancji i poręczeń lub zobowiązań warunkowych nieuwzględnionych w bilansie, ze wskazaniem charakteru i formy wiarygodności zabezpieczonych rzeczowo; wszelkie zobowiązania dotyczące emerytur oraz jednostek powiązanych lub stowarzyszonych są ujawniane odrębnie;

2) kwot zaliczek i kredytów udzielonych członkom organów administrujących, zarządzających i nadzorujących, ze wskazaniem oprocentowania, głównych warunków oraz wszelkich kwot spłaconych, odpisanych lub umorzonych, a także zobowiązań zaciągniętych w ich imieniu tytułem gwarancji i poręczeń wszelkiego rodzaju, ze wskazaniem kwoty ogółem dla każdej kategorii;

3) udziałów (akcji) własnych, w tym:

a) przyczyn nabycia udziałów (akcji) własnych dokonanego w roku obrotowym;

b) liczby i wartości nominalnej nabytych oraz zbytych w roku obrotowym udziałów (akcji), a w przypadku braku wartości nominalnej, ich wartości księgowej, jak też części kapitału podstawowego, którą te udziały (akcje) reprezentują;

c) w przypadku nabycia lub zbycia odpłatnego, równowartości tych udziałów (akcji);

d) liczby i wartości nominalnej lub, w razie braku wartości nominalnej, wartości księgowej wszystkich udziałów (akcji) nabytych i zatrzymanych, jak również części kapitału podstawowego, którą te udziały (akcje) reprezentują.

Jednostki mikro mają także prawo, aby nie sporządzać zestawienia zmian w kapitale (funduszu) własnym oraz rachunku przepływów pieniężnych – nawet wówczas, gdy ich sprawozdanie finansowe podlega obowiązkowi badania, jak to ma miejsce w każdym przypadku spółki akcyjnej.

Kolejne uproszczenie dotyczy sprawozdania z działalności jednostki. Zgodnie z art. 49 ust. 4 jednostka mikro, która ma obowiązek sporządzania sprawozdania z działalności jednostki zgodnie z ust. 1 tego artykułu, może nie sporządzać tego sprawozdania, pod warunkiem, że przedstawi informacje dotyczące nabycia udziałów (akcji) własnych określone w załączniku nr 4

do ustawy. Może to zrobić w informacji dodatkowej, a w przypadku, o którym mowa w art. 48 ust. 3, w informacji uzupełniającej do bilansu.

Oczywiście jednostki mikro mogą sporządzić sprawozdanie finansowe z większą szczegółowością niż określona w załączniku nr 4 do ustawy o rachunkowości. Do sprawozdania tego ma bowiem zastosowanie wskazany już art. 50 ust. 1 Uor, zgodnie z którym informacje zawarte w sprawozdaniu finansowym mogą być wykazywane ze szczegółowością większą niż określona w załącznikach do ustawy.

2.6. Badanie sprawozdań finansowych

W celu ustalenia prawidłowości i rzetelności rocznego sprawozdania finansowego podmiotu zawarte w nim dane poddaje się badaniu przeprowadzanemu przez biegłych rewidentów. Zgodnie z postanowieniami art. 64 ust. 1 Uor obowiązkowemu badaniu przez biegłych rewidentów podlegają:

a) roczne skonsolidowane sprawozdania finansowe grup kapitałowych;
b) jednostkowe roczne sprawozdania finansowe kontynuujących działalność:

- banków, zakładów ubezpieczeń oraz zakładów reasekuracji;
- spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych;
- jednostek działających na podstawie przepisów o obrocie papierami wartościowymi oraz przepisów o funduszach inwestycyjnych;
- jednostek działających na podstawie przepisów o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych;
- spółek akcyjnych, z wyłączeniem spółek będących na dzień bilansowy w organizacji;

c) roczne sprawozdania finansowe spółek przejmujących i spółek nowo zawiązanych dla celów połączenia, sporządzone za rok obrotowy, w którym nastąpiło połączenie, a także sprawozdania finansowe jednostek sporządzone zgodnie z MSR;

d) roczne sprawozdania finansowe pozostałych jednostek, które w roku poprzedzającym rok obrotowy, za który sporządzono sprawozdanie, spełniły co najmniej dwa spośród trzech warunków:

1) średnioroczne zatrudnienie w przeliczeniu na pełny wymiar czasu pracy wyniosło co najmniej 50 osób;

2) suma aktywów bilansu na koniec roku obrotowego stanowiła równowartość w polskiej walucie co najmniej 2 500 000 euro;

3) przychody netto ze sprzedaży towarów i produktów oraz operacji finansowych za rok obrotowy stanowiły równowartość w przeliczeniu na złote polskie co najmniej 5 000 000 euro.

W jednostkach sporządzających łączne sprawozdanie finansowe wyżej wymienione warunki stosuje się w odniesieniu do łącznego sprawozdania finansowego.

Celem badania sprawozdania finansowego jest wyrażenie przez biegłego rewidenta pisemnej opinii oraz raportu o tym, czy sprawozdanie finansowe jest zgodne z zastosowanymi zasadami (polityką) rachunkowości oraz czy jest prawidłowe oraz rzetelne i jasno przedstawia sytuację majątkową i finansową, a także wynik finansowy badanej jednostki (art. 65 ust. 1 Uor).

Opinia biegłego rewidenta powinna w szczególności stwierdzić, czy badane sprawozdanie finansowe:

- a) zostało sporządzone na podstawie rzetelnie prowadzonych ksiąg rachunkowych;
- b) zostało sporządzone zgodnie z określonymi ustawą zasadami rachunkowości;
- c) jest zgodne co do formy i treści z obowiązującymi jednostkę gospodarczą przepisami prawa, statutem lub umową;
- d) przedstawia rzetelnie i jasno wszystkie istotne dla oceny jednostki gospodarczej informacje, a w odniesieniu do sprawozdania z działalności tej jednostki, czy informacje zawarte w tym sprawozdaniu uwzględniają postanowienia art. 49 ust. 2 i są zgodne z informacjami zawartymi w rocznym sprawozdaniu finansowym (art. 65 ust. 2 Uor).

Art. 65 ust. 3 pkt 2 Uor zobowiązuje biegłego rewidenta do ustosunkowania się do kwestii ewentualnego zagrożenia dla kontynuacji działalności przez jednostkę. Aby to uczynić, biegły rewident powinien zwrócić uwagę na symptomy strukturalne i finansowe, które mogą zagrozić kontynuowaniu działalności przez jednostkę.

Symptomami strukturalnymi są na przykład:

- utrata głównych rynków zbytu, prawa wyłączności sprzedaży lub głównego dostawcy;
- uzależnienie się od jednego i wyłącznego odbiorcy, dostawcy lub produktu;
- procesy sądowe nie rokujące pozytywnego zakończenia dla jednostki;
- niekorzystne zmiany w przepisach prawa⁸⁷.

Wśród symptomów finansowych można wyróżnić:

- brak zdolności do terminowej spłaty zobowiązań;
- niekorzystny poziom podstawowych wskaźników finansowych;
- znaczna przewaga bieżących zobowiązań nad bieżącymi należnościami;

⁸⁷ Por. *Komentarz do ustawy o rachunkowości. Rachunkowość – MSR – Podatki*, (red.) A. Jarugowa i T. Martyniuk, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr, Gdańsk 2002, s. 692.

- nadmierne finansowanie aktywów trwałych kredytami krótkoterminowymi;
- brak środków na sfinansowanie projektów nowych produktów lub niezbędnych inwestycji⁸⁸.

Po badaniu sprawozdania finansowego biegły rewident formułuje wniosek wynikający z przeprowadzonego badania, którym może być:

- a) opinia bez zastrzeżeń;
- b) opinia z zastrzeżeniami wskazującymi na ich zasięg;
- c) opinia negatywna;
- d) odmowa wyrażania opinii z uwagi na zaistnienie okoliczności uniemożliwiających jej sformułowanie.

Raport, który przygotowuje biegły rewident, powinien przedstawiać w szczególności:

- a) ogólną charakterystykę jednostki (dane identyfikujące);
- b) stwierdzenie uzyskania od jednostki żądanych informacji, wyjaśnień i oświadczeń;
- c) ocenę prawidłowości stosowanego systemu rachunkowości;
- d) charakterystykę pozycji lub grupy pozycji sprawozdania finansowego, jeżeli zdaniem biegłego rewidenta wymagają one omówienia;
- e) przedstawienie sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego jednostki, ze wskazaniem na zjawiska, które w porównaniu z poprzednimi okresami sprawozdawczymi w istotny sposób wpływają na tę sytuację, a zwłaszcza zagrażają kontynuowaniu działalności przez jednostkę (art. 65 ust. 5 Uor)⁸⁹.

Jeżeli w toku badania jednostki biegły rewident stwierdzi istotne, mające wpływ na sprawozdanie finansowe, naruszenie prawa, statutu lub umowy spółki, to powinien o tym poinformować w raporcie, a w razie potrzeby również w opinii.

Podstawą wyrażania opinii i sporządzenia raportu z badania powinna być zebrana w toku rewizji przez biegłego rewidenta dokumentacja rewizyjna (art. 65 ust. 6 Uor). Dokumentacja ta powinna również biegłemu rewidentowi niebiorącemu udziału w badaniu, umożliwić prześledzenie jego przebiegu i znalezienia uzasadnienia wyrażonej opinii. Dokumentacja rewizyjna obejmuje plan badania, dowody badania oraz inne dokumenty właściwe dla określonej sytuacji i okoliczności badania. Zakres dokumentacji rewizyjnej jest zależny od zakresu badania określonego w umowie, a także od rodzaju i skali działalności prowadzonej przez jednostkę.

⁸⁸ Ibidem, s. 692.

⁸⁹ Por. J. Marzec, J. Śliwa, *Audyt finansowy w jednostkach gospodarczych. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012, s. 212-220.

Biegły rewident powinien mieć zapewnione odpowiednie warunki do przeprowadzenia badania sprawozdania finansowego oraz wydania opinii zgodnie z ustawą i normami zawodowymi, a przede wszystkim pełną dostępność do ksiąg rachunkowych i dokumentów. Z kolei kierownik badanej jednostki jest zobowiązany do zapewnienia biegłemu rewidentowi wglądu do ksiąg rachunkowych i dokumentów będących podstawą zapisów uczynionych w księgach oraz wszelkich innych dokumentów, jak również ma obowiązek udzielenia wyczerpujących informacji, wyjaśnień i oświadczeń.

2.7. Zatwierdzanie i ogłaszanie sprawozdań finansowych

Roczne sprawozdanie jednostek podlega zatwierdzeniu przez organ zatwierdzający, nie później niż 6 miesięcy od dnia bilansowego (art. 53 ust. 1 Uor)⁹⁰. W przypadku jednostek, u których rok obrotowy pokrywa się z rokiem kalendarzowym, będzie to nie później niż 30 czerwca następnego roku kalendarzowego. Organami uprawnionymi do zatwierdzenia rocznego sprawozdania finansowego jednostki są:

- w spółkach akcyjnych - walne zgromadzenie akcjonariuszy (art. 393 pkt 1 k.s.h.);
- w spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością - zgromadzenie wspólników (art. 228 pkt 1 k.s.h.)⁹¹;
- w spółkach komandytowo-akcyjnych - walne zgromadzenie (art. 146 § 1 pkt. 1 k.s.h.);
- w spółkach osobowych (jawnych, partnerskich, komandytowych, oraz cywilnych) - wspólnicy (właściciele);
- w przedsiębiorstwach państwowych - rada pracownicza, a jeżeli nie została powołana to organ założycielski;
- w spółdzielniach - walne zgromadzenia członków lub przedstawicieli członków.

Zatwierdzenie rocznego sprawozdania finansowego przyjmuje formę uchwały podejmowaną przez właściwy organ jednostki lub formę postanowienia wspólników w zależności od tego, jaka forma jest właściwa do wyrażania decyzji przez dany organ lub właścicieli.

⁹⁰ Nie wymaga zatwierdzenia sprawozdanie finansowe jednostek, w przypadku których została ogłoszona upadłość (art. 53 ust. 2a Uor). Natomiast za zatwierdzone uważa się sprawozdanie finansowe oddziału przedsiębiorcy zagranicznego, jeżeli zostało zatwierdzone sprawozdanie finansowe przedsiębiorcy zagranicznego, obejmujące dane sprawozdania finansowego tego oddziału (art. 53 ust. 2b Uor).

⁹¹ Kwestię zatwierdzania sprawozdań finansowych spółek kapitałowych szerzej omówiono w rozdziale 3.3.

Poprzez zatwierdzenie rocznego sprawozdania finansowego następuje oficjalna akceptacja jego ostatecznej wersji przez właścicieli lub organ działający w ich imieniu. Zatwierdzenie sprawozdania finansowego przez właścicieli jest zatem czynnością potwierdzającą prawidłowość, rzetelność i wiarygodność informacji w nim zawartych, a także akceptującą działania kierownictwa jednostki w roku sprawozdawczym. Zatwierdzenie rocznego sprawozdania finansowego jest warunkiem dokonania podziału zysku netto lub pokrycia straty. Dokonanie podziału wyniku finansowego lub pokrycia straty bez uprzedniego zatwierdzenia rocznego sprawozdania finansowego, z mocy prawa jest nieważne.

Zatwierdzenie sprawozdania finansowego powinno przebiegać według określonej procedury z zachowaniem merytorycznie uzasadnionej kolejności poszczególnych czynności. Spółki akcyjne, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych, towarzystwa wzajemnej reasekuracji oraz spółdzielnie są zobowiązane do udostępnienia wspólnikom, akcjonariuszom lub członkom rocznego sprawozdania finansowego oraz sprawozdania z działalności jednostki. W przypadku gdy sprawozdanie finansowe podlega obowiązkowi badania istnieje również obowiązek udostępnienia opinii wraz z raportem biegłego rewidenta – najpóźniej na 15 dni przed zgromadzeniem wspólników, walnym zgromadzeniem akcjonariuszy lub walnym zgromadzeniem członków lub przedstawicieli członków spółdzielni. W przypadku spółek akcyjnych akcjonariuszom udostępnia się także sprawozdanie rady nadzorczej lub komisji rewizyjnej albo organu administrującego.

Sprawozdanie finansowe jest przedkładane we właściwym rejestrze sądowym (art. 69 ust. 1 Uor). W ten sposób staje się ono dokumentem publicznym, gdyż zasoby rejestru sądowego są jawne, co wynika z art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym⁹². Przedłożenie sprawozdania finansowego w KRS następuje w ciągu 15 dni od dnia zatwierdzenia. W przypadku niezatwierdzenia sprawozdania finansowego w terminie 6 miesięcy od dnia bilansowego przedkłada się je właściwym organom w ciągu 15 dni po tym terminie (art. 69 ust. 2 Uor).

Do sprawozdania finansowego dołączane są: opinia biegłego rewidenta (jeżeli podlegało ono badaniu), odpisy uchwały bądź postanowienia organu zatwierdzającego o zatwierdzeniu sprawozdania finansowego i podziale zysku lub pokryciu straty, a także sprawozdanie z działalności jednostki (dotyczy to podmiotów sporządzających takie sprawozdanie). W przypadku jednostki sporządzającej uproszczone sprawozdanie finansowe (zgodnie z art. 50 ust. 2 Uor), do KRS w miejsce opinii biegłego rewidenta składa się

⁹² Dz. U. z 2013 r. poz. 1203, tekst jednolity.

informację o rodzaju tej opinii wraz ze wskazaniem, czy zawiera ona dodatkowe wyjaśnienia. Z kolei oddział przedsiębiorcy zagranicznego składa we właściwym rejestrze sądowym roczne sprawozdanie finansowe oddziału.

Jednostki, które zobowiązane są do złożenia rocznego sprawozdania finansowego w KRS, nie mają obowiązku dodatkowego publikowania sprawozdania. Złożone sprawozdanie do KRS podlega publikacji w Monitorze Sądowym i Gospodarczym. Zgodnie z art. 70 Uor jednostki, których sprawozdanie finansowe podlega obowiązkowemu badaniu przez biegłego rewidenta, ale które nie składają go do KRS, gdyż nie są objęte jego przepisami (dotyczy to m.in. osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, spółek cywilnych), muszą je złożyć do ogłoszenia w Monitorze Sądowym i Gospodarczym, a w przypadku spółdzielni w Monitorze Spółdzielczym⁹³.

Niedopełnienie obowiązków sprawozdawczych wynikających z ustawy o rachunkowości jest zagrożone sankcją karną. Zgodnie z art. 77 Uor karą w postaci grzywny lub kary pozbawienia wolności do lat 2, albo obu tym karom jednocześnie zagrożone jest postępowanie polegające na:

- nieprowadzeniu ksiąg rachunkowych, prowadzeniu ich wbrew przepisom ustawy lub podawaniu w tych księgach nierzetelnych danych;
- niesporządzeniu sprawozdania finansowego, sporządzeniu go niezgodnie z przepisami ustawy lub zawarciu w tym sprawozdaniu nierzetelnych danych.

W myśl art. 79 Uor czynem karalnym zagrożonym karą ograniczenia wolności albo karze grzywny jest także:

- 1) niepoddanie sprawozdania finansowego badaniu przez biegłego rewidenta;
- 2) nieudzielenie lub udzielenie niezgodnych ze stanem faktycznym informacji, wyjaśnień, oświadczeń biegłemu rewidentowi albo niedopuszczenie go do pełnienia obowiązków;
- 3) nieskładanie sprawozdania finansowego do ogłoszenia;
- 4) nieskładanie sprawozdania finansowego lub sprawozdania z działalności we właściwym rejestrze sądowym;
- 5) nieudostępnienie sprawozdania finansowego i innych dokumentów, o których mowa w art. 68 (tj. sprawozdania finansowego, sprawozdania z działalności jednostki, opinii wraz z raportem biegłego rewidenta – jeżeli sprawozdanie podlega badaniu).

⁹³ Na treść tej publikacji składają się: wprowadzenie do sprawozdania finansowego stanowiące część informacji dodatkowej, bilans, rachunek zysków i strat, zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym oraz rachunek przepływów pieniężnych za rok obrotowy, opinia biegłego rewidenta oraz odpisem uchwały bądź postanowienia organu zatwierdzającego o zatwierdzeniu sprawozdania finansowego i podziale zysku lub pokryciu straty.

Należy dodać, że zgodnie z art. 27 ust. 2. ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych⁹⁴ podatnicy obowiązani do sporządzenia sprawozdania finansowego są zobowiązani przekazać do urzędu skarbowego sprawozdanie wraz z opinią i raportem podmiotu uprawnionego do badania sprawozdań finansowych, w terminie 10 dni od daty zatwierdzenia rocznego sprawozdania finansowego, a spółki – także odpis uchwały zgromadzenia zatwierdzającej sprawozdanie finansowe. Natomiast podatnicy podatku dochodowego od osób fizycznych obowiązek ten muszą wypełnić do 30 kwietnia następnego roku (art. 45 ust. 5 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych⁹⁵). Niewypełnienie tego obowiązku na mocy art. 80b Kodeksu karnego skarbowego jest traktowane jako wykroczenie skarbowe karane grzywną⁹⁶. Jej wysokość będzie mogła wynieść od 175 zł do 35000 zł. W praktyce wysokość kary zależy głównie od stanu majątkowego ukaranego. W przypadku spółek karze podlegają zazwyczaj członkowie zarządu albo inne osoby odpowiedzialne za rozliczenia podatkowe i rachunkowość.

* * *

Ustawa o rachunkowości jest aktem prawnym o szerokim zakresie przedmiotowym i w związku z tym o dużej złożoności. Gros przepisów poświęcone jest systemowi sprawozdawczemu przedsiębiorstw. System ten jawi się jako spójny metodologicznie i przejrzysty, chociaż jego prawidłowe stosowanie w praktyce wymaga głębokiej, profesjonalnej wiedzy umożliwiającej poprawną interpretację złożonych przepisów szczegółowych. Obecny kształt ustawy w części dotyczącej kwestii sprawozdawczości finansowej jest wypadkową wielu czynników, wśród których najważniejszymi są zmiany w otoczeniu biznesowym przedsiębiorstw oraz potrzeba dostosowania polskich przepisów do uregulowań Unii Europejskiej, co rzecz jasna jest ze sobą ściśle związane. Dla otoczenia biznesowego charakterystyczne są postępująca globalizacja, zjawisko konsolidacji organizacji gospodarczych, rosnąca złożoność transakcji kapitałowych, wzrost znaczenia zewnętrznych źródeł finansowania, upowszechnianie się nowych instrumentów finansowych, stosowanie nowoczesnych narzędzi przetwarzania danych. Wszystkie te zjawiska odcisnęły bardzo mocne piętno na kształcie przepisów ustawowych regulujących sprawozdawczość finansową przedsiębiorstw. Jest wiel-

⁹⁴ Ustawa z dnia 15.02.1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych, Dz. U. z 2014 r. poz. 851, tekst jednolity.

⁹⁵ Ustawa z dnia 26.07.1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, Dz. U. z 2012 r. poz. 361, tekst jednolity.

⁹⁶ Ustawa z dnia 10.09.1999 r. Kodeks karny skarbowy, Dz. U. z 2013 r. poz. 186, tekst jednolity.

ce prawdopodobne, że w przyszłości to przede wszystkim ewolucja otoczenia biznesowego przedsiębiorstw będzie powodować potrzebę zmiany kształtu systemu ich sprawozdawczości. Wynika to głównie z rosnącej roli sprawozdawczości finansowej we współczesnym obrocie gospodarczym, jako najważniejszego źródła informacji o przedsiębiorstwie. Proces dostosowania przepisów ustawowych dotyczących sprawozdawczości finansowej do uregulowań unijnych (ich omówieniu poświęcony został rozdział 4.3) wynika z wymogów porządku prawnego w UE, niemniej powinien być postrzegany nie tylko jako wypełnienie obowiązku, ale również jako ważny krok w kierunku unowocześniania polskich przedsiębiorstw i tym samym całej polskiej gospodarki.

Inne obowiązki sprawozdawcze przedsiębiorstw

3.1. Sprawozdawczość emitentów papierów wartościowych

W przypadku przedsiębiorstw, które są emitentami papierów wartościowych kwestia ujawniania informacji sprawozdawczych jest dodatkowo uregulowana w rozporządzeniu Ministra Finansów z 19 lutego 2009 r. w sprawie informacji bieżących i okresowych przekazywanych przez emitentów papierów wartościowych oraz warunków uznawania za równoważne informacji wymaganych przepisami prawa państwa niebędącego państwem członkowskim⁹⁷. Zostało ono zmienione rozporządzeniem Ministra Finansów z dnia 3 kwietnia 2012 r.⁹⁸ Rozporządzenia te zostały wydane na podstawie art. 60 ust. 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o ofercie publicznej i warunkach wprowadzania instrumentów finansowych do zorganizowanego systemu obrotu oraz o spółkach publicznych⁹⁹.

⁹⁷ Dz. U. z 2009 r. Nr 33, poz. 259. Niniejsze rozporządzenie było poprzedzone rozporządzeniem Ministra Finansów z dnia 19 października 2005 r. w sprawie informacji bieżących i okresowych przekazywanych przez emitentów papierów wartościowych (Dz. U. Nr 209, poz. 1744), które straciło moc z dniem wejścia w życie niniejszego rozporządzenia stosownie do art. 8 ustawy z dnia 4 września 2008 r. o zmianie ustawy o ofercie publicznej i warunkach wprowadzania instrumentów finansowych do zorganizowanego systemu obrotu oraz o spółkach publicznych oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. Nr 231, poz. 1547).

⁹⁸ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 3 kwietnia 2012 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie informacji bieżących i okresowych przekazywanych przez emitentów papierów wartościowych oraz warunków uznawania za równoważne informacji wymaganych przepisami prawa państwa niebędącego państwem członkowskim (Dz. U. z 2012 r. poz. 397). Dnia 28 stycznia 2014 r. w Dz. U. pod poz. 133 ukazało się obwieszczenie Ministra Finansów z dnia 27 czerwca 2013 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Finansów w sprawie informacji bieżących i okresowych przekazywanych przez emitentów papierów wartościowych oraz warunków uznawania za równoważne informacji wymaganych przepisami prawa państwa niebędącego państwem członkowskim.

⁹⁹ Dz. U. z 2005 r. Nr 184, poz. 1539, z późn. zm.

Rozporządzenie określa rodzaj, zakres, formę, a także terminy i częstotliwość przekazywania przez emitentów papierów wartościowych informacji bieżących i okresowych.

Zgodnie z § 3 tego aktu prawnego zasadami przesądzającymi o zakresie przedmiotowym i cechach jakościowych przekazywanych informacji są:

- prawdziwość, kompletność, rzetelność sporządzanych raportów;
- odzwierciedlenie specyfiki opisywanej sytuacji;
- zamieszczanie dodatkowych informacji gwarantujących prawdziwy, rzetelny i kompletny obraz opisywanego zdarzenia, w przypadku gdy jego specyfika tego wymaga;

- formułowanie przekazywanych informacji w sposób umożliwiający inwestorom ocenę ich wpływu na sytuację majątkową, gospodarczą i finansową emitenta;

- umieszczanie w treści raportu podstawy prawnej jego przekazywania oraz, w przypadku raportu bieżącego, rodzaju zdarzenia, którego dotyczy.

W § 82 ust. 1 rozporządzenia nałożono na emitentów papierów wartościowych obowiązek sporządzania raportów okresowych, w tym:

- raportów kwartalnych,
- raportów półrocznych oraz
- raportów rocznych.

Zgodnie z § 87. 1. rozporządzenia raport kwartalny zawiera, odpowiednio do rodzaju prowadzonej działalności, dane za kwartał roku obrotowego objęty tym raportem oraz dane narastająco za wszystkie pełne kwartały danego roku obrotowego w formie kwartalnego skróconego sprawozdania finansowego. Raport ten powinien zawierać co najmniej:

- bilans;
- rachunek zysków i strat (ogólny rachunek zysków i strat oraz techniczny rachunek ubezpieczeń - w przypadku emitenta będącego zakładem ubezpieczeń lub zakładem reasekuracji);
- zestawienie zmian w kapitale własnym;
- oraz rachunek przepływów pieniężnych.

Raport sporządza się zgodnie z obowiązującymi zasadami rachunkowości, z zastosowaniem zasad wyceny aktywów i pasywów oraz pomiaru wyniku finansowego netto określonych na dzień bilansowy, z uwzględnieniem korekt z tytułu rezerw, rezerwy i aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego, o których mowa w Ustawie o rachunkowości, oraz odpisów aktualizujących wartość składników aktywów. W przypadku zmiany w danym roku obrotowym zasad ustalania wartości aktywów i pasywów oraz pomiaru wyniku finansowego należy dodatkowo, w kwartalnym skróconym sprawozdaniu finansowym, zamieścić wyjaśnienie, na czym polegała

zmiana, uzasadnić jej dokonanie i podać jej wpływ na wynik finansowy i kapitał własny.

Kwartalne skrócone sprawozdanie finansowe, będące składnikiem raportu kwartalnego, zawiera informację dodatkową przedstawiającą informacje o zasadach przyjętych przy sporządzeniu raportu, w tym informacje o zmianach stosowanych zasad (polityki) rachunkowości oraz informacje o istotnych zmianach wielkości szacunkowych. Informacja dodatkowa zawiera ponadto:

1) zwięzły opis istotnych dokonań lub niepowodzeń emitenta w okresie, którego dotyczy raport, wraz z wykazem najważniejszych zdarzeń dotyczących emitenta;

2) opis czynników i zdarzeń, w szczególności o nietypowym charakterze, mających znaczący wpływ na osiągnięte wyniki finansowe;

3) objaśnienia dotyczące sezonowości lub cykliczności działalności emitenta w prezentowanym okresie;

4) informacje o odpisach aktualizujących wartość zapasów do wartości netto możliwej do uzyskania i odwróceniu odpisów z tego tytułu;

5) informacje o odpisach aktualizujących z tytułu utraty wartości aktywów finansowych, rzeczowych aktywów trwałych, wartości niematerialnych i prawnych lub innych aktywów oraz odwróceniu takich odpisów;

6) informacje o utworzeniu, zwiększeniu, wykorzystaniu i rozwiązaniu rezerw;

7) informacje o rezerwach i aktywach z tytułu odroczonego podatku dochodowego;

8) informacje o istotnych transakcjach nabycia i sprzedaży rzeczowych aktywów trwałych;

9) informacje o istotnym zobowiązaniu z tytułu dokonania zakupu rzeczowych aktywów trwałych;

10) informacje o istotnych rozliczeniach z tytułu spraw sądowych;

11) wskazanie korekt błędów poprzednich okresów;

12) informacje na temat zmian sytuacji gospodarczej i warunków prowadzenia działalności, które mają istotny wpływ na wartość godziwą aktywów finansowych i zobowiązań finansowych jednostki, niezależnie od tego, czy te aktywa i zobowiązania są ujęte w wartości godziwej czy w skorygowanej cenie nabycia (koszcie zamortyzowanym);

13) informacje o niespłaceniu kredytu lub pożyczki lub naruszeniu istotnych postanowień umowy kredytu lub pożyczki, w odniesieniu do których nie podjęto żadnych działań naprawczych do końca okresu sprawozdawczego;

14) informacje o zawarciu przez emitenta lub jednostkę od niego zależną jednej lub wielu transakcji z podmiotami powiązanymi, jeżeli pojedynczo

lub łącznie są one istotne i zostały zawarte na innych warunkach niż rynkowe, wraz ze wskazaniem ich wartości;

15) w przypadku instrumentów finansowych wycenianych w wartości godziwej – informacje o zmianie sposobu (metody) jej ustalenia;

16) informację dotyczącą zmiany w klasyfikacji aktywów finansowych w wyniku zmiany celu lub wykorzystania tych aktywów;

17) informację dotyczącą emisji, wykupu i spłaty nieudziałowych i kapitałowych papierów wartościowych;

18) informacje dotyczące wypłaconej (lub zadeklarowanej) dywidendy, łącznie i w przeliczeniu na jedną akcję, z podziałem na akcje zwykłe i uprzywilejowane;

19) wskazanie zdarzeń, które wystąpiły po dniu, na który sporządzono kwartalne skrócone sprawozdanie finansowe, nieujętych w tym sprawozdaniu, a mogących w znaczący sposób wpłynąć na przyszłe wyniki finansowe emitenta;

20) informację dotyczącą zmian zobowiązań warunkowych lub aktywów warunkowych, które nastąpiły od czasu zakończenia ostatniego roku obrotowego;

21) inne informacje mogące w istotny sposób wpłynąć na ocenę sytuacji majątkowej, finansowej i wyniku finansowego emitenta.

W myśl § 89. 1 raport półroczny powinien zawierać w szczególności:

1) wybrane dane finansowe, zawierające podstawowe pozycje półrocznego sprawozdania finansowego za półrocze bieżącego i poprzedniego roku obrotowego, a w przypadku bilansu – na koniec półrocza bieżącego roku obrotowego i na koniec poprzedniego roku obrotowego (w przypadku stosowania polskich zasad rachunkowości półroczne skrócone sprawozdanie finansowe sporządza się w zakresie określonym dla kwartalnych skróconych sprawozdań finansowych);

2) półroczne skrócone sprawozdanie finansowe obejmujące okres pierwszych sześciu miesięcy roku obrotowego, sporządzone zgodnie z obowiązującymi zasadami rachunkowości i poddane przeglądowi przez podmiot uprawniony do badania sprawozdań finansowych zgodnie z obowiązującymi przepisami i normami zawodowymi.

W przypadku zmiany w danym roku obrotowym zasad ustalania wartości aktywów i pasywów oraz pomiaru wyniku finansowego należy dodatkowo w półrocznym skróconym sprawozdaniu finansowym zamieścić wyjaśnienie, na czym polegała zmiana, uzasadnić jej dokonanie i podać jej wpływ na wynik finansowy i kapitał własny.

Należy dodać, że w sytuacji gdy półroczne skrócone sprawozdanie finansowe podlegało badaniu przez podmiot uprawniony do badania spra-

wozdań finansowych, raport półroczny zawiera opinię o badanym półrocznym skróconym sprawozdaniu finansowym, w miejsce raportu z przeglądu.

Jak stanowi § 91 ust. 1 rozporządzenia w raporcie rocznym konieczne jest zamieszczenie:

1) pisma prezesa zarządu lub osoby zarządzającej emitenta syntetycznie omawiające najważniejsze dokonania lub niepowodzenia emitenta w danym roku obrotowym i perspektywy rozwoju działalności emitenta na najbliższy rok obrotowy, a w przypadku emitenta będącego funduszem z wydzielnymi subfunduszami – również w odniesieniu do każdego subfunduszu, z określeniem adresatów raportu rocznego;

2) wybranych danych finansowych, zawierających podstawowe pozycje rocznego sprawozdania finansowego (również przeliczone na euro) za bieżący i poprzedni rok obrotowy;

3) rocznego sprawozdania finansowego, sporządzonego zgodnie z obowiązującymi zasadami rachunkowości i zbadanego przez podmiot uprawniony do badania sprawozdań finansowych;

4) sprawozdania zarządu lub osoby zarządzającej dotyczącego działalności emitenta w okresie objętym raportem rocznym oraz zasad sporządzenia rocznego sprawozdania finansowego, zwanego „sprawozdaniem z działalności emitenta”;

5) oświadczenia zarządu lub osoby zarządzającej ze wskazaniem ich nazwisk i stanowisk, że wedle ich najlepszej wiedzy, roczne sprawozdanie finansowe i dane porównywalne sporządzone zostały zgodnie z obowiązującymi zasadami rachunkowości oraz że odzwierciedlają one w sposób prawdziwy, rzetelny i jasny sytuację majątkową i finansową emitenta oraz jego wynik finansowy (a w przypadku funduszu – wynik z operacji), oraz że sprawozdanie z działalności emitenta zawiera prawdziwy obraz rozwoju i osiągnięć oraz sytuacji emitenta, w tym opis podstawowych zagrożeń i ryzyka;

6) oświadczenia zarządu lub osoby zarządzającej stwierdzające, że podmiot uprawniony do badania sprawozdań finansowych, dokonujący badania rocznego sprawozdania finansowego, został wybrany zgodnie z przepisami prawa oraz że podmiot ten oraz biegli rewidenci, dokonujący badania tego sprawozdania, spełniali warunki do wyrażenia bezstronnej i niezależnej opinii o badanym rocznym sprawozdaniu finansowym;

7) opinii podmiotu uprawnionego do badania sprawozdań finansowych o badanym rocznym sprawozdaniu finansowym, zawierającej ustosunkowanie się do kwestii czy informacje zawarte w tym sprawozdaniu uwzględniają przepisy rozporządzenia i są zgodne z informacjami zawartymi w rocznym sprawozdaniu finansowym oraz raport podmiotu uprawnione-

go do badania sprawozdań finansowych z badania rocznego sprawozdania finansowego.

W sprawozdaniu z działalności emitenta powinny być ponadto zawarte (§ 91. 5 rozporządzenia):

- 1) informacje określone w przepisach o rachunkowości;
- 2) omówienie podstawowych wielkości ekonomiczno-finansowych, ujawnionych w rocznym sprawozdaniu finansowym, w szczególności opis czynników i zdarzeń, w tym o nietypowym charakterze, mających znaczący wpływ na działalność emitenta i osiągnięte przez niego zyski lub poniesione straty w roku obrotowym, a także omówienie perspektyw rozwoju działalności emitenta przynajmniej w najbliższym roku obrotowym;
- 3) opis istotnych czynników ryzyka i zagrożeń, z określeniem, w jakim stopniu emitent jest na nie narażony;
- 4) stanowiące wyodrębnioną część tego sprawozdania oświadczenie o stosowaniu ładu korporacyjnego¹⁰⁰;
- 5) wskazanie postępowań toczących się przed sądem, organem właściwym dla postępowania arbitrażowego lub organem administracji publicznej.

Tak samo jak w przypadku raportu półrocznego w sytuacji zmiany w danym roku obrotowym zasad ustalania wartości aktywów i pasywów oraz pomiaru wyniku finansowego należy dodatkowo w rocznym sprawozdaniu finansowym zamieścić wyjaśnienie, na czym polegała zmiana, uzasadnić jej dokonanie i podać jej wpływ na wynik finansowy i kapitał własny.

3.2. Sprawozdania statystyczne

Obowiązki sprawozdawcze przedsiębiorstw wynikają ponadto z przepisów ustawy z 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej¹⁰¹ oraz rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 27 sierpnia 2014 r. w sprawie programu badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2015. Zgodnie z tymi aktami prawnymi przedsiębiorstwa są zobligowane do sporządzania i przesyłania do GUS kwartalnych sprawozdań o przychodach, kosztach i wyniku finansowym oraz o nakładach na środki trwałe¹⁰². Sprawozdania te oznaczone

¹⁰⁰ Na ten temat szerzej w rozdziale 7.4.

¹⁰¹ Dz. U. z 1995 r. nr 88, poz. 439 z późn. zm.

¹⁰² W przypadku podmiotów, w których liczba pracujących wynosi 10–49 osób sprawozdanie to sporządzane jest dwa razy w roku, do 20. dnia po półroczu z danymi za I półrocze i do 10 lutego roku następnego z danymi za cały rok sprawozdawczy.

symbolem F-01/I-01 obejmują dane za odpowiedni kwartał, narastająco od początku danego roku obrotowego. Forma i treść sprawozdania F-01/I-01 wynikają z ustawy o statystyce publicznej oraz instrukcji wydawanych przez GUS. Sprawozdanie to obejmuje wielkości ekonomiczne służące ustaleniu wyniku finansowego, takie jak:

- przychody netto ze sprzedaży w kraju i na eksport wytworzonych przez jednostkę produktów (wyrobów gotowych, półfabrykatów) usług oraz towarów i materiałów;

- pozostałe przychody operacyjne, które pośrednio są związane z działalnością operacyjną jednostki;

- przychody finansowe;

- dotacje związane pośrednio z działalnością operacyjną jednostki;

- koszty działalności operacyjnej, w tym: planową amortyzację (umoznienie) środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych, zużycie materiałów i energii, usługi obce, podatki i opłaty obciążające koszty, wynagrodzenie brutto, składkę na ubezpieczenia społeczne (w części opłacanej przez pracodawcę) i inne świadczenia na rzecz pracowników;

- pozostałe koszty operacyjne niezwiązane bezpośrednio ze zwykłą działalnością jednostki;

- koszty finansowe;

- dodatnie i ujemne skutki finansowe zdarzeń nadzwyczajnych;

- podatek dochodowy.

Sprawozdanie F-01/I-01 zawiera również inne wielkości ekonomiczne, takie jak:

- wartość aktywów trwałych i obrotowych;

- wartość zobowiązań i rezerw na zobowiązania;

- nakłady na środki trwałe;

- wartość nowych środków trwałych przyjętych w okresie sprawozdawczym do odpłatnego używania na mocy umowy o leasing;

- wartość środków trwałych zakupionych w okresie sprawozdawczym z przeznaczeniem do oddania w leasing;

- wartość zakupów z importu ogółem;

- podatek akcyzowy;

- przeciętne zatrudnienie w przeliczeniu na pełne etaty.

Przedsiębiorstwa zobowiązane są również sporządzać roczne statystyczne sprawozdania finansowe oznaczone symbolem F-02. Sprawozdanie to obejmuje rok kalendarzowy bez względu na rzeczywiście stosowany rok obrotowy. Przygotowanie sprawozdania na formularzu F-02 nie zwalnia jednostki od sporządzenia sprawozdania finansowego według wzorów załączonych do ustawy o rachunkowości. Sprawozdanie F-02 składa się z następujących części:

- podstawowych danych o przedsiębiorstwie;
- bilansu;
- rachunku zysków i strat, który wykazuje się tak samo jak w sprawozdaniu F-01.

Obydwa rodzaje sprawozdań są źródłem informacji gromadzonych na potrzeby statystyki państwowej i zarządzania gospodarką narodową (służą m.in. do przeprowadzania krótkookresowych analiz gospodarczych oraz wstępnych szacunków PKB).

W przypadku jednostkowego sprawozdania finansowego wzory F-01 i F-02 są zbieżne z załącznikiem nr 1 Ustawy o rachunkowości. Jeżeli jednostka stosuje rok obrotowy różniący się od roku kalendarzowego, to dane bilansu zamknięcia wypełnia się na podstawie odpowiednich zapisów w księgach rachunkowych. Z tym, że wielkości o przychodach i kosztach za rok kalendarzowy ustala się szacunkowo. Wielkości finansowe podawane zarówno w sprawozdaniach okresowych, jak i rocznych nie wymagają sprawdzenia przez biegłego rewidenta. W przypadku sprawozdania rocznego jest to uzasadnione m.in. tym, że termin jego złożenia wyprzedza termin przeprowadzania badania sprawozdania finansowego.

Jednostka, w której skład wchodzi jednostki organizacyjne sporządzające samodzielnie sprawozdania finansowe, sporządza łączne sprawozdanie finansowe, będące sumą sprawozdania finansowego jednostki i wszystkich jej oddziałów (zakładów), wyłączając odpowiednio: aktywa i fundusze wydzielone, wzajemne należności i zobowiązania oraz inne rozrachunki o podobnym charakterze, przychody i koszty z tytułu operacji gospodarczych dokonanych między jednostką a jej oddziałami (zakładami) lub między jej oddziałami (zakładami), wynik finansowy operacji gospodarczych dokonywanych wewnątrz jednostki zawarty w aktywach jednostki lub jej oddziałów. Można nie dokonywać powyższych wyłączeń, jeśli nie wpływa to ujemnie na rzetelne i jasne przedstawienie sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego jednostki.

W przypadku grupy przedsiębiorstw istnieje obowiązek sporządzenia sprawozdania statystycznego dla grup przedsiębiorstw GP. Grupę przedsiębiorstw tworzą co najmniej dwa przedsiębiorstwa samodzielne pod względem prawnym, jednak wzajemnie od siebie zależne gospodarczo ze względu na istniejące między nimi powiązania w zakresie kontroli. W ramach grupy wyodrębnia się powiązania pomiędzy jednostką dominującą a jednostkami zależnymi. Obowiązek sporządzenia sprawozdania GP dotyczy jednostki dominującej i jednostek zależnych. W ramach tego sprawozdania jednostki dominujące przygotowują skonsolidowany bilans oraz skonsolidowany rachunek zysków i strat.

3.3. Regulacje Kodeksu spółek handlowych

Kwestie związane z ujawnianiem informacji o gospodarce spółek handlowych reguluje w pewnym zakresie także Kodeks spółek handlowych. Jego regulacje w tej materii dotyczą przede wszystkim spółek kapitałowych.

W spółkach kapitałowych organami władz są: zarząd, rada nadzorcza oraz walne zgromadzenie (akcjonariuszy, udziałowców). Każdemu z tych organów przyporządkowana jest inna rola i inny zakres kompetencji i obowiązków. Zarząd realizuje zadania związane z prowadzeniem bieżących spraw spółki. Organ nadzorczy w spółce kapitałowej, jakim jest rada nadzorcza, sprawuje stały nadzór nad wszystkimi dziedzinami działalności przedsiębiorstwa. W związku z powyższym rada ta posiada uprawnienie do badania wszystkich dokumentów spółki, żądania od zarządu i pracowników sprawozdań i wyjaśnień oraz do dokonywania rewizji stanu majątku, co niewątpliwie stanowi ważny aspekt ujawniania informacji przez spółki. Wśród szczególnych obowiązków rady nadzorczej można wymienić ocenę sprawozdań przedstawianych przez zarząd, a dotyczących działalności spółki oraz sprawozdania finansowego za ubiegły rok obrotowy, w zakresie ich zgodności zarówno z księgami i dokumentami, jak i ze stanem faktycznym. Rada nadzorcza ocenia także wnioski zarządu dotyczące podziału zysku albo pokrycia straty, a także składa walnemu zgromadzeniu coroczne pisemne sprawozdanie z wyników wspomnianej oceny¹⁰³.

Ostatni z wymienionych organów, walne zgromadzenie, zwoływane jest przez zarząd. W szczególnych – prawem przewidzianych – przypadkach czynności powyższej dokonuje rada nadzorcza. Obrady zwyczajnego walnego zgromadzenia powinny się odbyć w terminie sześciu miesięcy po upływie każdego roku obrotowego.

Do wyłącznych kompetencji zwyczajnego walnego zgromadzenia akcjonariuszy należą:

- rozpatrzenie i zatwierdzenie sprawozdania zarządu z działalności spółki oraz sprawozdania finansowego za ubiegły rok obrotowy;
- podejmowanie uchwały o podziale zysku albo pokryciu straty;
- udzielenie członkom organów spółki absolutorium z wykonania przez nich obowiązków;
- rozpatrzenie i zatwierdzenie sprawozdania finansowego grupy kapitałowej w rozumieniu przepisów o rachunkowości;
- odbieranie sprawozdania informacyjnego rady nadzorczej dotyczącego wyników oceny sprawozdań zarządu składanych zwyczajnemu walnemu zgromadzeniu w zakresie ich zgodności z księgami i dokumentami, jak i ze stanem faktycznym;

¹⁰³ K.s.h., art. 219 i 382.

- odbieranie informacyjnego sprawozdania rady nadzorczej w odniesieniu do wniosków zarządu dotyczących podziału zysku albo pokrycia straty¹⁰⁴.

W przypadku spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w gestii zwykłego zgromadzenia wspólników jest:

- rozpatrzenie i zatwierdzenie sprawozdania zarządu z działalności spółki oraz sprawozdania finansowego za ubiegły rok obrotowy;

- powzięcie uchwały o podziale zysku albo pokryciu straty, jeżeli zgodnie z art. 191 § 2 (k.s.h.) sprawy te nie zostały wyłączone spod kompetencji zgromadzenia wspólników;

- udzielenie członkom organów spółki absolutorium z wykonania przez nich obowiązków¹⁰⁵.

* * *

Sprawozdawczość finansowa przedsiębiorstw w Polsce ukazana w kontekście przyjętych założeń teoretycznych raportowania jednostek gospodarczych oraz w świetle przepisów prawa, które regulują sposób sporządzania sprawozdań finansowych jawi się jako wieloaspektowy i sukcesywnie rozwijający się system komunikowania się przedsiębiorstwa z interesariuszami. Jego złożoność i dynamika zmian zależna jest od bardzo wielu czynników. Wśród nich pierwszorzędną rolę odgrywają procesy ekonomiczne zachodzące w otoczeniu przedsiębiorstw oraz w sposobie ich funkcjonowania. Zmiana funkcjonowania rynków, w tym rynków finansowych wymusiła modyfikację struktury sprawozdań finansowych i metod ustalania wartości wielkości ekonomicznych ujawnianych przez przedsiębiorstwa. Doprowadziło to do znaczącego wzrostu obowiązków związanych z przygotowaniem wymaganych raportów po stronie przedsiębiorstw oraz wzrostu potrzeb w zakresie wiedzy koniecznej do zrozumienia ich treści po stronie interesariuszy przedsiębiorstw.

Najważniejszymi przepisami prawa w obszarze sprawozdawczości przedsiębiorstw są przepisy ustawy o rachunkowości. Inne regulacje (dotyczące obowiązków statystycznych, podatkowych, ujawnień spółek handlowych) bazują głównie na modelach czy szczegółowych rozwiązaniach zastosowanych w regulacjach w zakresie rachunkowości i sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw. Przepisy obowiązujące w Polsce są powiązane z uregulowaniami o charakterze międzynarodowym (unijnymi i globalnymi). Ocena skali tego powiązania i intensywność przenikania uregulowań międzynarodowych do przepisów polskich wymaga scharakteryzowania tych pierwszych. Poświęcona jest temu następną część opracowania.

¹⁰⁴ Por. A. Kidyba, *Kodeks spółek Handlowych. Komentarz, t. II, Komentarz do art. 301-633 K.S.H.*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2006, s. 531.

¹⁰⁵ K.s.h., art. 231 § 2.

Regulacje międzynarodowe sprawozdawczości finansowej

4.1. Proces harmonizacji rachunkowości

W drugiej połowie XX w. rozpoczął się proces globalizacji działalności gospodarczej, rynków kapitałowych i pieniężnych. Wywołuje on potrzebę swobodnego i bezpiecznego przepływu kapitału, towarów i usług oraz technologii i informacji pomiędzy przedsiębiorstwami o globalnym zasięgu działania. Bezpieczeństwo to jest uwarunkowane przepływem rzetelnej i wiarygodnej informacji o sytuacji ekonomicznej i efektach funkcjonowania podmiotów działających w różnych częściach świata. Instrumentem umożliwiającym spełnienie tego warunku jest system rachunkowości zharmonizowany na poziomie międzynarodowym, w tym w szczególności, spójne zasady prezentacji sytuacji finansowej podmiotu, zmian tej sytuacji oraz jego dokonań. Z uwagi na powyższe w interesie poszczególnych krajów, organizacji i przedsiębiorstw działających na ich terytorium stało się opracowanie ponadnarodowych standardów zapewniających sporządzanie przejrzystych i porównywalnych sprawozdań finansowych.

Wśród innych przesłanek harmonizacji rachunkowości, oprócz globalizacji gospodarki, można jeszcze wymienić:

- rozwój wspólnot gospodarczych;
- rozwój międzynarodowych korporacji;
- coraz bardziej powszechna praktyka poszukiwania kapitału na giełdach zagranicznych;
- funkcjonowanie takich organizacji, jak: Bank Światowy, Międzynarodowy Fundusz Walutowy¹⁰⁶.

W ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat w poszczególnych krajach zostały wypracowane własne praktyki i zasady rachunkowości oraz sprawozdaw-

¹⁰⁶ Por. A. Jaruga, *Systemy regulacji rachunkowości a międzynarodowa harmonizacja i standaryzacja*, [w:] *Międzynarodowe regulacje rachunkowości. Wpływ na rozwiązania krajowe*, (red.) A. Jaruga, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2002, s. 1.

czości finansowej z uwzględnieniem wewnętrznych uwarunkowań i potrzeb. U podstaw tych praktyk i zasad tkwią uniwersalne zasady rachunkowości. Są one jednak również kształtowane przez akty prawne bezpośrednio regulujące rachunkowość finansową w poszczególnych krajach. Uregulowania te są zróżnicowane. Wynika to przede wszystkim z różnic kulturowo-obyczajowych i historycznych w rozwoju rachunkowości różnych krajów, ale także odmiennych systemów finansowania przedsiębiorstw, systemów podatkowych oraz różnej roli banków i instytucji państwowych w gospodarkach tych krajów¹⁰⁷. Zatem pomimo dążenia do prezentacji w sprawozdaniach finansowych wiernego obrazu działalności gospodarczej, przyjęte rozwiązania prawa bilansowego, które mają gwarantować *true and fair view*, różnią się na tyle istotnie, że mogą generować odmienne obrazy tejże działalności w poszczególnych krajach.

Równolegle rozpoczął się również proces konwergencji praktyk i zasad rachunkowości oraz sprawozdawczości finansowej na poziomach regionalnych, a następnie na poziomie globalnym, określane mianem standaryzacji i harmonizacji. Standaryzacja (unifikacja) zasad rachunkowości to określenie wzorcowych, ujednoczonych zasad, metod i procedur stosowanych przez przedsiębiorstwa¹⁰⁸. Argumentem na rzecz koncepcji jednolitości rachunkowości jest to, że sporządzanie sprawozdań według zunifikowanych reguł przyczynia się do uproszczenia procesu porównywania różnych przedsiębiorstw oraz do wzrostu wiarygodności wniosków wyciąganych przez inwestorów na podstawie informacji czerpanych z tych sprawozdań¹⁰⁹.

Koncepcja jednolitości rachunkowości ma na świecie ponadstuletnią historię. Prace nad wspólnym, ponadnarodowym rozwiązywaniem problemów z zakresu rachunkowości sięgają 1904 r., kiedy to odbył się Światowy Kongres Księgowych w St. Louis w USA¹¹⁰. Jeszcze przed I wojną światową powstały pierwsze ujednoczone teoretyczne plany kont. Potrzebę unifikacji rachunkowości w dobitny sposób ujawnił kryzys ekonomiczny w latach trzydziestych ubiegłego wieku. Za jeden z powodów kryzysu uznano bowiem niewłaściwą ocenę wyników finansowych spółek przez inwestorów, do czego przyczynił się brak jednolitych zasad stosowanych przez księgo-

¹⁰⁷ Por. S. Surdykowska, op. cit., s. 50-51.

¹⁰⁸ Por. M.M. Gottlieb, *Międzynarodowe standardy rachunkowości*, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa 1994, s. 7.

¹⁰⁹ Por. J. Ronen, *The Dual Role of Accounting: A Financial Economic Perspective*, [w:] *Handbook of Financial Economics*, (red.) J.L. Bicksler, North-Holland, Amsterdam 1979, s. 425-426, cyt. za: E.A. Hendriksen, M.F. van Breda, *Teoria rachunkowości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 264.

¹¹⁰ Por. A. Dennis, *Taking Account of History*, *Journal of Accountancy*, May, 2004, <<http://www.journalofaccountancy.com/Issues/2004/May/TakingAccountOfHistory.htm>> [dostęp: 13.10.2014].

wych¹¹¹. Po II wojnie światowej w większości państw europejskich wprowadzono ogólnopaństwowe plany kont. Stanowiły one narzędzie ujednoczenia zasad klasyfikacji kont i zasad ewidencji zdarzeń gospodarczych na kontach. Poprzez wprowadzenie ogólnie akceptowanych planów kont nastąpiło znaczne ujednoczenie rachunkowości, co wpłynęło na poprawę wiarygodności informacji dostarczanych przez rachunkowość¹¹².

Koncepcja jednolitości sprawozdań znalazła również swoich krytyków. W 1957 r. sceptyczne stanowisko w kwestii ujednoczenia zasad rachunkowości zajęło Amerykańskie Stowarzyszenie Rachunkowości (*American Accounting Association*). Organizacja ta stwierdziła, iż *ujednoczenie metod rachunkowości nie jest ani oczekiwane, ani pożądane, ale rozsądna porównywalność danych sprawozdawczych jest niezbędna. (...) Jeśli powszechnie stosowane alternatywne metody dają znacznie różniące się wyniki, należy ustalić, jaka metoda ma być zastosowana, co spowoduje, że żądane dane osiągną rozsądną porównywalność*¹¹³. Inni przeciwnicy koncepcji jednolitości twierdzą, że trafność decyzji podjętych przez użytkowników sprawozdań w większym stopniu zależy od tego, czy otrzymają wszystkie istotne informacje o porównywanych przedsiębiorstwach, niż czy informacje te będą przygotowane według identycznych reguł¹¹⁴. Przeciwno przyjęciu koncepcji jednolitości przemawia również to, że wybór jednego zestawu metod dla wszystkich jednostek byłby nie tylko trudny, ale i mógłby nie pozwolić na osiągnięcie zamierzonego celu (porównywalności), szczególnie w przypadku gdy pojawiają się różne okoliczności sporządzania sprawozdań, determinowane dynamicznymi zmianami otoczenia gospodarczego¹¹⁵.

Wątpliwości towarzyszące koncepcji ujednoczenia rachunkowości, jako sposobu na osiągnięcie porównywalności sprawozdań finansowych przedsiębiorstw, spowodował wzrost znaczenia harmonizacji rachunkowości oraz roli organizacji stanowiących regulacje, które tę porównywalność umożliwiają¹¹⁶. Harmonizacja rachunkowości jest procesem polegającym na

¹¹¹ Por. E. A. Hendriksen, M. F. van Breda, op. cit., s. 84.

¹¹² Por. W. Brzezin, *Standaryzacja rachunkowości w świetle teorii rachunkowości*, [w:] *Rachunkowość wobec procesów globalizacji*, (red.) J. Gierusz, M. Jarzembowska i T. Martyniuk, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2002, s. 71.

¹¹³ Por. American Accounting Association, *Accounting and Reporting Standards Underlying Corporate Financial Statements and Supplements*, AAA, Madison, Wis. 1957, cyt. za: E.A. Hendriksen, M.F. van Breda, op. cit., s. 91.

¹¹⁴ Por. E.A. Hendriksen, M.F. van Breda, op. cit., s. 265.

¹¹⁵ Ibidem, s. 850; *Rachunkowość międzynarodowa*, (red.) L. Bednarski i J. Gierusz, PWE, Warszawa 2001, s. 145; J. Turyna, *Standardy rachunkowości. MSR – US GAAP – Polskie ustawodawstwo*, Difin, Warszawa 2003, s. 18.

¹¹⁶ Por. A. Jarugowa, *Harmonizacja rachunkowości u progu XXI wieku*, Zeszyty Teoretyczne Rady Naczelnej Stowarzyszenia Księgowych w Polsce 1998, nr 44, s. 141.

zmniejszaniu liczby stosowanych praktyk rachunkowości. W praktyce następuje to poprzez ustalanie dopuszczalnego zakresu ich zróżnicowania¹¹⁷. Określany jest bowiem powszechnie akceptowany zestaw rozwiązań, oparty na wspólnych założeniach i koncepcjach, spośród których przedsiębiorstwo może w określonych granicach dokonywać wyboru w celu ich zastosowania w systemie rachunkowości¹¹⁸. Harmonizacja zakłada zatem istnienie pewnej elastyczności w rachunkowości.

Na obecnym poziomie rozwoju gospodarczego i cywilizacyjnego nie ma możliwości wyeliminowania specyficznych rozwiązań w systemach rachunkowości różnych krajów i wprowadzenia zasad ujednoczonych. Stąd upowszechniony jest pogląd, iż najwłaściwszą drogą do zbliżenia zasad rachunkowości w poszczególnych krajach jest jej harmonizacja, a nie standaryzacja¹¹⁹. Niemniej – jak przewidują niektórzy autorzy – udana harmonizacja rachunkowości może docelowo prowadzić do jej całkowitej standaryzacji¹²⁰. Dążenie do harmonizacji rachunkowości znajduje praktyczny wyraz we wspólnym działaniu różnych międzynarodowych i krajowych organizacji na rzecz tej idei. Tego rodzaju współpraca jest przejawem swego rodzaju „globalizacji rachunkowości”¹²¹.

Organizacją, która pierwsza zajęła się zagadnieniem harmonizacji rachunkowości, była Europejska Wspólnota Gospodarcza, przekształcona w Unię Europejską. Organizacja ta podjęła szereg inicjatyw i działań w kierunku harmonizacji regulacji rachunkowości i sprawozdań finansowych w krajach członkowskich. Wydała dyrektywy dotyczące rachunkowości (Czwartą w 1978 r.¹²² i Siódmą w 1983 r.¹²³), uzupełnione w 1986 r. i 1989 r. dyrektywami odnoszącymi się do instytucji finansowych; w 2013 r. dyrektywy Czwarta i Siódma zostały zastąpione dyrektywą 2013/34/UE. W 1984 r. EWG wydała Ósmą dyrektywę określającą wymagania kwalifikacyjne biegłych rewidentów¹²⁴. Dyrektywy te, w przypadku ich zatwierdze-

¹¹⁷ Por. C. Nobes, R. Parker, *Comparative International Accounting, Sixth Edition*, Financial Times Prentice Hall, London 2000, s. 66.

¹¹⁸ Por. C. Roberts, P. Weetman, P. Gordon, *International Financial Accounting A Comparative Approach*, Pitman Publ., London 1998, s. 116.

¹¹⁹ M.M. Gottlieb, op. cit., s. 10.

¹²⁰ Por. *Rachunkowość międzynarodowa*, op. cit., s. 130.

¹²¹ Por. *Harmonizacja rachunkowości*, (red.) D. Misińska i M. Kwiecień, Akademia Ekonomiczna im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2000, s. 75.

¹²² Fourth Council Directive 78/660/EEC of 25 July 1978 based on Article 54 (3) (g) of the Treaty on the annual accounts of certain types of companies. Official Journal L 222, 14.8.1978.

¹²³ Seventh Council Directive 83/349/EEC of 13 June 1983 based on Article 54 (3) (g) of the Treaty on consolidated accounts, Official Journal L 193, 18.7.1983.

¹²⁴ Eighth Council Directive 84/253/EEC of 10 April 1984 based on Article 54 (3) (g) of the Treaty on the approval of persons responsible for carrying out the statutory audits of accounting documents, Official Journal L 126 of 12.5.1984.

nia przez zainteresowane kraje, stają się powszechnie obowiązującym prawem. Ich wprowadzenie do praktyki nie było więc procesem łatwym, związane jest ono bowiem z utratą swobody i możliwości decydowania w zakresie objętym tymi aktami prawnymi. To zadecydowało również o treści dyrektyw. Zostały w nich zatem uwzględnione odmienności kulturowe, fazy rozwoju gospodarczego, tradycje prawne, w tym tradycje w zakresie normowania rachunkowości krajów członkowskich tej organizacji.

Najbardziej aktywną organizacją zaangażowaną w harmonizację rachunkowości na świecie jest powstały w 1973 r. Międzynarodowy Komitet Standardów Rachunkowości (*International Accounting Standards Committee – IASC*)¹²⁵, w 2001 r. przekształcony w Międzynarodową Radę Sprawozdawczości Finansowej (*International Accounting Standards Board – IASB*). Wspieraniem i promocją harmonizacji w rachunkowości zajmują się również inne organizacje międzynarodowe, jak np.:

- Organizacja Narodów Zjednoczonych (poprzez Konferencję Narodów Zjednoczonych ds. Handlu i Rozwoju – UNCTAD i Międzynarodową Grupę Ekspertów Międzynarodowych Standardów Rachunkowości – ISAR);
- Organizacja ds. Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD);
- Międzynarodowa Organizacja Komisji Papierów Wartościowych (IOSCO);
- Międzynarodowa Federacja Księgowych (IFAC);
- Europejska Federacja Ekspertów Rachunkowości (FEE).

Istotną rolę w procesie harmonizacji rachunkowości odgrywa również Amerykańska Rada Standardów Rachunkowości Finansowej (FASB).

4.2. Sprawozdanie finansowe według MSSF

4.2.1. Podstawowe założenia sporządzania i przedstawiania sprawozdań finansowych

Jak już wspomniano, organizacją, która ma największe osiągnięcia w tworzeniu i propagowaniu standardów rachunkowości na świecie, jest Komitet Międzynarodowych Standardów Rachunkowości. Za swój cel organizacja ta przyjęła harmonizację zasad rachunkowości wykorzystywanych przez przedsiębiorstwa i inne organizacje w sprawozdawczości rachunkowej na całym świecie. Harmonizacja, według podejścia IASC, sprowadza się do

¹²⁵ Został on utworzony w wyniku porozumienia, do jakiego doszło pomiędzy profesjonalnymi organizacjami księgowymi z Australii, Kanady, Niemiec, Francji, Holandii, Irlandii, Wielkiej Brytanii, Meksyku, Japonii oraz USA.

tego, by informacje finansowe generowane przez systemy rachunkowości były wyprowadzone z tych samych ram koncepcyjnych, przy czym szczegółowe reguły, zasady mogą różnić się w poszczególnych krajach. Organizacja ta dopuszcza istnienie opcji, tzw. rozwiązań alternatywnych. Wśród nich wyróżnia jednak lepsze, które preferuje, i gorsze, uznane za dozwolone alternatywy. Ich stosowanie związane jest z przeliczeniem, sprowadzającym je do rozwiązania preferowanego. Założono, że cel ten będzie osiągnięty poprzez formułowanie i publikowanie *zrozumiałych i możliwych do wyegzekwowania globalnych standardów rachunkowości, których zastosowanie sprawi, że informacje w sprawozdaniach finansowych i innych formach sprawozdawczości finansowej będą wysokiej jakości, przejrzyste i porównywalne, aby w ten sposób pomóc w podejmowaniu decyzji uczestnikom światowych rynków kapitałowych i innym użytkownikom tych sprawozdań*¹²⁶.

Począwszy od 2001 r. zadania Komitetu Międzynarodowych Standardów Rachunkowości dotyczące tworzenia i propagowania standardów rachunkowości przejęła powołana przez Fundację IASC – Rada Międzynarodowych Standardów Rachunkowości oraz dodatkowo od 2002 r. Komitet ds. Międzynarodowych Interpretacji Sprawozdawczości Finansowej (*International Financial Reporting Interpretations Committee – IFRIC*), który zastąpił działający do tego momentu Stały Komitet ds. Interpretacji (*Standing Interpretation Committee – SIC*). Przyjęto, iż głównym zadaniem Rady MSR jest osiągnięcie postępu na drodze do międzynarodowej harmonizacji rachunkowości poprzez *promowanie i ułatwienie przyjęcia MSSF, tj. standardów i interpretacji wydawanych przez IASB poprzez zapewnienie spójności między krajowymi standardami rachunkowości oraz MSFF*¹²⁷.

Opracowania sygnowane przez Fundację IASC obejmują *Założenia koncepcyjne, Międzynarodowe Standardy Rachunkowości oraz Interpretacje Stałego Komitetu ds. Interpretacji* (wydane przez IASC), a także *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej* (wydane przez IASB) oraz *Interpretacje Komitetu ds. Interpretacji Międzynarodowej Sprawozdawczości Finansowej* (wydane przez IFRIC).

Wyjściowym i podstawowym opracowaniem Komitetu Międzynarodowych Standardów Rachunkowości były zatwierdzone w 1989 r. *Założenia koncepcyjne sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych* (ang. *Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements*). W 2010 r. zostały one zastąpione przez *Założenia koncepcyjne sprawozdawczości finansowej* (ang. *Conceptual Framework for Financial Reporting*) *Założenia koncepcyjne* określiły podstawowe kategorie wykorzystywane w rachunkowości, określiły zasady,

¹²⁶ *Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 2001*, International Accounting Standards Board, 2001, s. 17.

¹²⁷ *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2013*, op. cit., s. 22.

którymi winna posługiwać się rachunkowość w procesie pomiaru operacji gospodarczych, kryteria ich ujmowania w pozycjach sprawozdania finansowego (do których odwołują się poszczególne międzynarodowe standardy rachunkowości), a także określiły zakres przedmiotowy, cele sprawozdania finansowego oraz jego cechy jakościowe¹²⁸. *Założenia koncepcyjne* zawierały regulacje o charakterze ogólnym, natomiast szczegółowe zasady są sformułowane w standardach. Interpretacje Stałego Komitetu ds. Interpretacji oraz Komitetu ds. Międzynarodowych Interpretacji Sprawozdawczości Finansowej odnoszą się do określonych standardów i pełnią wobec nich rolę uzupełniającą; mają charakter wykładni i przez to są dogodnym narzędziem aktualizacji lub uszczegółowienia kwestii niedostatecznie sprecyzowanych w standardach międzynarodowych, bez potrzeby ich modyfikacji.

Zasady sporządzania i przedstawiania sprawozdań finansowych są określone w MSR 1 *Prezentacja sprawozdań finansowych*. W standardzie tym sprawozdanie finansowe rozumiane jest jako uporządkowana prezentacja sytuacji finansowej i wyników finansowych uzyskanych przez przedsiębiorstwo. MSR 1 formułuje cel sprawozdania finansowego, którym jest dostarczenie informacji o sytuacji finansowej, wyniku finansowym i przepływach pieniężnych w przedsiębiorstwie, które to informacje są użyteczne dla szerokiego grona użytkowników podejmujących decyzje, a także ujawnienie rezultatów pełnionej przez kierownictwo jednostki funkcji powierniczej nad przekazanymi mu zasobami.

MSR 1 w § 9 określa minimalny zakres informacji prezentowany w poszczególnych częściach sprawozdania finansowego, który obejmuje informacje o:

- aktywach;
- zobowiązaniach;
- kapitale własnym;
- przychodach i kosztach (łącznie z zyskami i stratami);
- wypłatach dokonanych przez właścicieli i udziałowców;
- przepływach pieniężnych¹²⁹.

Standard wymaga również podania w sprawozdaniu następujących informacji:

- nazwy jednostki sprawozdawczej;
- wskazania, czy podmiotem sprawozdania jest pojedyncza jednostka, czy grupa podmiotów;

¹²⁸ Por. E. Walińska, A. Wencel, A. Jurewicz, J. Gad, *Sprawozdanie finansowe według MSSF*, Wolters Kluwer business, Warszawa 2011, s. 48-50.

¹²⁹ W MSR 1 nie są sformułowane zasady prezentacji informacji w sprawozdaniu z przepływu środków pieniężnych. Są one przedmiotem regulacji MSR 7.

- daty, na którą sporządzono sprawozdanie lub okresu objętego sprawozdaniem;
- waluty sprawozdawczej;
- poziomu zaokrągleń, które zastosowano przy prezentacji kwot w poszczególnych pozycjach.

Zgodnie z MSR 1 § 10 pełne sprawozdanie finansowe obejmuje:

- 1) sprawozdanie z sytuacji finansowej na koniec okresu;
- 2) sprawozdanie z wyniku i pozostałych całkowitych dochodów (które może być również nazwane sprawozdaniem z całkowitych dochodów) za dany okres;
- 3) sprawozdanie ze zmian w kapitale własnym;
- 4) sprawozdanie z przepływów środków pieniężnych;
- 5) informację dodatkową, w tym informację o znaczących zasadach (polityce) rachunkowości i inne informacje objaśniające;
- 6) informację porównawczą dotyczącą poprzedniego okresu;
- 7) sprawozdanie z sytuacji finansowej na początek poprzedzającego okresu prezentowanego przez jednostkę, jeśli dokonała ona retrospektywnych zmian w sprawozdaniu finansowym.

Standard obliguje do ujawniania określonych wielkości ekonomicznych w sprawozdaniach finansowych lub w notach do sprawozdań niemniej określa jednoznacznie formy tych sprawozdań. Jednocześnie w MSR 1 nakazuje się, aby wyraźnie zidentyfikować sprawozdanie finansowe oraz odróżnić je od innych informacji zawartych w opublikowanym raporcie rocznym przedsiębiorstwa, które mogą być użyteczne dla użytkowników, lecz nie podlegają wymogom standardów.

MSR 1 wymaga, aby dane zawarte w sprawozdaniu finansowym były odpowiedniej jakości, tj. aby były istotne (§ 29), porównywalne oraz zrozumiałe (§ 38), a także spełniające warunek ciągłości (§ 45). Standard ten podkreśla również potrzebę uwzględniania przy sporządzaniu sprawozdania zasady kontynuacji działalności, zasady memoriałowej oraz zasady zakazu kompensowania wraz ze wskazaniem sytuacji uzasadniającej odstępstwo od tych zasad.

MSR 1 w § 36 zakłada, iż informacje prezentowane w sprawozdaniu finansowym powinny obejmować co najmniej okres roczny. W przypadku gdy dzień zakończenia okresu sprawozdawczego zmienia się, a sprawozdanie obejmuje okres krótszy lub dłuższy od jednego roku, jednostka ma obowiązek podania, za jaki okres sprawozdanie jest sporządzone oraz powodu powstania tej zmiany. Jednostka jest również zobowiązana do tego, aby poinformować o tym, że z powodu zmiany dnia sprawozdawczego nie jest ono w pełni porównywalne ze sprawozdaniem z okresu ubiegłego.

W MSR 1 dopuszcza się odstępstwo od zasad standardów; jest to możliwe wówczas, gdyby ich respektowanie prowadziło do tego, że sprawozdanie nie spełniłoby swojego celu i spowodowałoby u adresata sprawozdania błędne konkluzje (§ 19). W tym przypadku należy jednak:

- dokonać stwierdzenia przez kierownictwo, że sprawozdanie finansowe rzetelnie przedstawia sytuację finansową, wyniki finansowe i przepływy pieniężne jednostki;

- zapewnić użytkownikom sprawozdania, że jest ono zgodne z MSSF poza tym standardem, od którego dokonano odstępstwa w celu uzyskania rzetelnej prezentacji;

- ujawnić standard, od którego dokonano odstępstwa, charakter odstępstwa i jego powód, a także wskazać wymagania standardu, od stosowania którego odstąpiono;

- ujawnić wpływ odstępstwa na pozycje sprawozdania finansowego, które byłyby przedstawione zgodnie z wymogami tego standardu (§ 20).

4.2.2. Sprawozdanie z sytuacji finansowej

W 2009 roku ISAB wprowadziła w miejsce klasycznie rozumianego bilansu sprawozdanie z sytuacji finansowej. Jego konstrukcja określona jest w MSR 1. W sprawozdaniu tym tak jak w bilansie wykazywane są aktywa, zobowiązania i kapitał własny. Warunkiem wykazania aktywów w sprawozdaniu jest to, aby w przyszłości przyniosły korzyści ekonomiczne. Z kolei warunkiem uznania zobowiązań jest to, aby spowodowały w przyszłości utratę korzyści przez jednostkę. MSR 1 określa minimalny zasób informacji prezentowanych w sprawozdaniu z sytuacji finansowej (§ 54). Należą do nich informacje dotyczące:

- rzeczowych aktywów trwałych;
- nieruchomości inwestycyjnych;
- aktywów niematerialnych;
- aktywów finansowych;
- inwestycji ujmowanych metodą praw własności;
- aktywów biologicznych;
- zapasów;
- należności (handlowych i innych o zbliżonym charakterze);
- środków pieniężnych i jej ekwiwalentów;
- aktywów zaklasyfikowanych jako przeznaczone do sprzedaży;
- zobowiązań z tytułu dostaw i usług i innych o zbliżonym charakterze;
- rezerw;
- zobowiązań finansowych;

- zobowiązań i aktywów z tytułu bieżącego oraz odroczonego podatku dochodowego;
- zobowiązania wchodzące w skład grup do zbycia, które zostały zaklasyfikowane jako przeznaczone do sprzedaży;
- udziały niedające kontroli zaprezentowane w kapitale własnym;
- wyemitowany kapitał podstawowy oraz kapitały rezerwowe przypisane udziałowcom jednostki dominującej.

Jednostka może wykazać również inne niż wskazane powyżej składniki majątku, zobowiązań i kapitału własnego, jeżeli przyczyni się to do lepszego zobrazowania sytuacji finansowej jednostki. Dla zapewnienia lepszego rozumienia informacji można stosować różne nazwy pozycji sprawozdania, a także prezentować je w różnej kolejności.

Należy dodać, że przedsiębiorstwo zobligowane jest do wykazania w sprawozdaniu z sytuacji finansowej informacji dotyczących:

- a) dla każdej kategorii kapitału podstawowego:
 - liczby udziałów składających się na kapitał docelowy,
 - liczby udziałów wyemitowanych i w pełni opłaconych oraz wyemitowanych i nie w pełni opłaconych,
 - wartości nominalnej udziału (lub stwierdzenia, że udziały nie posiadają wartości nominalnej),
 - zmian liczby akcji występujących na początek i na koniec okresu,
 - praw, przywilejów i ograniczeń związanych z daną kategorią kapitału podstawowego (w tym ograniczenia w prawie do dywidendy i zwrotu kapitału),
 - udziałów własnych utrzymywanych przez jednostkę lub jej jednostki zależne czy stowarzyszone,
 - udziałów zarezerwowanych na potrzeby emisji związanych z wykonaniem opcji i umów sprzedaży akcji (wraz z warunkami i kwotami);

- b) charakteru i przeznaczenia każdego kapitału rezerwowego (§ 79).

Prezentacja składników aktywów i pasywów wymaga ich podziału według kryterium okresu realizacji korzyści, tj. na krótkoterminowe i długoterminowe. Jednostka może jednak dokonać prezentacji aktywów i pasywów według kryterium płynności, jeżeli ten sposób dostarcza bardziej wiarygodnych i przydatnych informacji. Niezależnie od metody prezentacji standard wymaga, aby w przypadku każdej pozycji aktywów i zobowiązań jej wartość podzielić na część, której termin realizacji oczekiwany jest w okresie do 12 miesięcy oraz na część przypadającą w okresie dłuższym niż 12 miesięcy od zakończenia okresu sprawozdawczego. Ten układ klasyfikowania kwot wykazywanych w sprawozdaniu pozwala dokonać oceny sytuacji finansowej jednostki w krótkim i długim okresie.

Reguły sporządzania sprawozdania z sytuacji finansowej są określone nie tylko w MSR 1, ale i w innych standardach. W przypadku aktywów są nimi np.:

- MSR 38 - Aktywa niematerialne;
- MSR 16 - Rzeczowe aktywa trwałe;
- MSR 40 - Nieruchomości inwestycyjne;
- MSR 32 - Instrumenty finansowe: prezentacja (w zakresie aktywów finansowych);
- MSR 39 - Instrumenty finansowe: ujmowanie i wycena (w zakresie aktywów finansowych);
- MSR 41 - Rolnictwo (w zakresie aktywów biologicznych);
- MSR 2 - Zapasy;
- MSR 12 - Podatek dochodowy (w zakresie aktywów z tytułu podatku);
- MSSF 5 - Aktywa trwałe przeznaczone do sprzedaży oraz działalność zaniechana.

Jeśli chodzi o składniki pasywów, to odnoszą się do nich również:

- MSR 37 - Rezerwy, zobowiązania warunkowe i aktywa warunkowe;
- MSR 32 - Instrumenty finansowe: prezentacja (w zakresie zobowiązań finansowych);
- MSR 20 - Dotacje rządowe oraz ujawnianie informacji na temat pomocy rządowej (w zakresie przychodów przyszłych okresów);
- MSR 12 - Podatek dochodowy (w zakresie zobowiązań z tytułu podatku);
- MSSF 5 - Aktywa trwałe przeznaczone do sprzedaży oraz działalność zaniechana (w zakresie zobowiązań przeznaczonych do zbycia).

Jak z powyższego wynika, forma bilansu sporządzanego przez jednostki zgodnie ze standardami międzynarodowymi jest dowolna. Standardy te nie określają kolejności pozycji wykazywanych w bilansie, stopnia szczegółowości samej jego prezentacji. Standardy wskazują jedynie tzw. minimum informacyjne, tzn. zestawienie pozycji aktywów i pasywów, które powinny być wykazane osobno z ich podziałem na krótkoterminowe (obrotowe) oraz długoterminowe (trwałe). Warto zauważyć, że minimum informacyjne nie różni się w przypadku sprawozdań jednostkowych i sprawozdań skonsolidowanych.

Charakterystyczne jest, że czynnikami decydującymi o wyborze sposobu prezentacji danych w sprawozdaniu z sytuacji finansowej są charakter oraz płynność aktywów, a także ich znaczenie i istotność w prowadzonej przez jednostkę działalności. Jednocześnie standardy międzynarodowe umożliwiają dokonywanie agregacji danych sprawozdawczych, pod warunkiem wszakże, że odpowiednie pozycje sprawozdania będą stosownie skomentowane w dodatkowych notach do sprawozdania finansowego.

W tym kontekście Dariusz Wędzki¹³⁰ słusznie zwraca uwagę, że swobodne kształtowanie sprawozdań finansowych jest przyczyną wielu problemów i niejasności w interpretowaniu sprawozdań finansowych. Twierdzi on, że często w MSSF nie wskazuje się, czy dana pozycja powinna być ujęta w sprawozdaniu o sytuacji finansowej, rachunku zysków i strat, czy też w informacji dodatkowej. Autor ten zwraca również uwagę na to, że niemałe problemy rodzi swobodne w praktyce nazywanie przez jednostki danych pozycji, a także częsty brak jednoznacznego wskazania, czego dana pozycja dotyczy.

Dobrym przykładem sprawozdania z sytuacji finansowej jest sprawozdanie spółki KGHM Polska Miedź S.A. Spółka w pełni respektowała wymogi MSR 1, jednocześnie nie ograniczyła się do minimum informacyjnego określonego w standardzie. Spółka ujęła w sprawozdaniu pozycje, które ukazują specyfikę jej modelu biznesowego, np. wykazała aktywa finansowe przeznaczone na likwidację kopalń czy też pochodne instrumenty finansowe, które wykorzystuje do zabezpieczania się przed ryzykiem zmiany kursu walut oraz cen sprzedawanych surowców.

Tabela 1. Roczne jednostkowe sprawozdanie z sytuacji finansowej KGHM Polska Miedź S.A. za 2012 r.

	Aktywa		
	31 grudnia 2012	Stan na dzień	
		31 grudnia 2011 przekształcony	1 stycznia 2011 przekształcony
Aktywa trwałe			
Rzeczowe aktywa trwałe	8 445	7 277	6 551
Wartości niematerialne	175	151	87
Akcje, udziały i certyfikaty inwestycyjne w jednostkach zależnych	11 641	2 012	2 643
Inwestycje w jednostki stowarzyszone i wspólne przedsięwzięcia	33	-	1 160
Aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego	266	169	360
Aktywa finansowe dostępne do sprzedaży	882	992	750
Aktywa finansowe przeznaczone na likwidację kopalń	141	112	84
Pochodne instrumenty finansowe	742	899	404
Należności z tytułu dostaw i usług oraz pozostałe należności	85	84	86
	22 410	11 696	12 125

¹³⁰ D. Wędzki, op. cit., s. 40.

Aktywa obrotowe			
Zapasy	2 992	2 356	2 012
Należności z tytułu dostaw i usług oraz pozostałe należności	1 687	1 503	2 394
Aktywa finansowe dostępne do sprzedaży	-	-	405
Aktywa finansowe przeznaczone na likwidację kopalń	-	2	4
Pochodne instrumenty finansowe	381	859	294
Środki pieniężne i ich ekwiwalenty	707	12 836	2 595
	5 767	17 556	7 704
RAZEM AKTYWA	28 177	29 252	19 829

Zobowiązania i kapitał własny

	Stan na dzień		
	31 grudnia 2012	31 grudnia 2011 przekształcony	1 stycznia 2011 przekształcony
Kapitał własny			
Kapitał akcyjny	2 000	2 000	2 000
Kapitał z tytułu wyceny aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży	-	(39)	121
Kapitał z tytułu wyceny instrumentów zabezpieczających przepływy pieniężne	286	574	90
Zyski zatrzymane	19 637	20 600	12 245
RAZEM KAPITAŁ WŁASNY	21 923	23 135	14 456
Zobowiązania			
Zobowiązania długoterminowe			
Zobowiązania z tytułu dostaw i usług oraz pozostałe zobowiązania	36	12	14
Kredyty, pożyczki i zobowiązania z tytułu leasingu finansowego	-	-	8
Pochodne instrumenty finansowe	230	538	712
Zobowiązania z tytułu świadczeń pracowniczych	1 471	1 216	1 128
Rezerwy na pozostałe zobowiązania i inne obciążenia	718	484	518
	2 455	2 250	2 380
Zobowiązania krótkoterminowe			
Zobowiązania z tytułu dostaw i usług oraz pozostałe zobowiązania	2 227	1 828	1 728
Kredyty, pożyczki i zobowiązania z tytułu leasingu finansowego	1 013	-	3
Zobowiązania z tytułu bieżącego podatku dochodowego od osób prawnych	390	1 588	669

Pochodne instrumenty finansowe	23	330	482
Zobowiązania z tytułu świadczeń pracowniczych	110	107	93
Rezerwy na pozostałe zobowiązania i inne obciążenia	36	14	18
	3 799	3 867	2 993
RAZEM ZOBOWIĄZANIA	6 254	6 117	5 373
RAZEM ZOBOWIĄZANIA I KAPITAŁ WŁASNY	28 177	29 252	19 829

Kwoty w tabelach wyrażone są w milionach złotych

Źródło: <<http://2012.raportroczny.kghm.pl/pl/sprawozdanie-z-sytuacji-finansowej/sprawozdanie-z-sytuacji-finansowej/sprawozdanie-z-sytuacji-finansowej/>> [dostęp: 5.08.2015]

4.2.3. Sprawozdanie z wyniku i pozostałych całkowitych dochodów

Sprawozdanie z wyniku i pozostałych całkowitych dochodów nawiązuje do jednej z dwóch opisywanych w literaturze koncepcji zysku¹³¹. Według pierwszej koncepcji zysk rozumiany jest jako miara dokonań przedsiębiorstwa i jego zarządu w danym okresie; jest zatem pojmowany jako swoisty miernik efektywności zarządzania przedsiębiorstwem. W tym ujęciu zysk wyraża rezultaty normalnej działalności operacyjnej o charakterze powtarzalnym i ciągłym. Natomiast według drugiej koncepcji zysk utożsamiany jest z przyrostem zasobów powierzonych przedsiębiorstwu przez jego właścicieli. W tym przypadku zysk jest obliczany, jako przyrost wartości kapitału własnego (aktywów netto) z okresu na okres (z wyłączeniem transakcji z właścicielami). Te koncepcje zysku są podstawą dwóch ujęć wyniku działalności przedsiębiorstwa. Po pierwsze jako bieżący wynik operacyjny, który jest zasadniczą składową wyniku finansowego netto oraz po drugie jako wynik całościowy, który ukazuje zmianę wartości aktywów netto przedsiębiorstwa w okresie sprawozdawczym.

Sporządzenie sprawozdania z wyniku całościowego uwarunkowane jest odpowiednią klasyfikacją przychodów i kosztów, która umożliwia właściwe ich ujmowania w sprawozdaniu finansowym. Ze względu na tę potrzebę, przychody i koszty można podzielić na:

- ujmowane w rachunku wyników bieżącego okresu (przychody i koszty wynikowe);
- ujmowane bezpośrednio w kapitale własnym i niewpływające na wynik finansowy bieżącego okresu (przychody i koszty kapitałowe)¹³².

¹³¹ Por. Hendriksen, van Breda, op. cit., s. 353.

¹³² Por. J. Gad, *Sprawozdanie z wyniku całościowego jako źródło informacji na temat kapitałowych przychodów i kosztów – doświadczenia polskiego i niemieckiego rynku kapitałowego*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości 75 (131), 2014, s. 50.

Ujęcie kapitałowe przychodów i kosztów umożliwia ich prezentację w kapitale własnym jednak bez ich wpływu na wynik finansowy. To sprawia, że nie pojawia się tzw. papierowy (wirtualny) zysk, który mógłby być podzielony i spowodować całkiem realną wypłatę dywidendy¹³³.

Ważnym podziałem przychodów i kosztów dla sprawozdania z wyniku całościowego jest ich podział na przychody i koszty bieżącego okresu oraz przychody i koszty lat ubiegłych. Zgodnie z kryterium przyczyny ich powstania i ujęcia w rachunku wyników wyodrębnia się przychody i koszty będące rezultatem zdarzeń bieżącego okresu oraz przychody i koszty będące rezultatem wyceny aktywów i zobowiązań na dzień bilansowy.

Ogólne zasady prezentacji składników sprawozdania z wyniku całościowego po raz pierwszy zostały ustalone w MSR I w 2008 r. Natomiast do prezentacji wyniku całościowego jednostki przygotowujące swoje sprawozdania zgodnie z MSR zostały zobligowane, począwszy od 2009 r. Zgodnie z nowym, wydanym w 2013 r. MSR 1 – pełne sprawozdanie finansowe obejmuje „sprawozdanie z wyniku i pozostałych całkowitych dochodów za dany okres”¹³⁴. Ten układ sprawozdania zaczął obowiązywać od okresów rocznych rozpoczynających się 1 lipca 2012 r. lub później (zatem jeżeli jednostka miała rok obrotowy pokrywający się z rokiem kalendarzowym powinna stosować je od 1 stycznia 2013 r.). Jednostka może nazywać to sprawozdanie inaczej, niż uczyniono to w niniejszym standardzie. Sam standard MSR 1 wskazuje, że jednostka może na przykład stosować tytuł „sprawozdanie z całkowitych dochodów”, zamiast „sprawozdanie z wyniku i pozostałych całkowitych dochodów”.

Zgodnie z MSR 1§ 81 sprawozdanie z wyników i pozostałych całkowitych dochodów (sprawozdanie z całkowitych dochodów) powinno zawierać oprócz sekcji dotyczących wyniku (zysków lub strat) i pozostałych całkowitych dochodów, dane dotyczące:

- wyniku;
- sumy pozostałych całkowitych dochodów;
- całkowitych dochodów w danym okresie, będących sumą wyniku i innych całkowitych dochodów.

Istnieje możliwość sporządzenia jednego sprawozdania z wyniku (zysków lub strat) i pozostałych całkowitych dochodów, prezentując wyniki (zyski lub straty) i pozostałe całkowite dochody w dwóch odrębnych sekcjach. Sekcje te przedstawiane są razem, niemniej sekcja wyniku (zysków lub strat) przedstawiana jest jako pierwsza, a po niej prezentowana powinna być sekcja pozostałych całkowitych dochodów. Jednostka może jednak również

¹³³ Ibidem, s. 50.

¹³⁴ MSSF 2013, op. cit., s. 596.

przedstawić sekcję wyniku (zysków lub strat) w osobnym sprawozdaniu z zysków lub strat. W przypadku gdy skorzysta z takiej opcji, osobne sprawozdanie z wyników (zysków lub strat) powinno nastąpić przed sprawozdaniem z całkowitych dochodów, w którym to sprawozdaniu nie przedstawia się już całej sekcji dotyczącej wyniku (zysków lub strat), a jedynie na początku przedstawia się dane końcowe dotyczące wyniku (zysków lub strat). Trzeba zaznaczyć, że istnieje obowiązek podzielenia i przypisania wyniku (zysków lub strat) oraz całkowitych dochodów odpowiednio do udziałów niedających kontroli oraz właścicieli jednostki dominującej (§ 81B).

MSR 1 określa minimum informacji zawartych w sprawozdaniu. W § 82 tego standardu wskazano, iż oprócz pozycji wymaganych przez inne MSSF obligatoryjne jest wykazanie:

- a) przychodów;
 - aa) zysków i strat wynikających z zaprzestania ujmowania aktywów finansowych wycenianych w zamortyzowanym koszcie;
 - b) kosztów finansowych;
 - c) udziału w wyniku jednostek stowarzyszonych i wspólnych przedsięwzięć wycenianych metodą praw własności;
 - ca) wszelkich zysków lub strat wynikających z różnicy między poprzednią wartością bilansową a wartością godziwą składnika aktywów finansowych na dzień jego przeklasyfikowania (zdefiniowanego w MSSF 9), jeżeli składnik aktywów podlega przekwalifikowaniu, czego skutkiem jest jego wycena w wartości godziwej;
 - d) obciążeń z tytułu podatku dochodowego;
 - e) wyniku działalności zaniechanej.

Należy dodać, że jednostka ma obowiązek prezentacji wszystkich pozycji dochodów i kosztów poniesionych w danym okresie, chyba że inne MSSF wymagają lub zezwalają na inne podejście. Jednocześnie jednostka nie powinna prezentować zysków i strat nadzwyczajnych ani w sprawozdaniu z wyniku i w sprawozdaniu z pozostałych całkowitych dochodów, ani w informacji dodatkowej.

Klasyfikacja kosztów ujętych w sprawozdaniu z wyniku może być dokonana według kryterium rodzajowego lub funkcjonalnego w zależności od tego, która forma prezentacji dostarcza więcej wiarygodnych i bardziej przydatnych informacji. A zatem rachunek wyników może być sporządzony według wariantu porównawczego lub wariantu kalkulacyjnego. Przy wyborze wariantu rachunku wyników jednostka powinna kierować się jego wiarygodnością i przydatnością dla czytelników sprawozdania.

W § 102 podany jest przykład prezentacji pozycji rachunku wyników według wariantu porównawczego. Jest on następujący:

- przychody;
- pozostałe dochody;
- zmiana stanu zapasów wyrobów gotowych i produkcji w toku;
- zużycie surowców i materiałów;
- świadczenia pracownicze;
- amortyzacja;
- pozostałe koszty;
- koszty ogółem;
- wynik przed opodatkowaniem.

Z kolei § 103 ukazuje pozycje rachunku wyników według wariantu kalkulacyjnego. Są nimi:

- przychody;
- koszt własny sprzedaży;
- zysk brutto na sprzedaży;
- pozostałe dochody;
- koszty sprzedaży;
- koszty ogólnego zarządu;
- pozostałe koszty;
- wynik przed opodatkowaniem.

W tym jednak wariantcie dodatkowo należy ujawnić informacje o kosztach w układzie rodzajowym, w tym amortyzację i koszty świadczeń pracowniczych (wynagrodzeń).

Sekcja dotycząca pozostałych całkowitych dochodów przedstawia składniki kwot zaliczanych do pozostałych całkowitych dochodów w danym okresie, sklasyfikowanych według rodzaju (w tym udział w innych całkowitych dochodach jednostek stowarzyszonych i wspólnych przedsięwzięć rozliczanych zgodnie z metodą praw własności) oraz zgrupowanych w te kwoty, które zgodnie z innymi MSSF:

- nie zostaną w kolejnych okresach przeklasyfikowane do wyniku (zysków lub strat) oraz
- zostaną w kolejnych okresach przeklasyfikowane do wyniku (zysku lub straty) po spełnieniu określonych warunków (§ 82A).

Składniki pozostałych całkowitych dochodów obejmują:

- zmiany w nadwyżce z przeszacowania (MSR 16 Rzeczowe aktywa trwałe oraz MSR 38 Wartości niematerialne);
- zyski i straty aktuarialne powstałe w związku z programem określonych świadczeń (ujęte zgodnie z § 93A MSR 19 Świadczenia pracownicze);
- zyski i straty powstałe w rezultacie przeliczenia pozycji sprawozdania finansowego jednostki działającej zagranicą (MSR 21 Skutki zmian kursów wymiany walut obcych);

- zyski i straty powstałe w wyniku przeszacowania składników aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży (MSR 39 Instrumenty finansowe: ujmowanie i wycena);

- efektywną część zysków i strat związanych z instrumentem zabezpieczającym przepływy pieniężne (MSR 39).

Zgodnie z § 90 jednostka powinna ujawnić kwotę podatku dochodowego odnoszącego się do pozostałych całkowitych dochodów, w tym do korekt wynikających z przeklasyfikowania, albo w sprawozdaniu z wyniku i pozostałych całkowitych dochodów, albo w informacji dodatkowej. Jednocześnie § 91 umożliwia prezentowanie składników pozostałych całkowitych dochodów:

- pomniejszonych o dotyczące ich skutki podatkowe albo

- przed ujęciem odnośnych skutków podatkowych z wykazaniem łącznej kwoty podatku dochodowego odnoszącej się do tych składników.

Warto dodać, że składniki pozostałych całkowitych dochodów są prezentowane nie tylko w sprawozdaniu z wyniku i pozostałych całkowitych dochodów, ale również w sprawozdaniu z sytuacji finansowej oraz w sprawozdaniu ze zmian w kapitale własnym. W sprawozdaniu z sytuacji finansowej przychody i koszty kapitałowe znajdują odzwierciedlenie w składnikach kapitału własnego, takich jak kapitał z aktualizacji wyceny oraz w zysku zatrzymanym (z lat ubiegłych). Natomiast w sprawozdaniu ze zmian w kapitale własnym poszczególne pozycje pozostałych dochodów całościowych są ujmowane w odpowiednich pozycjach kapitału własnego.

Rekapitulując, międzynarodowe standardy nie narzucają formy ani struktury sprawozdania z wyniku i pozostałych całkowitych dochodów. Nie określają one również kolejności prezentowanych pozycji ani szczegółowości sprawozdania. Niemniej określają tzw. minimum informacyjne (pozycje, które powinny zostać wyodrębnione w sprawozdaniu z całkowitych dochodów). MSR 1 nie narzuca przy tym sposobu wykazywania przychodów i kosztów; wymaga jedynie odrębnego wykazywania kosztów finansowych. Zatem jednostki posiadają prawo wyboru grupowania poszczególnych kategorii wynikowych oraz klasyfikowania przychodów i kosztów.

Sprawozdanie z wyniku i pozostałych całkowitych dochodów w zamierzeniu ma na celu zwiększenie przejrzystości informacji dotyczących dokonań jednostki. Czy tak jest w istocie? W związku z tym, że MSR 1 pozostawia jednostkom wiele swobody zarówno co do formy samego sprawozdania, jak i jego wewnętrznej struktury, nie wypracowano jeszcze w praktyce jednolitego standardu sprawozdawczego dla tego sprawozdania, co oczywiście rodzi w praktyce wiele problemów zarówno dla sporządzających to sprawozdanie, jak i jego czytelników. Przykładem sprawozdania z wyni-

ków i pozostałych całkowitych dochodów jednostki jest roczne sprawozdanie sporządzone przez spółkę KGHM Polska Miedź S.A. Składa się ono z dwóch osobnych sprawozdań, tj. ze sprawozdania z zysków lub strat, oraz ze sprawozdania z całkowitych dochodów (patrz tabela 2). Sprawozdanie z zysków i strat jest przygotowane według wariantu kalkulacyjnego, zatem koszty prezentowane są w podziale według ich funkcji. Wykazane w sprawozdaniu wielkości informacyjne nie wykraczają poza minimum informacyjne. Bardziej szczegółowe informacje są zamieszczone w informacji dodatkowej¹³⁵.

Tabela 2. Sprawozdanie z wyniku i pozostałych całkowitych dochodów KGHM Polska Miedź S.A. za 2012 r.

	Za okres	
	od 01.01.12 do 31.12.12	od 01.01.11 do 31.12.11 przekształcony
Przychody ze sprzedaży	20 737	20 097
Koszty sprzedanych produktów, towarów i materiałów	(12 786)	(9 853)
Zysk brutto ze sprzedaży	7 951	10 244
Koszty sprzedaży	(113)	(111)
Koszty ogólnego zarządu	(703)	(696)
Pozostałe przychody operacyjne	1 400	5 093
Pozostałe koszty operacyjne	(2 109)	(769)
Zysk z działalności operacyjnej	6 426	13 761
Koszty finansowe netto	(9)	(34)
Zysk przed opodatkowaniem	6 417	13 727
Podatek dochodowy	(1 549)	(2 333)
Zysk netto	4 868	11 394
Zysk na akcję za okres roczny (wyrażony w złotych na jedną akcję)		
- podstawowy	24,34	56,97
- rozwodniony	24,34	56,97

¹³⁵ Por. *Polityka rachunkowości i inne informacje objaśniające*, <<http://2012.raportroczny.kghm.pl/pl/sprawozdanie-z-sytuacji-finansowej/skonsolidowane-sprawozdanie-z-sytuacji-finansowej/polityka-rachunkowosci-i-inne-informacje-objasnajace-do-skonsolidowanego-sprawozdania-finansowego/>> [dostęp: 5.08.2015].

Sprawozdanie z całkowitych dochodów

	Za okres	
	od 01.01.12 do 31.12.12	od 01.01.11 do 31.12.11 przekształcony
Zysk netto	4 868	11 394
Inne całkowite dochody:		
Inne całkowite dochody, które zostaną przeklasyfikowane na zyski lub straty po spełnieniu określonych warunków	(249)	324
Aktywa finansowe dostępne do sprzedaży	48	(198)
Podatek dochodowy	(9)	38
Instrumenty zabezpieczające przepływy pieniężne	39	(160)
Podatek dochodowy	(355)	598
	67	(114)
	(288)	484
Inne całkowite dochody, które nie zostaną przeklasyfikowane na zyski lub straty	(163)	(59)
Straty aktuarialne	(201)	(73)
Podatek dochodowy	38	14
Inne całkowite dochody za okres obrotowy, netto	(412)	265
ŁĄCZNE CAŁKOWITE DOCHODY	4 456	11 659

Kwoty w tabeli wyrażone są w milionach złotych.

Źródło: <[http://2012.raportroczny.kghm.pl/pl/sprawozdanie-z-sytuacji-finansowej/sprawozdanie-z-zyskow-lub-strat/](http://2012.raportroczny.kghm.pl/pl/sprawozdanie-z-sytuacji-finansowej/sprawozdanie-z-sytuacji-finansowej/sprawozdanie-z-zyskow-lub-strat/)> [dostęp: 5.08.2015]; <<http://2012.raportroczny.kghm.pl/pl/sprawozdanie-z-sytuacji-finansowej/sprawozdanie-z-sytuacji-finansowej/sprawozdanie-z-calkowitych-dochodow-1/>> [dostęp: 5.05.2015]

4.2.4. Sprawozdanie z przepływów pieniężnych

W MSSF podkreśla się, że informacje o przepływach pieniężnych powinny stanowić dla użytkowników sprawozdania podstawę do oceny jednostki w zakresie wykorzystywania tych przepływów. Kwestia prezentacji i ujawnień informacji o przepływach pieniężnych jest przedmiotem regulacji MSR 7. Standard ten wymaga, aby informacje o zmianach stanu środków pieniężnych oraz ekwiwalentów środków pieniężnych jednostki gospodarczej były prezentowane w sprawozdaniu z przepływów pieniężnych. Przepływy pieniężne powinny być wykazywane z ich podziałem na działalność operacyjną, inwestycyjną i finansową.

MSR 7 nie narzuca formy sprawozdania z przepływów pieniężnych. Nie jest określona kolejność wykazywanych pozycji ani stopień szczegółowości prezentacji. Standard nie określa minimum informacyjnego (pozycji obowiązkowych, które muszą znaleźć się w sprawozdaniu). Wskazuje się przy tym, że forma sprawozdania powinna jak najbardziej odpowiadać prowadzonej przez jednostkę działalności. W § 18 stwierdza się, że jednostka powinna wykazać przepływy środków pieniężnych z działalności operacyjnej, stosując jedną z dwóch metod:

- bezpośrednią, kiedy to ujawniane powinny być główne kategorie wpływów i wydatków pieniężnych i płatności pieniężnych brutto;
- pośrednią, przy której wynik finansowy (zysk lub stratę) koryguje się o skutki transakcji mających niepieniężny charakter, o czynne i bierne rozliczenia międzyokresowe przeszłych lub przyszłych wpływów lub płatności pieniężnych dotyczących działalności operacyjnej oraz pozycje dochodów i kosztów związanych z przepływami pieniężnymi z działalności inwestycyjnej lub finansowej.

Zalecaną metodą wykazywania przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej jest metoda bezpośrednia, gdyż ułatwia ona zrozumienie całego sprawozdania finansowego oraz jest źródłem informacji użytecznych przy szacowaniu przyszłych przepływów pieniężnych generowanych przez jednostkę. Przykładem sprawozdania z przepływów pieniężnych sporządzonego według metody pośredniej jest sprawozdanie spółki KGHM Polska Miedź S.A.

Tabela 3. Sprawozdanie z przepływów pieniężnych KGHM Polska Miedź S.A. za 2012 r.

	Za okres	
	od 01.01.12 do 31.12.12	od 01.01.11 do 31.12.11 przekształcony
Przepływy pieniężne z działalności operacyjnej		
Zysk netto	4 868	11 394
Ogółem korekty zysku netto:	2 583	(1 341)
Podatek dochodowy rozliczony w zysk lub stratę	1 549	2 333
Amortyzacja	772	672
Zyski ze zbycia jednostki zależnej i jednostki stowarzyszonej	-	(2 662)
Odpis z tytułu utraty wartości pożyczki, rzeczowych aktywów trwałych, aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży	185	-

Odsetki i udziały w zyskach (dywidendy)	(58)	(288)
(Zyski) / Straty z tytułu różnic kursowych	856	(871)
Zmiana stanu rezerw	70	34
Zmiana stanu aktywów / zobowiązań z tytułu instrumentów pochodnych	(2)	(546)
Przekwalifikowanie innych całkowitych dochodów do zysku lub straty w wyniku realizacji instrumentów pochodnych	(333)	(241)
Inne korekty	4	(7)
Zmiany stanu kapitału obrotowego	(460)	235
Zapasy	(636)	(344)
Należności z tytułu dostaw i usług oraz pozostałe należności	(180)	544
Zobowiązania z tytułu dostaw i usług oraz pozostałe zobowiązania	356	35
Podatek dochodowy zapłacony	(2 748)	(1 285)
Przepływy pieniężne netto z działalności operacyjnej	4 703	8 768
Przepływy pieniężne z działalności inwestycyjnej		
Nabycie akcji, udziałów i certyfikatów inwestycyjnych jednostek zależnych	(9 604)	(201)
Wpływy ze sprzedaży i likwidacji akcji i udziałów jednostek zależnych	-	982
Nabycie wspólnych przedsięwzięć	(33)	-
Wpływ ze sprzedaży akcji jednostki stowarzyszonej	-	3 672
Nabycie rzeczowych aktywów trwałych i wartości niematerialnych	(1 647)	(1 406)
Wydatki z tytułu udzielonych zaliczek na nabycie rzeczowych aktywów trwałych i wartości niematerialnych	(93)	(59)
Wpływy ze sprzedaży rzeczowych aktywów trwałych i wartości niematerialnych	16	6
Nabycie aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży	-	(1 566)
Wpływy ze sprzedaży aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży	-	1 548
Nabycie aktywów finansowych przeznaczonych na likwidację kopalń	(27)	(26)
Założenie lokat	-	(450)
Rozwiązanie lokat	-	800
Pożyczki udzielone	(8)	-
Wpływy z tytułu spłaty udzielonych pożyczek	5	5
Odsetki otrzymane	3	12
Dywidendy otrzymane	57	277
Inne wydatki inwestycyjne	(4)	(4)

Przepływy pieniężne netto z działalności inwestycyjnej	(11 335)	3 590
Przepływy pieniężne z działalności finansowej		
Wpływy z tytułu otrzymanych kredytów i pożyczek	1 039	-
Spłata zobowiązań z tytułu leasingu finansowego	-	(13)
Dywidendy wypłacone	(5 668)	(2 980)
Inne wpływy/(wydatki) finansowe	10	-
Przepływy pieniężne netto z działalności finansowej	(4 619)	(2 993)
Przepływy pieniężne netto razem	(11 251)	9 365
Zyski z różnic kursowych z tytułu wyceny środków pieniężnych i ich ekwiwalentów	(878)	876
Zmiana stanu środków pieniężnych i ich ekwiwalentów	(12 129)	10 241
Stan środków pieniężnych i ich ekwiwalentów na początek okresu	12 836	2 595
Stan środków pieniężnych i ich ekwiwalentów na koniec okresu	707	12 836
w tym środki pieniężne o ograniczonej możliwości dysponowania	1	3

Kwoty w tabeli wyrażone są w milionach złotych.

Źródło: <<http://2012.raportroczny.kghm.pl/pl/sprawozdanie-z-sytuacji-finansowej/sprawozdanie-z-sytuacji-finansowej/sprawozdanie-z-przeplywow-pienieznych/>>[dostęp: 5.08.2015]

4.2.5. Sprawozdanie ze zmian w kapitale własnym

Zgodnie z MSR 1 § 106 w sprawozdaniu ze zmian w kapitale własnym jednostka wykazuje:

1) sumy całkowitych dochodów za dany okres, z podziałem na część przypisaną udziałowcom spółki dominującej i na udziały niedające kontroli (mniejszościowe);

2) dla każdego składnika kapitału własnego skutki retrospektywnego zastosowania lub retrospektywnych przekształceń dokonanych w myśl MSSF 8;

3) dla każdego składnika kapitału własnego – uzgodnienie jego wartości z dnia kończącego okres sprawozdawczy z kwotą z dnia rozpoczynającego ten okres, z tym że oddzielnie należy ujawnić zmiany wpływające z:

- wyniku,

- pozostałych całkowitych dochodów; (MSR 1 w § 106A obliguje jednostkę do przedstawienia w sprawozdaniu ze zmian w kapitale własnym lub w informacjach dodatkowych analizy poszczególnych pozycji pozostałych całkowitych dochodów – dla każdego składnika kapitału własnego),

- transakcji z właścicielami występującymi w charakterze udziałowców, wykazując odrębnie wkłady wniesione przez właścicieli oraz wypłaty na ich rzecz, a także zmiany w udziale własnościowym jednostki dominującej w jednostkach zależnych, które nie skutkują utratą kontroli.

Ponadto § 107 stanowi, że w sprawozdaniu ze zmian w kapitale własnym albo w dodatkowych notach powinna być prezentowana kwota należnych właścicielom dywidend za dany okres sprawozdawczy oraz kwota dywidend na jedną akcję.

Tabela 4. Sprawozdanie ze zmian w kapitale własnym KGHM Polska Miedź S.A. za 2012 r.

	Wyszczególnienie				
	Kapitał akcyjny	Kapitał z tytułu wyceny aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży	Kapitał z tytułu wyceny instrumentów zabezpieczających przepływy pieniężne	Zyski zatrzymane	Razem kapitał własny
Stan na 1 stycznia 2012 r. przekształcony	2 000	(39)	574	20 600	23 135
Dywidenda z zysku za 2011 r. wypłacona	-	-	-	(5 668)	(5 668)
Łączne całkowite dochody	-	39	(288)	4 705	4 456
Zysk netto	-	-	-	4 868	4 868
Inne całkowite dochody	-	39	(288)	(163)	(412)
Stan na 31 grudnia 2012 r.	2 000	-	286	19 637	21 923
Stan na 1 stycznia 2011 r. przekształcony	2 000	121	90	12 245	14 456
Dywidenda z zysku za 2010 r. wypłacona	-	-	-	(2 980)	(2 980)
Łączne całkowite dochody	-	(160)	484	11 335	11 659
Zysk netto	-	-	-	11 394	11 394
Inne całkowite dochody	-	(160)	484	(59)	265
Stan na 31 grudnia 2011 r. przekształcony	2 000	(39)	574	20 600	23 135

Kwoty w tabelach wyrażone są w milionach złotych.

Źródło: <[http://2012.raportroczny.kghm.pl/pl/sprawozdanie-z-sytuacji-finansowej/sprawozdanie-ze-zmian-w-kapitale-wlasnym/](http://2012.raportroczny.kghm.pl/pl/sprawozdanie-z-sytuacji-finansowej/sprawozdanie-z-sytuacji-finansowej/sprawozdanie-ze-zmian-w-kapitale-wlasnym/)> [dostęp: 5.08.2015].

Zestawienie zmian w kapitale własnym zależnie od systemu standaryzacji sprawozdawczości może mieć różną formę. Zgodnie ze standardami międzynarodowymi zestawienie to ma formę zestawienia tabelarycznego.

W kolumnach tabeli znajdują się wyróżnione kategorie kapitału własnego, natomiast w wierszach ukazywane są tytuły zmian zaistniałych w danym okresie zmian. W przypadku każdej kategorii kapitału własnego podawany jest ponadto jej stan na początku i na końcu roku. Dobrym przykładem respektowania tych zasad jest sprawozdanie ze zmian w kapitale własnym sporządzone przez spółkę KGHM Polska Miedź S.A. (patrz tabela 4).

4.2.6. Informacja dodatkowa

Według MSR 1 częścią sprawozdania finansowego jest informacja dodatkowa. Zgodnie z § 112 ta część sprawozdania przeznaczona jest do:

1) prezentowania informacji o podstawach, jakimi kierowano się przy sporządzaniu sprawozdania finansowego oraz polityce (zasadach) rachunkowości, jaką przyjęto w roku sprawozdawczym;

2) ujawniania informacji, które nie są wykazywane w innych częściach sprawozdania finansowego, a są wymagane przez MSR-y;

3) dostarczania informacji, które nie są prezentowane w innych częściach sprawozdania finansowego, lecz ich ujawnienie jest niezbędne dla zrozumienia treści w nim ukazanych.

Informacje dodatkowe do sprawozdań finansowych powinny być prezentowane w sposób usystematyzowany. To oznacza, że każda pozycja w sprawozdaniu finansowym powinna mieć odesłanie do ewentualnych informacji w notach dodatkowych (§ 113). Standard wymaga zachowania odpowiedniej kolejności podawanych informacji zawartych w notach dodatkowych do sprawozdania finansowego. Kolejność ta jest następująca:

- stwierdzenie zgodności sprawozdań finansowych z MSSF;
- opis zastosowanych przez przedsiębiorstwo istotnych zasad (polityki) rachunkowości;

- uzupełniające informacje do pozycji prezentowanych w sprawozdaniach finansowych;

- inne ujawnienia dotyczące zobowiązań warunkowych oraz nieujętych zobowiązań wynikających z zawartych umów oraz informacji niefinansowych, takich jak np. cele i polityka zarządzania ryzykiem finansowym jednostki.

Jeśli chodzi o ujawnienie polityki (zasad) rachunkowości, MSR 1 wymaga podania:

- zasad wyceny zastosowanej do sporządzenia sprawozdań finansowych (koszt historyczny, wartość bieżąca, wartość netto możliwa do użycia, wartość godziwa, wartość odzyskiwalna);

- innych zastosowanych zasad (rozwiązań), których znajomość jest niezbędna dla lepszego zrozumienia sprawozdań finansowych, szczególnie wówczas gdy zasady te są wybrane spośród alternatyw dopuszczonych przez MSSF.

Ponadto w MSR 1 § 125 przyjmuje się, że jednostka powinna ujawnić główne założenia odnośnie do przyszłości oraz inne podstawowe przyczyny szacunku niepewności, które przyjęła na koniec okresu sprawozdawczego. W przypadku aktywów i zobowiązań jednostki, których wartość na koniec okresu sprawozdawczego uległa istotnej korekcie należy podać ich rodzaj i wartość bilansową na koniec okresu.

Szczególnie wartościową częścią informacji dodatkowej dla właścicieli kapitału jest część poświęcona celom, zasadom i procesom zarządzania kapitałami jednostki. W myśl § 135 w tej części informacji dodatkowej należy ujawnić m.in.:

- opis składników zarządzanego kapitału;
- wymagania zewnętrzne w stosunku do zarządzanych kapitałów i sposób ich uwzględnienia w zarządzaniu;
- zmiany kapitału w stosunku do poprzedniego okresu.

MSR 1 (§ 137) obliguje również do ujawnienia informacji dotyczących:

1) kwoty dywidend zaproponowanych lub zadeklarowanych do dnia zatwierdzenia sprawozdania finansowego i odpowiadające im kwoty przypadające na jedną akcję;

2) kwoty wszystkich skumulowanych dywidend należnych z tytułu posiadania udziałów (akcji), które nie zostały uznane za rezultat podziału zysków.

Inne konieczne ujawnienia wymagane przez MSR 1 to:

- siedziba i forma prawna jednostki, kraj, w którym została zarejestrowana oraz jej adres;
- opis rodzaju i podstawowego przedmiotu działalności;
- nazwa jednostki dominującej oraz jednostki dominującej najwyższego szczebla w grupie;
- jeżeli jest to jednostka o ograniczonym czasie funkcjonowania, informacje na temat długości tego okresu.

* * *

Według podejścia Rady Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, sprawozdania finansowe przedsiębiorstw powinny być sporządzane według tych samych ram koncepcyjnych, niemniej szczegółowe reguły, zasady mogą różnić się w poszczególnych krajach. Organizacja ta dopuszcza istnienie opcji - alternatywnych rozwiązań. Wśród nich wyróżnia jednak

lepsze, które preferuje, i gorsze, uznane za dozwolone alternatywy. Wśród elementów składowych sprawozdania finansowego – sprawozdanie z sytuacji finansowej, które zastąpiło klasycznie pojmowany bilans, a zwłaszcza sprawozdanie z wyniku i pozostałych całkowitych dochodów, które zastąpiło tradycyjny rachunek zysków i strat – stanowią przykład nowego podejścia do raportowania sytuacji majątkowej i finansowej przedsiębiorstwa oraz osiągniętego przez niego wyniku. Te nowe koncepcje sprawozdań (przy uzupełnieniu ich przez odpowiednie noty objaśniające) charakteryzują się większym potencjałem informacyjnym w porównaniu z poprzednimi wersjami, co jest ich niewątpliwą zaletą. Stawiają jednak przed sporządzającymi i użytkownikami tych raportów znacząco większe wymagania co do znajomości przepisów szczegółowych dotyczących zarówno sporządzania, jak i ich interpretacji. Stąd nie dziwi rosnąca rola informacji dodatkowej w systemie sprawozdawczości finansowej. W tej części sprawozdania oprócz tradycyjnych informacji na temat podstaw sporządzania sprawozdania finansowego i stosowanych przez jednostkę zasad (polityki) rachunkowości, informacji uzupełniających, które doprecyzowują dane dotyczące poszczególnych składników podstawowych dokumentów sprawozdawczych, szczególnie ważne są informacje, które nie zostały zawarte w tych dokumentach, a które umożliwiają lepszą ocenę sytuacji gospodarczej przedsiębiorstwa (w tym ryzyka prowadzonej działalności, skali zagrożeń czy też rysujących się szans). Pomimo że standardy międzynarodowe nie wymagają ujawniania informacji na temat planowanych budżetów i formułowanych prognoz, wielce użyteczne dla zewnętrznych interesariuszy przedsiębiorstwa byłoby uzyskanie tego typu informacji; pomogłyby im one – rzecz jasna – w kreśleniu przyszłych scenariuszy gospodarczych jednostki.

4.3. Regulacje Unii Europejskiej (EWG)

Unia Europejska jeszcze jako Europejska Wspólnota Gospodarcza podjęła trud harmonizacji rachunkowości i sprawozdawczości finansowej. Z tą myślą przyjęto wiele dyrektyw dotyczących rachunkowości i sprawozdawczości finansowej oraz badania i weryfikacji sprawozdań finansowych. Dyrektywy, tak jak standardy, stanowią wzorce dotyczące sprawozdania finansowego, jednak w przeciwieństwie do standardów zawierają tylko ogólne zasady sporządzania i układu sprawozdania finansowego. Ich celem jest znoszenie najbardziej „drastycznych” różnic w systemach sprawozdawczości finansowej funkcjonujących w krajach członkowskich. W związku z tym ograniczono liczbę różnych rozwiązań i jednocześnie umożliwiono ujęcie w przepisach lokalnych niezbędnych modyfikacji. Zasady te implemento-

wane są za pomocą obowiązującego w danym państwie członkowskim systemu prawa.

W zakresie sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw najważniejszymi regulacjami były Czwarta Dyrektywa z dnia 25 lipca 1978 r. nr 78/660/EEC w sprawie rocznych sprawozdań finansowych niektórych rodzajów spółek i Siódma Dyrektywa z dnia 13 czerwca 1983 r. nr 83/349/EEC w sprawie skonsolidowanych sprawozdań finansowych. Uchwalono również dyrektywy stanowiące uzupełnienie dyrektyw Czwartej i Siódmej, które dotyczą banków, instytucji finansowych¹³⁶, zakładów ubezpieczeń¹³⁷ bądź wymogów informacyjnych oddziałów niektórych spółek¹³⁸.

Jedna z dyrektyw – Ośma z dnia 13 kwietnia 1984 r. nr 84/253/EEC regulowała zagadnienia rewizji sprawozdań finansowych. Określiła ona uprawnienia i kwalifikacje wymagane od biegłych rewidentów weryfikujących sprawozdania. Została ona zastąpiona przez Dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady z 17 maja 2006 r. nr 2006/43/WE w sprawie ustawowych badań rocznych sprawozdań finansowych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych.

Czwarta Dyrektywa EWG (UE) regulowała bardzo wiele problemów rachunkowości przedsiębiorstw. Znalazły się w niej również przepisy dotyczące zasad sporządzania, publikowania i badania rocznych sprawozdań finansowych spółek. Zasady te sformułowano w 62 artykułach. Czwarta Dyrektywa miała zapewnić „prawdziwy i rzetelny” obraz rezultatów działalności przedsiębiorstwa zawarty w sprawozdaniach finansowych. Przyjęto, iż przedsiębiorstwo powinno sporządzić bilans, rachunek zysków i strat oraz noty sprawozdawcze (informację dodatkową). Zobowiązano przedsiębiorstwa, aby w trakcie przygotowywania sprawozdania finansowego respektowały zasady: memoriałową, wyceny według kosztu historycznego, domniemania o kontynuacji działalności, ostrożności i zasadę ciągłości. Czwarta Dyrektywa dopuszczała alternatywne metody mierzenia wartości księgowych. Jednocześnie zobligowano przedsiębiorstwa do podawania w notach dodatkowych do sprawozdania informacji o przyjętej metodzie wyceny.

¹³⁶ Dyrektywa Rady z dnia 8 grudnia 1986 r. w sprawie rocznych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych banków i innych instytucji finansowych (86/635/EEC), Dz. Urz. WE L 372 z 31 grudnia 1986 r.

¹³⁷ Dyrektywa Rady z dnia 19 grudnia 1991 r. w sprawie rocznych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych zakładów ubezpieczeń (91/674/EEC), Dz. Urz. WE L 374 z 31 grudnia 1991 r.

¹³⁸ Jedenasta Dyrektywa Rady z dnia 21 grudnia 1989 r. dotycząca wymogów ujawniania informacji odnośnie do oddziałów utworzonych w Państwie Członkowskim przez niektóre rodzaje spółek podlegające prawu innego państwa (89/666/EEC), Dz. Urz. WE L 395 z 30 grudnia 1989 r. Została ona częściowo uchylona przez wprowadzenie dyrektywy 2013/34/ UE.

Siódma Dyrektywa, której przedmiotem jest konsolidacja sprawozdań finansowych zawiera 51 artykułów. Przepisy dyrektywy określiły warunki przygotowywania skonsolidowanych sprawozdań finansowych, w tym warunki wyłączenia z obowiązku konsolidacji (sekcja 1 art. 1-15), a także sposób ich przygotowania (sekcja 2 art. 16-35). W dyrektywie stwierdzono, że skonsolidowane sprawozdania finansowe obejmują skonsolidowany bilans, skonsolidowany rachunek zysków i strat oraz informację dodatkową. Dokumenty te miały stanowić jedną całość. Siódma Dyrektywa nałożyła obowiązek badania skonsolidowanych sprawozdań finansowych, a także obowiązek ich ogłaszania wraz z opinią wyrażoną przez osobę odpowiedzialną za badanie.

Dyrektywa Siódma podobnie jak Dyrektywa Czwarta dopuściła stosowanie tzw. rozwiązań alternatywnych, np. odnoszących się do:

- zakresu podmiotowego jednostek objętych konsolidacją sprawozdań;
- metod konsolidacji (pełna, praw własności);
- tworzenia rezerwy kapitałowej na wartość firmy przy pozostawieniu podstawowej zasady amortyzowania tej wartości¹³⁹.

Na początku XXI w. wymienione powyżej dyrektywy UE uznano za niewystarczająco adekwatne do nowych warunków funkcjonowania przedsiębiorstw, szczególnie działających na globalnym rynku. Ich słabością był często zbyt długi proces ich tworzenia i implementowania do krajowych regulacji prawnych. Co więcej, kraje członkowskie UE dążyły do ograniczania zmian w lokalnym prawie, co skutkowało trudnościami z porównywalnością w sprawozdaniach finansowych spółek z poszczególnych krajów. Jako słabość dyrektyw postrzegano również to, że rozwiązania w nich zawarte czerpały zarówno z modelu kontynentalnego, jak i modelu anglosaskiego rachunkowości, co powodowało istnienie wielu rozwiązań jednego problemu, i tym samym stwarzało trudności z ich zrozumieniem. Dyrektywy krytykowane były również za brak zróżnicowania rozwiązań ze względu na wielkość jednostki.

W odpowiedzi na krytykę dyrektyw Komisja Europejska przyjęła program reform na lata 2000-2005, w którym założyła dokonanie modernizacji dyrektyw Czwartej, Szóstej i Ósmej. Jej celem było również doprowadzenie do zgodności dyrektyw UE ze standardami międzynarodowymi. Do życia została powołana Europejska Grupa Doradcza Sprawozdawczości Finansowej i pracująca w jej ramach Grupa Ekspertów Technicznych, której zadaniem było koordynowanie i opiniowanie procesu wdrażania standardów

¹³⁹ Szerzej na ten temat w: *Harmonizacja rachunkowości*, op. cit., s. 58-62.

międzynarodowych do przepisów unijnych¹⁴⁰. Efektem realizacji programu było przyjęcie w 2002 r. rozporządzenia 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej w sprawie Międzynarodowych Standardów Rachunkowości i Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej¹⁴¹. Zgodnie z tym rozporządzeniem:

- dla wszystkich spółek z Unii Europejskie notowanych na regulowanych rynkach wprowadzono obowiązek stosowania Międzynarodowych Standardów Rachunkowości przy sporządzaniu skonsolidowanych sprawozdań finansowych począwszy od 2005 r.;

- kraje członkowskie mogły rozszerzać stosowanie Międzynarodowych Standardów Rachunkowości na spółki nienotowane na giełdach i także na sprawozdania jednostkowe;

- wprowadzenie Międzynarodowych Standardów Rachunkowości do unijnego systemu prawnego następuje na podstawie decyzji odpowiednich organów Unii Europejskiej i w taki sam sposób we wszystkich krajach członkowskich.

Kolejnym ważnym krokiem na drodze do harmonizacji przepisów dotyczących sprawozdawczości finansowej w UE było Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady¹⁴². W myśl tego rozporządzenia wszystkie jednostki sporządzające sprawozdania finansowe zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Sprawozdawczości Finansowej muszą uwzględnić postanowienia wersji MSR 1 „Prezentacja sprawozdań finansowych”, która zaczęła obowiązywać od 2009 r. Komisja Europejska przyjęła ten standard rozporządzeniem Komisji (WE) nr 1274/2008 z dnia 17 grudnia 2008 r.¹⁴³ Zatem od tego momentu w porządku prawnym UE zaczęły obowiązywać sprawozdania z sytuacji finansowej na koniec okresu oraz sprawozdania z wyników i pozostałych całkowitych dochodów za dany okres.

¹⁴⁰ *Financial reporting: Commission welcomes creation of European Technical Expert Group*, Brussels, 26th June 2001, <<http://www.iasplus.com/en/binary/resource/ecefrag.pdf>> [dostęp: 12.08.2013].

¹⁴¹ Dz. U. L 243 z 11 września 2002 r.

¹⁴² Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady, Dz. Urz. UE L z 2008 r. nr 320/1.

¹⁴³ Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1274/2008 z dnia 17 grudnia 2008 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 1126/2008 przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do Międzynarodowego Standardu Rachunkowości (MSR) 1 (1), Dz. Urz. UE L 339/3.

W 2011 r. – jako następny krok na drodze reform – Komisja Europejska podjęła działania nakierowane na wspieranie przedsiębiorczości i odpowiedzialności społecznej gospodarki. W ocenie Komisji Europejskiej Czwarta i Siódma Dyrektywa nie zapewniły wystarczającej przejrzystości sprawozdań finansowych i ich porównywalności w krajach członkowskich UE; jednocześnie w związku z ich złożonością powodowały zwiększenie obciążeń administracyjnych spółek, co szczególnie dotkliwie odczuwały przedsiębiorstwa z sektora MSP. Efektem tych działań było uchwalenie nowego aktu prawnego dotyczącego rachunkowości, a mianowicie Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/34/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie rocznych sprawozdań finansowych, skonsolidowanych sprawozdań finansowych i powiązanych sprawozdań niektórych rodzajów jednostek¹⁴⁴, która zmieniała Dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2006/43/WE oraz uchyliła Czwartą Dyrektywę Rady 78/660/EWG i Siódmą Dyrektywę Rady 83/349/EWG.

Dyrektywa 2013/34/UE odnosi się do spółek, w których odpowiedzialność właścicieli jest ograniczona, zatem obejmuje spółki akcyjne, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, spółki komandytowo-akcyjne, spółki jawne i spółki komandytowe oraz przedsiębiorstwa o podobnej formie prawnej. Dyrektywa dotyczy również instytucji kredytowych oraz zakładów ubezpieczeń, itp. Przepisy Dyrektywy nie obejmują jednostek niekomercyjnych. Dyrektywa dzieli jednostki według skali na duże, średnie, małe i mikro¹⁴⁵.

Głównym celem Dyrektywy 2013/34/UE jest ujednolicenie zasad sprawozdawczości finansowej, a tym samym zwiększenie jasności i porównywalności sprawozdań finansowych, co w założeniu ma wpłynąć na poprawę funkcjonowania jednolitego rynku oraz ochronę interesów użytkowników sprawozdań finansowych poprzez zapewnienie im niezbędnych informacji. Innym ważnym celem tej dyrektywy jest ograniczenie i uproszczenie obciążeń administracyjnych, przy czym w tej kwestii uwagę skupiono przede wszystkim na spółkach małych i średnich. Cel ten ma być osiągnięty poprzez m.in. nadanie uprawnień krajom członkowskim do zwolnienia spółek małych i średnich z obowiązków informacyjnych przewidzianych w Dyrek-

¹⁴⁴ Dz. Urz. UE 29 czerwca 2013 r. poz. L 182/19.

¹⁴⁵ Zgodnie z art. 3 Dyrektywy szczegółowymi kryteriami, które pozwalają na kwalifikowanie jednostek do poszczególnych grup są suma bilansowa, przychody netto ze sprzedaży oraz średnia liczba zatrudnionych w roku obrotowym. I tak, do jednostek mikro zalicza się te podmioty, które na dzień bilansowy nie przekraczają limitów w przypadku co najmniej dwóch z trzech następujących wielkości: a) sumy bilansowej: 350 000 EUR; b) przychodów netto ze sprzedaży: 700 000 EUR; c) średniej liczby zatrudnionych w roku obrotowym: 10. Dla jednostek małych kwoty te wynoszą odpowiednio: 4 000 000 EUR, 8 000 000 EUR i 50. Dla jednostek średnich 20 000 000 EUR, 40 000 000 EUR i 250. Reszta jednostek definiowana jest jako duże.

tywach. Założono, że małe spółki działające na terenie Unii Europejskiej powinny być traktowane jednakowo i nie byłoby właściwe, aby państwa członkowskie nakładały na takie jednostki dodatkowe, krajowe obowiązki. Z kolei jeśli chodzi o sprawozdawczość finansową średnich i dużych spółek, to powinna być ona bardziej porównywalna w ramach całej UE, ale jednocześnie w przypadku tych podmiotów poszczególne państwa mogą w pewnym zakresie określać dodatkowe obowiązki sprawozdawcze.

W dyrektywie specjalną uwagę poświęcono przejrzystości i ujawnianiu informacji o płatnościach jednostek dokonywanych na rzecz administracji rządowej przez przemysł wydobywczy i podmioty zajmujące się wyrębem lasów. Wśród płatności wymieniono m.in.: należności z tytułu produkcji, podatki pobierane od dochodu, produkcji lub zysków spółek, tantiemy, dywidendy; opłaty licencyjne, płatności za ulepszenia w zakresie infrastruktury.

Przepisy Dyrektywy 2013/34/UE odnoszą się do sprawozdań finansowych zarówno jednostkowych, jak i skonsolidowanych. Została w niej sformułowana ogólna zasada sporządzania sprawozdań finansowych. Zgodnie z nią sprawozdanie finansowe ma w sposób rzetelny i jasny przedstawić obraz sytuacji majątkowej i finansowej jednostki oraz jej wyniku finansowego (art. 4 ust 2 i 3). Zasadę tę uznano za nadrzędną, co oznacza, że można odstąpić od innych zasad sformułowanych w dyrektywie, jeżeli jest to warunkiem ukazania rzetelnego i prawdziwego obrazu sytuacji jednostki¹⁴⁶. W dyrektywie sformułowano inne ogólne zasady obowiązujące przy sporządzaniu sprawozdania finansowego, takie jak: założenie kontynuacji działania jednostki, zasadę memoriału, zasadę ciągłości, zasadę ostrożności, zasadę indywidualnej wyceny, zasadę zakazu kompensat (art. 6).

Warto zwrócić uwagę, że do zasad ogólnych zaliczono również zasadę istotności. Oznacza to, że respektowanie odpowiednich zasad określonych przez Dyrektywę dotyczących ujmowania, wyceny, prezentacji oraz ujawnień poszczególnych pozycji sprawozdania finansowego nie jest konieczne, w przypadku gdy rezultat odstąpienia od tych zasad jest nieistotny (art. 6 ust. 1 pkt j), co należy odczytać w ten sposób, że nie wpływa na decyzje interesariuszy spółki.

W Dyrektywie 2013/34/UE potwierdzono obowiązywanie dotychczasowych zasad wyceny pozycji sprawozdania finansowego, tzn. według ceny nabycia lub kosztu wytworzenia. W przypadku aktywów trwałych zestaw metod wyceny rozszerzony jest o metodę według wartości zaktualizowanej (art. 7); w zestawie tym nie znalazły się jednak metoda według kosztów odtworzenia oraz metody uwzględniające inflację. W sytuacjach określonych

¹⁴⁶ Wskazuje się jednak na konieczność ujawnienia odstępstwa od innych zasad określonych w Dyrektywie w informacji dodatkowej do sprawozdania finansowego (art. 4 ust. 4).

przepisami istnieje również możliwość wyceny pozycji sprawozdania finansowego według wartości godziwej (art. 8).

Zgodnie z przepisami omawianej Dyrektywy sprawozdanie składa się z bilansu, rachunku zysków i strat oraz informacji dodatkowej. Dotyczy to jednostek dużych, średnich, jak i małych. Dyrektywa przewiduje jednak, że państwa członkowskie mogą rozszerzyć zakres sprawozdania finansowego o dodatkowe elementy (tj. rachunek przepływów pieniężnych) w przypadku średnich i dużych jednostek. Natomiast w przypadku małych spółek umożliwiono krajom członkowskim ograniczenie wymogów sprawozdawczych tych jednostek poprzez:

- sporządzanie bilansu oraz rachunku zysków i strat (po spełnieniu określonych warunków) w formie skróconej (art. 14), ograniczenie informacji dodatkowej do sprawozdania finansowego (art. 16 i 17);

- niewprowadzanie ustawowego wymogu badania sprawozdań finansowych;

- zwolnienie małych grup kapitałowych z obowiązku sporządzania skonsolidowanych sprawozdań finansowych.

Jednocześnie w Dyrektywie przyjęto, że jednostki mikro – zarówno bilans, jak i rachunek zysków i strat¹⁴⁷ – mogą sporządzać w formie skróconej, a także że mogą być zwolnione z:

- wymogu sporządzania informacji dodatkowej do sprawozdania finansowego, pod warunkiem, że niektóre informacje zostaną ujawnione w przypisie do bilansu;

- wymogu sporządzania rocznego sprawozdania z działalności, pod warunkiem, że niektóre informacje zostaną ujawnione w informacji dodatkowej do sprawozdania finansowego lub w przypisie do bilansu;

- wymogu ogłaszania rocznych sprawozdań finansowych (zgodnie z rozdziałem 7 Dyrektywy), pod warunkiem, że informacje bilansowe zawarte w tych sprawozdaniach będą przedkładane zgodnie z obowiązującym prawem krajowym właściwemu organowi.

W Dyrektywie przyjęto dwa wzory bilansu. W załączniku nr III określono poziomy układ bilansu, a w załączniku nr IV układ pionowy. Dyrektywa podaje również dwa wzory rachunku zysków i strat; w załączniku nr V – układ rodzajowy (porównawczy) tego rachunku, a w załączniku nr VI – układ funkcjonalny (kalkulacyjny)¹⁴⁸. Wzory te stanowią minimalny

¹⁴⁷ Skrócony rachunek zysków i strat powinien ukazywać oddzielnie co najmniej: przychody netto ze sprzedaży, pozostałe przychody, koszt surowców i materiałów, koszty osobowe, korekty wartości, pozostałe koszty, obciążenia podatkowe, zysk lub stratę.

¹⁴⁸ Warto wspomnieć, że w rachunku zysków i strat zrezygnowano z osobnego wykazywania zysków i strat nadzwyczajnych. Rozwiązanie to zostało uzasadnione tym, że wyodrębnianie zysków i strat nadzwyczajnych, a także wyniku na zdarzeniach nadzwyczajnych

zbiór informacji zawarty w sprawozdaniu. Mogą one być uszczegółowione, wszakże pod warunkiem, że kolejność i zakres informacji podanych w sprawozdaniu finansowym zawiera co najmniej informacje określone w Dyrektywie.

W Dyrektywie 2013/34/UE zakłada się, że przy sporządzaniu skonsolidowanego sprawozdania finansowego należy stosować te same zasady rachunkowości, które stosuje się dla rocznych sprawozdań jednostkowych. W tym przypadku należy jednak dokonać niezbędnych korekt takich jak przy konsolidacji sprawozdań. Przyjęto, że konsolidację należy przeprowadzić wówczas, gdy jedna jednostka wywiera dominujący wpływ lub sprawuje kontrolę nad inną jednostką lub też zarządzanie jednostkami opiera się na jednolitych zasadach.

Zgodnie z postanowieniami omawianej Dyrektywy sprawozdanie finansowe, sprawozdanie z działalności oraz opinia biegłego rewidenta podlegają ogłoszeniu zgodnie z wymogami Dyrektywy 2009/101/WE. Dyrektywa 2013/34/UE stanowi, iż ogłoszenie musi nastąpić nie później niż 12 miesięcy od dnia bilansowego. Termin ten jest niewątpliwie bardzo długi; jak już wspomniano w rozdziale 2.7 – w przypadku polskiej ustawy o rachunkowości wynosi on 15 dni od dnia zatwierdzenia sprawozdania, które powinno nastąpić nie później niż 6 miesięcy od dnia bilansowego. Warto dodać, że państwa członkowskie mogą dokonać zwolnienia jednostek z obowiązku ogłaszania sprawozdania z działalności, wszakże po spełnieniu warunku, iż egzemplarz całości lub części takiego sprawozdania można otrzymać po złożeniu wniosku i w cenie nieprzekraczającej kosztów administracyjnych związanych z udostępnieniem sprawozdania.

Zarówno roczne sprawozdania finansowe, jak i skonsolidowane sprawozdania finansowe powinny być badane przez biegłego rewidenta; małe jednostki mogą korzystać ze zwolnienia w tym zakresie, jest to jednak zależne od swobodnej decyzji państwa członkowskiego. W Dyrektywie przyjęto zasadę, że osoby odpowiedzialne za sporządzenie sprawozdania finansowego oraz skonsolidowanego sprawozdania finansowego zapewniają, że sprawozdania te przedstawiają prawdziwy i rzetelny obraz jednostki. Za-

- w opinii projektodawców dyrektywy - nie pozwalało w pełni respektować zasady neutralnej prezentacji w sprawozdaniu finansowym efektów działalności gospodarczej przedsiębiorstw. Zauważana była bowiem tendencja do kwalifikowania dużych kwot kosztów jako dotyczących zdarzeń nadzwyczajnych oraz kwalifikowania przychodów ze zdarzeń nadzwyczajnych jako przychodów zwyczajnej działalności (operacyjnej lub finansowej). W zamian wykazywania zysków i strat nadzwyczajnych wprowadzono obowiązek prezentacji, w odrębnej pozycji rachunku zysków i strat (w ramach zwyczajnej działalności), przychodów lub/i kosztów, charakteryzujących się wyjątkową wysokością lub wyjątkowo występujących w jednostce. Szczegóły dotyczące tych pozycji mają być zamieszczane w informacji dodatkowej.

kres odpowiedzialności karnej za uchybienia w tej mierze został pozostawiony w gestii państw członkowskich.

Jak już wspomniano jednym z celów Dyrektywy 2013/34/UE jest ograniczenie kosztów administracyjnych spółek, co postanowiono uzyskać poprzez wprowadzenie szeregu zwolnień i uproszeń w szczególności w przypadku mikro podmiotów i małych spółek. Niemniej ta zasada nie dotyczy jednostek zainteresowania publicznego. Dyrektywa zakazuje stosowania jakichkolwiek uproszczeń przez tego rodzaju jednostki. Do jednostek zainteresowania publicznego zalicza się są jednostki podlegające prawu państwa członkowskiego, których zbywalne papiery wartościowe są dopuszczone do obrotu na rynku regulowanym któregośkolwiek z państw członkowskich, instytucje kredytowe, zakłady ubezpieczeń oraz inne jednostki wyznaczone przez państwo członkowskie jako jednostki interesu publicznego. Na spółki giełdowe Dyrektywa nałożyła jednocześnie obowiązek sporządzenia oświadczenia o stosowaniu zasad ładu korporacyjnego. W oświadczeniu tym spółki są zobowiązane do ujawniania m.in. informacji o stosowanej przez polityce różnorodności obsady ich organów administracyjnych, zarządzających i nadzorczych. Różnorodność personalna w tym zakresie dotyczy, wieku, płci, pochodzenia geograficznego, wykształcenia i doświadczenia zawodowego osób wchodzących w skład wspomnianych organów; ujawnieniu podlegają również cele polityki różnorodności, sposób jej realizacji, a także efekty osiągnięte w danym okresie sprawozdawczym. Przy ujawnianiu polityki różnorodności można jednak stosować zasadę „stosuj lub wyjaśnij”.

Dyrektywa 2013/34/UE uporządkowała poprzednio obowiązujące w UE regulacje odnoszące się do sprawozdawczości finansowej spółek, głównie kapitałowych i jednocześnie wymusiła na państwach członkowskich wprowadzenie pewnych uproszczeń dla małych spółek. Niemniej Dyrektywa nie wprowadziła istotnie nowych zmian merytorycznych, nie wpłynęła również w sposób znaczący na zwiększenie porównywalności sprawozdań spółek z różnych krajów UE. Dyrektywa, tak jak poprzednie regulacje zawiera bowiem wiele opcji, na mocy których to państwa członkowskie UE mogą decydować o tym, jakie obowiązki będą dotyczyły określonych jednostek.

Mając na uwadze jednak to, że nastąpiło podwyższenie skali wielkości jednostek, od których spółki zobowiązane są do przestrzegania wszystkich wymogów związanych ze sporządzaniem sprawozdań finansowych oraz zastosowanie w przypadku małych spółek zasady „maksimum harmonizacji”, przepisy wdrażające Dyrektywę do ustawodawstwa poszczególnych państw członkowskich mogą przynieść istotne zmiany dla niektórych jednostek. Wydaje się, że w niedalekiej perspektywie – globalnie rzecz ujmując –

nastąpi zmniejszenie zakresu obowiązków związanych ze sporządzaniem sprawozdawczości finansowej przez spółki działające na terenie UE. Ostateczny kierunek i skala zmian w tym zakresie będzie jednak zależał od decyzji poszczególnych państw członkowskich.

W XX w. podstawą harmonizacji rachunkowości i sprawozdawczości finansowej w krajach członkowskich UE były dyrektywy wydawane przez jej upoważnione organy. Przepisy zawarte w tych dyrektywach umożliwiały dokonywanie wyboru sposobów ich implementacji przez kraje członkowskie, przy uwzględnianiu lokalnej praktyki i tradycji w zakresie sprawozdawczości finansowej. Jednak w obliczu globalizacji gospodarki okazało się, że sprawozdania sporządzane przez wiele spółek z UE na podstawie regulacji poszczególnych państw członkowskich, pomimo że uwzględniają one dyrektywy unijne, często nie zaspakajają w pełni potrzeb informacyjnych interesariuszy, w szczególności inwestorów. W związku z tym, jako w pełni zasadny wydaje się kierunek rozwoju harmonizacji rachunkowości i sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw w Unii Europejskiej poprzez jak najszersze stosowanie standardów międzynarodowych, co jest korzystne – w szczególności – dla spółek z UE, działających na rynkach międzynarodowych lub też dążących do pozyskania kapitału na rynkach międzynarodowych.

Proces harmonizacji przepisów dotyczących rachunkowości i sprawozdawczości finansowej w UE nie jest łatwy. W literaturze przedmiotu już od wielu lat można spotkać się z tezą, że przyjęcie jednego wzorca postępowania dla relatywnie licznej grupy państw członkowskich Unii nie jest praktycznie możliwe. Najważniejszym argumentem na rzecz tego stanowiska jest istnienie znacznego zróżnicowania w poziomie rozwoju gospodarczego, kultury, a co najistotniejsze historii, która ukształtowała istniejące systemy polityczno-gospodarcze w poszczególnych krajach¹⁴⁹. Niemniej jednak – jak potwierdza praktyka – odpowiednim wzorcem, możliwym do zaakceptowania przez wszystkie państwa członkowskie UE, stały się standardy wypracowane przez Radę MSR.

4.4. Wspólna koncepcja sprawozdawczości finansowej IASB i FASB

Bardzo ważnym działaniem w obszarze harmonizacji rachunkowości i standaryzacji sprawozdań finansowych jednostek gospodarczych było podjęcie przez Radę Międzynarodowych Standardów Rachunkowości oraz Amery-

¹⁴⁹ E. Roszczynialska, Z. Wydymus, *Rachunkowość według standardów Unii Europejskiej*, TEXT, Kraków 2001, s. 7 i 8.

kańską Radę Standardów Rachunkowości Finansowej (*Financial Accounting Standards Board – FASB*) twórcy Powszechnie Akceptowanych Zasad Rachunkowości (*Generally Accepted Accounting Principles – GAAP*)¹⁵⁰ współpracy w celu wypracowania wspólnych standardów; przyjęto przy tym śmiało założenie, że standardy te w przyszłości byłyby podstawą sprawozdawczości finansowej spółek na całym świecie. W 2002 r. w Norwalk (USA) obie organizacje podpisały wspólną deklarację nazywaną *Norwalk Agreement*¹⁵¹. W dokumencie tym strony zobowiązały się do współpracy na rzecz zwiększenia kompatybilności wypracowanych przez te organizacje standardów rachunkowości.

Kolejny ważnym krok nastąpił w 2006 r., kiedy to IASB i FASB sporządziły tzw. *mapę drogową*, w której nakreślono harmonogram przyszłych prac na lata 2006-2008. Określono przy tym zakresy problemowe ważne z punktu widzenia konwergencji standardów międzynarodowych i amerykańskich¹⁵². Efektem prowadzonych prac było opublikowanie przez IASB i FASB dwóch dokumentów: w 2008 r. *Discussion Paper...*¹⁵³ oraz w 2010 r. *Exposure Draft...*¹⁵⁴, które prezentowały wspólną nową koncepcję sprawozdawczości finansowej. Rady przyjęły, że celem sprawozdawczości finansowej jest dostarczanie właścicielom kapitałów informacji, które umożliwią im ocenę rezultatów działalności jednostki, w tym ocenę dokonań zarządu oraz oszacowanie niepewności co do przyszłych przepływów finansowych.

¹⁵⁰ W Stanach Zjednoczonych jedynie spółki, które emitują swoje akcje na giełdzie muszą stosować GAAP. Niemniej większość amerykańskich spółek stosuje się do tych standardów, co ułatwia im uzyskanie kredytu lub pozyskanie inwestorów, którzy często wymagają, aby spółki te respektowały GAAP przy sporządzaniu sprawozdań finansowych. [Wiele europejskich spółek również sporządza sprawozdania finansowe według zasad określonych przez US GAAP; są wśród nich np. Deutsche Telekom AG, British Petroleum, Orange (dawniej France Télécom), Royal Philips Electronics, Alcatel-Lucent]. Natomiast jednostki rządowe i samorządowe w USA są zobligowane do respektowania specjalnych standardów, wydawanych przez Radę Standardów Jednostek Rządowych (*Governmental Accounting Standards Board – GASB*), <<http://www.accountingfoundation.org/jsp/Foundation/Page/FAFSectionPage&cid=1176162236146>> [dostęp: 12.08.2015].

¹⁵¹ *The Norwalk Agreement*, <<http://www.fasb.org/news/memorandum.pdf>> [dostęp: 28.01.2014].

¹⁵² *A Roadmap for Convergence between IFRSs and US GAAP – 2006-2008. Memorandum of Understanding between the FASB and the IASB*. 27 February 2006, <http://www.fasb.org/cs/ContentServer?c=Document_C&pagename=FASB%2FDocument_C%2FDocumentPage&cid=1176156245558> [dostęp: 31.03.2014].

¹⁵³ *Discussion Paper. Preliminary Views on an improved Conceptual Framework for Financial Reporting*, <http://www.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Conceptual-Framework/DPMay08/Documents/discussion_paper_reporting_entity.pdf> [dostęp: 28.01.2014].

¹⁵⁴ *Exposure Draft. Conceptual Framework for Financial Reporting*, <<http://www.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Conceptual-Framework/EDMar10/Documents/EDConceptualFrameworkMar10.pdf>> [dostęp: 28.01.2014].

Wypracowana koncepcja sprawozdawania finansowego zakłada:

- dezagregację informacji finansowych, która umożliwi ukazanie sytuacji finansowej jednostki oraz uzyskanych przez nią wyników;
- spójność wydzielonych rodzajów działalności wykazywanych odrębnie w częściach sprawozdania finansowego, jakimi są: sprawozdanie z sytuacji finansowej, sprawozdanie z całkowitych dochodów oraz sprawozdanie z przepływów pieniężnych.

Dezagregacja informacji polega na takiej ich prezentacji, aby:

- wszystkie rodzaje działalności były wyraźnie i zrozumiale oddzielone;
- przepływy pieniężne były przedstawione w sposób czytelny dla odbiorcy;
- zależności między aktywami, zobowiązaniami a efektem zmiany aktywów czy zobowiązań były wiarygodne i zrozumiale ukazane w przekroju sprawozdań z sytuacji finansowej, z uzyskanego całkowitego dochodu oraz z przepływów pieniężnych¹⁵⁵.

Zakłada się, że jednostka przy dezagregacji informacji finansowych powinna brać pod uwagę: funkcje danej pozycji przedstawianej w sprawozdaniu (tj. podstawowy rodzaj działalności), naturę danej pozycji (jej ekonomiczną charakterystykę lub jej cechy, które pozwalają ją przypisać do aktywów lub zobowiązań, przychodów lub kosztów) oraz podstawowe zasady pomiaru wielkości ekonomicznej wykazywanej w danej pozycji (np. według kosztu historycznego, wartości godziwej). Z kolei spójność wydzielonych rodzajów działalności wykazywanych w sprawozdaniu finansowym polega na prezentacji zdezagregowanych informacji podzielonych na sekcje, kategorie i podkategorie w ramach każdego ze sprawozdań cząstkowych (tj. sprawozdania z sytuacji finansowej, całkowitych dochodów i przepływów pieniężnych)¹⁵⁶.

Zgodnie z przedstawioną ideą - w poszczególnych sprawozdaniach cząstkowych wyróżnia się:

1) sekcję biznesową (sekcję działalności gospodarczej), która zawiera kategorie:

- działalność operacyjna (właściwa) z podkategorią: finansowanie działalności operacyjnej oraz
- działalność inwestycyjna;

2) sekcję finansującą (sekcję działalności finansującej) podzieloną na kategorie:

- zobowiązania oraz
- kapitał własny;

¹⁵⁵ Por. *Rachunkowość. Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa*, (red.) E. Walińska, Wolters Kluwer, Warszawa 2014, s. 1367.

¹⁵⁶ *Ibidem*, s. 1367 i 1368.

- 3) sekcję podatku dochodowego;
- 4) sekcję działalności niekontynuowanej (zaniechanej);
- 5) sekcję „transakcje wpływające na wiele kategorii”, których nie można jednoznacznie przypisać do jednej kategorii (*multi-category transaction*)¹⁵⁷.

Sekcja biznesowa obejmuje produkcję wyrobów lub świadczenie usług. Zatem w sekcji tej wykazywane są aktywa i zobowiązania oraz koszty, przychody i przepływy pieniężne, związane z działalnością gospodarczą. W ramach działalności operacyjnej właściwej, będącej składową sekcji działalności gospodarczej, ujmuje się podstawowe dla jednostki transakcje biznesowe przysparzającymi przychodów i kosztów. Z kolei w ramach podkategorii „finansowanie działalności operacyjnej” ujmuje się działania, które dotyczą działalności operacyjnej i związane są z zasilaniem jednostki długoterminowymi źródłami finansowania (np. zobowiązania leasingowe, długoterminowe zobowiązania wobec dostawców, długoterminowe zobowiązania z tytułu odpraw emerytalnych). Kategoria działalności inwestycyjnej obejmuje swym zakresem aktywa i zobowiązania wykorzystywane przez jednostkę do generowania korzyści z inwestycji i przeznaczona jest do wykazywania uzyskiwanych przez jednostkę korzyści w postaci odsetek, dywidend, z tytułu wzrostu wartości rynkowej, zwrotu z inwestycji niefinansowych, takich jak renta, tantiemy, opłaty i prowizje, wpływów z dzierżawy.

Z kolei zadaniem sekcji finansującej sprawozdania jest informowanie o działaniach jednostki w zakresie pozyskiwania kapitału. Sekcja ta ujmuje wszystkie pozycje sprawozdania, które są związane z pozyskiwaniem i zwrotem kapitału. Ma ona przejrzyste informować o strukturze kapitałowej jednostki oraz o działaniach finansowych, w którą jednostka jest zaangażowana. Wyróżniona w tej sekcji kategoria „zobowiązania” obejmuje zobowiązania, które są rezultatem podpisania umowy kredytowej (pożyczkowej) zaciąganej w celu pozyskania (lub spłaty) kapitału oraz jej skutki w kosztach i przychodach. Kategoria „kapitał własny” obejmuje wszystkie elementy kapitału własnego. Przykładem działań, które mogą zostać zaklasyfikowane do kategorii „kapitał własny”, jest emisja akcji lub innych instrumentów kapitałowych, zapłata na rzecz właścicieli w celu nabycia lub umorzenia akcji jednostki, wypłaty dla właścicieli.

Sekcja podatków dochodowych poświęcona jest aktywom, zobowiązaniom i rezerwom z tytułu podatku dochodowego bieżącego oraz odroczonego. Sekcja działalności niekontynuowanej (zaniechanej) służy do wykazywania aktywów i zobowiązań odnoszących się do zasobów jednostki przeznaczonych do zbycia lub już sprzedanych. W sekcji tej powinny być prezentowane wszelkie zmiany aktywów i zobowiązań związanych z dzia-

¹⁵⁷ Ibidem, s. 1368.

łałnością zaniechaną. Sekcja „transakcje wpływające na wiele kategorii” (*multi-category*) obejmuje skutki netto transakcji nabycia (zbycia) innej jednostki, powodującej ujęcie (usunięcie) aktywów i zobowiązań w więcej niż jednej sekcji lub kategorii¹⁵⁸.

Informacje podane w sekcjach, kategoriach oraz podkategoriach są powiązane i uzupełniają się wzajemnie w poszczególnych częściach sprawozdania. Ukazuje to tabela 5.

Tabela 5. System informacji w modelu sprawozdawczości finansowej według IASB i FASB

Sprawozdanie z sytuacji finansowej	Sprawozdanie z całkowitych dochodów	Sprawozdanie z przepływów pieniężnych
Sekcja biznesowa	Sekcja biznesowa	Sekcja biznesowa
Działalność operacyjna	Działalność operacyjna	Działalność operacyjna
- aktywa i zobowiązania operacyjne	- przychody i koszty operacyjne	- przepływy operacyjne
Działalność inwestycyjna	Działalność inwestycyjna	Działalność inwestycyjna
- aktywa i zobowiązania inwestycyjne	- przychody i koszty inwestycyjne	- przepływy inwestycyjne
Sekcja finansująca	Sekcja finansująca	Sekcja finansująca
Zobowiązania	Koszty i przychody z tytułu zobowiązań finansujących	Przepływy z tytułu zobowiązań
Kapitał własny	Koszty i przychody dotyczące kapitału własnego	Przepływy z tytułu kapitału własnego
Sekcja podatki dochodowe	Sekcja podatki dochodowe	Sekcja podatki dochodowe
Podatki dochodowe	Podatki dochodowe z tytułu działalności kontynuowanej	Podatki dochodowe
Sekcja działalności niekontynuowanej	Sekcja działalności niekontynuowanej	Sekcja działalności niekontynuowanej
Sekcja Multi-Category	Sekcja Multi-Category	Sekcja Multi-Category

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rachunkowość. Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa*, (red.) E. Walińska, Wolters Kluwer, Warszawa 2014, s. 1371.

W koncepcji IASB/FASB składnikami sprawozdania finansowego są:

a) sprawozdanie z sytuacji finansowej na koniec okresu oraz jeżeli jest to potrzebne na początek wymaganego porównywalnego okresu;

¹⁵⁸ Por. J. Gierusz, *Ocena przygotowanego przez ISB i FASB projektu sprawozdania finansowego*, *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości* 56 (112), 2010, s. 52; B. Bek-Gaik, *Sprawozdanie z całkowitych dochodów w biznesowej koncepcji sprawozdawczości finansowej IASB/FASB*, *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości* 69 (125), 2013, s. 123-125.

- b) sprawozdanie z całkowitych dochodów za okres;
- c) sprawozdanie z przepływów pieniężnych za okres;
- d) zestawienie zmian w kapitale własnym za okres;
- e) noty obejmujące podsumowanie najważniejszych zasad rachunkowości i pozostałe dane objaśniające.

W projekcie nie wskazano kolejności sekcji i kategorii, w jakiej jednostki powinny zamieszczać informacje w wymienionych składnikach sprawozdania finansowego. Niemniej kolejność ta powinna być jednolita dla wszystkich części sprawozdania oraz powinna zapewniać zrozumiałość i przejrzystość prezentacji działalności jednostki. Zasady klasyfikacji składników do poszczególnych sekcji, kategorii i podkategorii powinny być ujawnione w notach objaśniających.

Szczególne miejsce w koncepcji IASB/FASB zajmuje sprawozdanie z sytuacji finansowej. W sprawozdaniu tym układ prezentacji aktywów i zobowiązań wyraźnie różni się od tradycyjnego układu bilansu (zarówno w zakresie klasyfikacji i porządkowania pozycji bilansowych, jak i ujmowania tych pozycji w tabeli dwustronnej). Pozycje sprawozdania i jego formę dostosowano bowiem do potrzeb decyzyjnych zarządu. Zatem aktywa i zobowiązania zostały uporządkowane według kryterium rodzajów działalności, w której są wykorzystywane, to jest w działalności: operacyjnej, inwestycyjnej i finansującej. Stąd układ tego sprawozdania – określany przez Ewę Walińską jako funkcjonalny¹⁵⁹ – umożliwi przyporządkowanie wyróżnionych grup aktywów odpowiednim źródłom finansowania. Należy podkreślić, że przyjęty układ sprawozdania z sytuacji finansowej znacząco ułatwia pozyskanie informacji wykorzystywanych w ocenie:

- płynności i zadłużenia jednostki jako całości i wydzielonych części jej aktywności;
- dokonań działalności gospodarczej jednostki, w tym działalności bieżącej operacyjnej i działalności inwestycyjnej oraz
- sposobów finansowania tej działalności.

Wspólna koncepcja sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw IASB oraz FASB stała się przedmiotem komentarzy wielu autorów. Jednym z pierwszych na gruncie polskim był Jerzy Gierusz¹⁶⁰. Jego uwagi dotyczące zalet i słabości tej koncepcji wydają się bardzo celne. Do zalet zaliczył to, iż:

¹⁵⁹ Układ funkcjonalny bilansu (sprawozdania z sytuacji finansowej – dop. R.K.) jest prezentowany z perspektywy rodzajów działalności i związanych z nimi decyzji inwestycyjnych oraz decyzji o sposobie finansowania. W tym układzie, nadrzędnym kryterium prezentacji aktywów i zobowiązań jest rodzaj działalności, a do klasyfikacji tak utworzonych grup składników bilansu przyjmuje się kryteria zastosowane w układzie rodzajowym. (E. Walińska, *Bilans – propozycje nowej formuły sprawozdawczej*, *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości* 56 (112), 2010, s. 272).

¹⁶⁰ J. Gierusz, *Ocena*, op. cit., s. 53-55.

1. Spójność wydzielonych rodzajów działalności wykazywanych odrębnie w częściach sprawozdania finansowego otwiera nowe perspektywy analizy aktywności przedsiębiorstwa (odnosi się to przede wszystkim do sekcji działalności gospodarczej oraz sekcji finansującej); w szczególności – analiza pozioma sprawozdań z sytuacji finansowej, z całkowitych dochodów oraz z przepływów pieniężnych:

– w zakresie działalności gospodarczej, umożliwi ukazanie powiązania pomiędzy kosztami i przychodami oraz wydatkami i wpływami, a aktywami i zobowiązaniami działalności operacyjnej i inwestycyjnej;

– w sekcji finansującej zaś umożliwi wskazanie na źródła finansowania działań kreujących wartość dla przedsiębiorstwa.

2. Zastosowanie do raportowania osiągnięć jednostki sprawozdania z całkowitych dochodów, co pozwala na ujawnienie zmiany stanu kapitału własnego w efekcie transakcji dokonywanych z podmiotami innymi niż właściciele (natomiast skutki kapitałowe operacji z akcjonariuszami/udziałowcami prezentuje zestawienie zmian w kapitale własnym); takie podejście do ujawniania osiągnięć jednostki umożliwia dokonanie pogłębionej oceny wyniku finansowego i wskazania tej jego części, która skutkuje przepływami pieniężnymi będącymi wynikiem transakcji z kontrahentami biznesowymi, a zatem finalnie może podlegać podziałowi.

3. Jako obszar kluczowy dla utrzymania zdolności jednostki do kontynuowania działalności jawi się płynność finansowa; znajduje to potwierdzenie w ograniczeniu trybu przygotowania sprawozdania z przepływów pieniężnych jedynie do metody bezpośredniej, która pozwala na łatwiejszą identyfikację głównych kierunków wydatków oraz źródeł wpływów pieniężnych.

4. Wyodrębnienie w sprawozdaniu z sytuacji finansowej oraz sprawozdaniu z przepływów pieniężnych w sekcji finansującej kategorii kapitału własnego będącą kluczową kategorią przy ocenie rezultatów działalności i kondycji finansowej jednostki.

Sprawozdanie finansowe według koncepcji IASB i FASB stawia przed przedsiębiorstwami wysokie wymagania, które przekładają się na wzrost kosztów ich sporządzenia. W tym kontekście kluczowe jest porównanie tych kosztów ze wskazanymi powyżej korzyściami, odnoszonymi przede wszystkim przez inwestorów. W kontekście tego dylematu wyraźnie uwiadcniają się słabości projektu¹⁶¹. Jako największa – jawi się konieczność podziału aktywów i zobowiązań, kosztów i przychodów oraz wpływów i wydatków pomiędzy wyodrębnione sekcje, kategorie i podkategorie. Szczególnie trudne może to być w przypadku rozdzielania zobowiązań

¹⁶¹ Ibidem, s. 55-56.

i aktywów działalności operacyjnej oraz aktywów i zobowiązań działalności finansującej. Można przypuszczać, że wybór metody rozdzielenia tych pozycji stałby się przedmiotem polityki rachunkowości indywidualnie prowadzonej przez poszczególne jednostki, co skutkowałoby ograniczaniem porównywalności sprawozdań pomiędzy przedsiębiorstwami¹⁶². Wdrożenie projektu do praktyki przedsiębiorstw zapewne spowodowałoby również konieczność poniesienia znacznych kosztów związanych z obsługą rozbudowanej, bardziej szczegółowej ewidencji, opracowaniem nowej polityki rachunkowości czy też zmianą oprogramowania księgowego.

* * *

Projekt przedstawiony przez IASB i FASB jest niewątpliwie ciekawą ideą, ale jej praktyczna przydatność wymaga dalszych badań, głównie empirycznych – przy współudziale potencjalnych użytkowników nowej formuły sprawozdawczej. Przede wszystkim zasadne jest rozważanie kwestii, czy użytkownicy faktycznie oczekują takiej formuły i czy dzięki niej będą otrzymywać lepsze i bardziej zrozumiałe informacje sprawozdawcze ułatwiające im podejmowanie decyzji. Odpowiedź na powyższe pytanie nie jest prosta. Świadczy o tym fakt, że prace nad nową formułą sprawozdawczą trwają od 2006 r. i ciągle budzi ona szereg wątpliwości. To sprawiło, że dalsze wspólne prace IASB i FASB zostały w tym obszarze zawieszono.

Niezależnie od tego obie rady podjęły samodzielne działania zmierzające do doskonalenia systemu sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw. IASB podjęła prace nad zmianą wydanych w 2010 r. *Założeń koncepcyjnych*, czego rezultatem było opublikowanie w lipcu 2013 r. dokumentu dyskusyjnego w tej sprawie¹⁶³. Również FASB powróciła do prac nad własnymi *Założeniami koncepcyjnymi sprawozdawczości finansowej*, w efekcie których w marcu 2014 r. została opublikowana propozycja nowej części *Założeń* określonej jako rozdział 8 „Informacje dodatkowe do sprawozdań finansowych”¹⁶⁴.

¹⁶² W projekcie IASB i FASB proponuje się, aby takie aktywa i zobowiązania kwalifikować w poczet jednej dominującej działalności. Natomiast w przypadku zmiany przeznaczenia składników aktywów i zobowiązań należałoby je przeklasyfikować, respektując przy tym zasadę porównywalności danych w czasie.

¹⁶³ *Discussion Paper DP/2013/1, A Review of the Conceptual Framework for Financial Reporting*, <<http://www.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Conceptual-Framework/Discussion-Paper-July-2013/Documents/Discussion-Paper-Conceptual-Framework-July-2013.pdf>> [dostęp: 30.05.2015].

¹⁶⁴ *Exposure Draft, Conceptual Framework for Financial Reporting, Chapter 8: Notes to Financial Statements*, <http://www.fasb.org/jsp/FASB/Document_C/DocumentPage?cid=1176163868268&acceptedDisclaimer=true> [dostęp: 30.05.2015].

Warto odnotować, że FASB stwierdziła, iż informacja dodatkowa powinna przede wszystkim dostarczać wiadomości o szczególnie istotnych pozycjach wykazywanych w sprawozdaniu finansowym, które mogą być ważne dla potencjalnego inwestora. Ponadto ta część sprawozdania powinna obejmować ogólne informacje o jednostce i prowadzonej przez nią działalności, jak również o szczególnych okolicznościach, które korzystnie bądź niekorzystnie mogą wpływać na działalność tej jednostki. W propozycji FASB zaakcentowano jednak, że nadmiar ujawnień może przynieść ujemne efekty; a mianowicie: z jednej strony może to prowadzić do problemów użytkowników z właściwą oceną tych informacji, a z drugiej zaś strony przygotowanie wielu informacji może powodować dodatkowe koszty dla jednostek. Jak można sądzić, podejście FASB do treści informacji dodatkowej jest spełnieniem oczekiwań amerykańskiego rynku kapitałowego w kwestii prezentacji raportów finansowych i jednocześnie usankcjonowaniem wieloletniej praktyki w tym względzie.

Sprawozdawczość społecznej odpowiedzialności biznesu

5.1. Istota społecznej odpowiedzialności biznesu. Warianty raportowania zagadnień społecznych

Współczesny model sprawozdawczości finansowej ewoluuje w kierunku wzrostu znaczenia rzetelnych informacji dotyczących strony pozafinansowej działalności przedsiębiorstw. Wśród nich największą uwagę przypisuje się aspektom społecznej odpowiedzialności biznesu (*Corporate Social Responsibility* – CSR). Społeczna odpowiedzialność biznesu stanowi wieloaspektowy obszar refleksji teoretycznej i działalności praktycznej dotyczący wielu dyscyplin, w tym również rachunkowości i sprawozdawczości. Ideą społecznej odpowiedzialności biznesu jest dobrowolne, wykraczające poza minimalne wymogi prawne, uwzględnianie przez przedsiębiorstwa w przyjętej przez siebie strategii działania oraz w stosunkach z zainteresowanymi stronami – interesów społecznych, potrzeb różnych grup interesariuszy oraz poszanowania środowiska przyrodniczego. Zatem społeczna odpowiedzialność biznesu traktowana jest jako strategia zarządzania, która poprzez prowadzenie dialogu społecznego na poziomie lokalnym przyczynia się do wzrostu konkurencyjności przedsiębiorstw na poziomie globalnym i jednocześnie sprzyja poprawie relacji z różnymi grupami interesariuszy oraz zrównoważonemu rozwojowi przedsiębiorstw i co za tym idzie – zrównoważonemu rozwojowi społecznemu i ekonomicznemu¹⁶⁵.

¹⁶⁵ Por. *Społeczna odpowiedzialność biznesu*, Departament Pożytku Publicznego, <<http://www.pozYTEK.gov.pl/Spoeczna,odpowiedzialnosc,biznesu,464.html>> [dostęp: 2.04.2015]. Wzrost zainteresowania budowaniem odpowiedzialnego społecznie modelu biznesu wynika również z rozwoju idei społeczeństwa obywatelskiego. Przejawia się ono m.in. formułowaniem postulatów równouprawnienia, prawidłowych stosunków pracy, zwiększenia roli praw człowieka, dbania o zdrowie i bezpieczeństwo pracowników, ochrony konsumentów czy ograniczania wpływu działalności gospodarczej na środowisko naturalne.

Koncepcja zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw polega na osiągnięciu równowagi pomiędzy wartościami ekonomicznymi i etycznymi. Zrównoważony rozwój przedsiębiorstwa przejawia się w jego zaangażowaniu społecznym i wspieraniu rozwoju społecznego. Takie jego działanie pozwala mu na osiąganie uczciwych i zgodnych z prawem zysków. Zatem postępowanie w zgodzie z zasadami zrównoważanego rozwoju pozwala przedsiębiorstwu na łączenie odpowiedzialności wobec społeczeństwa i środowiska z osiąganiem przez nie zysków ekonomicznych. Zasadniczo zrównoważony rozwój odnosi się do gospodarki traktowanej jako całość; może on być jednak rozpatrywany także w wymiarze lokalnym, jak również w skali przedsiębiorstwa¹⁶⁶. Zrównoważony rozwój – szeroko pojmowany – (...) prowadzi do zwiększenia spójności społecznej, w tym zmniejszenia rozwarstwienia społecznego, wyrównywania szans, przeciwdstawiania marginalizacji i dyskryminacji oraz podnoszenia jakości środowiska naturalnego poprzez m.in. ograniczanie szkodliwego wpływu produkcji i konsumpcji na stan środowiska oraz ochronę zasobów przyrodniczych¹⁶⁷.

W literaturze przedmiotu wskazuje się na wiele korzyści, jakie przedsiębiorstwa mogą osiągnąć, działając w zgodzie z zasadami CSR. Zalicza się do nich:

1) wzrost zainteresowania inwestorów, którzy zwracają uwagę nie tylko na uzyskiwane wyniki finansowe, ale i na jakość zarządzania; dla inwestorów coraz częściej wiarygodność finansowa przedsiębiorstwa powiązana jest z jej wiarygodnością społeczną;

2) zwiększenie lojalności konsumentów i interesariuszy, którzy w swoich wyborach kierują się m.in. zaufaniem do danego podmiotu; to z kolei wzrasta wówczas, gdy przedsiębiorstwo przestrzega zasad społecznej odpowiedzialności biznesu;

3) poprawę relacji ze społecznością i władzami lokalnymi;

4) wzrost przewagi konkurencyjnej szczególnie na rozwiniętych rynkach zagranicznych, gdzie oczekiwania dotyczące spełniania standardów odpowiedzialnego biznesu są coraz bardziej powszechne;

5) kształtowanie pozytywnego wizerunku firmy wśród pracowników, co jest ważnym elementem niematerialnego systemu motywowania pracowników; prospołeczna działalność przedsiębiorstwa, kierowanie się zasadami etycznymi, dbałość o środowisko poprawia wizerunek firmy w oczach pracowników¹⁶⁸.

¹⁶⁶ Por. T. Pakulska, M. Poniatowska-Jaksch, *Rozwój zrównoważony – „szeroka i wąska” interpretacja, stan wiedzy*, <http://kolegia.sgh.waw.pl/pl/KNoP/struktura/KGE/Documents/rozwoj_zrownowazony.pdf> s. 1 i 2, [dostęp: 2.04.2015].

¹⁶⁷ T. Szot-Gabryś, *Koncepcja rachunku kosztów i korzyści w rachunkowości odpowiedzialności społecznej przedsiębiorstwa*, Difin, Warszawa 2013, s. 29.

¹⁶⁸ Por. *Obowiązkowe raportowanie w zakresie CSR*, <https://www.obowiazki-informacyjne.pl/hot-news/obowiazkowe-raportowanie-w-zakresie-csr.html> [dostęp: 2.04.2015]; M. Zie-

Ze względu na brak jednoznacznej, legalnej definicji społecznej odpowiedzialności biznesu określany w praktyce zakres odpowiedzialności społecznej przedsiębiorstwa zależy od oczekiwań kluczowych interesariuszy, tradycji firmy, jej celów, a także od wartości charakterystycznych dla danego społeczeństwa, jego norm etycznych i kultury¹⁶⁹. Z tego powodu przedsiębiorstwa wykorzystują różne podejścia do raportowania spraw społecznych¹⁷⁰. Ze względu na stopień powiązania idei odpowiedzialnego biznesu z rachunkowością Ewa Śnieżek¹⁷¹ wyróżniła następujące warianty rozwiązań sprawozdawczych:

1) odrębna prezentacja informacji na temat społecznego i środowiskowego zaangażowania przedsiębiorstwa i sprawozdań finansowych;

2) integracja obu systemów informacyjnych poprzez uwzględnienie w wyniku finansowym skutków działań w zakresie zrównoważonego rozwoju;

3) zastąpienie sprawozdawczości finansowej, na potrzeby oceny wyników jednostki z punktu widzenia wszystkich interesariuszy, kompleksowym raportem akcentującym koszty i korzyści z tytułu inicjatyw podejmowanych w obszarze odpowiedzialnego biznesu.

Najczęściej stosowane jest pierwsze podejście, które jest swego rodzaju informacją dodatkową – uzupełnieniem i rozszerzeniem tradycyjnej sprawozdawczości finansowej. Przybiera ona postać odrębnego raportu rocznego bądź składowej rocznego raportu finansowego przedsiębiorstwa. Z kolei przykładem integracji sprawozdawczości finansowej i raportu z obszaru zrównoważonego rozwoju jest wystandaryzowany raport według zaleceń

liński, *Korzyści z wdrożenia koncepcji CRS w zarządzaniu zasobami ludzkimi*, Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Seria: Organizacja i Zarządzania 2014, nr 1921, s. 654-657.

¹⁶⁹ Por. A. Szadziwska, *Rachunkowość jako źródło informacji na temat realizacji strategii społecznej odpowiedzialności biznesu*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości 75 (131), 2014, s. 97; M. Sobczyk, *Koncepcja społecznej odpowiedzialności a praktyka polskich przedsiębiorstw*, Zarządzanie i Finanse 2013, nr 1, część 3, s. 351.

¹⁷⁰ Niekiedy zakres przedmiotowy sprawozdań wykracza poza kwestie typowe dla koncepcji CSR. Przykładem jest raport określany skrótem ESG, gdzie E oznacza informacje o zmianach klimatycznych, strategii i polityki środowiskowej, wywiązywania się z zasad odpowiedzialności i troski o środowisko, S odnosi się do informacji na temat przestrzegania praw człowieka, zasobów ludzkich w łańcuchu wartości dodanej, zdrowia i bezpieczeństwa pracowników, polityki informacyjnej przedsiębiorstwa i jej transparentności, a G symbolizuje informacje dotyczące struktury i niezależności zarządów, rozdzielności ról organów wykonawczych i nadzorczych, ujawnień wynagrodzeń członków władz spółek, niezależności komitetów audytu, działań przeciwdziałającym nadużyciom i korupcji.

¹⁷¹ Por. E. Śnieżek, *Spółecznie odpowiedzialne przedsiębiorstwo przyszłości w kontekście ponadczasowych przemysłów* Profesor Elżbiety Burzym, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości 76 (132), 2014, s. 84.

Global Reporting Initiative (GRI)¹⁷². Ważną rolę w prezentowaniu informacji dotyczących CSR może pełnić raport zarządu jako element raportu rocznego i źródło istotnych informacji uzupełniających. Zawiera on bowiem komentarz do istotnych informacji o stanie majątkowym i sytuacji finansowej, w tym ocenę uzyskanych efektów i wskazanie oraz identyfikację czynników ryzyka z opisem zagrożeń oraz dane i wskaźniki niefinansowe, łącznie z informacjami dotyczącymi zagadnień środowiska naturalnego i zatrudnienia. Informacje niefinansowe, w tym o dokonaniach z zakresu społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa, mogą być ujawniane również w ramach not uzupełniających do sprawozdania finansowego¹⁷³.

Z uwagi na brak powszechnie obowiązujących standardów raportowania społecznej odpowiedzialności różna jest forma sprawozdań oraz zakres ujawnianych informacji. W praktyce są to niekiedy specjalnie sporządzane sprawozdania, zawierające szczegółowy opis odpowiedzialności przedsiębiorstw przed społeczeństwem lub ich ogólnie sformułowane deklaracje w kwestii funkcjonowania w otoczeniu (zamieszczone w sprawozdaniach rocznych lub na stronach internetowych). Jak słusznie zauważa Arleta Szadziwska¹⁷⁴, to powoduje, że ujawniane przez przedsiębiorstwa informacje na temat społecznej odpowiedzialności nie tylko są nieporównywalne, ale często nie pozwalają na podejmowanie przez interesariuszy decyzji dotyczących tego obszaru. Problem ten pogłębia dobrowolny charakter sprawozdań CSR oraz fakt, że przedsiębiorstwa samodzielnie decydują, jakie informacje i w jakiej formie je ujawniać. To sprawia, że unikają one podawania tych informacji, które nie są do końca pozytywne i starają się zaprezentować w możliwie jak najlepszym świetle. Raporty CSR stanowią wręcz często okazję do promocji o charakterze *public relations*¹⁷⁵. Niezależnie od odnotowywanych słabości praktyki raportowania zagadnień CRS należy stwierdzić, że może ona przynieść znaczne korzyści dla szeroko rozumianego otoczenia przedsiębiorstwa. Sprawozdania CSR ukazują bowiem obciążenia i korzyści dla społeczeństwa wynikające z działania konkretnego przedsiębiorstwa. Wskazują również istniejące w przedsiębiorstwie ośrodki odpowiedzialności za te obciążenia i korzyści¹⁷⁶.

¹⁷² Obszerniej na ten temat w rozdziale 6.2.

¹⁷³ Por. E. Śnieżek, op. cit., s. 85.

¹⁷⁴ Por. A. Szadziwska, op. cit., s. 98.

¹⁷⁵ Trudności z porównywalnością sprawozdań CSR potwierdziły wyniki badania, którym objęto 100 największych korporacji transnarodowych (por. *Investment and Enterprise Responsibility Review: Analysis of investor and enterprise policies on corporate social responsibility*, United Nations Conference on Trade and Development, New York–Geneva 2011, s. 52, 53, 65).

¹⁷⁶ Por. T. Gabrusewicz, *Rachunkowość odpowiedzialności społecznej w kształtowaniu zasad nadzoru korporacyjnego*, C. H. Beck, Warszawa 2010, s. 56.

5.2. Działania na rzecz standaryzacji sprawozdawczości z zakresu CSR

Z myślą o podniesieniu jakości i zwiększeniu porównywalności sprawozdań dotyczących społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw w latach siedemdziesiątych XX w. zapoczątkowano prace nad wprowadzeniem standardów sprawozdawczości z zakresu CSR. Do chwili obecnej nie wypracowano jednak ujednoczonych i powszechnie akceptowanych standardów raportowania zagadnień społecznych. Z tego powodu w praktyce stosowane są różne normy, zalecenia i wytyczne. Przedsiębiorstwa mogą zatem bazować na różnych propozycjach sprawozdawczości CSR opracowanych przez wiele organizacji. Wśród nich znajdują się propozycje następujących organizacji:

- *United Nations Global Compact* (UNGC),
- Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD),
- Międzynarodowej Organizacji Pracy (ILO),
- *Global Reporting Initiative* (GRI),
- *AccountAbility*,
- Międzynarodowej Organizacji Normalizującej (ISO).

United Nations Global Compact jest inicjatywą byłego Sekretarza Generalnego ONZ, Kofi Annana, podjętą w 2000 r. zachęcającą przedsiębiorstwa do uwzględniania w swojej działalności 10 podstawowych zasad z zakresu praw człowieka, praw pracowniczych, ochrony środowiska i przeciwdziałania korupcji¹⁷⁷. Mimo że zasady *UN Global Compact* mają charakter *soft law*, to jednak ich rola jest bardzo duża ze względu na to, iż wskazują przedsiębiorcom wartości, które powinny być uwzględniane w trakcie prowadzenia działalności gospodarczej.

Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju w 1976 r. przyjęła wytyczne (zrewidowane w 2000 r., a potem w 2006 r. i w 2010 r.), które zawierają wskazówki dotyczące odpowiedzialnego zarządzania relacjami z dostawcami, relacjami pracodawca–pracobiorca, aspektami ochrony śro-

¹⁷⁷ *UN Global Compact* sformułowała następujące zasady: 1) popieranie i przestrzeganie praw człowieka przyjętych przez społeczność międzynarodową; 2) eliminacja wszelkich przypadków łamania praw człowieka przez przedsiębiorcę; 3) poszanowanie wolności stowarzyszenia się; 4) eliminacja wszelkich form pracy przymusowej; 5) zniesienie pracy dzieci; 6) efektywne przeciwdziałanie dyskryminacji w sferze zatrudnienia; 7) prewencyjne podejście do środowiska naturalnego; 8) podejmowanie inicjatyw mających na celu promowanie postaw odpowiedzialności ekologicznej; 9) stosowanie i rozpowszechnianie przyjaznych środowisku technologii; 10) przeciwdziałanie korupcji we wszystkich formach. (Por. *United Nations Global Compact*, <<https://www.unglobalcompact.org/aboutthegc/TheTenprinciples/index.html>> [dostęp: 20.01.2014]).

dowiska, ryzykiem korupcyjnym, jawnością informacji, ochroną interesów konsumenta, nauką i technologią, ochroną konkurencji, opodatkowaniem, a także wskazówki odnoszące się do dobrowolnych zobowiązań w zakresie praw człowieka. Wytyczne OECD skierowane są do przedsiębiorstw wielonarodowych, działających na terytorium lub pochodzących z państw stosujących zalecenia tej organizacji. Rządy państw członkowskich OECD mają obowiązek prowadzenia działań promocyjnych i informacyjnych na temat tych wytycznych, w tym ustanowienia Krajowego Punktu Kontaktowego (*National Contact Point* – NCP), którego zadaniem jest rozpatrywanie skarg przeciwko działaniom przedsiębiorstw wielonarodowych¹⁷⁸.

Międzynarodowa Organizacja Pracy w 1977 r. przyjęła *Trójstronną deklarację ILO zasad dotyczących przedsiębiorstw międzynarodowych i polityki społecznej* (zrewidowaną w 2000 r.)¹⁷⁹, która ma na celu zachęcanie przedsiębiorstw wielonarodowych do rozwiązywania trudności mogących powstać w wyniku ich działań w krajach goszczących. W dokumencie tym optuje się za tym, aby prowadzona przez przedsiębiorstwa wielonarodowe działalność prowadziła do poprawy sytuacji na lokalnych rynkach pracy, przede wszystkim w krajach z wysokim stopniem bezrobocia. Deklaracja zawiera unormowania dotyczące podstawowych praw człowieka, płacy minimalnej, stosunków pracy, warunków pracy, bezpieczeństwa i higieny pracy.

Global Reporting Initiative jest organizacją, która opracowała wytyczne do raportowania kwestii związanych ze społeczną odpowiedzialnością biznesu oraz zrównoważonym rozwojem. Główną misją GRI jest podwyższenie jakości sporządzanych raportów z obszaru CSR do poziomu porównywalnego do jakości sprawozdawczości finansowej oraz zapewnienie im porównywalności i weryfikowalności¹⁸⁰.

AccountAbility jest organizacją, która zajęła się podstawowymi problemami z dziedziny CSR i zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw. Organizacja ta opracowała standardy raportowania, w których główny nacisk został położony na zarządzanie relacjami z interesariuszami. Celem standardów *AccountAbility* jest wsparcie przedsiębiorstw w działaniach na rzecz zrównoważonego rozwoju, z uwzględnieniem ochrony środowiska, rozwoju społecznego i gospodarczego. Standardami tymi są:

– Standard AA1000 *Zasady odpowiedzialności*, AA1000APS (*The AA1000 AccountAbility Principles Standard*)¹⁸¹,

¹⁷⁸ OECD *Guidelines for Multinational Enterprises 2011 Edition*, OECD Publishing, 2011.

¹⁷⁹ *Tripartite declaration of principles concerning multinational enterprises and social policy*, International Labour Office, Geneva 2006.

¹⁸⁰ Na ten temat szerzej w rozdziale 6.2.

¹⁸¹ AA1000 *AccountAbility Principles 2008*, AccountAbility North America, Washington 2008.

- Standard AA1000 *Zaangażowanie interesariuszy*, AA1000SES (*The AA1000 Stakeholder Engagement Standard*)¹⁸²,
- Standard AA1000 *Weryfikacja*, AA1000AS (*The AA1000 Assurance Standard*)¹⁸³.

Międzynarodowa Organizacja Normalizująca¹⁸⁴ opracowała Normę ISO 26000, która dotyczy kompleksu zagadnień społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw. Norma ISO 26000 jest praktycznym przewodnikiem po siedmiu kluczowych obszarach CSR, takich jak ład organizacyjny, prawa człowieka, relacje z pracownikami, środowisko naturalne, uczciwe praktyki rynkowe, relacje z konsumentami i zaangażowanie społeczne. W opracowaniu przedstawione zostały przykłady dobrowolnych inicjatyw oraz narzędzi związanych z obszarem CSR. Norma ISO 26000 jest przeznaczona do stosowania przez wszystkie organizacje, niezależnie od formy własności, wielkości, rodzaju i lokalizacji. Nie ogranicza się ona jedynie do obszaru społecznej odpowiedzialności biznesu (było to jednym z założeń przyjętych podczas dyskusji nad koncepcją normy). Zawiera elementy, które mogą być wykorzystywane w zarządzaniu jakością, zarządzaniu środowiskowym, zarządzaniu bezpieczeństwem i higieną pracy¹⁸⁵.

5.3. Sprawozdawczość CSR w świetle uregulowań unijnych i polskich

Polityka Unii Europejskiej w zakresie społecznej odpowiedzialności biznesu znalazła praktyczne odzwierciedlenie w opublikowanej przez Komisję Europejską w 2001 r. *Zielonej Księdze CSR*¹⁸⁶. W dokumencie tym stwierdza się,

¹⁸² AA1000 *Stakeholder Engagement Standard* 2011. *Final Exposure Draft*, <<http://www.accountability.org/images/content/5/4/542/AA1000SES%202010%20PRINT.pdf>> [dostęp: 1.09.2014].

¹⁸³ AA1000 *Assurance Standard* 2008, AccountAbility North America, Washington 2008.

¹⁸⁴ Normy ISO mają charakter międzynarodowy; opracowane są według zasad ustanowionych przez Światową Organizację Handlu (WTO) oraz Komitet w Sprawie Barrier Technicznych w Handlu (TBT); (ISO 26000 – Social responsibility, <<http://www.iso.org/iso/home/standards/iso26000.htm>> [dostęp: 10.05.2014]).

¹⁸⁵ ISO 26000. *Społeczna odpowiedzialność*, Polski Komitet Normalizacyjny, <http://www.pkn.pl/sites/default/files/discovering_iso_26000.pdf> [dostęp: 31.01.2015].

¹⁸⁶ *Green Paper. Promoting a European framework for Corporate Social Responsibility*, Commission of the European Communities, COM(2001) 366 final, Brussels 2001. Wydanie *Zielonej Księgi CSR* zostało poprzedzone ogłoszeniem planu społeczno-gospodarczego zwanego *Strategią Lizbońską*, powstałego w 2000 r. podczas Europejskiego Szczytu w Lizbonie. Powodem tych działań była chęć stworzenia w Unii Europejskiej najbardziej konkurencyjnego obszaru świata, a co za tym idzie, gospodarki nastawionej na ciągły i dynamiczny rozwój.

że ze społecznie odpowiedzialnym biznesem mamy do czynienia wtedy, kiedy „przedsiębiorstwa dobrowolnie uwzględniają aspekty społeczne i ekologiczne w swoich działaniach handlowych oraz w kontaktach ze swoimi interesariuszami”. *Zielona Księga* jest pierwszym opracowaniem, w którym szczegółowo określono zarówno zasady CSR, jak i sposoby ich wdrażania przez przedsiębiorstwa. Przedmiotem regulacji *Zielonej Księgi* są zagadnienia z obszaru CSR o charakterze wewnętrznym i zewnętrznym dla przedsiębiorstwa. Wśród tych pierwszych znalazły się: zarządzanie zasobami ludzkimi, bezpieczeństwo i higiena pracy, umiejętność dostosowania się do zmian, jak również zarządzanie ochroną środowiska. Z kolei zagadnieniami o charakterze zewnętrznym regulowanymi w tym opracowaniu są: współdziałanie ze społecznością lokalną i z partnerami biznesowymi, poszanowanie praw człowieka oraz problemów środowiska.

Praca podjęta przy tworzeniu *Zielonej Księgi* była kontynuowana, w rezultacie czego wydano nowy dokument zawierający strategię realizacji i upowszechniania społecznej odpowiedzialności biznesu, tzw. *Białą Księgę CSR*¹⁸⁷, adresowany do instytucji europejskich, państw członkowskich, partnerów społecznych, organizacji biznesowych, konsumenckich oraz przedsiębiorstw. *Biała Księga* uzupełniła treści zawarte w *Zielonej Księdze* o kolejne obszary działań w zakresie rozwiązywania problemów związanych z CSR. Są nimi: edukacja, wymiana doświadczeń i dobrych praktyk, rozwój instrumentów społecznej odpowiedzialności biznesu, uruchomienie Europejskiego Forum Interesariuszy (*European Multistakeholder Forum on CSR*) oraz włączenie zagadnień CSR do wszystkich polityk UE (zatrudnienia, gospodarczej, środowiskowej, konsumenckiej, zewnętrznej, w instytucjach administracji publicznej).

Informacje środowiskowe, w tym odnoszące się do ich działalności społecznej lub innych pozafinansowych aspektów działalności firmy przedsiębiorstwa działające na obszarze UE mogły oczywiście ujawniać już wcześniej przed wydaniem *Zielonej i Białej Księgi*, chociażby na podstawie przepisów Czwartej Dyrektywy w sprawie rocznych sprawozdań finansowych. Możliwość ta była jednak niedostatecznie wykorzystywana. Między innymi z uwagi na ten fakt w 2011 r. Unia Europejska przyjęła nową strategię na lata 2011–2014 dotyczącą społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw nakierowaną na wsparcie rozwoju i koordynowanie polityki państw członkowskich w zakresie CSR¹⁸⁸. W strategii tej Komisja Europejska przed-

¹⁸⁷ *Corporate Social Responsibility: A business contribution to Sustainable Development*, Commission of the European Communities, COM(2002) 347 final, Brussels 2002.

¹⁸⁸ *Odnowiona strategia UE na lata 2011–2014 dotycząca społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw*, Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Komisja Europejska, Bruksela, dnia 25.10.2011, KOM(2011) 681.

stawiła nową definicję społecznej odpowiedzialności biznesu oraz sformułowała plan rozwoju dobrych praktyk CSR w krajach członkowskich. Jednym z celów przyjętego planu jest poprawa jakości raportowania zagadnień środowiskowych i społecznych. Za wartościowe wytyczne sporządzania sprawozdań na temat CSR zostały uznane standardy *UN Global Compact*, wytyczne Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, norma ISO 26000 oraz *Trójstronna deklaracja Międzynarodowej Organizacji Pracy*.

Kolejnym ważnym posunięciem w kwestii raportowania informacji niefinansowych było uchwalenie Dyrektywy 2013/34/UE¹⁸⁹, która przewiduje ujawnianie informacji dotyczących kwestii środowiska naturalnego, kwestii społecznych i pracowniczych, w tym ochrony praw człowieka, przeciwdziałaniu nadużyciom i korupcji, przestrzeganiu zasady różnorodności kadry zarządzającej. W związku z tym, że Komisja Europejska przyjęła zasadę, iż przedsiębiorstwa będą miały swobodę w kształtowaniu i realizacji strategii CSR pozostawiono również pewien zakres swobody w podejmowaniu decyzji odnośnie informacji, które zostaną ujawnione. Sprawozdania z obszaru CSR powinny być sporządzane przy respektowaniu zasady „zastosuj, albo wyjaśnij, dlaczego nie stosujesz” (ang. *comply or explain*), co oznacza konieczność złożenia wyjaśnienia przyczyn nieujawniania określonych informacji.

W Dyrektywie 2013/34/UE przewidziano obowiązek ujawniania informacji niefinansowych związanych ze społeczną odpowiedzialnością biznesu przez duże przedsiębiorstwa interesu publicznego, które mają więcej niż 500 pracowników, w formie wybranej przez spółkę, czyli albo w rocznym sprawozdaniu finansowym lub w odrębnym raporcie. Szacuje się, że obecnie na terenie UE funkcjonuje około 6000 firm tego rodzaju¹⁹⁰. Niemniej przewiduje się, że poprawa przejrzystości w zakresie sprawozdawczości kwestii społecznych i środowiskowych może nastąpić u kilkakrotnie większej liczby przedsiębiorstw.

Kolejnym etapem w zwiększaniu transparentności raportowania informacji niefinansowych było przyjęcie w 2014 r. Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/95/UE zmieniającą dyrektywę 2013/34/UE w odniesieniu do ujawniania informacji niefinansowych i informacji dotyczących różnorodności przez niektóre duże jednostki oraz grupy¹⁹¹. W Dyrektywie 2014/95/UE określono zakres informacji niefinansowych objętych obowiąz-

¹⁸⁹ Na ten temat szerzej w rozdziale 4.3.

¹⁹⁰ Por. *Non-Financial Reporting*, Banking and Finance, <http://ec.europa.eu/finance/accounting/non-financial_reporting/index_en.htm> [dostęp: 28.09.2014].

¹⁹¹ *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/95/UE z dnia 22 października 2014 r. zmieniająca dyrektywę 2013/34/UE w odniesieniu do ujawniania informacji niefinansowych i informacji dotyczących różnorodności przez niektóre duże jednostki oraz grupy*, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, L 330/1.

kowym ujawnianiem w sprawozdaniu z działalności tzw. dużych jednostek, które są jednostkami interesu publicznego, przekraczających na dzień bilansowy kryterium średniej liczby 500 pracowników w ciągu roku obrotowego. Zaliczono do nich informacje, które (...) w stopniu niezbędnym do zrozumienia rozwoju, wyników i sytuacji jednostki oraz wpływu jej działalności – dotyczące co najmniej kwestii środowiskowych, społecznych i pracowniczych, poszanowania praw człowieka, przeciwdziałania korupcji i łapownictwu, w tym: a) krótki opis modelu biznesowego jednostki; b) opis polityk stosowanych przez jednostkę w odniesieniu do tych kwestii, w tym do wdrożonych procesów należytej staranności; c) wynik tych polityk; d) główne ryzyka związane z tymi kwestiami, powiązane z operacjami jednostki, w tym – w stosownych przypadkach i na zasadzie proporcjonalności – jej stosunkami gospodarczymi, produktami lub usługami, które mogą wywierać niekorzystny wpływ w tych dziedzinach, oraz sposób zarządzania tymi ryzykami przez jednostkę; e) niefinansowe kluczowe wskaźniki wyników związane z daną działalnością (art. 1 ust. 1 – wprowadzający do Dyrektywy 2013/34/UE art. 19a). Taki sam zakres informacji niefinansowych ujawnianych w skonsolidowanym sprawozdaniu z działalności wyznaczono dla jednostek interesu publicznego, które są jednostkami dominującymi dużej grupy przekraczającej na dzień bilansowy, w ujęciu skonsolidowanym, kryterium średniej liczby 500 pracowników w ciągu roku obrotowego (art. 1 ust. 3 – wprowadzający do Dyrektywy 2013/34/UE art. 29a).

W preambule do Dyrektywy 2014/95/UE uszczegółowiono treść informacyjną sprawozdania niefinansowego. Powinno ono zawierać:

– w odniesieniu do kwestii środowiskowych: informacje na temat obecnego i przewidywanego wpływu działalności jednostki na środowisko oraz na zdrowie i bezpieczeństwo, wykorzystywania energii odnawialnej lub nieodnawialnej, emisji gazów cieplarnianych, zużycia wody i zanieczyszczenia powietrza;

– w odniesieniu do spraw społecznych i pracowniczych; informacje na temat działań podejmowanych w celu zapewnienia równouprawnienia płci, wdrożenia podstawowych konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy, warunków pracy, dialogu społecznego, poszanowania prawa pracowników do informacji i do wyrażania opinii, poszanowania praw związków zawodowych, bezpieczeństwa i higieny pracy oraz dialogu ze społecznościami lokalnymi lub działań podejmowanych w celu zapewnienia ochrony i rozwoju tych społeczności;

– w odniesieniu do praw człowieka oraz walki z korupcją i łapownictwem: oświadczenie na temat zapobiegania naruszaniu praw człowieka lub na temat stosowanych instrumentów walki z korupcją i łapownictwem.

W preambule do Dyrektywy 2014/95/UE wskazano jako wartościowe te same wytyczne sporządzania sprawozdań niefinansowych, jak we wspo-

mnianej wyżej *Odnowionej strategii UE na lata 2011–2014*. Uzupełniono je jeszcze o krajowe zasady ramowe oraz unijne zasady ramowe, takie jak system ekzarządzania i audytu (EMAS)¹⁹². Zgodnie z tą Dyrektywą na małe i średnie przedsiębiorstwa nie powinny być nakładane dodatkowe wymogi w zakresie informacji niefinansowych. Dyrektywa podlega implementacji przez państwa członkowskie UE, które mają na to czas do dnia 6 grudnia 2016 r. Jednocześnie przepisy Dyrektywy powinny być stosowane w roku obrotowym rozpoczynającym się w dniu 1 stycznia 2017 r. lub w ciągu roku kalendarzowego 2017.

Nałożenie nowych wymogów w zakresie informacji niefinansowych na tysiące spółek europejskich budzi wiele kontrowersji. Związane są one z koniecznością zorganizowania nowego systemu sprawozdawczości, ale również z poszanowaniem zasady wolności w sferze gospodarczej. Aldona Kamela-Sowińska¹⁹³ słusznie zauważa, że wprowadzenie nowego obszaru raportowania wymagać będzie nowych narzędzi pomiaru, wyceny, opisu oraz raportowania, które powinny sprostać oczekiwaniom informacyjnym użytkowników. Jej zdaniem będzie to trudne ze względu na drastyczny spadek zaufania do dostarczanych przez spółki informacji, co nastąpiło po spektakularnych upadkach wielu czołowych spółek na świecie (np. Enronu czy Worldcomu), a także jako rezultat kryzysu finansowego z 2007 r. Autorka ta obawia się również, że przedsiębiorcy nie będą chcieli podawać swoich danych niefinansowych, uznając je za dane wrażliwe, których ujawnienie naruszyłoby tajemnicę handlową i zagrażałoby tworzeniu przewagi konkurencyjnej.

Można spotkać się z jeszcze bardziej surową oceną obowiązku raportowania informacji niefinansowych, w tym zaangażowania społecznego przedsiębiorstw. Przeciwnicy projektu uważają, że nałożenie tego obowiązku jest de facto nałożeniem na przedsiębiorstwa prawnego wymogu stosowania zasad CSR, co – jak uważają – stoi w sprzeczności z prawem władz spółki do decydowania o wyborze strategii biznesowej i wykorzystaniu zysków. Podkreślają przy tym, że społeczne zaangażowanie firm jest ich dobrowolną decyzją. Krytycy wymogu obowiązkowego raportowania obszaru CSR przewidują, że wdrożenie tej regulacji może wywołać wzrost

¹⁹² EMAS (ang. *Eco Management and Audit Scheme*) to unijny instrument ochrony środowiska, funkcjonujący na podstawie Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1221/2009 z 25 listopada 2009 r. w sprawie dobrowolnego udziału organizacji w systemie ekzarządzania i audytu we Wspólnocie (EMAS), uchylające rozporządzenie (WE) nr 761/2001 oraz decyzje Komisji 2001/681/WE i 2006/193/WE, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 342/1.

¹⁹³ Por. A. Kamela-Sowińska, *Dyrektywa Unii Europejskiej o ujawnianiu informacji niefinansowych – nowe wyzwanie dla rachunkowości*, *Studia Oeconomica Poznaniensia* 2, 2014, no. 4 (265), s. 71.

liczby firm stosujących CSR, ale mogą to być działania fasadowe, podejmowane przez firmy w celu spełnienia unijnego nakazu i uniknięcia składania wyjaśnień. Teza taka jest uzasadniana tym, że aktualnie tylko 2500 przedsiębiorstw działających w UE raportuje swoje działania związane z zaangażowaniem społecznym¹⁹⁴.

W Polsce obecnie obowiązek publikowania danych niefinansowych wynika z przepisów ustawy o rachunkowości dotyczących sprawozdania z działalności. W art. 49 pkt 3 tego aktu prawnego stwierdza się, iż „Sprawozdanie z działalności jednostki powinno również obejmować – o ile jest to istotne dla oceny sytuacji jednostki – wskaźniki finansowe i niefinansowe, łącznie z informacjami dotyczącymi zagadnień środowiska naturalnego i zatrudnienia, a także dodatkowe wyjaśnienia do kwot wykazanych w sprawozdaniu finansowym”. Jak już wspomniano w rozdziale 3.1, dyspozycje w sprawie ujawniania informacji z zakresu CSR zawierają również przepisy Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 19 lutego 2009 r., wskazujące treści, które powinno zawierać sprawozdanie z działalności. Są nimi: charakterystyka zewnętrznych i wewnętrznych czynników istotnych dla rozwoju przedsiębiorstwa emitenta, opis perspektyw rozwoju działalności emitenta, a także stanowiące wyodrębnioną część tego sprawozdania oświadczenie o stosowaniu ładu korporacyjnego (§ 91 pkt 5 rozporządzenia).

Jako ważne uregulowanie raportowania zagadnień społecznej odpowiedzialności należy traktować Krajowy Standard Rachunkowości nr 8 „Sprawozdanie z działalności”. W standardzie tym, który w założeniu ma być pomocą dla przedsiębiorstw w sporządzaniu raportów z zakresu CSR, szeroko wskazuje się pożądane cechy i zawartość tego sprawozdania oraz formułuje się dobre praktyki, które powinny być stosowane w trakcie jego przygotowywania. W powyższym standardzie podkreśla się celowość prezentacji wyników działalności w sferach – środowiskowej i społecznej. Za szczególnie przydatne uznano przedstawienie informacji dotyczących zagadnień społecznej odpowiedzialności jednostki i ochrony środowiska naturalnego [m.in. informacji o gospodarowaniu zasobami i składnikami przyrody, wpływie na środowisko naturalne, działaniach proekologicznych, opłatach środowiskowych i innych kosztach ochrony środowiska, działaniach społecznych, w tym opis kampanii społecznych i polityki jednostki w tym zakresie (§ 6 pkt 31 standardu)].

W Polsce raporty z danymi pozafinansowymi na temat społecznej odpowiedzialności (lub raporty zrównoważonego rozwoju) sporządza i publikuje około 40 spółek. Niemniej, nie są one porównywalne. Dotyczy to głównie firm wchodzących w skład *RESPECT Index*, giełdowego indeksu spółek

¹⁹⁴ Por. Bruksela wymusza społeczną odpowiedzialność, Forum Obywatelskiego Rozwoju, <<http://www.ekonomia.rp.pl/artukul/1081398.html?print=tak&p=0>> [dostęp: 20.08.2015].

odpowiedzialnych społecznie. Jedynie 5 spółek robi to w formie raportu rocznego, zintegrowanego z danymi finansowymi, zgodnie z międzynarodowymi wytycznymi IIRC. *RESPECT Index* dotychczas był traktowany głównie jako element kreowania wizerunku spółek; dla inwestorów nie był on ważną podstawą podejmowanych przez nich decyzji inwestycyjnych¹⁹⁵.

* * *

Pojawienie się regulacji dotyczących raportowania społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw wynika ze światowego trendu informowania przez firmy nie tylko o swoich wynikach finansowych, ale także o innych aspektach działalności. Trend ten wydaje się nieodwracalny pomimo głosów krytyki w tej materii. Raportowanie problemów CSR wprowadza do systemu sprawozdawczego inną perspektywę postrzegania przedsiębiorstwa, nie tylko przez inwestorów, ale również przez jego pracowników oraz społeczność lokalną. Wprowadzone przez Unię Europejską regulacje dotyczą dużych firm, niemniej zapewne ta nowa tendencja w sprawozdawczości obejmie w przyszłości także mniejsze podmioty. Wydaje się bowiem, że samo przygotowywanie raportu na temat zagadnień społecznych i środowiskowych ułatwia przedsiębiorstwu dokonanie analizy wpływu, jaki wywiera na szeroko pojęte otoczenie, co służy poprawie efektywności zarządzania.

Skutkiem opublikowania raportu niefinansowego jest wzrost transparentności firmy (co należy uznać za zjawisko pozytywne), niemniej również stwarza zagrożenie wyjawienia kluczowych sił kreujących przewagę konkurencyjną firmy. Oznacza to, że firma przed sporządzeniem sprawozdania na tematy społeczne i środowiskowe powinna opracować politykę sprawozdawczości niefinansowej na wzór polityki rachunkowości, która jest podstawą sprawozdawczości finansowej. Uregulowania w zakresie sprawozdawczości niefinansowej dają zdecydowanie więcej „praw wyboru” niż w przypadku raportów finansowych, zatem konieczne jest, aby przedsiębiorstwa posługiwały się powszechnie akceptowanymi standardami w tym zakresie. Różne organizacje prezentują w tej kwestii różne podejścia. W większości przypadków raportowanie z zakresu CSR jeszcze nie osiągnęło jakości przyjętej dla innych rodzajów sprawozdawczości (przede wszystkim finansowej). Niedomaganie to wiąże się m.in. z problemem pomiaru wiel-

¹⁹⁵ Por. M. Krukowska, *Kilkaset firm czeka rewolucja w raportowaniu*, Forbes, <<http://csr.forbes.pl/raportowanie-danych-pozafinansowych-obowiazkowe-od-2017-r-,artykuly,194915,1,1.html>> [dostęp: 20.08.2015]. Warto odnotować, że w 2013 r. powstały pierwsze raporty na temat społecznej odpowiedzialności sporządzone przez organizacje niebiznesowe, w tym samorządy (np. miasto Warszawa). (Por. *Odpowiedzialny biznes w Polsce. Dobre praktyki. Raport 2013*, Forum Odpowiedzialnego Biznesu 2013, s. 9).

kości objętych raportowaniem CSR. Trudno jest objąć pomiarem reputację firmy, satysfakcję i lojalność pracowników oraz klientów, czy też wpływ na jakość życia społeczności lokalnych¹⁹⁶. Zatem i wskaźniki ustalane na ich podstawie mogą budzić wątpliwości odnośnie do miarodajności, co sprawia, że ocena działań przedsiębiorstw w zakresie CSR może być niejednoznaczna, szczególnie w przypadku wykorzystania ich do porównań. Taka sytuacja – rzecz jasna – nie będzie sprzyjać poprawie wizerunku firmy i tym samym może ograniczyć możliwości pozyskania niezbędnych kapitałów z otoczenia¹⁹⁷. Stąd pojawił się postulat, aby sprawozdania dotyczące społecznej odpowiedzialności biznesu podlegały weryfikacji przez niezależnych, wyspecjalizowanych audytorów, przez co zwiększyłyby się ich wiarygodność. Jest on szczególnie uzasadniony wówczas, gdy sprawozdanie z zakresu CSR jest częścią sprawozdania zintegrowanego¹⁹⁸. Postulat ten został w pewnym zakresie uwzględniony w Dyrektywie 2014/95/UE. Zgodnie z tym aktem prawnym zadaniem biegłych rewidentów będzie jedynie sprawdzenie, czy przedstawiono oświadczenie na temat informacji niefinansowych lub odrębne sprawozdanie (zgodnie z zasadą „stosuj lub wyjaśnij”). Kraje członkowskie mają możliwość zdecydowania o konieczności weryfikacji danych zawartych w oświadczeniach lub odrębnych sprawozdaniach przez niezależny podmiot świadczący usługi atestacyjne (pkt 16 preambuły do Dyrektywy).

¹⁹⁶ Jak na razie jedynie w przypadku standardów dotyczących ochrony środowiska naturalnego wypracowano poprawne metodologicznie i zrozumiałe narzędzia pomiaru i sposoby prezentacji.

¹⁹⁷ Por. R.K. Massie, *Accounting and Accountability: Integrated Reporting and the Purpose of the Firm*, [w:] *The Landscape of Integrated Reporting Reflections and Next Steps*, (red.) R.G. Eccles, Beiting Cheng, D. Saltzman, Harvard College Cambridge, Massachusetts 2010, s. 6.

¹⁹⁸ M. Wasilewski, *Raporty o społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw*, Rachunkowość 2014, nr 7, s. 27. Sprawozdanie zintegrowane jest omówione w rozdziale 6.

Rozdział 6

Sprawozdawczość zintegrowana

6.1. Istota sprawozdania zintegrowanego

Dodatkowe informacje ujawniane przez przedsiębiorstwa dotyczą różnych zagadnień związanych z gospodarką i zarządzaniem w przedsiębiorstwie; są nimi np. strategia, ryzyko, proces tworzenia wartości, perspektywy rozwojowe, nadzór korporacyjny, ochrona środowiska, bezpieczeństwo i higiena pracy, rozwój kapitału intelektualnego. Informacje te dotyczą różnych obszarów funkcjonowania przedsiębiorstw, w związku z tym często brak jest wyraźnego ukazania powiązań, które istnieją pomiędzy nimi. Brakuje również ukazania zależności istniejących pomiędzy wielkościami ekonomicznymi wykazanymi w sprawozdaniach finansowych a danymi o charakterze niefinansowym opisującymi te obszary. W praktyce udostępnionych jest najczęściej kilka oddzielnie opracowanych raportów, które podnoszą problemy zarówno różniące się od siebie, ale i takie, które mogą na siebie zachodzić. Przez brak ukazania ich wzajemnego powiązania obraz przedsiębiorstwa staje się nadmiernie skomplikowany, a informacje są trudne do oceny.

Jako remedium na tego rodzaju trudności postrzegana jest sprawozdawczość zintegrowana. Jej istotą jest uwzględnienie wszystkich aspektów funkcjonowania przedsiębiorstwa w jednym spójnym dokumencie, który konsoliduje wszystkie najważniejsze informacje. Sprawozdawczość zintegrowana łączy w sobie najbardziej istotne elementy informacji, przedstawiane dotychczas w oddzielnych dokumentach (sprawozdaniu finansowym, sprawozdaniu zarządu, raporcie o społecznej odpowiedzialności, raporcie o stosowaniu ładu korporacyjnego) w jedną spójną całość¹⁹⁹. Zintegrowane raportowanie oznacza holistyczne ujęcie kwestii ujawniania infor-

¹⁹⁹ Por. J. Hanks, L. Gardiner, *Integrated Reporting: Lessons from the South African Experience*, International Finance Corporation, Washington 2012, s. 14.

macji umożliwiające zainteresowanym stronom jak najlepsze zrozumienie tego, w jaki sposób przedsiębiorstwo funkcjonuje. Raportowanie tego rodzaju ma na celu możliwie pełne ukazanie relacji między aspektami finansowymi i niefinansowymi działalności przedsiębiorstwa i jego osiągnięć²⁰⁰. Postuluje się jednak, aby nie sprowadzało się to jedynie do złożenia kilku dokumentów w jeden, a tworzenie nowego jakościowo opracowania, w którym ujawnione będą powiązania pomiędzy najważniejszymi obszarami funkcjonowania przedsiębiorstwa (jego strategią, systemem zarządzania, osiąganymi wynikami finansowymi, a także społeczno-ekonomicznymi i środowiskowymi uwarunkowaniami jego działalności)²⁰¹.

Zakłada się, że raport zintegrowany ma być zwięzłym i jasnym przedstawieniem informacji najistotniejszych, co oznacza rezygnację z ujawnień nieistotnych dla odbiorcy, które utrudniają jego analizę. Postuluje się jednak, aby raport tego rodzaju zawierał odpowiednio bogate treści umożliwiające podejmowanie decyzji, co nie oznacza koniecznie zwiększanie szczegółowości informacji; natomiast większy akcent powinien być położony na informacje dotyczące strategii, modelu biznesowego, kultury organizacyjnej, dialogu z interesariuszami, współpracy z lokalnymi społecznościami, dbałości o środowisko naturalne, istniejące ryzyka i proces tworzenia wartości, tak aby uzyskać wszechstronny i rzetelny obraz działalności przedsiębiorstwa²⁰². Obraz ten nie tylko, tak jak do tej pory, ma mieć charakter retrospektywny, ale również i prospektywny²⁰³.

Przyjmuje się, że głównymi odbiorcami raportu zintegrowanego mają być inwestorzy. Niemniej potrzeby pozostałych interesariuszy nie mogą być

²⁰⁰ Por. J. Fijałkowska, M. Sobczyk, *Integrated Reporting as a Cross-border Communication Tool for Business – a Fad or a Sign of Times?* Journal of Intercultural Management 5, December 2013, No. 4, s. 36.

²⁰¹ Por. International Integrated Reporting Council (IIRC), *About <IR>*, <<http://www.theiirc.org/>> about, [dostęp: 20.02.2014].

²⁰² Por. *An integrated report is a new requirement for listed companies*, The South African Institute of Chartered Accountants (SAICA), January 2011, <<https://www.saica.co.za/tabid/695/itemid/2344/language/en-ZA/An-integrated-report-is-a-new-requirement-for-list.aspx>> [dostęp: 20.02.2014]. Raporty CSR zawierają często od 100 do nawet 300 stron. Proste ich połączenie z równie obszernymi sprawozdaniami finansowymi mogłoby spowodować to, że taki całościowy raport stałby się nieczytelny.

²⁰³ Por. S. Adams, R. Simnett, *Integrated Reporting: An Opportunity for Australia's Not-for-Profit Sector*, University of New South Wales, <www.researchgate.net/.../Integrated_Reporting.../0c96>, s. 3 [dostęp: 31.03.2014]; M. King, *Formation of the International Integrated Reporting Committee (IIRC)*, press release, 2 August 2010, za: *Integrated reporting Elevating value*, Ernst & Young Global Limited, 2014, s.6, <[http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-Integrated-reporting/\\$FILE/EY-Integrated-reporting.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-Integrated-reporting/$FILE/EY-Integrated-reporting.pdf)>. [dostęp: 30.09.2014]; J. Samelak, *Zintegrowane sprawozdanie przedsiębiorstwa społecznie odpowiedzialnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2013, s. 174.

pomijane, chociaż raport nie musi wychodzić naprzeciw wszystkim potrzebom informacyjnym każdej grupy interesariuszy²⁰⁴.

W opinii niektórych ekspertów – sporządzając raport zintegrowany – warto mieć na uwadze, że kwestie, które są interesujące dla interesariuszy niebiznesowych (w tym pracowników, konsumentów i społeczności lokalnych) mogą być również cenne dla inwestorów²⁰⁵.

W literaturze przedmiotu wskazuje się na trzy podstawowe rodzaje korzyści z wprowadzenia sprawozdawczości zintegrowanej. Po pierwsze, to korzyści o charakterze wewnętrznym, które sprowadzają się do podejmowania przez zarząd lepszych decyzji dotyczących alokacji zasobów, większego zaangażowania akcjonariuszy i innych zainteresowanych stron. Po drugie, korzyści o charakterze zewnętrznym, odnoszone przede wszystkim przez głównych inwestorów, których potrzeby informacyjne są zaspakajane w lepszy sposób (szczególnie w zakresie informacji ESG). Po trzecie korzyści wynikające z ograniczania ryzyka regulacyjnego, które wzrasta w wyniku wprowadzania nowych regulacji przez rząd i inne organizacje (np. giełdy)²⁰⁶.

6.2. Koncepcje standaryzacji sprawozdań zintegrowanych

Raport zintegrowany nie jest wystandaryzowany. Niemniej od kilku lat różne organizacje formułują wytyczne dotyczące tej kwestii. Wśród nich największe osiągnięcia mają Międzynarodowa Rada Sprawozdawczości Zintegrowanej (*International Integrated Reporting Council – IIRC*) oraz *Global Reporting Initiative (GRI)*. Idea raportu zintegrowanego w jakiejś mierze znajduje również swoje urzeczywistnienie w biznesowej koncepcji sprawozdania finansowego zaprojektowanej przez IASB i FASB, w której to następuje integracja danych wykazywanych w podstawowych składowych tego sprawozdania (patrz rozdział 4.4)²⁰⁷.

²⁰⁴ *Integrated reporting, performance insight through Better Business Reporting*, KPMG, 2011, <<http://www.kpmg.com/AU/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Better-Business-Reporting/Documents/integrated-reporting-performance-insight-through-better-business-reporting.pdf>> [dostęp: 12.03.2014].

²⁰⁵ Por. P. DeSimone, *An SRI Perspective on Integrated Reporting*, [w:] *The Landscape of Integrated Reporting Reflections and Next Steps Edited*, (red.) R. G. Eccles, Beiting Cheng, D. Saltzman, The President and Fellows of Harvard College Cambridge, Massachusetts 2010, s. 129.

²⁰⁶ Por. R.G. Eccles, D. Saltzman, *Achieving Sustainability Through Integrated Reporting*, *Stanford Social Innovation Review*, Summer 2011, s. 59.

²⁰⁷ Innymi organizacjami podejmującymi kwestię sprawozdawczości zintegrowanej są: *International Organization for Standardisation, Accountability, International Auditing and Assurance Standards Board* (organizacja ta opublikowała opracowanie na temat oceny wiarygodności

Międzynarodowa Rada Sprawozdawczości Zintegrowanej w 2013 r. opublikowała *Międzynarodowe założenia koncepcyjne sprawozdawczości zintegrowanej*²⁰⁸. W opracowaniu tym sprawozdanie zintegrowane zdefiniowano jako: *związły komunikat dotyczący wpływu strategii, ładu korporacyjnego, wyników działalności i prognoz jednostki, ujętych w kontekście uwarunkowań zewnętrznych, na tworzenie wartości krótko-, średnio- i długoterminowej* (§ 1A pkt 1.1). Przyjęto, że celem praktyki zintegrowanego raportowania jest:

- poprawa jakości informacji dostępnych dla inwestorów w celu zwiększenia efektywności i produktywności alokacji kapitału;
- promowanie spójnych, efektywnych metod sprawozdawczości, obejmujących różnorodne wątki i przedstawiających pełen zakres czynników o znaczącym wpływie na zdolność jednostki do tworzenia wartości w czasie;
- większa odpowiedzialność i dbałość o szeroką bazę kapitałową (kapitał finansowy, produkcyjny, intelektualny, ludzki, społeczny, naturalny) oraz znajomość współzależności wiążących poszczególne kapitały;
- wspomaganie zintegrowanego myślenia, podejmowanie decyzji i działań ukierunkowanych na tworzenie wartości w perspektywie krótko-, średnio- i długoterminowej²⁰⁹.

W koncepcji raportowania zintegrowanego wypracowanej w 2013 r. IIRC wskazuje się zasady raportowania; są nimi:

- ukierunkowanie strategiczne i przyszłościowe;
- logiczne powiązanie przedstawionych informacji dające całościowy obraz zależności istniejących pomiędzy czynnikami, które wpływają na zdolność organizacji do tworzenia wartości;
- uwzględnianie relacji z kluczowymi interesariuszami;
- istotność;
- związłość,
- wiarygodność i kompletność;
- spójność i porównywalność²¹⁰.

sprawozdań zintegrowanych zatytułowane *Exploring Assurance on Integrated Reporting and Other Emerging Developments in External Reporting*, <https://www.ifac.org/user/login?destination=goto%3Furl%3Dhttps%253A%252F%252Fwww.ifac.org%252Fsystem%252Ffiles%252Fpublications%252Ffiles%252FIAASB-Integrated-Reporting-Working-Group-Publication_0.pdf> [dostęp: 20.07.2015]; aktywne w tej mierze są również spółki audytorskie, tj. KPMG, Ernst & Young, Deloitte, BDO, PwC.

²⁰⁸ *The International <IR> Framework, Integrated Reporting (<IR>)*, IIRC, <<http://www.theiirc.org/wp-content/uploads/2013/12/13-12-08-THE-INTERNATIONAL-IR-FRAMEWORK-2-1.pdf>> [dostęp: 23.09.2014].

²⁰⁹ Ibidem, s. 2.

²¹⁰ Ibidem, s. 5.

Natomiast częściami sprawozdania powinny być:

- omówienie struktury organizacyjnej i uwarunkowań zewnętrznych (w szczególności należy opisać, czym zajmuje się jednostka i okoliczności, w których prowadzi działalność);
- opis ładu korporacyjnego (w tym metod zarządzania, które wspierają zdolność do tworzenia wartości);
- przedstawienie modelu biznesowego;
- ukazanie ryzyka i szans (konkretne zagrożenia i możliwości, które wpływają na zdolność organizacji do tworzenia wartości w krótkim, średnim i długim okresie);
- przedstawienie strategii i alokacji zasobów (w kontekście kierunku, w jakim organizacja chce podążać i ścieżki dojścia do celu);
- ujawnienia wyników (w tym stopnia realizacji przyjętych celów strategicznych i wpływu osiągniętych wyników kapitały);
- przedstawienie prognoz (na tle wyzwań, przed jakimi stoi organizacja oraz problemów, jakie mogą się pojawić w trakcie realizacji jej strategii, które niosą ze sobą potencjalne implikacje dla modelu biznesowego i przyszłych wyników);
- omówienie podstaw sporządzenia i prezentacji sprawozdania²¹¹.

Zwolennicy raportowania zintegrowanego podkreślają, że w ten sposób może ulec poprawie jakość informacji sprawozdawczych ujawnianych przez przedsiębiorstwo. W raporcie tym bowiem:

- wyraźnie ukazany jest związek pomiędzy czynnikami wewnętrznymi i zewnętrznymi decydującymi o pomyślności firmy oraz jej wpływ na inne podmioty w łańcuchu dostaw;
- lepiej ukazane są szanse i zagrożenia;
- w sposób pogłębiony wskazane są długoterminowe skutki decyzji podjętych przez podmiot sprawozdawczy;
- dostarczane są informacje, rzeczywiście wykorzystywane w zarządzaniu podmiotem;
- prezentowanych jest wiele czynników decydujących o sukcesie organizacji²¹².

Zakłada się przy tym, że w końcowym efekcie potrzeby informacyjne inwestorów będą lepiej zaspokajane (ze względu na prezentację informacji pozwalających lepiej ocenić zdolność do generowania przyszłych przepływów pieniężnych), poziom zaufania kluczowych interesariuszy będzie wyższy (jako skutek większej przejrzystości, a także większego ich zaangażowa-

²¹¹ Ibidem, s. 5.

²¹² Por. R.G. Eccles, K. Armbruster, *Integrated Reporting on the Cloud*, IESE Business School, Issue 8, First Quarter 2011, s. 15.

nia w proces raportowania), podejmowanie decyzji dotyczących alokacji zasobów będzie ułatwione, alokacja kapitału będzie bardziej efektywna, a dostęp do kapitału będzie łatwiejszy i obniży się jego koszt.

Standardy raportowania danych niefinansowych wypracowane przez *Global Reporting Initiative* dotyczą głównie zagadnień zrównoważonego rozwoju. Organizacja ta wypracowała zasady i wskaźniki, które przedsiębiorstwa mogą wykorzystać do mierzenia i ujawniania uzyskanych przez siebie wyników o charakterze ekonomicznym, środowiskowym oraz społecznym. Wytyczne GRI o symbolu G4 opublikowane w 2013 r. są podzielone na dwie części: pierwszą *Zasady Raportowania oraz Standardowe Informacje*²¹³, w której omówione są zasady prawidłowego przygotowania raportu zrównoważonego rozwoju, oraz drugą *Instrukcja Implementacji*²¹⁴, formułującą wytyczne i interpretacje, które trzeba wziąć pod uwagę podczas przygotowywania raportu. Wytyczne GRI uwzględniają inne międzynarodowe standardy raportowania opublikowane m.in. przez *UN Global Compact*, *OECD* czy też *United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGP)*²¹⁵.

Przyjęto, że w sprawozdaniu według GRI powinny być przedstawione:

- wizja i strategia organizacji składającej sprawozdanie na temat zrównoważonego rozwoju;
- przegląd struktury i działań organizacji oraz zakres raportu;
- system zarządzania, w tym opis struktury organizacyjnej, programów działania i współpracy z interesariuszami;
- wskaźniki wyników pozwalających na ocenę oddziaływania organizacji składającej sprawozdanie w obszarach: ekonomicznym, środowiskowym i społecznym;
- zagadnienia etyki i spójności (ukazujące wartości, które przyświecają organizacji oraz zasady, standardy i normy zachowania, takie jak: kodeksy postępowania i etyki);
- spis zawartości sprawozdania wskazujący, gdzie w raporcie znajdują się poszczególne informacje.

²¹³ Por. *G4 Sustainability Reporting Guidelines, Reporting Principles and Standard Disclosures*, Global Reporting Initiative, <<https://www.globalreporting.org/resourcelibrary/GRIG4-Part1-Reporting-Principles-and-Standard-Disclosures.pdf>> [dostęp: 2.03.2015].

²¹⁴ Por. *G4 Sustainability Reporting Guidelines, Implementation Manual*, Global Reporting Initiative, <<https://www.globalreporting.org/resourcelibrary/GRIG4-Part2-Implementation-Manual.pdf>> [dostęp: 2.03.2015].

²¹⁵ Standardy te przyjęte w 2011 r. przez Radę Praw Człowieka ONZ dotyczą zapobiegania zjawisku naruszania praw człowieka w związku z działalnością gospodarczą i rozwiązywania problemów z tym związanych. (Por. *Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations „Protect, Respect and Remedy” Framework*, Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises, John Ruggie, A/HRC/17/31, 2011).

Zaproponowane przez GRI wskaźniki zostały ujęte w ramach kategorii i subkategorii, wśród których wyróżniono:

- kategorię ekonomiczną (która uwzględnia trzy aspekty, tj.: wyniki ekonomiczne; obecność na rynku oraz pośrednie wpływy ekonomiczne);
- kategorię środowiskową (dotyczącą materiałów, energii, wody, bioróżnorodności, emisji spalin, ścieków i odpadów; produktów i usług, transportu; wydatków i inwestycji na ochronę środowiska);
- podkategorię praktyki pracy i godnych warunków pracy (w której wyróżniono takie aspekty, jak: zatrudnienie, stosunki między pracownikami, higienę pracy, szkolenia i edukację, różnorodność i równość szans);
- podkategorię praw człowieka (w której wyróżniono takie zagadnienia, jak: dyskryminacja, wolność stowarzyszeń i negocjacji w sprawie zbiorowych układów pracy, pracę dzieci, przymus pracy, bezpieczeństwo, prawa rdzennych mieszkańców);
- podkategorię odpowiedzialności wobec społeczeństwa (w zakresie której ujmuje się m.in. problemy społeczności lokalnych, działania antykorupcyjne, politykę publiczną, zachowania szkodzące konkurencji, wpływ organizacji na społeczeństwo);
- podkategorię odpowiedzialności za produkt i usługę (w której podejmuje się aspekty związane ze zdrowiem i bezpieczeństwem konsumentów, znakowaniem produktów i usług, komunikacją marketingową, prywatnością konsumentów)²¹⁶.

W założeniu wytyczne G4 GRI miały ułatwić raportowanie zrównoważone według koncepcji raportu zintegrowanego, opartej na standardach International Integrated Reporting Council. Ze względu jednak na późniejsze ukończenie pracy nad standardami sformułowanymi przez IIRC (tj. w grudniu 2013 r.) cel ten został osiągnięty jedynie częściowo. W rozdziale 6.1 części pierwszej wytycznych G4 dostrzega się znaczenie raportowania zintegrowanego, traktuje się je jako nowy i rozwijający się trend w sprawozdawczości przedsiębiorstw. Podjęto przy tym próbę zdefiniowania raportu zintegrowanego, stwierdzając, że nie powinien on być wyciągiem z tradycyjnego raportu rocznego ani też kombinacją sprawozdania finansowego i sprawozdania zrównoważonego rozwoju. Powinien być tworzony poprzez połączenie informacji z innych sprawozdań i komunikatów, które ujawniane są osobno.

W wytycznych G4 przedstawiono główne relacje pomiędzy zintegrowanym raportowaniem a raportowaniem zrównoważonego rozwoju. Zwrócono uwagę na to, iż raportowanie zrównoważonego rozwoju przedstawia perspektywę, którą organizacja powinna wziąć pod uwagę przy identyfika-

²¹⁶ Por. *G4 Sustainability Reporting Guidelines, Reporting*, op. cit.

cji kluczowych dla siebie kwestii, celów strategicznych oraz przy ocenie swoich zdolności do osiągnięcia tych celów. W związku z tym, że – jak zaznaczono – celem raportu zintegrowanego jednostki jest ujawnianie tego, jak jej strategia, zarządzanie i osiągnięte wyniki prowadzą do kreowania wartości, stwierdzono, iż raport zintegrowany powinien być budowany na bazie raportu zrównoważonego rozwoju.

Po raz pierwszy obowiązek sprawozdawczości zintegrowanej wprowadzono w 2010 r. w Republice Południowej Afryki. Uregulowania tej kwestii mają tam charakter tzw. prawa miękkiego, co sprowadza się do zasady „stosuj lub wyjaśnij”. W praktyce spółka powinna sporządzić sprawozdanie zintegrowane, a gdy tego nie uczyni, powinna wyjaśnić powody takiej decyzji²¹⁷. Twórcy regulacji wprowadzonych w RPA uznali raportowanie zintegrowane jako ważny krok w kierunku budowy zrównoważonego rozwoju biznesu przy respektowaniu wymogów społeczności lokalnych i środowiskowych. Jednocześnie wyrazili nadzieję, że praktyka spółek południowoafrykańskich będzie się upowszechniać na całym świecie²¹⁸. Oprócz RPA raportowanie zintegrowane najbardziej rozpowszechnione jest w Brazylii, Niemczech, Szwecji i Wielkiej Brytanii. W tych krajach zaleca się, aby przy sporządzaniu sprawozdań zintegrowanych korzystać z doświadczeń południowoafrykańskich, co w zamierzeniu ma sprzyjać rozwojowi zrównoważonego społeczeństwa globalnego²¹⁹. W większości krajów raportowanie zintegrowane jest dobrowolne. Najczęściej sporządzane jest przez spółki notowane na giełdach, które w swoich rocznych sprawozdaniach zawierają również informacje niefinansowe. Jednak nie czynią tego w sposób jednolity. Stosunkowo niewiele spółek prowadzi zaplanowaną, kompleksową politykę zwiększania przejrzystości, wykorzystując możliwość dobrowolnego ujawnienia zintegrowanych informacji finansowych i niefinansowych, które nie są jedynie działaniem w ramach *public relations*.

6.3. Raportowanie zintegrowane w UE i w Polsce

Na podstawie wyników badań przeprowadzonych na zlecenie Komisji Europejskiej wykazano, że wielu adresatów raportów zrównoważonego rozwoju oczekuje tego, aby były one zintegrowane ze sprawozdaniami finansowymi. W 2011 r. Komisja Europejska podjęła działania mające na celu

²¹⁷ Por. *King Code of Governance for South Africa 2009 (King III Report)*, The Institute of Directors in Southern Africa, 2009.

²¹⁸ Por. R.G. Eccles, D. Saltzman, op. cit., s. 57.

²¹⁹ Por. R.G. Eccles, I. Ioannou, G. Serafeim, *The Impact of a Corporate Culture of Sustainability on Corporate Behavior and Performance*, Working Paper 12-035, November 25, Harvard Business School 2011, s. 33-35.

wspieranie przedsiębiorczości i odpowiedzialności społecznej biznesu. Jak już wspomniano w rozdziale 5.3, w 2013 r. Komisja Europejska w Dyrektywie 2013/34/UE, a potem w Dyrektywie 2014/95/UE wprowadziła zmiany do przepisów dotyczących sprawozdawczości dużych firm, które zostały zobligowane do ujawniania dodatkowych informacji na temat kwestii społecznych i środowiskowych.

W uregulowaniach tych dano przedsiębiorstwom znaczną elastyczność do ujawnienia istotnych informacji w sposób, który uznają za najbardziej przydatne. Może to nastąpić w raporcie rocznym, ale także w odrębnych raportach. Przedsiębiorstwa mogą korzystać z międzynarodowych, europejskich lub krajowych wytycznych, w zależności od tego, które uznają za stosowne. Przepisy UE jak dotychczas nie wymagają od przedsiębiorstwa sporządzania raportu zintegrowanego. Niemniej Komisja Europejska monitoruje rozwój koncepcji zintegrowanej sprawozdawczości, w szczególności opracowania publikowane przez *International Integrated Reporting Council*²²⁰.

Propagowaniem idei sprawozdawczości zintegrowanej w spółkach działających na obszarze Unii Europejskiej zainteresowana jest sama IIRC. Potwierdza to wypowiedź Paula Druckmana, dyrektora generalnego w tej organizacji, który odnosząc się do stanowiska Komisji Europejskiej w kwestii raportowania informacji niefinansowych przez spółki z UE, powiedział: *Kolejnym krokiem powinna być integracja informacji, które są istotne w procesie tworzenia wartości i w podejmowaniu strategicznych decyzji (...). Wnioski Komisji są rozsądnym i logicznym krokiem na drodze do ewolucji sprawozdawczości przedsiębiorstw w kierunku raportowania zintegrowanego*²²¹.

W Polsce zgodnie z ustawą o rachunkowości przedsiębiorstwa są zobowiązane do ujawnienia wielu informacji finansowych i niefinansowych w sprawozdaniu finansowym oraz w sprawozdaniu z działalności. Dodatkowo emitenci papierów wartościowych zgodnie z rozporządzeniem Ministra Finansów z 19 lutego 2009 r. muszą przygotować raport roczny (patrz rozdziały 2.3, 2.4 i 3.1). Jeśli chodzi o prezentację informacji niefinansowych, to powyższe regulacje nie zawierają wiążących wytycznych dotyczących sposobu (w tym integracji danych), w której informacje te powinny być przedstawione. Decyzję w tej kwestii podejmuje przedsiębiorstwo. Może ono również dobrowolnie ujawnić informacje wykraczające poza wymogi

²²⁰ *European Commission proposes ESG disclosure for large companies*, Deloitte, IASPlus, <<http://www.iasplus.com/en/news/2013/01>> [dostęp: 12.03.2014].

²²¹ P. Druckman, *European Commission proposals: an important milestone on the journey towards Integrated Reporting*, <<http://www.theiirc.org/2013/04/30/european-commission-proposals-an-important-mileston-on-the-journey-towards-integrated-reporting/>> [dostęp: 2.01.2015].

określone przepisami. Z tej opcji coraz częściej korzystają polskie spółki; pozwala to bowiem polepszyć komunikację z interesariuszami i tym samym poprawić wizerunek firm, zwiększyć zaufanie inwestorów, co ostatecznie prowadzi do wzrostu wartości samych spółek. Te dobrowolne ujawnienia najczęściej sporządzane są w formie bardziej przystępnej dla odbiorców niż sprawozdania przygotowane zgodnie ze wspomnianymi przepisami. Są one skierowane do interesariuszy spółek, a zwłaszcza do inwestorów. Można sadzić, że znaczącemu usprawnieniu uległaby komunikacja spółek z inwestorami i jej pozostałymi interesariuszami, gdyby ujawnienia o charakterze dobrowolnym były przygotowane w formie informacji zintegrowanych.

Skalę popularności raportowania zintegrowanego przez spółki w Polsce ukazują wyniki badania przeprowadzonego przez autora niniejszego opracowania. Badanie przeprowadzono w maju 2015 r. Zostało nim objętych 30 największych spółek notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie (stanowią one zbiór spółek ujmowanych przy obliczaniu indeksu giełdowego WIG30)²²². Spółki te reprezentują różne branże, takie jak:

- przemysł (surowcowy, paliwowy, chemiczny, metalowy, spożywczy) - 10 spółek;
- energetyka (sieci energetyczne i sprzedaż energii) - 4 spółki;
- budownictwo - 1 spółka;
- usługi medialne i informatyczne - 4 spółki;
- handel - 3 spółki;
- bankowość - 7 spółek;
- ubezpieczenia - 1 spółka.

Wszystkie badane spółki sporządzają raport roczny wymagany przez przepisy ustawy o rachunkowości oraz raporty wymagane przez wspomniane rozporządzenie Ministra Finansów. Niemniej tylko część badanych spółek sporządza raporty, które aspirują do miana raportów zintegrowanych czy też raportów zrównoważonego rozwoju. Spółek tych łącznie jest 13 (tj. 43%), z tego 8 spółek reprezentowało przemysł, 2 handel, 1 budownictwo, 1 energetykę oraz 1 bankowość. Większość tych spółek w przygotowanych raportach najwięcej uwagi (oprócz zagadnieniom finansowym) poświęciła kwestiom społecznej odpowiedzialności biznesu. Raporty te sporządzone były najczęściej na podstawie wytycznych *Global Reporting Initiative* (8 przypadków). Niemniej wykorzystywano również wytyczne *UN Global Compact*, *ISO 26000*, *OECD, Guidance on Social Responsibility*, *International Council on Mining and Metals*. Niekiedy metodologia sporządzenia raportów bazowała na zasadach pochodzących z różnych źródeł. Oczy-

²²² W maju 2015 r. na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie notowane były 472 spółki.

wiste jest, że stosowanie różnej metodologii sporządzania raportów przez spółki utrudnia ich porównywalność.

Część tych raportów w pełni spełniała wymogi raportu zintegrowanego (np. Lotos S.A., Zakłady Azotowe Puławy). Niemniej większość tych raportów nie ukazywała w sposób dostateczny powiązania pomiędzy przedstawianymi zagadnieniami, były również zbyt obszerne (200-300 stron), co utrudnia interesariuszom zrozumienie specyfiki biznesowej spółek. Pozostałe jednostki z badanej grupy 30 spółek przygotowują raporty roczne jedynie według zasad określonych w ustawie o rachunkowości i rozporządzeniu Ministra Finansów. Treści zawarte w tych sprawozdaniach odpowiadają wymogom wspomnianych aktów prawnych, lecz najczęściej stanowią zbiór osobnych raportów tematycznych. Do podstawowych słabości tych raportów należy zaliczyć to, że wiele informacji jest ujawnianych bez żadnego kontekstu, kluczowe mierniki efektywności nie są powiązane ze strategią, brak jest ukazania związków pomiędzy informacjami finansowymi i niefinansowymi. To wszystko sprawia, że osłabiona jest wartość tych raportów jako podstawy do podejmowania decyzji przez interesariuszy.

* * *

Przedstawiona powyżej charakterystyka sprawozdania zintegrowanego wydaje się dostatecznie mocnym uzasadnieniem do sformułowania tezy, że adekwatną odpowiedzią na potrzeby informacyjne interesariuszy przedsiębiorstw, w tym głównie inwestorów jest raport integrujący treści finansowe i niefinansowe. Zasady jego sporządzania i zawartość tematyczna dobrze przystają do oczekiwań informacyjnych adresatów tego sprawozdania. Wiele treści w nim zawartych dotyczy przeszłości, co ułatwia formułowanie podstaw podejmowanych decyzji, zarówno przez podmioty z otoczenia, jak i zarząd spółki²²³. Raport ten przypuszczalnie w niedalekiej przyszłości stanie się bardzo ważnym medium w systemie komunikowania się spółek z otoczeniem. W założeniu zastępuje bowiem często niekompatybilne ze sobą (w zakresie treści i struktury) inne raporty (dołączane do raportów finansowych). Chociaż – jak można sądzić – raport zintegrowany nie musi zastąpić sprawozdania finansowego w klasycznym rozumieniu, którego podstawową wartością (w związku z rygorami prawnymi obowiązującymi przy jego sporządzaniu) jest uwierzytelnianie osiągnięć spółki.

Upowszechnienie sprawozdawczości zintegrowanej jest dużym wyzwaniem zarówno teoretycznym, jak i praktycznym. Przede wszystkim rodzi się konieczność modyfikacji dotychczasowego procesu raportowania,

²²³ Por. R.G. Eccles, D. Saltzman, op. cit., s. 59.

w kierunku identyfikacji i ujawniania powiązań różnych obszarów działania przedsiębiorstwa i jednocześnie łączenia ze sobą informacji ex post z informacjami ex ante. Zapewne wiązać się to będzie z koniecznością opracowania nowych systemów informacyjnych i co za tym idzie systemów informatycznych²²⁴. Prawdopodobnie pojawi się konieczność badania raportów zintegrowanych, co wymagać będzie opracowania procedury tego postępowania (szczególnie w odniesieniu do informacji o charakterze prospektywnym, nacechowanych dużym prawdopodobieństwem błędu szacunku). Celem takiego badania powinno być wydanie opinii, czy informacje zawarte w sprawozdaniu rzetelnie i jasno prezentują osiągnięcia oraz perspektywy rozwojowe spółki. Można przypuszczać, iż w tym kontekście pojawi się również potrzeba wypracowania nowego rozumienia zasady „prawdziwego i wiernego obrazu”. Niezbędne jest również opracowanie zestawu wskaźników finansowych i niefinansowych pomocnych w analizach danych sprawozdawczych. Zestaw ten powinien być nakierowany na kwestie najbardziej istotne z punktu widzenia inwestorów. Nie można również pominąć problemu zachowania poufności informacji. Zorientowanie strategiczne raportu zintegrowanego może w niektórych przypadkach powodować ujawnienie informacji o charakterze wewnętrznym, do tej pory nieujawnianych. Spółka musi zatem porównać korzyści z ujawnienia takich informacji z ewentualnymi zagrożeniami, które niesie ze sobą takie postępowanie (wyjawienie tajemnicy handlowej, osłabienie pozycji konkurencyjnej itp.)²²⁵.

Oczywiste jest, że sporządzanie przez spółki sprawozdania zintegrowanego rodzi dodatkowe koszty, zatem jego wdrożenie musi przynieść wartość dodaną zarówno dla inwestorów, jak i spółek, w przeciwnym razie może się stać tylko niepotrzebnym obciążeniem zmniejszającym efektywność funkcjonowania tych ostatnich.

Pozytywnie należy ocenić pracę organizacji międzynarodowych oraz Unii Europejskiej nad standardami raportowania zintegrowanego. Trzeba mieć na uwadze to, że istnieją już obligatoryjne regulacje dotyczące sprawozdawczości przedsiębiorstw (krajowe, unijne, międzynarodowe) i zapewne nie zostaną one w dającej się przewidzieć przyszłości zniesione czy zredukowane. Zatem wydaje się, że na aktualnym etapie upowszechniania raportowania zintegrowanego koncepcja ta powinna być praktykowana

²²⁴ Rozwój systemów informatycznych wiąże się m.in. z postulatem, aby prezentacja raportów zintegrowanych dokonywana była z wykorzystaniem interaktywnych aplikacji informatycznych, które poprzez linki w dowolny, lecz ukierunkowany sposób pozwolą analizować odbiorcom wybrane informacje. (Por. E. Eljasiak, *W kierunku zintegrowanej sprawozdawczości*, *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości* 62 (118), 2011, s. 107).

²²⁵ Por. D. Jędrzejka, *Raportowanie zintegrowane jako nowe podejście do współczesnej sprawozdawczości*, *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Oeconomica* 2012, nr 266, s. 320 i 321.

równoległe do istniejących systemów sprawozdawczych. Warunkiem szerokiego stosowania raportów zintegrowanych jest powstanie jednolitych powszechnie akceptowanych wytycznych sporządzania tego rodzaju raportów, a także pozytywna ocena ich treści wyrażona przez odbiorców sprawozdań. Aby to nastąpiło, raporty zintegrowane powinny nie tylko zawierać informacje użyteczne dla ich czytelników, ale również być zgodne z istniejącymi obowiązkami informacyjnymi przedsiębiorstw.

Nadzór i kontrola nad sprawozdaniami finansowymi i ich badaniem

7.1. Uwagi wstępne

Zapewnienie prawidłowości i rzetelności informacji prezentowanych w sprawozdaniach finansowych przedsiębiorstw stanowi współcześnie ogromne wyzwanie. Służy temu sformalizowany system kontroli i nadzoru nad rachunkowością. W ujęciu ogólnym przez pojęcie „kontrola” rozumie się sprawdzenie stanu lub działania (instytucji lub urzędu), zwykle mające charakter urzędowy, a kontrolowanie oznacza sprawdzanie zgodności z jakąś normą²²⁶. Natomiast „nadzór” definiowany jest jako pilnowanie lub kontrolowanie instytucji lub osoby poprzez wyznaczoną do tego instytucję lub osobę²²⁷. System kontroli i nadzoru składa się z trzech elementów: kontroli wewnętrznej, audytu wewnętrznego i niezależnej rewizji zewnętrznej, które wzajemnie się dopełniają.

Wśród definicji kontroli wewnętrznej popularne jest wyjaśnienie tego pojęcia sformułowane przez *Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission* – COSO. W raporcie COSO *Kontrola wewnętrzna – Zintegrowana Koncepcja Ramowa*, kontrola wewnętrzna ujmowana jest jako proces kontrolny realizowany przez zarząd przedsiębiorstwa, kadrę zarządzającą i pozostałych pracowników w celu uzyskania efektywności i wydajności operacyjnej, wiarygodności sprawozdań finansowych oraz zgodności z przepisami prawa i innymi regulacjami²²⁸.

Z kolei audyt wewnętrzny najczęściej rozumiany jest, tak jak to definiuje *The Institute of Internal Auditors* (IIA) – tj. jako niezależną działalność doradczą i weryfikującą, której celem jest usprawnienie operacyjne organizacji

²²⁶ Por. M. Bańko, *Słownik Języka Polskiego*, tom I, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 674.

²²⁷ Ibidem, s. 925.

²²⁸ Por. *Guidance on Internal Control*, Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission, <<http://www.coso.org/IC.htm>> [dostęp: 3.05.2015].

i wniesienie do niej wartości dodanej. Audyt wewnętrzny pomaga organizacji w osiągnięciu jej celów poprzez systematyczne i metodyczne podejście do oceny i doskonalenia skuteczności procesów zarządzania ryzykiem, kontroli i zarządzania organizacją²²⁹. Audyt wewnętrzny może być nakierowany np. na potwierdzenie zgodności wykonywanych czynności z przyjętymi założeniami, ocenę skuteczności działań czy też poszukiwanie możliwości do doskonalenia.

Natomiast audyt zewnętrzny jest powszechnie postrzegany jako okresowe badanie ksiąg rachunkowych i sprawozdawczości finansowej jednostki, przeprowadzone przez niezależną stronę trzecią (audytora), w celu uzyskania pewności, iż rachunkowość i sprawozdawczość jest prowadzona zgodnie ze standardami rachunkowości oraz wymogami prawnymi, i tym samym dają prawdziwy i rzetelny obraz sytuacji majątkowej i finansowej jednostki²³⁰. Badanie sprawozdania finansowego jest najczęstszym rodzajem audytu zewnętrznego, niemniej audytorzy zewnętrzni mogą również prowadzić audyty specjalne, np. w celu uzyskania certyfikatu, potwierdzenia spełniania norm krajowych (środowiskowych), standardów bezpieczeństwa itp.²³¹

Cechą charakterystyczną systemu kontroli i nadzoru w rachunkowości jest to, że począwszy od audytu wewnętrznego, każdy z poszczególnych elementów tego systemu sprawdza działania swojego „poprzednika”. Audyt wewnętrzny m.in. na bieżąco kontroluje prawidłowość funkcjonowania systemu kontroli wewnętrznej. Z kolei niezależny biegły rewident, w ramach badania wiarygodności, dokonuje przeglądu funkcjonowania kontroli wewnętrznej, oceniając jednocześnie pracę audytu wewnętrznego.

Najistotniejszym ogniwiem współczesnego systemu kontroli i nadzoru nad rachunkowością jest badanie sprawozdań finansowych przez niezależnego biegłego rewidenta; konkluzja z przeprowadzonego badania zawarta w opinii biegłego rewidenta ma charakter opiniotwórczy, podnosząc przez to wiarygodność publikowanych danych finansowych. Praktyka gospodarcza pokazała jednak, że nie zawsze tak jest. Afery księgowe z początku XXI w. podważyły zaufanie do rzetelności sprawozdań finansowych jednostek gospodarczych, jak również do instytucji biegłego rewidenta, którego praca nie zawsze spełniała pokładane w niej oczekiwania co do wysokiej jakości i obiektywności. Odpowiedzią na te zdarzenia było podjęcie przez

²²⁹ Por. The Institute of Internal Auditors (IIA), <<https://na.theiia.org/standards-guidance/mandatory-guidance/Pages/Definition-of-Internal-Auditing.aspx>> [dostęp: 12.08.2015].

²³⁰ Por. *Audyt sprawozdań finansowych, Teoria i praktyka*, (red.) W. Gabrusewicz, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2014, s. 15.

²³¹ Por. J. Wilkinson, *External Audit Definitionon*, WikiCFO, July 23, 2013, <<http://strategic.cfo.com/wikicfo/external-audit-definitio/>> [dostęp: 3.11.2014].

poszczególne kraje lub ich ugrupowania określonych przedsięwzięć nakierowanych na podwyższenie jakości sprawozdań finansowych. W praktyce sprowadzały się one do wprowadzenia nowych, bardziej restrykcyjnych – i w założeniu bardziej efektywnych – przepisów, standardów, specjalnych procedur, zaostrzaniu sankcji karnych, jak również powołaniu nowych instytucji nadzoru i kontroli. Do działań tych należy zaliczyć m.in.:

- uchwalenie ustawy *Sarbanes-Oxley Act* (SOX) oraz powołanie *Public Company Accounting Oversight Board* w USA;
- uchwalenie przez Parlament Europejski i Radę dyrektyw nr 2006/43/WE i nr 2014/56/WE oraz Rozporządzenia nr 537/2014;
- opracowanie zasad dobrych praktyk korporacyjnych;
- oraz wprowadzenie zasad etyki zawodowej biegłych rewidentów.

7.2. Ustawa *Sarbanes-Oxley*

Ustawa *Sarbanes-Oxley* – inaczej zwana *SarbOx*, w skrócie (SOX)²³² – o reformie rachunkowości spółek publicznych i ochronie inwestorów została uchwalona 30 lipca 2002 r. w USA. Impulsem do podjęcia pracy nad tym aktem prawnym były głośne bankructwa odnotowane w USA na początku XXI w., w tym firm Enron i WorldCom jednych z największych spółek amerykańskich. Przyczyną tych bankructw były m.in. nieuczciwe praktyki księgowość oraz brak odpowiedniej kontroli i nadzoru nad rachunkowością. Głównym celem ustawy *Sarbanes-Oxley* było przywrócenie zaufania inwestorów do systemu sprawozdawczości finansowej poprzez znaczne zaostrzenie wymogów niezależności audytorów wobec kluczowych inwestorów na rynku finansowym oraz znaczące podniesienie wymagań w zakresie efektywności kontroli wewnętrznej podmiotów zarejestrowanych w *Securities and Exchange Commission*.

Ustawa *Sarbanes-Oxley* uznawana jest za największą rewolucję w ustawodawstwie finansowym USA od czasów ustawy *Securities Exchange Acts* uchwalonej 6 czerwca 1934 r.²³³ Ocena ta wynika z dużej skali zmian, jakie wprowadziła w odpowiedzialności zarządów i komitetów audytowych spółek publicznych za sprawozdanie finansowe oraz w relacjach pomiędzy

²³² Nazwa tej ustawy pochodzi od nazwisk dwóch amerykańskich senatorów Paula Sarbanesa oraz Michaela Oxleya.

²³³ *Securities Exchange Acts (full text)*, University of Cincinnati, <www.law.uc.edu/CCL/34Act> [dostęp: 5.05.2008]. Ustawa *Securities Exchange Acts* z 1934 r., nazywana również *Exchange Act* lub *Act of 34* była przez blisko 80 lat najważniejszą regulacją dotyczącą obrotu papierami wartościowymi w USA na rynku wtórnym. Rynek pierwotny był przedmiotem regulacji ustawy uchwalonej w 1933 r. zwanej *Securities Act of 1933*.

spółkami a ich audytorami, w tym w procedurze wyboru niezależnego audytora. Przedmiotem regulacji tej ustawy są również obowiązki informacyjne spółek, wymogi co do kontroli wewnętrznej, a także kwestie wykrywania oszustw oraz ładu korporacyjnego.

Ustawa *Sarbanes-Oxley* określiła nowe wymagania dotyczące odpowiedzialności kierownictwa spółek. Nakazuje ona bowiem opracowywanie kwartalnych i rocznych sprawozdań, które powinien zatwierdzić prezes zarządu lub dyrektor finansowy. Ustawa SOX zwiększyła również odpowiedzialność karną dla członków zarządu oraz biegłych rewidentów za podawanie nieprawdziwych informacji związanych z działalnością przedsiębiorstwa.

W ustawie SOX jednym z kluczowych rozwiązań jest rozdział pomiędzy funkcją doradcy i funkcją audytora. Oznacza to, że zarejestrowana firma audytorska świadcząca dla emitenta publicznego usługi rewizji sprawozdawczości finansowej nie może równocześnie świadczyć usług w zakresie:

- prowadzenia rachunkowości;
- projektowania i wdrażania systemów informacji finansowej;
- wycen i ubezpieczeń;
- audytu wewnętrznego;
- zarządzania;
- usług prawniczych i eksperckich niezwiązanych z rewizją finansową.

Usługi spoza tej listy mogą być świadczone po wyrażeniu zgody przez Komitet ds. Audytu²³⁴ firmy, w której przeprowadzane jest badanie sprawozdań finansowych.

Ustawa SOX koncepcję audytu oparła na standardach i procedurach wypracowanych głównie przez Amerykański Instytut Biegłych Księgowych (AICPA)²³⁵. Narzuciła przy tym wysokie wymagania firmom audytorskim. Między innymi w Sekcji 4 ustawy zobligowano biegłego rewidenta do weryfikacji przyjętych przez spółkę rozwiązań w zakresie kontroli wewnętrznej, a ponadto zobowiązano go, aby ustosunkował się do oceny systemu kontroli wewnętrznej dokonywanej przez zarząd. Zgodnie z postanowieniami SOX firmy audytorskie mają również obowiązek przechowywania dokumentów z przeprowadzonego badania sprawozdania finansowego przez okres 5 lat, licząc od końca okresu obrachunkowego, w którym audyt był przeprowa-

²³⁴ Komitet ds. Audytu jest organem emitenta ustanowionym i działającym w ramach Rady Dyrektorów, którego celem jest nadzór nad rachunkowością i procesem sporządzania sprawozdań finansowych emitenta publicznego. Jeżeli w spółce taki organ nie jest wyodrębniony, to przez Komitet ds. Audytu rozumie się całą Radę Dyrektorów.

²³⁵ AICPA (*American Institute of Certified Public Accountants*) jest twórcą ogólnie przyjętych standardów zawodowych dla osób pracujących w szeroko rozumianym obszarze finansów i rachunkowości, w tym biegłych rewidentów. (Por. *About the AICPA*, <<http://www.aicpa.org/About/Pages/About.aspx>> [dostęp: 12.11.2014]).

dzany²³⁶. Rzecz jasna – wymogi tej ustawy w tym zakresie spowodowały znaczny wzrost obciążeń firm audytorskich.

Opierając się na ustawie *Sarbanes-Oxley*, Kongres USA powołał do życia prywatną organizację typu *non-profit* – Radę Nadzoru nad Rachunkowością Spółek Publicznych (*Public Company Accounting Oversight Board* – PCAOB), nad którą nadzór sprawuje *Securities and Exchange Commission* – SEC. PCAOB jest odpowiedzialna za nadzór nad badaniem sprawozdań finansowych spółek publicznych oraz ochronę interesów inwestorów i interesu publicznego. Do głównych zadań komisji należą:

- prowadzenie rejestracji podmiotów uprawnionych do badania sprawozdań finansowych;
- przeprowadzanie inspekcji podmiotów uprawnionych do badania sprawozdań;
- ustanawianie standardów dotyczących przeprowadzania audytu, kontroli jakości, etyki, niezależności i innych kwestii dotyczących badania sprawozdań finansowych;
- prowadzenie dochodzeń i postępowań dyscyplinarnych wobec zarejestrowanych firm audytorskich oraz nakładanie na nie kar w uzasadnionych przypadkach.

Ponadto komisja została zobligowana do promowania wysokich standardów zawodowych wśród firm audytorskich oraz podejmowania działań nakierowanych na poprawę jakości usług audytorskich oferowanych przez zarejestrowane firmy rachunkowości publicznej i ich pracowników²³⁷.

Ustawa *Sarbanes-Oxley* była przedmiotem badań przeprowadzonych przez Johna C. Coatesa IV w 2007 r.²³⁸ i w 2014 r.²³⁹ wraz z Surajem Srinivasanem. Autorzy ci stwierdzają, że ustawa *Sarbanes-Oxley* jest najważniejszym aktem prawnym dotyczącym bezpieczeństwa obrotu giełdowego od czasu utworzenia Komisji Papierów Wartościowych i Giełd w 1934 r. Ich zdaniem stało się tak, pomimo że świat biznesu wypowiedział się przeciwko ustawie SOX, postrzegając ją jako akt motywowany politycznie, który może doprowadzić do osłabienia konkurencyjności gospodarki i zmniejszenia zainteresowania podejmowaniem ryzyka przez spółki. Coates i Srinivasan na poparcie swojej oceny podają fakt, iż pomimo kontrowersyjnego charak-

²³⁶ Por. M.J. Coe, *Trust services: A Better Way to Evaluate I.T. Controls*, *Journal of Accountancy*, March 2005, s. 70.

²³⁷ Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB), <<http://www.sec.gov/answers/pcaob.htm>> [dostęp: 22.11.2014].

²³⁸ J.C. Coates IV, *The Goals and Promise of the Sarbanes-Oxley Act*, *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 21, Winter 2007, No 1, s. 91-116.

²³⁹ J.C. Coates IV, S. Srinivasan, *SOX after Ten Years: A Multidisciplinary Review*, *Social Science Research Network. Tomorrow's Today*, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2379731>, s. 59-61 [dostęp: 3.11.2014].

teru ustawy SOX, przetrwała ona w niemal niezmienionym kształcie od czasu jej uchwalenia do chwili obecnej. Pozytywnie ocenili również rolę PCAOB, która – według nich – stała się ważną częścią całego systemu regulacyjnego. Wspomniani autorzy przyznają, że nastąpił wzrost kosztów kontroli wewnętrznej, niemniej ich zdaniem w dłuższym czasie korzyści – zarówno dla rynków, jak i firm – wynikające z poprawy funkcjonowania tego obszaru w spółkach przewyższą te koszty.

Nierzadkie są jednak głosy krytyki skutków SOX. Wśród nich znamienna jest opinia Alana Greenspana, który napisał: *Stało się jasne, zwłaszcza z perspektywy czasu, że zwiększając obciążenia regulacyjne, ustawa Sarbanes-Oxley zmniejszyła elastyczność USA stanowiącą o jej konkurencyjności. Szczególnie kłopotliwa była Sekcja 404, w której wymagano, aby audytorzy firmy, którzy są nadzorowani przez nową agencję – Radę Nadzoru nad Rachunkowością Spółek Publicznych (PCAOB) wdrażali najlepsze praktyki księgowo. (...) Dziś po kilku latach od wdrożenia, mało kto w społeczności biznesowej twierdzi, że koszty i wysiłek włożony w implementację Sekcji 404, nie wspominając już o odciąganiu zarządu od realizowania strategii rozwojowej firmy, przyniosły korzyści netto tak ich firmom, jak i amerykańskiej gospodarce jako całości. W sumie ustawa Sarbanes-Oxley okazała się niepotrzebnym ciężarem (...)*²⁴⁰.

7.3. Dyrektywy UE i ich implementacja w Polsce

W ślad za amerykańskimi rozwiązaniami dotyczącymi kontroli rachunkowości i sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw poszły inne kraje oraz Unia Europejska. UE wzorując się po części na ustawie *Sarbanes-Oxley* uchwaliła Dyrektywę 2006/43/WE, która zastąpiła Ósmą Dyrektywę z 1984 r. (84/253/EWG) i zmieniła dyrektywy: Czwartą z 1978 r. (78/660/EWG) i Siódmą z 1983 r. (83/349/EWG).

Jednym z głównych celów Dyrektywy 2006/43/WE było wzmocnienie zaufania inwestorów i innych interesariuszy do sprawozdań finansowych sporządzanych przez przedsiębiorstwa na terenie UE (przede wszystkim spółki giełdowe). Ważnym celem było również przywrócenie prestiżu zawodu biegłego rewidenta i zaufania do wyników badania sprawozdań finansowych. Założono, że osiągnięciu tych celów będą służyć zawarte w dyrektywie przepisy dotyczące:

- ustanowienia w państwach członkowskich systemu publicznego nadzoru nad biegłymi rewidentami i firmami audytorskimi;

²⁴⁰ A. Greenspan, *The Age of Turbulence. Adventures in a New World*, The Penguin Press, New York 2007, s. 430.

- funkcjonowania systemów publicznego nadzoru na szczeblu wspólnotowym w celu ułatwienia współpracy i wymiany informacji między organami nadzoru;

- funkcjonowania systemu współpracy między organami nadzoru z państw członkowskich i państw spoza Unii Europejskiej;

- standardów badań sprawozdań finansowych przeprowadzanych w Unii Europejskiej oraz systemu zapewniania jakości rewizji finansowej w podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych;

- wymogów dotyczących niezależności biegłych rewidentów;

- wymagań dla podmiotów badających sprawozdania finansowe jednostek zainteresowania publicznego (JZP)²⁴¹;

- zasad rejestracji biegłych rewidentów z krajów trzecich;

- przeprowadzania obligatoryjnego doskonalenia zawodowego dla biegłych rewidentów;

- postępowania kwalifikacyjnego dla kandydatów na biegłych rewidentów.

Wśród powyższych regulacji do najważniejszych należy zaliczyć obowiązek powołania w krajach członkowskich Unii Europejskiej niezależnych organów, które będą pomagać w prowadzeniu kontroli rynku usług audytorsko-księgowych. Do kompetencji tych organów²⁴² należy:

- zatwierdzanie i rejestracja biegłych rewidentów i firm audytorskich;

- przyjmowanie standardów dotyczących etyki, wewnętrznej kontroli jakości firm audytorskich oraz rewizji finansowej;

- doskonalenie zawodowe biegłych rewidentów;

- kontrola jakości biegłych rewidentów;

- organizacja systemu dochodzeń i działań dyscyplinarnych.

Jednym z rozwiązań, które miały na celu wzmocnienie nadzoru nad audytorami, było wprowadzenie do krajowych systemów nadzoru publicznego wspólnych kryteriów weryfikujących audytorów. Zakładały one w szczególności, że osoby zajmujące się publicznym nadzorem zasadniczo nie powinny być czynnymi biegłymi rewidentami, posiadając jednocześnie doświadczenie i wiedzę audytorską.

W dyrektywie przewidziano utworzenie na poziomie UE regulacyjnego komitetu do spraw badania sprawozdań finansowych, składającego się z reprezentantów państw członkowskich, zajmującego się podejmowaniem szczegółowych działań w celu jak najbardziej pełnego wdrożenia uchwalonej dyrektywy w państwach członkowskich. Wśród zadań przyjętych przez

²⁴¹ Do jednostek zainteresowania publicznego zalicza się spółki notowane na GPW, banki krajowe, spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe, zakłady ubezpieczeń, otwarte fundusze emerytalne i powszechne towarzystwa emerytalne.

²⁴² Por. art. 32 (4) Dyrektywy 2006/43/WE.

Komisję Europejską znalazło się również prowadzenie współpracy z odpowiednimi władzami (organami) państw członkowskich, sprawującymi funkcje kontrolne nad firmami audytorskimi w kraju pochodzenia tych firm (ang. *home country control*). Założono, że organ nadzoru w kraju, w którym firma audytorska jest zarejestrowana, brałby całkowitą odpowiedzialność za jej nadzorowanie; po spełnieniu tego warunku firma ta mogłaby funkcjonować w całej Unii Europejskiej. Jednakże przed rozpoczęciem badania sprawozdań finansowych personel wykonujący czynności audytorskie zobowiązuje się do udowodnienia swoich umiejętności i wiedzy z zakresu odpowiednich przepisów prawa obowiązujących w kraju, w którym zamierza badać jednostki gospodarcze. Dyrektywa 2006/43/WE uregulowała ponadto procedury wymiany informacji pomiędzy instytucjami nadzorującymi działanie audytorów w państwach członkowskich w ramach prowadzonych postępowań wyjaśniających i dochodzeń. Należy dodać, że w celu polepszenia współpracy z zagranicznymi instytucjami nadzorczymi, takimi jak np. amerykańska *Public Company Accounting Oversight Board*, dyrektywa zezwoliła na wzajemną współpracę z państwami trzecimi, w tym opartą na zasadzie kontroli w kraju pochodzenia.

Ważną zasadą wprowadzoną przez Dyrektywę 2006/43/WE jest niezależność biegłego rewidenta i firm audytorskich od zlecającego, co ma być zapewnione przez coroczny obowiązek składania przez biegłych rewidentów badających sprawozdania finansowe oświadczenia o swojej niezależności do komitetu ds. audytu. Oznacza to konieczność powołania takich komitetów także w tych spółkach, które ich dotąd nie miały. Biegli rewidenci zostali również zobowiązani do ujawniania tym komitetom informacji o innych usługach, jakie świadczą klientom. Dyrektywa nie zabroniła przy tym biegłym rewidentom i firmom audytorskim świadczenia jednocześnie na rzecz tego samego klienta usług audytorskich i jednoznacznie określonych innych usług. Z artykułu 22 (2) Dyrektywy wynika jedynie, że takie usługi mogą zostać zabronione, jeżeli zachodzi jakakolwiek bezpośrednia lub pośrednia relacja między biegłym rewidentem, firmą audytorską lub siecią firm a badaną jednostką o charakterze finansowym, biznesowym (gospodarczym), mającą charakter stosunku pracy lub innej relacji – w tym świadczenia dodatkowych usług nie będących badaniem – co do której obiektywna, racjonalna i dobrze poinformowana strona trzecia mogłaby uznać, że narusza niezależność biegłego rewidenta lub firmy audytorskiej.

Istotną regulacją było wprowadzenie częstej rotacji biegłych rewidentów. Wprowadzono bowiem obowiązek zmiany co siedem lat partnera odpowiedzialnego za przeprowadzenie badania sprawozdań finansowych w danym przedsiębiorstwie, licząc od daty przyjęcia zlecenia. Dopiero

po upływie dwóch lat może on ponownie uczestniczyć w badaniu danej jednostki.

Bardzo istotną zasadą wprowadzoną przez art. 26 Dyrektywy 2006/43/WE jest obowiązek przeprowadzenia wszystkich badań ustawowych zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Rewizji Finansowej²⁴³, wszakże pod warunkiem, że określony standard został przyjęty przez Komisję Europejską i jest elementem prawa wspólnotowego.

Rozwiązania przyjęte przez Komisję Europejską w Dyrektywie 2006/43/WE były wynikiem długotrwałej dyskusji, w toku której akceptację uzyskała propozycja stosowania rozwiązań, które nie będą wymagały ponoszenia przez spółki publiczne nadmiernych kosztów badania sprawozdań finansowych, mogących przewyższyć ewentualne osiągnięte korzyści. Na kształt Dyrektywy duży wpływ miało silne lobby finansowo-księgowo w Unii Europejskiej, dążące do ograniczenia wydatków związanych czynnościami rewizyjnymi i nie mające odpowiedniej przeciwwagi w postaci grupy nacisku, która bardziej stanowczo broniłaby interesów inwestorów i pozostałych użytkowników informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych. To sprawiło, że wkrótce po jej opublikowaniu w środowisku biegłych rewidentów, księgowych, finansistów, menedżerów, pracowników nauki, rozpoczęła się debata nad tym, czy przyjęte uregulowania są wystarczające, w szczególności w kontekście kryzysu finansowego, którego pierwsze objawy pojawiły się w 2007 r. Mimo że znaczna część nowych przepisów została dobrze oceniona, to jednak niektóre rozwiązania stały się przedmiotem krytycznych uwag. Najwięcej zastrzeżeń budziły proponowane zasady nadzoru publicznego nad samorządem biegłych rewidentów. Stało się to zacznym kolejnych prac Komisji Europejskiej nad tymi problemami. W 2010 r. wydała ona *Zieloną Księgę: Zasady badania sprawozdań finansowych: lekcje wyciągnięte z kryzysu*²⁴⁴, co oficjalnie zapoczątkowało pracę nad zmianami w sposobie wykonywania zawodu biegłego rewidenta i funkcjonowania podmiotów uprawnionych do badania sprawozdań finansowych. Po czterech latach dyskusji nad treścią propozycji zgłoszonych w *Zielonej Księdze* oraz analizą opinii różnych środowisk, zostały wydane dwa akty prawne, które w istotny sposób zmieniły prawa i obowiązki biegłych rewidentów i podmiotów

²⁴³ Standardy te opracowywane są przez Radę Międzynarodowych Standardów Rewizji Finansowej i Usług Atestacyjnych (*International Auditing and Assurance Standards Board – IAASB*), będącą niezależnym organem działającym pod auspicjami Międzynarodowej Federacji Księgowych (*International Federation Accountants – IFAC*).

²⁴⁴ *Zielona Księga. Polityka badania sprawozdań finansowych: lekcje wyciągnięte z kryzysu (Tekst mający znaczenie dla EOG)*. Komisja Europejska, Bruksela, dnia 13.10.2010, KOM(2010) 561 wersja ostateczna.

uprawnionych określone przez Dyrektywę 2006/43/WE. Aktami tymi są: Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2014/56/UE z 16 kwietnia 2014 r. zmieniająca dyrektywę 2006/43/WE w sprawie ustawowych badań rocznych sprawozdań finansowych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych²⁴⁵ oraz Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady nr 537/2014 z 16 kwietnia 2014 r. w sprawie szczegółowych wymogów dotyczących ustawowych badań sprawozdań finansowych jednostek interesu publicznego, uchylające decyzję Komisji 2005/909/WE²⁴⁶.

Najważniejsze zmiany wprowadzone przez te przepisy to:

- obowiązkowa rotacja firm audytorskich wykonujących audyt w jednostkach zainteresowania publicznego;
- zakaz świadczenia niektórych usług na rzecz badanej jednostki zainteresowania publicznego;
- wprowadzenie limitu wynagrodzeń dla usług innych niż badania, świadczonych na rzecz badanej jednostki zainteresowania publicznego;
- wzmocnienie roli komitetu audytu jednostki zainteresowania publicznego – poprzez zwiększenie jego udziału w wyborze firmy audytorskiej oraz w procesie badania sprawozdań finansowych tego rodzaju jednostki;
- rozszerzenie zakresu informacji zawartych w opinii z badania;
- wprowadzenie dodatkowego obowiązku przygotowania raportu z badania dla komitetu audytu w jednostkach zainteresowania publicznego;
- opracowanie minimalnych wymagań dotyczących zasad organizacji firm audytorskich;
- istotne zawężenie zadań nadzoru publicznego, które będą delegowane do stowarzyszeń zawodowych biegłych rewidentów.

Ważnym elementem Dyrektywy 2014/56/WE są regulacje odnoszące się do składu i obowiązków komitetu audytu jednostek zainteresowania publicznego. Dyrektywa wzmacnia wymagania dotyczące składu, ale jednocześnie wprowadza większą elastyczność w zakresie kompetencji członków komisji. Komitet audytu jako podkomitet (rady nadzorczej) powinien składać się z członków niewykonawczych i większość jego członków musi być niezależna.

²⁴⁵ Dz. Urz. UE L 158/196.

²⁴⁶ Dz. Urz. UE L 158/97. Ważnym uregulowaniem wprowadzającym zmiany w kwestii rewizji sprawozdania finansowego jest również Dyrektywa 2013/34/UE. Jak już wspomniano w rozdziale 4.3, Dyrektywa ta zmniejszyła wymogi dotyczące rachunkowości dla małych firm; dotyczy to również audytu sprawozdań finansowych. Zgodnie z art. 34 – *Audyt – Wymagania ogólne* – obowiązek badania sprawozdań finansowych dotyczy tylko średnich i dużych firm. Niemniej jednak, państwa członkowskie mogą postanowić, aby badaniu podległy również małe firmy.

Przepisy Dyrektywy 2006/43//WE (art. 41) wskazywały, że konieczne jest, aby przynajmniej jeden członek komitetu audytu jednostek zainteresowania publicznego był niezależny od właścicieli i posiadał kompetencje w dziedzinie rachunkowości lub rewizji finansowej. Wymóg ten utrzymano, a jednocześnie Dyrektywa 2014/56/WE (art. 39 ust. 1) wymaga, aby ogół członków komitetu audytu miał rozeznanie w branży, w której funkcjonuje jednostka. Kolejna innowacja Dyrektywy 2014/56/WE w odniesieniu do składu komitetu audytu odnosi się do przewodniczącego komisji. Przewodniczący komitetu ds. audytu powinien być powoływany przez jego członków lub przez organ nadzorczy jednostki i musi być od tej jednostki niezależny. Państwa członkowskie mogą wymagać, by przewodniczący komitetu ds. audytu był wybierany co rok przez walne zgromadzenie wspólników badanej jednostki. W nowych europejskich ramach prawnych audytu jednostek zainteresowania publicznego rola i znaczenie komitetu audytu są uważane za kluczowe. Dlatego też komitety audytu są zobowiązane do monitorowania pracy i niezależności biegłego rewidenta.

Nowe przepisy akcentują potrzebę współpracy właściwych organów państw członkowskich, co powinno przyczynić się do zapewnienia wysokiej jakości badań ustawowych w Unii. Zgodnie z Rozporządzeniem 537/2014 współpraca między właściwymi organami powinna być zorganizowana w ramach Komitetu Europejskich Organów Nadzoru Audytowego (KEONA), który powinien składać się z wysokiego szczebla przedstawicieli właściwych organów. Przyjęto zasadę, że w celu wzmocnienia spójnego stosowania przepisów Rozporządzenia KEONA powinien mieć możliwość wydawania niewiążących wytycznych lub opinii.

Niektórzy analitycy mają jednak pewne wątpliwości, czy wszystkie nowe środki sprzyjają osiągnięciu celu, jakim jest skuteczne badanie sprawozdań finansowych. Stwierdzają, że aktualne regulacje znacząco zwiększyły obowiązki komitetu audytu, co z pewnością spowoduje wzrost kosztów audytu. Co więcej, twierdzą oni, że tak silna regulacja na rynku usług audytorskich, w tym dotycząca stawek za usługi (art. 4 Rozporządzenia 537/2014), może spowodować to, że usługi tego typu (związane z ryzykiem błędu i tym samym powodujące potrzebę kosztownego ubezpieczenia) staną się dla niektórych firm audytorskich nieatrakcyjne i przez to mogą skupić się na bardziej lukratywnych innych, nie regulowanych usługach²⁴⁷.

W związku z obowiązkiem przyjęcia przez Polskę przepisów koniecznych do zachowania zgodności z wymogami dyrektyw Unii Europejskiej w 2009 r. uchwalono ustawę o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz

²⁴⁷ Por. C. Van der Elst, *Audit Committees of Public Interest Entities in Europe*, ECGI Working Paper Series in Law, N°. 276/2014 December 2014, s. 19.

o nadzorze publicznym²⁴⁸. Ustawa ta zastąpiła ustawę z 13 października 1994 r. o biegłych rewidentach i ich samorządzie²⁴⁹.

W ustawie z 2009 r. pojawiły się nowe rozwiązania prawne dotychczas nie regulowane, a dotyczące:

- systemu nadzoru publicznego nad biegłymi rewidentami i firmami audytorskimi;
- systemu zapewnienia jakości rewizji finansowej;
- definiowania czynności rewizji finansowej;
- katalogu jednostek zainteresowania publicznego (JZP) oraz obowiązku istnienia komitetów audytu w tych jednostkach;
- współpracy polskiego organu nadzoru publicznego z organami nadzoru publicznego z krajów UE i krajów trzecich;
- długości okresu wykonywania czynności rewizji finansowej w jednostkach zainteresowania publicznego przez kluczowych biegłych rewidentów.

W ustawie przyjęto powołanie Komisji Nadzoru Audytowego, której zadaniem jest sprawowanie nadzoru publicznego nad wykonywaniem zawodu przez biegłych rewidentów i działalnością firm audytorskich oraz nad Krajową Izbą Biegłych Rewidentów (KIBR). Ponadto w ustawie zmodyfikowano dotychczasowe przepisy ustawy o biegłych rewidentach i ich samorządzie z 1994 r. dotyczące:

- zasad działania komisji egzaminacyjnej przeprowadzającej egzaminy dla kandydatów na biegłych rewidentów;
- zakresu informacji składanych przez biegłych rewidentów i firmy audytorskie w związku z wpisem do rejestru i na listę;
- zakresu informacji składanych przez firmy audytorskie do Krajowej Izby Biegłych Rewidentów (KIBR);
- zasad funkcjonowania samorządu biegłych rewidentów, w tym w szczególności w zakresie kompetencji poszczególnych organów KIBR;
- zasad etyki, a także zachowania niezależności i tajemnicy zawodowej przez biegłych rewidentów.

Przepisy ustawy, generalnie rzecz biorąc, zostały dobrze odebrane. Niemniej niektóre rozwiązania stały się przedmiotem krytycznych uwag. Najczęściej zastrzeżenia budziły zasady nadzoru publicznego nad samorządem biegłych rewidentów. Założono, iż nadzór publiczny ma być niezależny; gwarancją tego jest, że większość członków Komisji przynajmniej przez trzy lata przed powołaniem w jej skład nie może wykonywać czynności re-

²⁴⁸ Ustawa z dnia 7 maja 2009 r. o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym, Dz. U. 2009, nr 77, poz. 649.

²⁴⁹ Dz. U. 1994, nr 121, poz. 592.

wizyjnych, mieć prawa głosu w firmie audytorskiej ani być członkiem zarządu lub rady nadzorczej firmy audytorskiej. Przyjęto, że Komisja Nadzoru Audytowego wykonuje swoje zadania przy pomocy komórki organizacyjnej w strukturze Ministerstwa Finansów, odpowiedzialnej za rachunkowość i rewizję finansową. Do zadań Komisji Nadzoru Audytowego zaliczono m.in.:

- zatwierdzanie uchwał organów KIBR;
- zatwierdzanie rocznych planów kontroli dotyczących wykonywania zawodu przez biegłych rewidentów i działalności firm audytorskich wykonujących czynności rewizji finansowej jednostki zainteresowania publicznego (JZP);
- przeprowadzanie kontroli pozaplanowych;
- rozpatrywanie odwołań od uchwał organów KIBR będących decyzjami administracyjnymi;
- kontrolę formalno-prawną niepodlegających zatwierdzeniu przez Komisję Nadzoru Audytowego uchwał organów KIBR, zaskarżenie tych uchwał w przypadku stwierdzenia nieprawidłowości;
- rejestrowanie biegłych rewidentów i firm audytorskich z państw trzecich oraz współpraca międzynarodowa z Komisją Europejską oraz organami nadzoru z państw UE i państw trzecich.

Największą kontrowersję wzbudziło usytuowanie i zorganizowanie Komisji Nadzoru Audytowego. Krytykowano umieszczenie organizacyjne Komisji w Ministerstwie Finansów, jak również jej skład osobowy. Zgodnie z art. 65 ustawy członkami Komisji Nadzoru Audytowego są:

- dwaj przedstawiciele Ministra Finansów – jeden z nich jako przewodniczący;
- dwaj przedstawiciele Komisji Nadzoru Finansowego, jeden jako zastępca przewodniczącego;
- przedstawiciel Ministerstwa Sprawiedliwości;
- dwaj przedstawiciele Krajowej Izby Biegłych Rewidentów rekomendowani przez Krajową Radę Biegłych Rewidentów;
- przedstawiciel organizacji pracodawców;
- przedstawiciel Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie.

W opinii komentatorów ustawy taki skład Komisji może prowadzić do jej upolitycznienia i uzależnienia od „cyklu wyborczego”²⁵⁰. Według rzeczników firm audytorskich godzi to w niezależność Komisji²⁵¹. Podnoszą oni, iż twórcom Dyrektywy przyświecała idea, aby biegli rewidenci nie nadzo-

²⁵⁰ Por. M. Andrzejewski, *Co nowego w przyszłej ustawie o biegłych rewidentach*, Dobra Firma, <www.rp.pl/artykul/55766,199405> [dostęp: 1.03.2009].

²⁵¹ Por. *Biegli rewidenci pod kontrolą ministerstwa*, <www.podatki.gazetaprawna.pl/artykuly/23580> [dostęp: 23.09.2009].

rowali sami siebie, ale także aby byli nadzorowani przez organ samorządowy składający się z niekwestionowanych autorytetów życia gospodarczego, a nie z urzędników państwowych.

Należy podzielić tezę, że wartość rezultatów pracy Komisji Nadzoru Audytowego w dużej mierze zależy od stopnia niezależności tego gremium kontrolnego. Nie oznacza to jednak wcale, że niezależność ta może być zapewniona poprzez prostą zmianę struktury składu członków Komisji sprowadzającą się do zwiększenia udziału przedstawicieli środowiska firm audytorskich kosztem udziału przedstawicieli władz państwowych. Pogląd taki, prezentowany przede wszystkim przez lobby firm audytorskich, wydaje się wyrazem występującego dość powszechnie dążenia różnego rodzaju korporacji zawodowych do niezależności od jakiegokolwiek władzy, w tym również państwowej. Praktyka ostatnich lat potwierdza jednak, że tendencją dominującą na świecie i Europie, a szczególnie w UE jest szersze włączanie się państwa w regulację procesów społeczno-gospodarczych. W tego rodzaju postępowaniu dostrzega się szansę szybszego i skuteczniejszego rozwiązywania obecnych i przyszłych problemów natury politycznej, społecznej i gospodarczej. Wydaje się zatem zasadne, aby rola władzy państwowej w działaniach Komisji Nadzoru Audytowego była odpowiednio znacząca – adekwatna do odpowiedzialności tej władzy za sytuację gospodarczą kraju. Jak wiadomo społeczeństwo (w tym: pracownicy, przedsiębiorcy, inwestorzy), odpowiedzialność tę widzi szeroko. Zatem władza państwowa nie powinna rezygnować z możliwości wpływania na procesy gospodarcze poprzez aktywne uczestnictwo w pracach gremiów nadzorujących jednostki i instytucje ważne z punktu widzenia tych procesów.

Obecnie obowiązujące przepisy ustawy o samorządzie biegłych rewidentów z 2009 r., w związku z koniecznością implementacji do prawa polskiego Dyrektywy 2014/56/UE oraz Rozporządzenia 537/2014 będą musiały ulec zmianie do dnia 17.06.2016 r. W związku z tym Ministerstwo Finansów opracowało projekt zmian ustawy z 2009 r.²⁵² Głównymi celami tej zmiany będzie „wzmocnienie niezależności oraz obiektywizmu” firm audytorskich i biegłych rewidentów, poprawa jakości badań ustawowych oraz wzmocnienie nadzoru publicznego. Wśród rozwiązań szczegółowych ujętych w projekcie Ministerstwa Finansów znalazły się m.in.:

– wprowadzenie definicji małej i średniej jednostki, celem zachowania zgodności z innymi przepisami i tym samym uniknięcia ewentualnych wątpliwości interpretacyjnych;

²⁵² Projekt założeń projektu ustawy o zmianie ustawy o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz niektórych innych ustaw, Ministerstwo Finansów, Projekt z dnia 5 sierpnia 2015 r. <<https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12275450/katalog/12302358>> [dostęp: 20.08.2015].

- wprowadzenie limitu na wynagrodzenie firmy audytorskiej za usługi nie będące badaniem sprawozdań finansowych świadczone na rzecz badanej jednostki (tj. usługi z tzw. „białej listy²⁵³”) – dla JZP;

- zobowiązanie JZP do wyboru firmy audytorskiej na okres minimum 2 lat w przypadku zawierania umowy na badanie ustawowe po raz pierwszy;

- wprowadzenie obowiązkowej rotacji firmy audytorskiej po okresie 8 lat nieprzerwanego zaangażowania w badanie danej JZP lub quasi-JZP;

- wprowadzenie obowiązkowej rotacji kluczowego biegłego rewidenta po okresie 4 lat przeprowadzania badania ustawowego danej JZP.

Ponadto projekt wprowadza lub doprecyzowuje wiele pojęć istotnych dla nowelizowanego prawa, takich jak np. badanie ustawowe, czynności rewizji finansowej, kluczowy biegły rewident, sieć, jednostka zainteresowania publicznego, międzynarodowe standardy badania, krajowe standardy badania.

7.4. Nadzór korporacyjny

Częścią systemu nadzoru nad sprawozdaniami finansowymi jest również nadzór korporacyjny (ang. *corporate governance*). W opracowywanych i propagowanych zasadach nadzoru korporacyjnego duży nacisk kładzie się na kontrolę systemu rachunkowości i sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw. Towarzyszy temu słuszne przeświadczenie, że efektywny nadzór nad tym systemem jest warunkiem podwyższenia jakości sprawozdań finansowych.

Istotą nadzoru korporacyjnego jest prowadzenie przez akcjonariuszy i inwestorów nadzoru nad zainwestowanym w spółce kapitałem, w warunkach ograniczonego wpływu na jego codzienną działalność, przy jednoczesnym przekazaniu władzy w zakresie podejmowania decyzji kadrze zarządzającej²⁵⁴. Nadzór korporacyjny koncentruje się na badaniu powiązań

²⁵³ „Biała lista” stanowi katalog dozwolonych usług nie będących badaniem sprawozdań finansowych. Regulacje UE tworzą „czarną listę” innych usług, których audytor nie może wykonywać dla swojego klienta z sektora JZP. Wydaje się, że konstrukcja „białej listy” jest instrumentem bardziej restrykcyjnym niż „czarna lista”; w praktyce może ona zawęzić firmom audytorskim wachlarz świadczonych usług, w tym ograniczyć możliwość świadczenia różnorodnego doradztwa niezwiązanego wprost z badaniem sprawozdań finansowych.

²⁵⁴ Por. I. Koładkiewicz, *Nadzór korporacyjny, Perspektywa międzynarodowa*, Polska Fundacja Promocji Kadr, Warszawa 1999, s. 19. Problematyka *corporate governance* najczęściej rozpatrywana jest w ramach teorii agencji. Celem nadzoru korporacyjnego w kontekście tej teorii jest zapewnienie efektywności funkcjonowania przedsiębiorstwa poprzez zagwarantowanie ochrony inwestorom przy jednoczesnym eliminowaniu nadużyć ze strony menedżerów. Nad-

między właścicielami przedsiębiorstwa a zarządzającymi nim menadżerami. Właściciele w celu umożliwienia działania menadżerom przekazują im część swoich uprawnień do podejmowania decyzji. Zatem celem nadzoru korporacyjnego jest zapewnienie zgodności tych decyzji z interesami właścicieli przedsiębiorstwa.

Pojęcie nadzoru korporacyjnego zostało sformułowane przez *Organisation for Economic Cooperation and Development – OECD* w opracowaniu pt. *Zasady nadzoru korporacyjnego (Principles of Corporate Governance)*²⁵⁵. Zasady te mają być narzędziem wspomagającym dokonywanie oceny i doskonalenia ram prawnych, instytucjonalnych i regulacyjnych w poszczególnych krajach, które mają wpływ na nadzór właścicielski. Według OECD nadzór korporacyjny jest systemem, za pomocą którego organizacje gospodarcze są zarządzane i kontrolowane. System ten stanowi strukturę, za pośrednictwem której ustalane są cele spółki, środki realizacji tych celów oraz środki umożliwiające śledzenie wyników spółki. Dobry nadzór korporacyjny powinien w odpowiedni sposób motywować kierownictwo do osiągnięcia celów spółki, a także ułatwiać efektywne wykorzystywanie zasobów oraz sprawne monitorowanie działalności spółki. W systemie tym określone są zatem relacje między menadżerami a organami zarządzająco-nadzorczymi i właścicielami spółki oraz innymi interesariuszami.

Do podstawowych kwestii, które są przedmiotem zasad nadzoru korporacyjnego, zalicza się:

- uczciwość postępowania wobec akcjonariuszy, kontrahentów i pracowników;
- ujawnianie konfliktów interesów;
- ustanawianie celów, określenie czynników i mechanizmów monitorujących ich osiągnięcie;
- budowa efektywnej struktury organizacyjnej, podziału ról, i obowiązków;
- efektywność systemu informacji i komunikacji;
- zarządzanie ryzykiem;
- efektywność systemu kontroli wewnętrznej;
- niezależność audytu zewnętrznego i wewnętrznego²⁵⁶.

użycia władzy oraz konflikty interesów między właścicielami przedsiębiorstwa a agentem mogą być poważnym zagrożeniem dla ładu korporacyjnego. (Por. A. Mazurczak, *Raportowanie społecznej odpowiedzialności biznesu jako nowy element raportowania biznesowego*, [w:] *Kierunki ewolucji sprawozdawczości i rewizji finansowej*, (red.) B. Micherda, Difin, Warszawa 2012, s. 89).

²⁵⁵ Por. *OECD Principles of Corporate Governance*, OECD, 06 Oct 1999, <http://www.oecd-ilibrary.org/governance/oecd-principles-of-corporate-governance_9789264173705-en> [dostęp: 23.09.2013].

²⁵⁶ Por. I. Mrówka, *Corporate Governance a efektywne zarządzanie ryzykiem operacyjnym*, Krajowy Depozyt Papierów Wartościowych S.A., <www.kdpw.com.pl> s. 3 [dostęp: 20.04.2007].

Osiągnięcie celów nadzoru korporacyjnego jest zależne od prawidłowego funkcjonowania systemu rachunkowości i sprawozdawczości finansowej. Wynika to z tego, że rachunkowość i sprawozdawczość finansowa pozwala nie tylko na pomiar procesów gospodarczych zachodzących w przedsiębiorstwie i prezentację komunikatów o skutkach tych procesów, ale pozwala również na dokonywanie oceny i rozliczania menedżerów z zarządzania kapitałem powierzonym im przez właścicieli.

Oczywiste jest, że dokonanie obiektywnej oceny menedżerów przez właścicieli uzależnione jest od zakresu i jakości prezentowanych przez spółkę informacji sprawozdawczych. Kwestia ta została podniesiona we wspomnianych *Zasadach nadzoru korporacyjnego* OECD. W preambule do zasad stwierdza się, że *ramy nadzoru korporacyjnego powinny gwarantować terminowe publikowanie przez spółki precyzyjnych informacji, odnoszących się do wszystkich istotnych spraw dotyczących tych spółek, w tym informacji na temat sytuacji finansowej, wyników, struktury właścicielskiej kapitału i nadzoru sprawowanego nad spółką*²⁵⁷.

Zgodnie z *Zasadami* OECD spółki powinny publikować informacje dotyczące:

- osiągniętych przez siebie wyników finansowych i operacyjnych;
- przyjętych celów;
- istotnych czynników ryzyka;
- transakcji z powiązanymi kontrahentami;
- wspólników (akcjonariuszy) posiadających znaczące pakiety akcji;
- polityki wynagrodzeń członków rady nadzorczej i zarządu oraz innych informacji na ten temat;
- pracowników i innych interesariuszy;
- systemu i polityki nadzoru.

Zasady OECD zobowiązują spółki do przeprowadzania badania sprawozdań finansowych przez niezależnych biegłych rewidentów. Ponadto,

²⁵⁷ *OECD Principles of Corporate Governance*, op. cit., s. 11 i 12. W 2014 r. rozpoczęto proces przeglądu zasad OECD. Uzasadnieniem dla tego przeglądu jest potrzeba zapewnienia wysokiej jakości, przydatności i użyteczności tych zasad, mając na uwadze ostatnie zmiany, jakie dokonały się w sektorze korporacji i na rynkach kapitałowych. Założono, że przegląd ten dostarczy materiał do wypracowania nowych skutecznych ram ładu korporacyjnego. (Por. *Review of the OECD Principles of Corporate Governance*, <<http://www.oecd.org/daf/ca/2014-review-oecd-corporate-governance-principles.htm>> [dostęp: 30.10.2014]). Nowe zasady ładu korporacyjnego OECD zostały przedstawione na posiedzeniu ministrów finansów i prezesów banków centralnych krajów Grupy G20 w Ankarze we wrześniu 2015 r. Planowane jest ich wspólne zatwierdzenie przez G20 i OECD w listopadzie 2015 r. podczas szczytu przywódców krajów-członków Grupy. (Por. *G20/OECD Principles of Corporate Governance, OECD Report to G20 Finance Ministers and Central Bank Governors, September 2015* <<http://www.oecd.org/daf/ca/Corporate-Governance-Principles-ENG.pdf>> [dostęp: 7.09.2015]).

jako element dobrej praktyki spółek uznają zapewnienie równoprawnego i terminowego dostępu do istotnych i wartościowych informacji, bez ponoszenia nadmiernych kosztów przez zainteresowanych.

Informacje te powinny być przygotowane i publikowane zgodnie z rygorystycznymi standardami rachunkowości, sprawozdawczości finansowej i niefinansowej oraz działalności audytorskiej. W *Zasadach nadzoru korporacyjnego* wyrażone jest oczekiwanie, że stosowanie wysokich standardów jakości skutkować będzie wysokim poziomem wiarygodności i porównywalności sprawozdań finansowych, a to z kolei wpłynie na znaczne zwiększenie zdolności inwestorów do monitorowania wyników działalności spółek. W tym kontekście nie dziwi to, iż w *Zasadach OECD* wyrażone jest poparcie dla rozwoju jakościowo wysokich i uznawanych na skalę międzynarodową standardów, których funkcją może być udoskonalenie przejrzystości oraz zwiększenie porównywalności informacji pochodzących z różnych państw. W myśl *Zasad* wypracowanie jakościowo wysokich standardów jest w danym kraju możliwe przez dopasowanie ich do uznawanych na całym świecie standardów międzynarodowych.

Istotny wkład w rozwój standardów nadzoru korporacyjnego mają kraje członkowskie Unii Europejskiej i sama Unia Europejska. Przyjęte przez OECD zasady ładu korporacyjnego zostały opracowane na bazie zasad dobrych praktyk stosowanych w Wielkiej Brytanii. Asumptem do pracy nad tymi zasadami były spektakularne bankructwa cieszących się wysokim uznaniem brytyjskich firm – takich jak np. *Burmah Oil* czy *Rolls-Royce* w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w. Zaczęto wówczas stawiać zasadnicze pytania o kompetencje rad dyrektorów firm i ich rolę w kontroli działalności tych firm²⁵⁸. Zasady dobrych praktyk zostały zawarte w raporcie Adriana Cadbury'ego²⁵⁹, raportach Richarda Greenbury'ego²⁶⁰ i Ronnie Hampela²⁶¹ oraz raporcie Nigela Turnbulla²⁶².

²⁵⁸ Por. H. Parker, *Nadzór korporacyjny*, [w:] *Biznes*, t. 1, *Zarządzanie firmą*, część 1, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 132. Niestety, to samo pytanie pojawiło się w Stanach Zjednoczonych na początku XXI w. Alan Greenspan pisze o tym w swoich wspomnieniach: *Ćwierć wieku przed moim przyjściem do Fed* (bank centralny USA, ang. *Federal Reserve System* – przypis autora R.K.), *pracowałem w radach nadzorczych piętnastu spółek notowanych na giełdzie (...) i dobrze poznałem sposób sprawowania władzy w tych spółkach. Byłem coraz bardziej świadomy rozdziewięku pomiędzy tym, jak zarządzane są korporacje w Ameryce, a postrzeganiem ładu korporacyjnego przez opinię publiczną i naszych przywódców politycznych. Społeczeństwo, będąc podejrzliwe wobec etyki biznesu, nie było, czego się obawiałem, gotowe zaakceptować rewelacji obalających poglądy na temat tego, w jaki sposób zarządzane są korporacje* (A. Greenspan, op. cit., s. 424).

²⁵⁹ *The Financial Aspects of Corporate Governance*, The Committee on the Financial Aspects of Corporate Governance and Gee and Co. Ltd., Burgess Science Press, <<http://www.ecgi.org/codes/documents/cadbury.pdf>> [dostęp: 11.10.2013].

Raport Cadbury'ego został opublikowany 1 grudnia 1992 r. przez Komitet ds. Finansowych Aspektów Nadzoru Korporacyjnego (ang. *Committee on the Financial Aspects of Corporate Governance*). Komitet ten został powołany w 1991 r. przez Radę Sprawozdawczości Finansowej (ang. *Financial Reporting Council*), Londyńską Giełdę Papierów Wartościowych (ang. *London Stock Exchange*) oraz biegłych rewidentów w celu ustalenia precyzyjnych wytycznych dotyczących zwiększenia wiarygodności sprawozdań finansowych oraz określenia podstawowych reguł, zapewniających odpowiednią kontrolę nad działalnością spółek. Przewodniczącym komitetu był Adrian Cadbury. W wypracowanym przez komitet raporcie zaakcentowano potrzebę:

- prowadzenia w spółkach stałego monitoringu procesów gospodarczych;
- szybkiego podejmowania niezbędnych działań naprawczych;
- prowadzenia systemowych działań kontrolnych;
- identyfikowania ryzyka, ustalania priorytetów i celów kontroli;
- określania środowiska kontroli.

Po opublikowaniu raportu Cadbury'ego w dalszym ciągu prowadzono prace służące podniesieniu wiarygodności sprawozdań finansowych. W 1995 r. powołany przez Konfederację Przemysłu Brytyjskiego (ang. *Confederation of the British Industry*) Komitet działający pod kierunkiem Richarda Greenbury'ego opublikował zalecenia dotyczące wynagrodzeń członków rad nadzorczych. W tymże roku Rada Sprawozdawczości Finansowej powołała Komitet ds. Nadzoru Korporacyjnego (ang. *Committee on Corporate Governance*), którego przewodniczącym został Ronald Hampel. Zadaniem komitetu było sporządzenie jednego opracowania, które łączyłoby wszystkie wypracowane do tego momentu rozwiązania dotyczące nadzoru korporacyjnego. W 1998 r. Komitet Hampela opublikował „Raport końcowy” (ang. *Final Report*) oparty na zaleceniach raportów Cadbury'ego i Greenbury'ego, który stał się regulacją prawną obowiązującą w Wielkiej Brytanii. W następnym roku Instytut Biegłych Rewidentów Anglii i Walii opublikował krótkie opracowanie „Kontrola wewnętrzna. Przewodnik dla dyrektorów odnoszących się do Połączonych zasad” (ang. *Internal Control: Guidance for Directors*

²⁶⁰ *Directors' remuneration – report of a study group chaired by Sir Richard Greenbury*, Gee Publishing, 17 July 1995, <<http://www.ecgi.org/codes/documents/greenbury.pdf>> [dostęp: 12.10.2013].

²⁶¹ *Committee on Corporate Governance: Final Report*, The Committee on Corporate Governance and Gee Publishing, January 1998, <<http://www.ecgi.org/codes/documents/hampe.pdf>>, [dostęp: 13.10.2013].

²⁶² *Internal Control: Guidance for Directors on the Combined Code*, The Institute of Chartered Accountants in England & Wales, London, September 1999, <<http://www.cg.org.cn/theory/zlyz/turnbull.pdf>> [dostęp: 21.10.2013].

on the Combined Code), zwany także raportem Turnbulla (od nazwiska przewodniczącego komisji).

W Unii Europejskiej opracowano kilkadziesiąt²⁶³ różnego rodzaju zasad ładu korporacyjnego, na poziomie krajowym lub międzynarodowym. Struktura tych kodeksów jest bardzo zbliżona, jednak zawarte w nich rozwiązania nie zawsze są takie same. Stosowany system nadzoru korporacyjnego odzwierciedla bowiem historię, kulturę, rozwój gospodarczy, wartości społeczne i system prawny poszczególnych krajów. Wszystkie kodeksy starają się jednak wypełnić obowiązującą przestrzeń prawną pewnymi wzorcami zachowań, mającymi prowadzić do realnego, a nie tylko formalnego zrównania czy zrównoważenia praw i pozycji zajmowanej przez poszczególnych uczestników życia korporacyjnego (akcjonariuszy, menedżerów, wierzycieli itd.)²⁶⁴.

Unia Europejska podjęła wiele działań w celu wzmocnienia ładu korporacyjnego w spółkach. Podstawą do debaty w tej sprawie był wydany w 2002 r. raport Grupy Wysokiego Szczebla Ekspertów Prawa Spółek (ang. *High Level Group of Company Law Experts*) zatytułowany *Nowoczesne ramy dla prawa spółek w Europie*. Raport ten koncentruje się na funkcjonowaniu nadzoru korporacyjnego oraz modernizacji prawa spółek. W sprawozdaniu tym stwierdzono, że UE nie powinna próbować tworzyć własnych ogólnoeuropejskich zasad ładu korporacyjnego, ale raczej podejmować działania na rzecz konwergencji już istniejących w poszczególnych krajach kodeksów nadzoru korporacyjnego. Za główny cel działań krajów członkowskich w tym zakresie uznano zmniejszanie barier informacyjnych, tak aby ułatwić interesariuszom dokonywanie ocen systemów nadzoru korporacyjnego stosowanych przez przedsiębiorstwa. Ze strony Komisji Europejskiej padła propozycja wprowadzenia obowiązku sporządzania rocznego sprawozdania o nadzorze korporacyjnym, w tym o strukturze zarządu i rady nadzorczej oraz stosowanych praktykach ładu korporacyjnego²⁶⁵.

Kolejnym znaczącym krokiem Komisji Europejskiej na drodze do poprawy ładu korporacyjnego było wydanie *Zalecenia z dnia 15 lutego 2005 roku dotyczącego roli dyrektorów niewykonawczych lub będących członkami rady nad-*

²⁶³ Kilkanaście z nich opracowano w Wielkiej Brytanii. W związku z tym, że – w opinii specjalistów – brytyjskie dokumenty dotyczące ładu korporacyjnego wskazują najlepszą drogę do zapewnienia przejrzystości i rzetelności sprawozdawczości finansowej wiele kodeksów przyjętych w krajach członkowskich UE zostało opartych na rozwiązaniach wprowadzonych w Wielkiej Brytanii.

²⁶⁴ Por. P. Tamowicz, *Dobre praktyki łagodzą korporacyjne obyczaje*, CEO – Magazyn kadry zarządzającej, Luty 2005, <www.ceo.pl> [dostęp: 30.04.2007].

²⁶⁵ Por. *Modernizing Company Law and Enhancing Corporate Governance in the European Union – A Plan to Move Forward*, Com (2003) 282 final of 21 May 2003, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Brussels 2003, s. 8.

zorczej spółek giełdowych i komisji rady (nadzorczej)²⁶⁶. Było ono skierowane do spółek notowanych na giełdzie papierów wartościowych. W dokumencie tym Komisja Europejska postulowała wzmocnienie znaczenia rad nadzorczych m.in. poprzez tworzenie w jej obrębie komisji: nominacji, wynagrodzeń i rewizyjnej. Przedstawiono również przykładowy zakres obowiązków komisji, a także relacje między nimi a radą nadzorczą. Zalecenie w sposób dość szczegółowy uregulowało kwestie: struktury, liczebności, składu, uprawnień, środków i przejrzystości komisji. W załączniku do zalecenia znalazło się również omówienie profilu niezależnego dyrektora niewykonawczego lub dyrektora będącego członkiem rady nadzorczej.

Stosowanie zalecenia Komisji w sprawie roli dyrektorów niewykonawczych i członków rad nadzorczych było monitorowane; w 2007 r. został opublikowany raport w tej sprawie²⁶⁷. Wynika z niego, że wszystkie państwa członkowskie UE wydały kodeksy ładu korporacyjnego uwzględniające zalecenia Komisji, chociaż wskazano pewne obszary, w których zasady określone w zaleceniu nie były odpowiednio przestrzegane. Stwierdzono przy tym, że istotną rolę w stosowaniu kodeksów w krajach członkowskich odgrywa zasada „przestrzegaj lub wyjaśnij”.

W 2014 r. Komisja Europejska ogłosiła nowe propozycje poprawy ładu korporacyjnego w Unii Europejskiej w dokumencie *Zalecenie Komisji z dnia 09 kwietnia 2014 w sprawie jakości sprawozdawczości ładu korporacyjnego („przestrzegaj lub wyjaśnij”)*²⁶⁸. Zalecenie to ma na celu poprawę sprawozdawczości ładu korporacyjnego przez spółki giełdowe. W dokumencie tym zawarte są wytyczne dla państw członkowskich i ich organów odpowiedzialnych za krajowe kodeksy ładu korporacyjnego w przedsiębiorstwach. Wytyczne te mają sprzyjać poprawie jakości sprawozdań na temat ładu korporacyjnego, publikowanych przez spółki, zgodnie z art. 20 Dyrektywy 2013/34/UE, a zwłaszcza jakości wyjaśnień spółek w przypadku odstąpienia od zaleceń kodeksów ładu korporacyjnego (patrz rozdział 4.3).

²⁶⁶ Dz. U. L 52 z 25 lutego 2005 r.

²⁶⁷ *Report on the application by the Member States of the EU of the Commission Recommendation on the role of non-executive or supervisory directors of listed companies and on the committees of the (supervisory) board*, Commission of The European Communities, Brussels, 13.07.2007, SEC(2007) 1021. W 2007 r. Komisja Europejska opublikowała również inne opracowanie mające znaczenie dla poprawy ładu korporacyjnego w spółkach, to jest raport na temat stosowania w państwach członkowskich zalecenia Komisji z dnia 14 grudnia 2004 r. w sprawie wspierania odpowiedniego systemu wynagrodzeń dyrektorów spółek notowanych na giełdzie (2004/913/WE), (opublikowanego w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej L 385/55): *Report on the application by Member States of the EU of the Commission Recommendation on directors' remuneration*, Brussels, 13.07.2007, SEC(2007) 1022.

²⁶⁸ *Commission Recommendation of 9 April 2014 on the quality of corporate governance reporting ('comply or explain')* of 9 April 2014 on the quality of corporate governance reporting ('comply or explain'), (2014/208/EU), Official Journal of the European Union L 109/43.

W Polsce po opublikowaniu w 2002 r. *Nowoczesnych ram dla prawa spółek w Europie* powstało kilka kodeksów ładu korporacyjnego. Do najbardziej znanych należy zaliczyć: *Kodeks Nadzoru Korporacyjnego* przygotowany w ramach prac Polskiego Forum Corporate Governance działającego przy Instytucie Badań nad Gospodarką Rynkową oraz *Dobre Praktyki w spółkach publicznych 2002* autorstwa Komitetu Dobrych Praktyk Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie.

Ze względu na uwarunkowania instytucjonalne, dla spółek giełdowych wiążący był dokument przygotowany przez GPW²⁶⁹. Doczekał się on kolejnych zmian w latach 2004, 2007, 2011 i 2012²⁷⁰; zmiany dotyczyły przede wszystkim elementów wchodzących w zakres ładu informacyjnego w spółkach publicznych. *Dobre Praktyki Spółek Notowanych na GPW* łączą w sobie powszechnie akceptowane zasady ładu korporacyjnego z normami kształtowania relacji spółek giełdowych z ich otoczeniem. Ich celem jest umacnianie transparentności spółek giełdowych, poprawa jakości ich komunikacji z inwestorami, a także wzmocnienie ochrony praw akcjonariuszy. Założono jednocześnie, aby nie stwarzać przy tym obciążeń dla spółek giełdowych, które nie byłyby równoważone korzyściami wynikającymi z potrzeb rynku. W związku z tym *Dobre Praktyki* skoncentrowane są na dziedzinach, w których ich stosowanie może wpływać pozytywnie na rynkową wycenę przedsiębiorstw, a przez to obniżyć koszt pozyskiwania kapitału. W zasadach sformułowanych przez Komitet Dobrych Praktyk GPW podane są pożądane praktyki dotyczące pracy walnego zgromadzenia, zarządów spółek, relacji tych organów z osobami i instytucjami zewnętrznymi, w tym zasady wyboru biegłego rewidenta i sposobów udostępniania informacji o spółkach. Należy podkreślić, że w zasadach tych nałożone zostało na spółki zobowiązanie do publicznego przekazywania w raporcie rocznym oświadczenia o stosowaniu zasad ładu korporacyjnego. W przypadku odstępstwa od tych zasad spółka powinna ujawnić ten fakt i podać przyczyny tego stanu rzeczy.

²⁶⁹ Jako pomoc w stosowaniu zasad dobrych praktyk korporacyjnych GPW uruchomiła stronę internetową poświęconą zagadnieniom *corporate governance* w spółkach notowanych na giełdzie. Na stronie tej znajdują się wszelkie materiały dotyczące wdrażania zasad dobrych praktyk oraz informacje o bieżących wydarzeniach podejmowanych przez Giełdę z zakresu ładu korporacyjnego. Strona ta jest narzędziem promowania idei ładu korporacyjnego oraz aktywnym forum dyskusji, wymiany poglądów, współpracy między Giełdą a zainteresowanymi podmiotami.

²⁷⁰ *Dobre Praktyki Spółek Notowanych na GPW*, Załącznik do Uchwały Nr 19/1307/2012 Rady Giełdy z dnia 21 listopada 2012 r., <http://static.gpw.pl/pub/files/PDF/dobre_praktyki/dobre_praktyki_16_11_2012.pdf> [dostęp: 12.08.2015]. W 2014 r. opracowane zostały szczegółowe założenia zmian *Dobrych Praktyk Spółek Notowanych na GPW*. Propozycja zmian została w grudniu 2014 r. poddana konsultacjom publicznym.

Wspomniano już wcześniej, że obowiązek informowania o stosowaniu zasad ładu korporacyjnego przez spółki giełdowe wynika z przepisów Dyrektywy 2013/34/UE (art. 20) oraz ustawy o rachunkowości (art. 49 ust. 2), które stanowią, iż należy to uczynić w raporcie rocznym. Zakres informacji w tej sprawie w szczególności określa rozporządzenie Ministra Finansów z 19 lutego 2009 r. dotyczącego informacji bieżących i okresowych przekazywanych przez emitentów papierów wartościowych oraz warunków uznawania za równoważne informacji wymaganych przepisami prawa państwa nie będącego państwem członkowskim. Zgodnie z § 91 ust. 5 pkt 4 tego rozporządzenia oświadczenie o stosowaniu ładu korporacyjnego powinno zawierać m.in. opis głównych cech stosowanych w przedsiębiorstwie emitenta systemów kontroli wewnętrznej i zarządzania ryzykiem w odniesieniu do procesu sporządzania sprawozdań finansowych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych.

Kwestia informacji o stosowaniu zasad ładu korporacyjnego jest również przedmiotem Krajowego Standardu Rachunkowości nr 9 „Sprawozdanie z działalności”. W standardzie tym, podobnie jak we wspomnianym wyżej rozporządzeniu Ministra Finansów, przyjmuje się, że informacja ta powinna zawierać opis stosowanych w jednostce systemów kontroli wewnętrznej i zarządzania ryzykiem w odniesieniu do procesu sporządzania sprawozdań finansowych wraz z jego oceną.

Jak widać – w przyjętych w Polsce przepisach dotyczących stosowania zasad ładu korporacyjnego duży nacisk kładzie się na kontrolę systemu rachunkowości i sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw. Słusznie uważa się bowiem, iż jest to warunkiem poprawy jakości sprawozdawczości finansowej, a także zmniejszenia możliwości dokonywania działań na szkodę spółki i jej interesariuszy, w tym fałszerstw finansowo-księgowych i innych działań przestępczych. Stosowanie przez spółki zasad ładu korporacyjnego oraz publikowanie informacji na ten temat zwiększa ich wiarygodność. Dzięki wprowadzeniu kodeksu dobrych praktyk polski rynek kapitałowy stał się bardziej przejrzysty, i tym samym bardziej konkurencyjny w Europie. W przypadku wielu spółek, stosowanie zasad ładu korporacyjnego korzystnie oddziałuje również na poziom notowań akcji na giełdzie.

7.5. Normy etyczne

Funkcjonowanie różnorodnych struktur gospodarczych pozostaje nie tylko pod wpływem przepisów prawa, ale również powszechnie akceptowanych norm etycznych. O istotności problemu etyki w obszarze gospodarczym świadczy wyodrębnienie osobnej kategorii etyki, jaką jest etyka biznesu oraz systematyczne pogłębianie studiów nad jej rolą w zarządzaniu.

W literaturze przedmiotu wskazuje się pewne podstawy filozoficzne etyki biznesu, wśród nich teorię prawa, teorię sprawiedliwości i teorię utilitaryzmu. Wydaje się, że największe zastosowanie w rachunkowości i sprawozdawczości przedsiębiorstw może mieć teoria prawa. Teoria ta wychodzi z założenia, że dobra decyzja to taka, która nie narusza praw innych osób. Odwrotnie, decyzja jest zła wówczas, gdy narusza prawa drugiej osoby. Przy czym prawa dzieli się na dwie kategorie: prawa naturalne (które istnieją niezależnie od formy prawnej) oraz prawa umowne (istniejące na mocy umowy społecznej). Wśród wielu praw naturalnych, zasadnicze znaczenie ma prawo do prawdy²⁷¹. Prawo to jest fundamentem funkcjonowania systemu rachunkowości. Użytkownicy sprawozdań finansowych jako produktu końcowego tego systemu mają prawo do prawdziwej i rzetelnej informacji finansowej. Zatem prawo to nakłada obowiązek moralny na księgowych i przedsiębiorstwa sporządzania i publikowania prawdziwych i uczciwych sprawozdań finansowych. Teoria prawa jest również ważna z punktu widzenia relacji istniejących na styku księgowi–pracodawcy i księgowi–klienci. Przyjmuje się, że pracodawcy i klienci mają prawo oczekiwać profesjonalnych i kompetentnych usług świadczonych przez księgowych. Z kolei księgowi mają prawny obowiązek wykonywać swoje zadania najlepiej jak potrafią – na miarę swojej wiedzy i posiadanych umiejętności.

Istotna dla rachunkowości może być również teoria sprawiedliwości, która przyjmuje, że sprawiedliwość ma miejsce wówczas, gdy każdemu oferuje się takie same możliwości w dostępie do wolności podstawowych, bez naruszania wolności wszystkich pozostałych osób²⁷². Koncepcja ta – jak się wydaje – uzasadnia postulat równego dostępu wszystkich interesariuszy przedsiębiorstwa do informacji sprawozdawczych – oczywiście bez naruszania zasady ochrony tajemnicy handlowej, której nieprzestrzeganie mogłoby przynieść szkodę interesom prowadzonym przez przedsiębiorstwo. Z kolei według koncepcji utilitaryzmu działanie jest etyczne wówczas, gdy przynosi więcej korzyści niż szkód. Zatem ocena działania pod kątem tego, czy jest etyczne, czy też nie wymaga przeprowadzenia analizy kosztów i korzyści, podobnie jak to się dzieje przy podejmowaniu decyzji biznesowych²⁷³. Wydaje się, że koncepcja utilitaryzmu znajduje zastosowanie w rozsądzaniu tego, które informacje należy zawrzeć w sprawozdaniu finansowym w zakresie ujawnień dobrowolnych, a które powinny pozostać informacjami wewnętrznymi.

²⁷¹ Por. J. Finnis, *Natural Law and Natural Rights*. Second Edition, Oxford University Press, 2011, s. 23, 198.

²⁷² Por. J. Rawls, *A Theory of Justice*, Revised Edition, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge 1999, s. 4.

²⁷³ Por. R. Duska, B. Shay Duska, J. Ragatz, *Accounting Ethics*, second edition, Wiley & Sons, Oxford 2011, s. 57 i 58.

Podstawową przyczyną wzrostu zainteresowania etyką biznesu były skandale korporacyjne z początku XXI w., jakie zanotowano w wielu krajach i które spowodowały rozległe szkody dla gospodarki i społeczeństwa. W ich kontekście pojawiło się pytanie o moralność przedsiębiorców w ogóle, a księgowych w szczególności. W literaturze przedmiotu pojawiła się teza, że to przede wszystkim księgowi byli głównymi sprawcami marginalizowania standardów etyki na rzecz innych wzorców postępowania, mniej wymagających, będących usprawiedliwieniem ogólnie panujących tendencji w biznesie²⁷⁴. W podobnym tonie wypowiedziała się Międzynarodowa Federacja Księgowych (*International Federation of Accountants*). W raporcie tej organizacji pod tytułem *Odbudowa zaufania publicznego w sprawozdawczości finansowej – perspektywa międzynarodowa*²⁷⁵ stwierdzono bowiem, że skandale finansowe zanotowane w ostatnich czasach były objawem głębszych problemów natury strukturalnej, a środkiem poprawy zaufania opinii publicznej do sprawozdawczości finansowej jest poprawa standardów etycznych, wzmocnienie systemów zarządzania w firmach, doskonalenie metod sprawozdawczych i jakości audytu²⁷⁶.

Potrzeba odwrócenia tych negatywnych tendencji w sferze etyki biznesu spowodowała, że pojawiło się autentyczne zapotrzebowanie na określenie i przestrzeganie norm etycznych przede wszystkim w obszarze rachunkowości. Rachunkowość bowiem – głównie ze względu na swoją funkcję informacyjną – jest dziedziną bardzo wrażliwą na zachowania nieetyczne. Wyeliminowanie wszelkich zachowań nieetycznych jest warunkiem koniecznym do osiągnięcia odpowiednio wysokiej wiarygodności informacji generowanych przez rachunkowość. Zgłaszane zapotrzebowanie na „drogowskaz moralny” zaowocowało opracowaniem kodeksów zawierających środowiskowe normy etyczne. Kodeksy etyczne formułują system odpowiedzialności księgowych i biegłych rewidentów, zarówno wobec społeczeństwa, jak i samych siebie. Kodeksy te są rozbudowaną formą ogólnych aktów prawnych, które bezpośrednio ograniczają pole manewru postępowaniu nieetycznemu.

²⁷⁴ Por. K. McPhail, D. Walters, *Accounting and Business Ethics. An introduction*, Routledge Taylor & Francis Group, London-New York 2009, s. 18 i 19; J.E. Stiglitz, *The Roaring Nineties. A New History of The World's Most Prosperous Decade*, W.W. Norton & Company, New York-London 2003, s. 137-139.

²⁷⁵ *Rebuilding public confidence in financial reporting*, International Federation of Accountants, New York 2003, <<http://www.law.unimelb.edu.au/files/dmfile/IFAreportpublicconfidence2.pdf>> [dostęp: 10.11.2014].

²⁷⁶ W raporcie IFAC wskazano przykłady nieetycznego zachowania takie jak: wprowadzanie w błąd audytorów, zatajanie informacji, zatajanie transakcji, nadużywanie zaufania, wykorzystywanie informacji poufnych, preferowanie interesu własnego kosztem interesów spółki i jej akcjonariuszy. (*Rebuilding*, op. cit., s. 15).

Znaczenie etyki zawodowej jest szczególnie duże w przypadku biegłych rewidentów. Od nich to bowiem w pierwszej kolejności oczekuje się zachowania zgodnego z normami etycznymi w celu zapewnienia rzetelności sprawozdania finansowego. Zachowanie etyczne w środowisku biegłych rewidentów definiowane jest jako takie, które jest zgodne z obowiązującymi standardami i innymi regulacjami dotyczącymi działalności audytorskiej.

Jednym z najbardziej znanych kodeksów etycznych jest kodeks opracowany przez Międzynarodową Federację Księgowych²⁷⁷. Kodeks ten składa się z trzech części oznaczonych literami A, B i C. Część A zawiera podstawowe zasady etyki zawodowych księgowych oraz określa założenia koncepcyjne nakładające na zawodowych księgowych obowiązek rozpoznania, oceny i odpowiedniego reagowania na zagrożenia dla postępowania zgodnie z podstawowymi zasadami. W części B i C wyjaśnione jest, jak założenia koncepcyjne i zasady stosować w określonych sytuacjach. Część B dotyczy zawodowych księgowych wykonujących wolny zawód. Część C odnosi się do zawodowych księgowych zatrudnionych w przedsiębiorstwach.

Kodeks określa zasady, które muszą być przestrzegane przez zawodowych księgowych. Są nimi:

a) uczciwość – rozumiana jako postępowanie w sposób otwarty i uczciwy we wszystkich powiązaniach zawodowych i gospodarczych;

b) obiektywizm – co oznacza dbałość, aby uprzedzenia, konflikty interesów lub niepożądane oddziaływania osób trzecich nie wpływały na osądy o charakterze zawodowym lub gospodarczym;

c) posiadanie zawodowych kompetencji i dochowanie należytej staranności (tj. posiadanie fachowej wiedzy oraz umiejętności zawodowych na poziomie wymaganym dla zapewnienia tego, że klient lub pracodawca uzyskuje kompetentne, profesjonalne usługi, oparte na najnowszych rozwiązaniach z zakresu wykonywania zawodu, regulacji prawnych i metodologii, a także zachowywanie staranności oraz przestrzeganie odpowiednich standardów technicznych i zawodowych);

d) zachowanie tajemnicy informacji uzyskanych w wyniku powiązań zawodowych i gospodarczych oraz niewykorzystywanie takich informacji dla realizacji swoich osobistych korzyści lub osobistych korzyści stron trzecich;

e) profesjonalne postępowanie zgodnie z odpowiednimi przepisami prawa i regulacjami oraz unikanie wszelkich działań dyskredytujących zawód.

²⁷⁷ *International Ethics Standards Board for Accountants. Handbook of the Code of Ethics for Professional Accountants 2013*, International Federation of Accountants, New York 2013.

W 2002 r. w Polsce wprowadzono *Kodeks etyki zawodowej biegłych rewidentów*²⁷⁸, który obok ogólnych zasad etyki zawodowej oraz zakresu ich obowiązywania eksponuje takie zagadnienia, jak: rzetelność, bezstronność, kompetencje zawodowe, zachowanie tajemnicy zawodowej i niezależność zawodową, postępowanie w razie sporów i sprzeczności interesów, wynagrodzenia, stosunki wewnętrzne, działalność informacyjna oraz inne zagadnienia związane z wykonywaniem zawodu.

Po ośmiu latach obowiązywania tego kodeksu, Krajowa Rada Biegłych Rewidentów zdecydowała się zastąpić go *Zasadami etyki zawodowej biegłych rewidentów*²⁷⁹. Są one zbiorem zasad i wartości etyczno-moralnych oraz profesjonalnych, jakie powinny cechować osoby zawodowo zajmujące się rachunkowością i profesjami pokrewnymi. Ponadto określają one oczekiwania co do postaw i zachowań osób wykonujących zawody zaufania publicznego, do których powinni być zaliczani profesjonalni księgowi i finansści. W 2011 r. Krajowa Rada Biegłych Rewidentów w miejsce dotychczas obowiązujących krajowych zasad etyki wprowadziła zasady międzynarodowe, a mianowicie Kodeks etyki zawodowej księgowych stworzony przez Międzynarodową Federację Księgowych²⁸⁰. Zmianę tę uzasadniono coraz większym udziałem polskich biegłych rewidentów w badaniach sprawozdań finansowych polskich spółek wchodzących w skład międzynarodowych grup kapitałowych. W takiej sytuacji najczęściej wymagane jest potwierdzenie niezależności biegłych rewidentów i podmiotów uprawnionych według standardów międzynarodowych.

Należy dodać, że w Polsce istnieje również *Kodeks Zawodowej Etyki w Rachunkowości*²⁸¹. Został on opracowany przez Komisję Etyki Rady Naukowej Stowarzyszenia Księgowych w Polsce i przyjęty w 2007 r. na XIX Krajowym Zjeździe Delegatów SKwP. Kodeks ten jest zestawieniem zasad i wartości etyczno-moralnych oraz profesjonalnych, jakie powinny cechować osoby

²⁷⁸ *Kodeks etyki zawodowej biegłych rewidentów*, Biuletyn Krajowej Izby Biegłych Rewidentów, nr 52 z 30 września 2002 r.

²⁷⁹ *Zasady etyki zawodowej biegłych rewidentów*, Biuletyn Krajowej Izby Biegłych Rewidentów, nr 69 z 7 czerwca 2010 r.

²⁸⁰ Uchwała nr 4249/60/2011 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 13 czerwca 2011 r. w sprawie zasad etyki zawodowej biegłych rewidentów, <http://www.kibr.webserver.pl/_doc/uchwaly/uchwala_4249-60-2011.pdf> [dostęp: 11.09.2012]. Podstawą prawną uchwały były Dyrektywa 2006/43/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 17 maja 2006 r. (art. 21) oraz Ustawa z dnia 7 maja 2009 r. o biegłych rewidentach (art. 21 ust. 2). Należy zauważyć, że IFAC kategorię księgowych traktuje szeroko; zalicza do nich oprócz niezależnych biegłych rewidentów, także finansistów szczebla kierowniczego, audytorów wewnętrznych, ekspertów podatkowych oraz konsultantów sfery zarządzania.

²⁸¹ *Kodeks Zawodowej Etyki w Rachunkowości*, <http://www.skwp.pl/files/zg/kodeks_etyki/kodeks_zawodowej.pdf> [dostęp: 15.09.2014].

zawodowo zajmujące się rachunkowością i dziedzinami pokrewnymi; jest również zestawieniem postaw i zachowań oczekiwanych od osób wykonujących zawody zaufania publicznego, do których zalicza się profesje księgowego i finansisty oraz zawody pokrewne. Według *Kodeksu Zawodowej Etyki w Rachunkowości* postępowanie osoby zajmującej się rachunkowością można uznać za zgodne z zasadami etyki, a osobę tę za wzbudzającą zaufanie publiczne, gdy swoje obowiązki wypełnia ona z poszanowaniem m.in. następujących zasad:

- kompetencji zawodowych i wysokiej jakości pracy;
- niezależności zawodowej;
- odpowiedzialności za przygotowane i prezentowane informacje z zakresu rachunkowości;
- właściwego postępowania w relacjach z osobami z instytucji związanymi z nią zawodowo;
- właściwego postępowania w przypadkach sporu i sprzeczności interesów;
- zachowania tajemnicy zawodowej²⁸².

Okoliczności, w których działają zawodowi księgowi, mogą rodzić konkretne zagrożenia dla postępowania w zgodzie z zasadami rachunkowości, w tym zasadami sporządzania sprawozdań finansowych. W związku z tym, że charakter zadań wykonywanych przez księgowych może się różnić – różne też pojawiają się zagrożenia, a to z kolei wymaga stosowania różnych środków zapobiegawczych. Niemożliwe jest jednak określenie wszystkich sytuacji, które stwarzają zagrożenia dla postępowania w zgodzie z przyjętymi zasadami ewidencjonowania i raportowania oraz określenie odpowiednich sposobów przeciwdziałania tym zagrożeniom. Dlatego jako bardzo przydatne narzędzie w pracy profesjonalnych księgowych i audytorów należy postrzegać kodeksy etyczne postępowania osób z tego kręgu zawodowego. Ustanawiają one ramy koncepcyjne, które pozwalają księgowym i audytorom rozpoznawać i oceniać zagrożenia o charakterze moralnym, jakie pojawiają się w toku ich pracy. Znajomość kodeksów etyki zawodowej może pomóc księgowym i audytorom przezwyciężać dylematy moralne, i tym samym dokonywać właściwych wyborów, co w efekcie finalnym przynosi korzyści przedsiębiorstwom i ich interesariuszom.

Tendencja do harmonizacji zasad rachunkowości i sprawozdawczości przedsiębiorstw w ujęciu globalnym i regionalnym objęła również kwestię etyki związanej z pracą osób w służbach finansowo-księgowych i audycie. Potwierdza to przyjęcie w Polsce zasad etyki wypracowanych przez organizację międzynarodową. Jest to krok usprawiedliwiony, znajdujący uzasad-

²⁸² Por. *Projekt Kodeksu Etyki w Rachunkowości, Rachunkowość 2006, dodatek do nr 6, s. 4.*

nienie w postępującym procesie globalizacji odnoszącym się również do sfery symbolicznej (kulturowej), będącej przecież w ścisłej interakcji ze sferą gospodarki.

* * *

Odpowiedni nadzór i kontrola nad systemem ewidencyjnym i sprawozdawczym jest niezbędnym warunkiem efektywnego funkcjonowania całego systemu komunikacji przedsiębiorstwa z jego otoczeniem. Teza ta jest oczywista i nie podlega dyskusji. Kwestią dyskusyjną jest tylko sposób prowadzenie nadzoru i kontroli tego systemu. Negatywne doświadczenia w tej mierze – jakie stały się udziałem wielu przedsiębiorstw na całym świecie na przełomie XX i XXI w. – potwierdzają to, że stosowane wówczas metody kontroli i nadzoru nie były skuteczne. Remedium na te niedomagania stały się nowe rozwiązania o charakterze systemowym. Zasadzały się one na idei wzmocnienia roli państwa w procesie nadzoru i kontroli. Pomimo oporów w tej sprawie ze strony niektórych środowisk biznesowych oraz przedstawicieli audytorów po przeprowadzeniu niezbędnych reform uzyskano w ogólnym rachunku niewątpliwe korzyści przewyższające koszty ich wprowadzenia. Potwierdza to chociażby zmniejszenie się skali zjawiska oszustw finansowo-księgowych – co odnotowano w skali globalnej w okresie po wprowadzeniu tych zmian²⁸³.

System nadzoru i kontroli jest systemem złożonym, w którym swoją rolę mają do odegrania nie tylko jednostki zewnętrzne wobec przedsiębiorstwa, ale i jego interesariusze wewnętrzni. System ten angażuje wiele podmiotów, które pozostają we wzajemnej relacji pomiędzy sobą. Zatem musi być on odpowiednio regulowany. W procesie zmiany tych regulacji można zauważyć wyraźną tendencję do ich ujednociania – zarówno w zakresie działalności audytorskiej, nadzoru korporacyjnego, jak i zasad etyki.

Innym charakterystycznym zjawiskiem jest to, że pozytywne doświadczenia niektórych krajów i organizacji odgrywają rolę swego rodzaju wzorców dla innych. Tak stało się w przypadku brytyjskich zasad dobrych praktyk korporacyjnych, zasad etyki IFAC, a przede wszystkim w przypadku amerykańskiej ustawy SOX. Ustawę *Sarbanes-Oxley* należy zaliczyć do re-

²⁸³ Wyniki badań przeprowadzonych przez firmę audytorską *PricewaterhouseCoopers* wskazują, że w 2009 r. oszustwa księgowe zanotowało 38% wszystkich badanych przedsiębiorstw, natomiast w latach następnych udział ten systematycznie spadał, i tak w 2011 r. wynosił 24%, a w 2014 r. 22%, (*PwC Global Economic Crime Survey 2011*, <www.pwc.com/crime-survey> [dostęp: 2.02.2012]; *PwC's Global Economic Crime Survey 2014*, <<http://www.slideshare.net/PWC/global-economic-crime-trends-2014>>, s. 6 [dostęp: 12.08.2014]).

form, która miała silne reperkusje na całym świecie. Pozytywny wynik stosowania SOX można dostrzec także w krajach członkach Unii Europejskiej. Dziś wydaje się uzasadnione łączenie doświadczeń z wdrażania SOX w USA i stosowania rozwiązań zawartych w dyrektywach przyjętych w UE, które mogłyby być podstawą opracowania wspólnego amerykańsko-unijnego projektu globalnych wytycznych dotyczących zasad nadzoru i kontroli nad sprawozdawczością finansową.

Podsumowanie

Funkcjonujący obecnie systemy sprawozdawczości przedsiębiorstw (zagadnień finansowych i niefinansowych) występuje w wielu wariantach. Źródłem tego są różnice pomiędzy głównymi modelami rachunkowości (anglosaskim i kontynentalnym), istnienie różnych standardów raportowania (UE, MSSF, US GAAP) stosowanych w ramach różnych krajowych oraz regionalnych systemów prawnych, na gruncie odmiennych systemów politycznych i kulturowych. Daje się jednak zauważyć istnienie wspólnej przesłanki, która przyświeca twórcom poszczególnych wersji systemu raportowania. Jest nią dążenie do jak najlepszego zaspokojenia potrzeb informacyjnych interesariuszy przedsiębiorstw.

Obecna praktyka raportowania oraz dyskusja nad jej perspektywą w przyszłości wskazuje, iż zarysowują się pewne trendy w ewoluowaniu systemu sprawozdawczości przedsiębiorstw, które wydają się nieuchronne ze względu na ogólne tendencje rozwoju rynków. Można je zauważyć w ujęciu międzynarodowym, regionalnym (UE), a także w Polsce. Do najważniejszych kierunków rozwoju systemu raportowania należy zaliczyć:

- upowszechnianie stosowania standardów międzynarodowych sprawozdawczości finansowej (dzieje się to przede wszystkim w przypadku spółek notowanych na giełdzie);

- akceptację wiodącej roli standardów wypracowanych przez Radę MSR w procesie ewoluowania regulacji unijnych dotyczących raportowania przedsiębiorstw (następuje to w sposób systematyczny poprzez wydawanie rozporządzeń Komisji Europejskiej przyjmującej do stosowania kolejne MSSF);

- pojawienie się koncepcji biznesowej raportowania zaproponowanej wspólnie przez IASB i FASB (pomimo zawieszenia prac nad tą koncepcją, jej zaprezentowanie stało się mocnym impulsem do rozwoju idei sprawozdawczości podporządkowanej oczekiwaniom inwestorów);

- włączenie do zakresu tematycznego sprawozdań przedsiębiorstw zagadnień społecznych i środowiskowych (ujawnienia w tej materii - w ograniczonym zakresie - stały się obligatoryjne dla wybranych przedsiębiorstw w UE, w tym również w Polsce; pełny zakres ujawnień nadal pozostaje dobrowolny);

- rozwój standardów raportowania zagadnień z obszaru CSR oraz standardów łączących te zagadnienia z zagadnieniami finansowymi (żaden z proponowanych standardów nie znalazł jak dotychczas powszechnej akceptacji, co znacząco utrudnia porównywalność raportów przygotowywanych na ich bazie);

- ograniczenie obciążeń obowiązkami informacyjnymi małych i średnich przedsiębiorstw (taką decyzję w tej sprawie podjęła UE i w konsekwencji Polska; jest ona uzasadniona potrzebą redukcji kosztów działalności służb finansowo-księgowych w tego rodzaju firmach, co w założeniu ma sprzyjać zwiększeniu ich konkurencyjności);

- tworzenie ulepszonych struktur nadzoru i kontroli nad sprawozdawczością przedsiębiorstw poprzez szersze włączenie do tego procesu organów państwa (w skali globalnej impuls podjęcia przedsięwzięć w tej sprawie wyszedł z USA i jako przykład posłużył do działań podjętych w UE);

- rozwój dobrych praktyk korporacyjnych i upowszechnianie norm etycznych jako drogi do podnoszenia jakości raportowania przez przedsiębiorstwa (tworzenie i stosowanie zasad *corporate governance* oraz kodeksów etyki jest przykładem postępującej konwergencji szeroko rozumianych standardów funkcjonowania przedsiębiorstw na współczesnych rynkach).

Wszystkie te tendencje odnotowywane są również w Polsce. Jest to rezultatem przede wszystkim obowiązków wynikających z członkostwa naszego kraju w UE. Wydaje się, że nie powinien to być jednak najważniejszy, a na pewno nie jedyny powód zmian systemu sprawozdawczości finansowej i niefinansowej w polskich przedsiębiorstwach. Ważniejsze wydają się przesłanki zwiększenia efektywności funkcjonowania systemu raportowania przedsiębiorstwa zarówno dla jego interesariuszy zewnętrznych, jak i dla niego samego. Szerokie pole do pozytywnych przekształceń tego systemu rysuje się w obszarze sprawozdawczości wielkości niefinansowych oraz integrowania zagadnień z tego obszaru ujawnianych dobrowolnie z zagadnieniami finansowymi objętymi obowiązkowym raportowaniem. Doświadczenia przedsiębiorstw, które traktują raportowanie sfery niefinansowej w sposób profesjonalny, wskazują, że jest to istotny czynnik wzrostu ich konkurencyjności. Takie podejście do tego zagadnienia może być szczególnie korzystne dla przedsiębiorstw prowadzących swe interesy na rynkach zagranicznych.

Słabością sprawozdawczości ograniczonej do informacji dotyczącej jedynie sfery finansowej jest to, że informacje te nie są wystarczającą podstawą projektowania przyszłego rozwoju przedsiębiorstwa (nie zawierają danych na temat doświadczenia przedsiębiorstwa, stosowanych technologii, kapitału intelektualnego itp.), co powoduje utrudnienia w podejmowaniu decyzji przez interesariuszy przedsiębiorstwa, a w szczególności przez inwestorów. Dlatego zasadne jest postulowanie, aby wypracowane w następnych latach koncepcje sprawozdania przedsiębiorstw przewidywały ujawnianie informacji, które umożliwią ustalenie przyszłej wartości przedsiębiorstwa z oczekiwaną dokładnością.

Kierunek ewolucji sprawozdawczości przedsiębiorstwa (zagadnień finansowych i niefinansowych) – jako wyraz nowego podejścia do raportowania przez organizacje międzynarodowe, UE i USA należy ocenić pozytywnie. Projekty nowych regulacji oraz regulacje już wdrożone do praktyki – uwzględniają obecne najważniejsze trendy w rozwoju przedsiębiorstw, a także najczęściej artykułowane potrzeby społeczności lokalnych oraz oczekiwania rządów. Można sadzić, że ewoluowanie modelu raportowania jest w fazie początkowej i że w przyszłości będzie zmieniało się przede wszystkim w wyniku globalizacji, a także w odpowiedzi na zmieniające się potrzeby przedsiębiorstw i ich interesariuszy. Utrzymanie korzystnego rozwoju systemu sprawozdawczości przedsiębiorstw wymaga współpracy wielu podmiotów zaangażowanych w tworzenie tego systemu. Do tej pory główną rolę w tym zakresie odgrywały Rada MSR, UE i USA. Jest prawdopodobne, że w przyszłości w wyniku dalszej ich współpracy następować będzie stopniowa konwergencja istniejących aktualnie modeli sprawozdawczości przedsiębiorstw, co z dzisiejszej perspektywy, kiedy jako dotkliwą słabość sprawozdań pochodzących z różnych obszarów gospodarczych uznaje się brak porównywalności – należy uznać za kierunek właściwy.

Spis literatury

- AA1000 AccountAbility Principles 2008, AccountAbility North America, Washington 2008.
- AA1000 Assurance Standard 2008, AccountAbility North America, Washington 2008.
- AA1000 Stakeholder Engagement Standard 2011. *Final Exposure Draft*, <<http://www.accountability.org/images/content/5/4/542/AA1000SES%202010%20PRINT.pdf>>.
- About the AICPA, <<http://www.aicpa.org/About/Pages/About.aspx>>.
- Adamczyk, J., *Zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym, [w:] Zamknięcie roku 2011, Rachunkowość 2005.*
- Adams, S., Simnett, R., *Integrated Reporting: An Opportunity for Australia's Not-for-Profit Sector*, University of New South Wales, <www.researchgate.net/...Integrated_Reporting.../0c96>.
- Andrzejewski, M., *Co nowego w przyszłej ustawie o biegłych rewidentach*, Dobra Firma, <www.rp.pl/artykul/55766,199405>.
- An integrated report is a new requirement for listed companies*, The South African Institute of Chartered Accountants (SAICA), January 2011, <<https://www.saica.co.za/tabid/695/itemid/2344/language/en-ZA/An-integrated-report-is-a-new-requirement-for-list.aspx>>.
- A Roadmap for Convergence between IFRSs and US GAAP–2006-2008. Memorandum of Understanding between the FASB and the IASB.* 27 February 2006, <http://www.fasb.org/cs/ContentServer?c=Document_C&pagename=FASB%2FDocument_C%2FDocumentPage&cid=1176156245558>.
- Audyty sprawozdań finansowych. Teoria i praktyka*, (red.) W. Gabrusewicz, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2014.
- Bańko, M., *Słownik Języka Polskiego*, tom I, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
- Bek-Gaik, B., *Sprawozdanie z całkowitych dochodów w biznesowej koncepcji sprawozdawczości finansowej IASB/FASB*, *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości* 69 (125), 2012.
- Beresińska, A., Golec, M., Karmańska, A., *Koncepcja true and fair view w praktyce światowej i w Polsce*, *Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej Stowarzyszenia Księgowych w Polsce* 1997, nr 40.
- Biegli rewidentzi pod kontrolą ministerstwa*, <www.podatki.gazetaprawna.pl/artykuly/23580>.
- Bień, W., *Ocena efektywności finansowej spółek kapitałowych*, Finans-Servis, Warszawa 2002.

- Bruksela wymusza społeczną odpowiedzialność*, Forum Obywatelskiego Rozwoju, <<http://www.ekonomia.rp.pl/artykul/1081398.html?print=tak&p=0>>.
- Brzezin, W., *Standaryzacja rachunkowości w świetle teorii rachunkowości*, [w:] *Rachunkowość wobec procesów globalizacji*, (red.) J. Gierusz, M. Jarzembowska, T. Martyniuk, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2002.
- Coates J.C., IV. *The Goals and Promise of the Sarbanes-Oxley Act*, *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 21, Winter 2007, No 1.
- Coates J.C., IV, Srinivasan, S., *SOX after Ten Years: A Multidisciplinary Review*, *Social Science Research Network. Tomorrow's Today*, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2379731>.
- Coe, M.J., *Trust services: A Better Way to Evaluate I.T. Controls*, *Journal of Accountancy*, March 2005.
- Commission Recommendation of 9 April 2014 on the quality of corporate governance reporting ('comply or explain')* of 9 April 2014 on the quality of corporate governance reporting ('comply or explain'), (2014/208/EU), *Official Journal of the European Union* L 109/43.
- Committee on Corporate Governance: Final Report*, The Committee on Corporate Governance and Gee Publishing, January 1998, <<http://www.ecgi.org/codes/documents/hampel.pdf>>.
- Corporate Social Responsibility: A business contribution to Sustainable Development*, Commission of the European Communities, COM(2002) 347 final, Brussels 2002.
- Czechowski, L., *Wielowymiarowa ocena efektywności ekonomicznej przedsiębiorstwa przemysłowego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1997.
- Czwarta Dyrektywa Rady z dnia 25 lipca 1978 roku w sprawie rocznych sprawozdań finansowych niektórych rodzajów spółek*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Zarząd Główny, Warszawa 1998.
- Dennis, A., *Taking Account of History*, *Journal of Accountancy*, May, 2004, <<http://www.journalofaccountancy.com/Issues/2004/May/TakingAccountOfHistory>>.
- DeSimone, P., *An SRI Perspective on Integrated Reporting*, [w:] *The Landscape of Integrated Reporting Reflections and Next Steps Edited*, (red.) R.G. Eccles, Beiting Cheng, D. Saltzman, The President and Fellows of Harvard College Cambridge, Massachusetts 2010.
- Discussion Paper. Preliminary Views on an improved Conceptual Framework for Financial Reporting*, <http://www.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Conceptual-Framework/DPMay08/Documents/discussion_paper_reporting_entity.pdf>.
- Discussion Paper DP/2013/1, A Review of the Conceptual Framework for Financial Reporting*, <<http://www.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Conceptual-Framework/Discussion-Paper-July-2013/Documents/Discussion-Paper-Conceptual-Framework-July-2013.pdf>>.
- Directors' remuneration- report of a study group chaired by Sir Richard Greenbury*, Gee Publishing, 17 July 1995, <<http://www.ecgi.org/codes/documents/greenbury.pdf>>.
- Dobre Praktyki Spółek Notowanych na GPW*, Załącznik do Uchwały Nr 19/1307/2012 Rady Giełdy z dnia 21 listopada 2012 r., <http://static.gpw.pl/pub/files/PDF/dobre_praktyki/dobre_praktyki_16_11_2012.pdf>.

- Dotkuś, W., *Obrazy gospodarcze w świetle sprawozdań finansowych*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości 2000, nr 56.
- Druckman, P., *European Commission proposals: an important milestone on the journey towards Integrated Reporting*, <<http://www.theiirc.org/2013/04/30/european-commission-proposals-an-important-mileston-on-the-journey-towards-integrated-reporting/>>.
- Duska, R., Shay Duska, B., Ragatz, J., *Accounting Ethics*, Second Edition, Wiley & Sons, Oxford 2011.
- Dutkowska, E., *Sprawozdawczość finansowa*, [w:] *Znowelizowana ustawa o rachunkowości*, Rachunkowość, Zeszyt Specjalny, 2001.
- Eccles, R.G., Armbruster, K., *Integrated Reporting on the Cloud*, IESE Business School, Issue 8, First Quarter 2011.
- Eccles, R. G., Ioannou, I., Serafeim, G., *The Impact of a Corporate Culture of Sustainability on Corporate Behavior and Performance*, Working Paper 12-035, November 25, Harvard Business School 2011.
- Eccles, R.G., Saltzman, D., *Achieving Sustainability Through Integrated Reporting*, Stanford Social Innovation Review, Summer 2011.
- Eljasiak, E., *W kierunku zintegrowanej sprawozdawczości*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości 62 (118), 2011, s. 107.
- Exploring Assurance on Integrated Reporting and Other Emerging Developments in External Reporting*, <https://www.ifac.org/user/login?destination=goto%3Furl%3Dhttps%253A%252F%252Fwww.ifac.org%252Fsystem%252Ffiles%252Fpublications%252Ffiles%252FIAASB-Integrated-Reporting-Working-Group-Publication_0.pdf>.
- Exposure Draft. Conceptual Framework for Financial Reporting*, <<http://www.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Conceptual-Framework/EDMar10/Documents/EDConceptualFrameworkMar10.pdf>>.
- Exposure Draft, Conceptual Framework for Financial Reporting, Chapter 8: Notes to Financial Statements*, <http://www.fasb.org/jsp/FASB/Document_C/DocumentPage?cid=1176163868268&acceptedDisclaimer=true>.
- European Commission proposes ESG disclosure for large companies*, Deloitte, IASPlus, <<http://www.iasplus.com/en/news/2013/01>>.
- Fedak, Z., *Sprawozdanie z działalności*, [w:] *Zamknięcie roku 2011*, Rachunkowość, Zeszyt Specjalny, 2011.
- Fijałkowska, J., Sobczyk, M., *Integrated Reporting as a Cross-border Communication Tool for Business – a Fad or a Sign of Times?* Journal of Intercultural Management, Vol. 5, December 2013, No. 4.
- Financial reporting: Commission welcomes creation of European Technical Expert Group*, Brussels, 26th June 2001, <<http://www.iasplus.com/en/binary/resource/ecefrag.pdf>>.
- Finnis, J., *Natural Law and Natural Rights*, Second Edition, Oxford University Press, 2011.
- Gabrusewicz, T., *Rachunkowość odpowiedzialności społecznej w kształtowaniu zasad nadzoru korporacyjnego*, C. H. Beck, Warszawa 2010.
- Gabrusewicz, W., Gabrusewicz, P., *Roczne sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2015.
- Gabrusewicz, W., Remlein, M., *Sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa – jednostkowe i skonsolidowane*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2011.

- Gad, J., *Sprawozdanie z wyniku całościowego jako źródło informacji na temat kapitałowych przychodów i kosztów – doświadczenia polskiego i niemieckiego rynku kapitałowego*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości 75 (131), 2014.
- Gierusz, J., *Ocena przygotowanego przez ISB i FASB projektu sprawozdania finansowego*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości 56(112), 2010.
- Gottlieb, M.M., *Międzynarodowe standardy rachunkowości*, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa 1994.
- Governmental Accounting Standards Board-GASB*, <<http://www.accountingfoundation.org/jsp/Foundation/Page/FAFSectionPage&cid=1176162236146>>.
- Green Paper. Promoting a European framework for Corporate Social Responsibility*, Commission of the European Communities, COM(2001) 366 final, Brussels, 2001.
- Greenspan, A., *The Age of Turbulence. Adventures in a New World*, The Penguin Press, New York 2007.
- Guidance on Internal Control*, Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission, <<http://www.coso.org/IC.htm>>.
- Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" Framework*, Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises, John Ruggie, A/HRC/17/31, 2011.
- G4 Sustainability Reporting Guidelines, Reporting Principles and Standard Disclosures*, Global Reporting Initiative, <<https://www.globalreporting.org/resourcelibrary/GRIG4-Part1-Reporting-Principles-and-Standard-Disclosures>>.
- G4 Sustainability Reporting Guidelines, Implementation Manual*, Global Reporting Initiative, <<https://www.globalreporting.org/resourcelibrary/GRIG4-Part2-Implementation-Manual.pdf>>.
- G20/OECD Principles of Corporate Governance, OECD Report to G20 Finance Ministers and Central Bank Governors*, September 2015 <<http://www.oecd.org/daf/ca/Corporate-Governance-Principles-ENG.pdf>>.
- Hanks, J., Gardiner, L., *Integrated Reporting: Lessons from the South African Experience*, International Finance Corporation, Washington 2012.
- Harmonizacja rachunkowości*, (red.) D. Misińska i M. Kwiecień, Akademia Ekonomiczna im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2000.
- Hendriksen, E.A., van Breda, M. F., *Teoria rachunkowości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Integrated reporting, performance insight through Better Business Reporting*, KPMG, 2011, <<http://www.kpmg.com/AU/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Better-Business-Reporting/Documents/integrated-reporting-performance-insight-through-better-business-reporting.pdf>>.
- Internal Control: Guidance for Directors on the Combined Code*, The Institute of Chartered Accountants in England & Wales, London, September 1999, <<http://www.cg.org.cn/theory/zlyz/turnbull.pdf>>.
- International Ethics Standards Board for Accountants, Handbook of the Code of Ethics for Professional Accountants 2013*, International Federation of Accountants, New York 2013.

- International Integrated Reporting Council (IIRC), *About <IR>*, <<http://www.theiirc.org/about>>.
- Investment and Enterprise Responsibility Review: Analysis of investor and enterprise policies on corporate social responsibility*, United Nations Conference on Trade and Development, New York and Geneva, 2011.
- ISO 26000. *Spoleczna odpowiedzialność*, Polski Komitet Normalizacyjny, <http://www.pkn.pl/sites/default/files/discovering_iso_26000.pdf>.
- ISO 26000 – Social responsibility, <http://www.iso.org/iso/home/standards/iso_26000.htm>.
- Jaruga, A., *Systemy regulacji rachunkowości a międzynarodowa harmonizacja i standaryzacja*, [w:] *Międzynarodowe regulacje rachunkowości. Wpływ na rozwiązania krajowe*, (red.) A. Jaruga, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2002.
- Jarugowa, A., *Harmonizacja rachunkowości u progu XXI wieku*, Zeszyty Teoretyczne Rady Naczelnej Stowarzyszenia Księgowych w Polsce, 1998, nr 44.
- Jędrzejka, D., *Raportowanie zintegrowane jako nowe podejście do współczesnej sprawozdawczości*, Acta Universitatis Lodziensis. Folia Oeconomica 2012, nr 266.
- Kamela-Sowińska, A., *Dyrektywa Unii Europejskiej o ujawnianiu informacji niefinansowych – nowe wyzwanie dla rachunkowości*, Studia Oeconomica Poznaniensia, 2, 2014, no. 4 (265).
- Kamela-Sowińska, A., *Rachunkowość na zakręcie*, [w:] *Informacyjna funkcja rachunkowości w gospodarce współczesnej*, (red.) A. Dyhdalewicz, G. Klamecka-Roszkowska i J. Sikorski, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2008.
- Kamiński, R., Owczarek, Ł., *Polityka przedsiębiorstw w zakresie sprawozdawczości finansowej*, Ars boni et aequi, Poznań 2008.
- Kidyba, A., *Kodeks spółek handlowych. Komentarz, t. II, Komentarz do art. 301-633 K.S.H.*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2006.
- King Code of Governance for South Africa 2009 (King III Report)*, The Institute of Directors in Southern Africa, 2009.
- King, M., *Formation of the International Integrated Reporting Committee (IIRC)*, press release, 2 August 2010, za: *Integrated reporting Elevating value*, Ernst & Young Global Limited, 2014. <[http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-Integrated-reporting/\\$FILE/EY-Integrated-reporting.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-Integrated-reporting/$FILE/EY-Integrated-reporting.pdf)>.
- Kodeks etyki zawodowej biegłych rewidentów*, Biuletyn Krajowej Izby Biegłych Rewidentów, nr 52 z 30 września 2002 r.
- Kodeks Zawodowej Etyki w Rachunkowości*, <http://www.skwp.pl/files/zg/kodeks_etyki/kodeks_zawodowej.pdf>.
- Kołaczyk, Z., *Rachunkowość finansowa*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1996.
- Koładkiewicz, I., *Nadzór korporacyjny, Perspektywa międzynarodowa*, Polska Fundacja Promocji Kadr, Warszawa 1999.
- Komentarz do ustawy o rachunkowości. Rachunkowość – MSR – Podatki*, (red.) A. Jarugowa i T. Martyniuk, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr, Gdańsk 2002,
- Kondraszuk, T., *Polityka rachunkowości a zasada kontynuacji działania*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości 60 (116), 2011.

- Krukowska, M., *Kilkaset firm czeka rewolucja w raportowaniu*, Forbes, <<http://csr.forbes.pl/raportowanie-danych-pozafinansowych-obowiazkowe-od-2017-r,-artykuly,194915,1,1.html>>.
- Krzywda, D., *Sprawozdanie finansowe jako produkt rachunkowości*, [w:] *Podstawy rachunkowości. Aspekty teoretyczne i praktyczne*, (red.) B. Micherda, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.
- Lewis, R., Pendrill, D., *Advanced Financial Accounting, Sixth Edition*, Prentice Hall. Financial Times, London 2000,
- Maciejewska, J., *Rachunkowość finansowa*, WSiP, Warszawa 2002.
- Massie, R. K., *Accounting and Accountability: Integrated Reporting and the Purpose of the Firm*, [w:] *The Landscape of Integrated Reporting Reflections and Next Steps*, (red.) R. G. Eccles, Beiting Cheng, D. Saltzman, Harvard College Cambridge, Massachusetts 2010.
- Matulich, E., Heitger, L. E., *Financial Accounting*, McGraw-Hill Book Company, New York 1980.
- Marzec, J., Śliwa, J., *Audyty finansowe w jednostkach gospodarczych. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012.
- Mazurczak, A., *Raportowanie społecznej odpowiedzialności biznesu jako nowy element raportowania biznesowego*, [w:] *Kierunki ewolucji sprawozdawczości i rewizji finansowej*, (red.) B. Micherda, Difin, Warszawa 2012.
- McPhail, K., Walters, D., *Accounting and Business Ethics. An introduction*, Routledge Taylor & Francis Group, London–New York 2009.
- Messner, Z., *Rachunkowość finansowa w systemie informacji ekonomicznej*, [w:] *Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF*, (red.) Z. Messner, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Micherda, B., *Współczesna rachunkowość w kreowaniu wiarygodnego obrazu działalności jednostki gospodarczej*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2004.
- Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 1999*, International Accounting Standards Committee, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Zarząd Główny, Warszawa 1999.
- Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 2001*, International Accounting Standards Board, 2001.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2013*, International Financial Reporting Standards Board, Warszawa 2014.
- Modernizing Company Law and Enhancing Corporate Governance in the European Union – A Plan to Move Forward*, Com (2003) 282 final of 21 May 2003, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Brussels 2003.
- Mrówka, I., *Corporate Governance a efektywne zarządzanie ryzykiem operacyjnym*, Krajowy Depozyt Papierów Wartościowych, <www.kdpw.com.pl>.
- Needles, Jr., B. E., *Financial Accounting*, Houghton Mifflin Company, Boston 1983.
- Nobes, C., Parker, R., *Comparative International Accounting, Sixth Edition*, Financial Times Prentice Hall, London 2000.
- Non-Financial Reporting*, Banking and Finance, <http://ec.europa.eu/finance/accounting/non-financial_reporting/index_en.htm>.

- Obowiązkowe raportowanie w zakresie CSR*, <<https://www.obowiazki-informacyjne.pl/hot-news/obowiazkowe-raportowanie-w-zakresie-csr.html>>.
- OECD *Principles of Corporate Governance*, OECD, 06 Oct 1999, <http://www.oecd-ilibrary.org/governance/oecd-principles-of-corporate-governance_9789264173705-en>.
- Odnowiona strategia UE na lata 2011-2014 dotycząca społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw*, Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Komisja Europejska, Bruksela, dnia 25.10.2011, KOM(2011) 681.
- Odpowiedzialny biznes w Polsce. Dobre praktyki. Raport 2013*, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, 2013.
- OECD *Guidelines for Multinational Enterprises 2011 Edition*, OECD Publishing, 2011.
- Olchowicz, I., Tłaczała, A., *Sprawozdawczość finansowa*, Difin, Warszawa 2002.
- Olchowicz, I., Tłaczała, A., *Sprawozdawczość finansowa*, Difin, Warszawa 2004.
- Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB), <<http://www.sec.gov/answers/pcaob.htm>>.
- Pakulska, T., Poniatowska-Jaksch, M., *Rozwój zrównowazoný – „szeroka i wąska” interpretacja, stan wiedzy*, <http://kolegia.sgh.waw.pl/pl/KNOP/struktura/KGE/Documents/rozwoj_zrownowazoný.pdf>.
- Parker, H., *Nadzór korporacyjny*, [w:] *Biznes*, t. 1, *Zarządzanie firmą*, część 1, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Podstawy rachunkowości*, (red.) K. Sawicki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Polityka rachunkowości i inne informacje objaśniające*, <<http://2012.raportroczny.kghm.pl/pl/sprawozdanie-z-sytuacji-finansowej/skonsolidowane-sprawozdanie-z-sytuacji-finansowej/polityka-rachunkowosci-i-inne-informacje-objasniajace-do-skonsolidowanego-sprawozdania-finansowego/>>.
- Projekt Kodeksu Etyki w Rachunkowości*, *Rachunkowość*, 2006, dodatek do nr 6.
- Projekt założeń projektu ustawy o zmianie ustawy o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz niektórych innych ustaw*, Ministerstwo Finansów, Projekt z dnia 5 sierpnia 2015 r. <<https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12275450/katalog/12302358>>.
- PwC Global Economic Crime Survey 2011*, <www.pwc.com/crimesurvey> [dostęp: 2.02.2012]; *PwC's Global Economic Crime Survey 2014*, <<http://www.slideshare.net/PWC/global-economic-crime-trends-2014>>.
- Rachunkowość finansowa w świetle podatku dochodowego*, (red.) E. Walińska, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa 1997.
- Rachunkowość międzynarodowa*, (red.) L. Bednarski i J. Gierusz, PWE, Warszawa 2001.
- Rachunkowość. Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa*, (red.) E. Walińska, Wolters Kluwer, Warszawa 2014.
- Rawls, J., *A Theory of Justice*, Revised Edition, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge 1999, s. 4.
- Ratajczak, M., *Ekonomia i edukacja ekonomiczna w dobie finansyzacji gospodarki*, [w:] *Ekonomia dla przyszłości. Fundamentalne problemy teorii ekonomii i praktyki gospodarczej*, (red.) E. Mączyńska, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2014.

- Rebuilding public confidence in financial reporting*, International Federation of Accountants, New York 2003, <<http://www.law.unimelb.edu.au/files/dmfile/IFAreportpublicconfidence2.pdf>>.
- Report on the application by Member States of the EU of the Commission Recommendation on directors' remuneration*, Brussels, 13.07.2007, SEC(2007) 1022.
- Report on the application by the Member States of the EU of the Commission Recommendation on the role of non-executive or supervisory directors of listed companies and on the committees of the (supervisory) board*, Commission of The European Communities, Brussels, 13.07.2007, SEC(2007) 1021.
- Review of the OECD Principles of Corporate Governance*, <<http://www.oecd.org/daf/ca/2014-review-oecd-corporate-governance-principles.htm>>.
- Roberts, C., Weetman, P., Gordon, P., *International Financial Accounting. A Comparative Approach*, Pitman Publishing, London 1998.
- Roszczyńska, E., Wydymus, Z., *Rachunkowość według standardów Unii Europejskiej*, TEXT, Kraków 2001.
- Samelak, J., *Determinanty sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw oraz kierunki jej dalszego rozwoju*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2004.
- Samelak, J., *Pojęcie i zakres sprawozdań*, [w:] *Sprawozdania finansowe*, (red.) Z. Kołaczyk, Wydawnictwo Stowarzyszenia Księgowych w Polsce, Poznań 1996.
- Samelak, J., *Zintegrowane sprawozdanie przedsiębiorstwa społecznie odpowiedzialnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2013.
- Securities Exchange Acts(full text)*, University of Cincinnati, <www.law.uc.edu/CCL/34> Act.
- Sikorska, M., *True and fair view w teorii i praktyce polskiej rachunkowości*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości 38(94), 2007.
- Sobczyk, M., *Koncepcja społecznej odpowiedzialności a praktyka polskich przedsiębiorstw*, Zarządzanie i Finanse, 2013, nr 1.
- Spółeczna odpowiedzialność biznesu*, Departament Pożytku Publicznego, <<http://www.pozYTEK.gov.pl/Spoleczna,odpowiedzialnosc,biznesu,464.html>>.
- Surdykowska, S., *Rachunkowość międzynarodowa*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 1999.
- Stiglitz, J.E., *The Roaring Nineties. A New History of The World's Most Prosperous Decade*, W.W. Norton&Company, New York-London 2003.
- Szadziewska, A., *Rachunkowość jako źródło informacji na temat realizacji strategii społecznej odpowiedzialności biznesu*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości 75 (131), 2014.
- Szot-Gabryś, T., *Koncepcja rachunku kosztów i korzyści w rachunkowości odpowiedzialności społecznej przedsiębiorstwa*, Difin, Warszawa 2013.
- Szychta, A., *Cele rachunkowości jednostek gospodarczych a główne tendencje rozwoju praktyki i teorii rachunkowości*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości 17 (73), 2003.
- Śnieżek, E., *Spółecznie odpowiedzialne przedsiębiorstwo przyszłości w kontekście ponadczasowych przemyśleń Profesor Elżbiety Burzym*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości 76 (132), 2014.
- Tamowicz, P., *Dobre praktyki łagodzą korporacyjne obyczaje*, CEO - Magazyn kadry zarządzającej, luty 2005, <www.ceo.pl>.

- The Institute of Internal Auditors (IIA), <<https://na.theiia.org/standards-guidance/mandatory-guidance/Pages/Definition-of-Internal-Auditing.aspx>>.
- The International <IR> Framework, Integrated Reporting (<IR>), IIRC, <<http://www.theiirc.org/wp-content/uploads/2013/12/13-12-08-THE-INTERNATIONAL-IR-FRAMEWORK-2-1.pdf>>.
- The Financial Aspects of Corporate Governance*, The Committee on the Financial Aspects of Corporate Governance and Gee and Co., Burgess Science Press. <<http://www.ecgi.org/codes/documents/cadbury.pdf>>.
- The Norwalk Agreement*, <<http://www.fasb.org/news/memorandum.pdf>>.
- Tripartite declaration of principles concerning multinational enterprises and social policy*, International Labour Office, Geneva 2006.
- Turyna, J., *Standardy rachunkowości. MSR – US GAAP – Polskie ustawodawstwo*, Difin, Warszawa 2003.
- Uchwała nr 4249/60/2011 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 13 czerwca 2011 r. w sprawie zasad etyki zawodowej biegłych rewidentów, <http://www.kibr.webserver.pl/_doc/uchwaly/uchwala_4249-60-2011.pdf>.
- United Nations Global Compact, <<https://www.unglobalcompact.org/aboutthegc/TheTenprinciples/index.html>>.
- Walińska, E.M., *Bilans jako fundament sprawozdawczości finansowej, w kontekście zmian współczesnej rachunkowości*, Wolters Kluwer business, Warszawa 2009.
- Walińska, E., *Bilans – propozycje nowej formuły sprawozdawczej*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości 56 (112), 2010.
- Walińska, E., Wencel, A., Jurewicz, A., Gad, J., *Sprawozdanie finansowe według MSSF*, Wolters Kluwer business, Warszawa 2011.
- Wasilewski, M., *Raporty o społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw*, Rachunkowość 2014, nr 7.
- Waśniewski, T., Skoczylas, W., *Teoria i praktyka analizy finansowej w przedsiębiorstwie*, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa 2002.
- Wędzki, D., *Analiza wskaźnikowa sprawozdania finansowego*, Wolters Kluwer Polska, Kraków 2006.
- Wilkinson, J., *External Audit Definitionon*, WikiCFO, July 23, 2013, <<http://strategiccfo.com/wikicfo/external-audit-definitio>>.
- Wprowadzenie do rocznego sprawozdania finansowego*, [w:] *Zamknięcie roku 2014*, Rachunkowość 2014, Zeszyt Specjalny.
- Van der Elst, C., *Audit Committees of Public Interest Entities in Europe*, ECGI Working Paper Series in Law, N°. 276/2014 December 2014.
- Zalega, K., *Systemy corporate governance a efektywność zarządzania spółka kapitałową*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2003.
- Zalecenie Komisji z dnia 14 grudnia 2004 r. w sprawie wspierania odpowiedniego systemu wynagrodzeń dyrektorów spółek notowanych na giełdzie (2004/913/WE), Dz. Urz. UE L 385/55.
- Zasady etyki zawodowej biegłych rewidentów*, Biuletyn Krajowej Izby Biegłych Rewidentów, nr 69 z 7 czerwca 2010 r.

- Zieliński, M., *Korzyści z wdrożenia koncepcji CRS w zarządzaniu zasobami ludzkimi*, Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, seria: Organizacja i Zarządzania, nr 1921, 2014.
- Zielona Księga. *Polityka badania sprawozdań finansowych: lekcje wyciągnięte z kryzysu (Tekst mający znaczenie dla EOG)*. Komisja Europejska, Bruksela, dnia 13.10.2010, KOM(2010) 561 wersja ostateczna.
- Zimmewicz, N., *Polityka rachunkowości w świetle zasady true and fair view*, [w:] *Krajowy i międzynarodowy wymiar współczesnej rachunkowości*, (red.) W. Gabrusewicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2009.

Spis aktów prawnych

- Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, Dz. U. z 2012 r. poz. 361, tekst jednolity.
- Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych, Dz. U. z 2014 r. poz. 851, tekst jednolity.
- Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r., Dz. U. Nr 121, poz. 591.
- Ustawa z 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej, Dz. U. z 1995 r. Nr 88, poz. 439 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym, Dz. U. z 2013 r. poz. 1203, tekst jednolity.
- Ustawa z dnia 10 września 1999 r. Kodeks karny skarbowy, Dz. U. z 2013 r. poz. 186, tekst jednolity.
- Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych, Dz. U. z 2000 r. Nr 94 poz. 1037.
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o ofercie publicznej i warunkach wprowadzania instrumentów finansowych do zorganizowanego systemu obrotu oraz o spółkach publicznych, Dz. U. z 2005 r. Nr 184, poz. 1539.
- Ustawa z dnia 4 września 2008 r. o zmianie ustawy o ofercie publicznej i warunkach wprowadzania instrumentów finansowych do zorganizowanego systemu obrotu oraz o spółkach publicznych oraz o zmianie innych ustaw, Dz. U. Nr 231, poz. 1547.
- Ustawa z dnia 7 maja 2009 r. o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym, Dz. U. z 2009 r., Nr 77, poz. 649.
- Ustawa z dnia 11 lipca 2014 r. o zmianie ustawy o rachunkowości, Dz. U. z 2014 r. poz. 1100.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27 czerwca 1934 r. Kodeks handlowy, Dz. U. Nr 57, poz. 502, z 1946 r. z późn. zm.
- Rozporządzeniem Ministra Finansów z dnia 19 października 2005 r. w sprawie informacji bieżących i okresowych przekazywanych przez emitentów papierów wartościowych, Dz. U. Nr 209, poz. 1744.

- Rozporządzeniu Ministra Finansów z 19 lutego 2009 r. w sprawie informacji bieżących i okresowych przekazywanych przez emitentów papierów wartościowych oraz warunków uznawania za równoważne informacji wymaganych przepisami prawa państwa niebędącego państwem członkowskim, Dz. U. z 2009 r. Nr 33, poz. 259.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 3 kwietnia 2012 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie informacji bieżących i okresowych przekazywanych przez emitentów papierów wartościowych oraz warunków uznawania za równoważne informacji wymaganych przepisami prawa państwa niebędącego państwem członkowskim, Dz. U. z 2012 poz. 397.
- Obwieszczenie Ministra Finansów z dnia 27 czerwca 2013 r., w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Finansów w sprawie informacji bieżących i okresowych przekazywanych przez emitentów papierów wartościowych oraz warunków uznawania za równoważne informacji wymaganych przepisami prawa państwa niebędącego państwem członkowskim, Dz. U. z 2014 r. poz. 133.
- Krajowy Standard Rachunkowości nr 1 „Rachunek przepływów pieniężnych”, Dz. Urz. Ministra Finansów z dnia 2 sierpnia 2011 r. Nr 6, poz. 26.
- Krajowy Standard Rachunkowości nr 2 „Podatek dochodowy”, Dz. Urz. Ministra Finansów z dnia 28 lipca 2010 r. Nr 7 poz. 31.
- Krajowy Standard Rachunkowości nr 3 „Niezakończone usługi budowlane”, Dz. Urz. Ministra Finansów z dnia 31 grudnia 2009 r. Nr 16 poz. 88.
- Krajowy Standard Rachunkowości nr 4 „Utrata wartości aktywów”, Dz. Urz. Ministra Finansów z dnia 23 kwietnia 2012 r. poz. 15.
- Krajowy Standard Rachunkowości nr 5 „Leasing, najem i dzierżawa”, Dz. Urz. Ministra Finansów z dnia 30 grudnia 2011 r., Nr 9.
- Krajowy Standard Rachunkowości nr 6 „Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, zobowiązania warunkowe”, Dz. Urz. Ministra Finansów z dnia 7 kwietnia 2014 r. poz. 12.
- Krajowy Standard Rachunkowości nr 7 „Zmiany zasad (polityki) rachunkowości, wartości szacunkowych, poprawianie błędów, zdarzenia następujące po dniu bilansowym – ujęcie i prezentacja”, Dz. Urz. Ministra Finansów z dnia 3 lipca 2012 r. poz. 34.
- Krajowy Standard Rachunkowości nr 8 „Działalność deweloperska”, Dz. Urz. Ministra Finansów z dnia 20 lutego 2014 r. poz. 5.
- Krajowy Standard Rachunkowości nr 9 „Sprawozdanie z działalności”, Dz. Urz. Ministra Finansów z dnia 15 maja 2014 r. poz. 17.
- Uchwała nr 7/07 Komitetu Standardów Rachunkowości z dnia 26.06.2007 r. w sprawie przyjęcia stanowiska Komitetu w sprawie księgowego ujęcia praw majątkowych wynikających ze świadectw pochodzenia energii wytworzonej w od-

- nawialnych źródłach energii, Dz. Urz. Ministra Finansów z 20 lipca 2007 r. Nr 8, poz. 47.
- Uchwała nr 1/07 Komitetu Standardów Rachunkowości z dnia 16.01.2007 r. w sprawie przyjęcia stanowiska „Ustalanie kosztu wytworzenia dla celów bilansowej wyceny zapasów”, Dz. Urz. Ministra Finansów z 2007 r. Nr 2, poz. 11.
- Komunikat Ministra Finansów w sprawie ogłoszenia uchwały Komitetu Standardów Rachunkowości w sprawie przyjęcia stanowiska Komitetu w sprawie których zasad prowadzenia ksiąg rachunkowych, Dz. Urz. Ministra Finansów z dnia 24 czerwca 2010 r., Nr 6, poz. 26.
- Uchwała nr 18/11 Komitetu Standardów Rachunkowości z dnia 21.12.2011 r. w sprawie przyjęcia znowelizowanego stanowiska Komitetu w sprawie księgowego ujęcia praw (uprawnień) do emisji gazów cieplarnianych, Dz. Urz. Ministra Finansów z dnia 30 grudnia 2011 r., Nr 9.
- Fourth Council Directive 78/660/EEC of 25 July 1978 based on Article 54 (3)(g) of the Treaty on the annual accounts of certain types of companies. Official Journal L 222, 14.8.1978.
- Seventh Council Directive 83/349/EEC of 13 June 1983 based on Article 54 (3)(g) of the Treaty on consolidated accounts, Official Journal L 193, 18.7.1983.
- Eighth Council Directive 84/253/EEC of 10 April 1984 based on Article 54 (3)(g) of the Treaty on the approval of persons responsible for carrying out the statutory audits of accounting documents, Official Journal L 126 of 12.5.1984.
- Dyrektywa Rady z dnia 8 grudnia 1986 r. w sprawie rocznych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych banków i innych instytucji finansowych (86/635/EEC), Dz. Urz. WE L 372 z 31 grudnia 1986 r.
- Jedenasta Dyrektywa Rady z dnia 21 grudnia 1989 r. dotycząca wymogów ujawniania informacji odnośnie do oddziałów utworzonych w Państwie Członkowskim przez niektóre rodzaje spółek podlegające prawu innego państwa (89/666/EEC), Dz. Urz. WE L 395 z 30 grudnia 1989 r.
- Dyrektywa Rady z dnia 19 grudnia 1991 r. w sprawie rocznych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych zakładów ubezpieczeń (91/674/EEC), Dz. Urz. WE L 374 z 31 grudnia 1991 r.
- Dyrektywa Rady 93/22/EWG z dnia 10 maja 1993 r. w sprawie usług inwestycyjnych w zakresie papierów wartościowych, Dz. U. L 141 z 11 czerwca 1993 r.
- Dyrektywa 2006/43/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 maja 2006 r. w sprawie ustawowych badań rocznych sprawozdań finansowych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych, zmieniająca dyrektywy Rady 78/660/EWG i 83/349/EWG oraz uchylająca dyrektywę Rady 84/253/EWG, Dz. Urz. UE L157 z 9 czerwca 2006 r.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/30/WE z dnia 11 marca 2008 r. zmieniająca dyrektywę 2006/43/WE w sprawie ustawowych badań rocznych sprawozdań finansowych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych, w od-

- niesieniu do uprawnień wykonawczych przyznanych Komisji, Dz. U. L 81 z 20 marca 2008 r.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/34/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie rocznych sprawozdań finansowych, skonsolidowanych sprawozdań finansowych i powiązanych sprawozdań niektórych rodzajów jednostek, zmieniająca dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2006/43/WE oraz uchylająca dyrektywy Rady 78/660/EWG i 83/349/EWG, Dz. U. L 182 z 29 czerwca 2013 r.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/56/UE z dnia 16 kwietnia 2014 r. zmieniająca Dyrektywę 2006/43/WE w sprawie ustawowych badań rocznych sprawozdań finansowych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych, Dz. Urz. UE, L 158 z 27 maja 2014 r.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/95/UE z dnia 22 października 2014 r. zmieniająca dyrektywę 2013/34/UE w odniesieniu do ujawniania informacji niefinansowych i informacji dotyczących różnorodności przez niektóre duże jednostki oraz grupy, Dz. Urz. UE, L 330/1.
- Rozporządzenie (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie stosowania międzynarodowych standardów rachunkowości, Dz. Urz. WE L 243 z 11 września 2002 r.; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 13, t. 29, s. 609, z późn. zm.
- Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady, Dz. Urz. UE L z 2008 r. Nr 320/1.
- Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1274/2008 z dnia 17 grudnia 2008 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 1126/2008 przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do Międzynarodowego Standardu Rachunkowości (MSR) 1 (1), Dz. Urz. UE L 339/3.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1221/2009 z 25 listopada 2009 r. w sprawie dobrowolnego udziału organizacji w systemie ekzarządzania i audytu we Wspólnocie (EMAS), uchylające rozporządzenie (WE) nr 761/2001 oraz decyzje Komisji 2001/681/WE i 2006/193/WE, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 342/1.

Spis tabel i schematów

Tabele

1. Roczne jednostkowe sprawozdanie z sytuacji finansowej KGHM Polska Miedź S.A. za 2012 r.	86
2. Sprawozdanie z wyniku i pozostałych całkowitych dochodów KGHM Polska Miedź S.A. za 2012 r.	93
3. Sprawozdanie z przepływów pieniężnych KGHM Polska Miedź S.A. za 2012 r.	95
4. Sprawozdanie ze zmian w kapitale własnym KGHM Polska Miedź S.A. za 2012 r.	98
5. System informacji w modelu sprawozdawczości finansowej według IASB i FASB	114

Schematy

1. Zakres zastosowania MSSF w Polsce	23
--	----

Corporate financial reporting in Polish and international regulations

Summary

One of the most crucial issues in the process of creating, and then functioning of contemporary markets is the way in which companies communicate with their external environment. This also includes the development of a financial statements system. This system consequently influences the communication process between a company and its stakeholders. Information communicated to stakeholders is drawn from financial reports which companies must prepare to comply with legal regulations (domestic, the EU or international) that govern their accounting and financial reporting.

The aim of the book is to present and evaluate the system of financial reporting, as well as changes in this area brought about by the evolution of the conditions for businesses, including corporate stakeholder expectations. The aim of the study determined the content and sequence of the main issues addressed in the book. These include:

1. Traditional understanding of the essence of corporate financial reporting and the rules applicable in this matter.
2. Polish and international financial reporting concepts.
3. Reporting on non-financial areas and the integration models of data from financial areas and other non-financial data.
4. Possibilities of supervision and control of financial reporting by auditing reports, the use of codes of ethics and the principles of good corporate practices.

The primary source materials used in the work were the rules and standards (mandatory and optional) on financial reporting, complemented by an extensive use of literature on the subject. A very important source was the internet. The problems and methods by which they may be solved determined the structure of the book, which consists of seven chapters. Chapter 1 explains the nature of the financial statements, its purposes, principles of preparing this kind of reports, their structure and the required quality characteristics. In this section, the recipients of financial reports and their information needs are also presented. In chapters 2 and 3 are presented Polish regulations on financial reporting, including the Accounting Act and

the Regulation of the Minister of Finance regarding mandatory reporting of listed companies and regulations of the Central Statistical Office and the Commercial Companies Code. Chapter 4 presents the process of harmonisation of financial accounting and contains analyses of financial reporting regulations. In particular, the standards developed by the International Accounting Standards Board, European Union regulations, and a common approach to the reporting of the International Accounting Standards Board and the US Financial Accounting Standards Board are shown. Chapter 5 is devoted to the reporting of the social responsibility of enterprises, and presents, *inter alia*, the standards developed by the United Nations, the Organization for Economic Co-operation and Development, the International Labour Organization. Chapter 6 presents the integrated reporting, and presents the standards developed by the International Integrated Reporting Council and by Global Reporting Initiative. In Chapter 7, the system of supervision and control of financial reporting and financial audit is characterised. Much space is devoted to the discussion of The Sarbanes-Oxley Act, EU directives and Polish regulations in this matter. An important part of the chapter is a discussion of the ethical norms and principles of corporate governance.

Detailed evaluations and conclusions are presented at the end of each chapter. However, the general conclusion formulated in the book is that in the future, financial reports should disclose information that may help to forecast the future value of an enterprise in as much detail as possible. The future financial report system should take into account the reporting information the users actually demand, and provide a series of financial information needed in the modern market economy and in the competitive environment. Trends in the development of financial reporting outlined by international organisations, the EU and the US are showing a right direction and should be given a credit. Drafts of new regulations and the recently adopted ones take into account the current trends in the development of enterprises and the current needs of local communities and state governments. However, further successful development of a financial reporting system requires cooperation of many actors involved in the creation of this system. So far, the main actors involved in this work have been the IASB, the EU and the US. It is probable that the future will observe a gradual convergence of the models of financial reporting they have developed. This means that the development of Polish regulations on reporting by the companies should take into account the process.

Celem monografii jest ukazanie i ocena systemu sprawozdawczości finansowej (w ujęciu krajowym i międzynarodowym), a także zmian, jakie dokonują się w tej dziedzinie. Dominującą materią prezentowaną w pierwszej części książki są uregulowania prawne sprawozdawczości finansowej w Polsce. Omówiono przepisy ustawy o rachunkowości i rozporządzeń ministra finansów; scharakteryzowano również statystyczne sprawozdania finansowe oraz reguły sprawozdawczości wynikające z przepisów k.s.h. Dalsza część książki poświęcona jest międzynarodowym koncepcjom sprawozdawczości finansowej o wymiarze globalnym i europejskim. Uwagę skupiono na standardach międzynarodowych oraz dyrektywach UE. Zaprezentowano również sprawozdawczość społecznej odpowiedzialności biznesu oraz modele integracji danych dotyczących obszarów finansowych i niefinansowych. W książce zajęto się też systemem nadzoru i kontroli nad sprawozdawczością finansową przedsiębiorstw.

Ryszard Kamiński - dr hab., prof. nadzw. na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Kierownik Zakładu Zarządzania w Katedrze Nauk Ekonomicznych. Jego zainteresowania naukowo-badawcze dotyczą rachunkowości finansowej, rachunkowości zarządczej oraz small businessu. Jest autorem 6 książek oraz ponad 160 artykułów i innych opracowań naukowych. Do najważniejszych jego prac należą: *Polityka bilansowa a ocena działalności przedsiębiorstwa*, Poznań 2003; *Rachunkowość majątku i kapitałów przedsiębiorstwa. Problemy wybrane*, Poznań 2005; *Polityka przedsiębiorstw w zakresie sprawozdawczości finansowej*, Poznań 2008 (współautorstwo) oraz *Enterprise Financial Reporting and the Demands of the Present Times*, Saarbrücken 2015. Od 2012 r. pełni funkcję prezesa Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego oddz. w Poznaniu. Jest członkiem Komisji Nauk Organizacji i Zarządzania Polskiej Akademii Nauk oddz. w Poznaniu.

ISBN 978-83-232-2955-1
ISSN 0137-1428

9 788323 229551